

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDAN GÜNÜMÜZE YAZILI
KÜLTÜR ÜRÜNLERİNDE KÖYLÜLÜK: TÜRK ROMANINDA
KÖYLÜLÜK İMGESİ

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Zeynep GÜLTEKİN AKÇAY

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nilgün GÜRKAN PAZARCI

Ankara-2013

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDAN GÜNÜMÜZE YAZILI
KÜLTÜR ÜRÜNLERİNDE KÖYLÜLÜK: TÜRK ROMANINDA
KÖYLÜLÜK İMGESİ

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Zeynep GÜLTEKİN AKÇAY

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nilgün GÜRKAN PAZARCI

Ankara-2013

ONAY

Zeynep GÜLTEKİN AKÇAY tarafından hazırlanan "Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüzde Yazılı Kültür Ürünlerinde Köylülük: Türk Romanında Köylülük İmgesi" başlıklı bu çalışma, 29.11.2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Gazetecilik Anabilim dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

(İmza)
(Unvanı, Adı ve Soyadı) (Başkan)
Prof. Dr. Nurettin Gür

(İmza)
(Unvanı, Adı ve Soyadı)
Prof. Dr. Ahmet TOENGÜZ

(İmza)
(Unvanı, Adı ve Soyadı)
Prof. Dr. Hilmiye Gürhan Sadıkoğlu

(İmza)
(Unvanı, Adı ve Soyadı)
Doç. Dr. Murat Sadullah Gebir

(İmza)
(Unvanı, Adı ve Soyadı)
Doç. Dr. Cem Yılmaz

ÖZET

GÜLTEKİN AKÇAY, Zeynep. Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Yazılı Kültür Ürünlerinde Köylülük: Türk Romanında Köylülük İmgesi, Doktora Tezi, Ankara, 2013.

Çalışma; köylülüğün ne olduğunu, sosyo-ekonomik ve politik gelişmelerle nasıl değişim geçirdiğini ve bunların romanlardaki imgeler aracılığıyla nasıl ortaya konulduğunu açıklamayı amaçlamıştır. Bu kapsamda köy ve köylünün ne olduğuna dair teorik tarihsel arka plan, süreç içinde etkin olan iktisadi ve siyasi unsurlar ve aktörlerle köylülüğün geçirdiği değişimi içine alan bir inceleme ile ortaya konmaya çalışılmıştır. Ardından Cumhuriyet tarihinde köylülüğün kapitalizmle birlikte geçirdiği değişimin izleri ele alınmıştır. Sosyal gerçekliği yansıtan romanlarda köylülüğün Türkiye’deki değişimleri incelenmiştir. 1800’lerden 1980’lere dek farklı dönemlerde yazılmış romanlar incelenmiş ve çalışmanın amacına uygun olanlar belirlenmiştir.

Köy ve köylülüğün konu edildiği süreç, anlattığı konu, yazarın tutumu ve dönemindeki diğer köylülük anlatıları ile ilişkisi yanında Tanzimat’tan günümüze köylülüğe dair edebiyatın neler anlattığı, köyün edebiyatta varoluşuyla toplumsal yaşamda var oluşunun paralelliği ya da farklılaşmasının nasıl olduğu romanlar incelenerek ele alınmıştır.

Çalışmaya örnek olarak seçilen romanlarda “Ekonomik Güçlükler Açısından Köy”, “Siyasal Yaşam ve Köylü” ve “Sosyal Hayat Açısından Köylülük” kategorileri altında analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda eserlerde temsil edilen köylülüğün, Türkiye toplumunda ekonomik, siyasi uygulamalardan her zaman etkilenen grup olduğu ortaya çıkmıştır. Bu süreçte kırılmalar yaşayan köylülüğün Cumhuriyet’in başlangıcından günümüze kadar değişmiş, şartlara kendisini adapte etmeyi başarmış ve yok olmadığının izleri romanlarda bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler

- 1) Köylülük
- 2) Köylülük ve Kapitalizm
- 3) Modernleşme ve Köylülük
- 4) Osmanlı-Türk Toplumunda Roman ve Köylülük İlişkisi
- 5) Romanlarda Köylülük

ABSTRACT

GÜLTEKİN AKÇAY, Zeynep. Peasantry in written cultural products from the early years of the Turkish republic to present days: The Image of Peasantry in Turkish Novels, PhD Thesis, Ankara, 2013.

The aim of this study is to explain the meaning of peasantry, understand how peasantry has changed due to socio-economic and political developments, and how it has been represented through images in Turkish novels. Theoretical background information regarding the meaning of village and peasantry was given with a perspective that involves the investigation of the transformation of peasantry by active economic and political factors in time. Next, the traces of transformation alongside capitalism were inspected throughout the history of the Turkish Republic. The study was performed within the framework of novels that reflect social reality. Various novels written from 1800s to 1980s were evaluated and those, which were appropriate for the scope of this study, were selected.

How literature describes the concept of peasantry from Tanzimat (Ottoman Reform) to present days was examined with regards to the period in which the story takes place, the subject of the story, the attitude of the writer, and the relationship with other narratives of the given time. How the existence of the 'peasantry' converges or diverges between the novels and reality was also investigated.

The novels used in this study were analyzed in three categories: "Economic Difficulties in the Village", "Political Life and the Peasant", and "Peasantry with Respect to Social Life". The analyses performed in this study revealed that the 'peasantry' as represented in novels has always been influenced by economic and political practices in Turkey. The peasantry that was subject to certain break points within this period has transformed since the beginning of the Republic; but yet has managed to adapt to new

conditions and survived. The footprints of these facts were found within the novels evaluated in this study.

Keywords

- 1)** Peasantry
- 2)** Peasantry and Capitalism
- 3)** Modernization and Peasantry
- 4)** The Relationship of Novel and Peasantry in Ottoman-Turkish Society
- 5)** Peasantry in Novels

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL GERÇEKLİK OLAN KÖYLÜLÜĞÜN DÜŞÜNSEL ZEMİNİ

1.1. KÖYLÜLÜĞÜN SORUNSALLAŞTIRILMASI	15
1.1.1. Dünyada Köylülüğün Sorunsallaştırılması	15
1.1.2. Türkiye’de Köylülüğün Sorunsallaştırılması	20
1.2. KÖYLÜ KİMLİĞİNİ FARKLI AÇILARDAN İRDELEMEK	21
1.2.1. Modernleşme Ekseninde Köylülük	22
1.2.1.1. “Cemaat Köy” den Bir İdeal Olan “Modern Topluma”	25
1.2.1.2. Köylünün Modernizmle Birlikte Kapitalistleşmesi	26
1.2.1.2.1. Köylülüğün Tanımında Bir Etken: Mülkiyet İlişkileri	37

1.2.1.2.2.	Köylülüğün Dönüşmesinde Etken Unsur: Güç İlişkileri	39
1.2.2.	Ulus Devlet ve “Köylülük” İlişkisi	44
1.2.2.1	Tebaadan Yurttaş	46
1.2.2.2.	Meşruiyet Aracı Olarak Köylülük	50
1.2.2.2.1.	Ulus Devletin Siyasi Politikası Köycülük: Popülizm	55
1.2.2.2.2.	Türkiye’de Köycülük veya Popülizm	58
1.3.	OSMANLI-TÜRK TOPLUMUNDA KÖYLÜ KİMLİĞİ	70
1.3.1.	Osmanlı Modernleşmesinde Köylülük	73
1.3.2.	Cumhuriyet Döneminde Dönüştürülmesi Gereken Köylülük	78
1.3.3.	Çok Partili Hayata Geçişten Günümüze Köylü Kimliğindeki Dönüşüm	87

İKİNCİ BÖLÜM

EDEBİYATTA “KÖY” VE “KÖYLÜLÜK”

2.1.	EDEBİYAT, TOPLUM VE “SOSYAL GERÇEKLİK”	95
2.1.1.	Roman ve Sosyal Gerçeklik	98
2.1.2.	“Sosyal Gerçeklik” ve Roman Yazarı	110
2.1.3.	Osmanlı-Türk Toplumunda Edebiyat ve Köylülük	113

2.2.	TOPLUMUN VE İMGELERİN DEĞİŞİMİ	115
2.2.1.	Osmanlı'nın Son Döneminde Romanlarda Köy ve Köylülük	118
2.2.2.	Mütareke Yıllarında Romanda "Eğitilmesi Gereken" Köylüler	122
2.2.3.	Erken Cumhuriyet Döneminde İdealize Edilen Köy ve Köylülük	125
2.2.4.	Edebiyatta "Köy Romanı" Dönemi	132
2.2.5.	Toplumcu Gerçekçilik ve Köylüler	134
2.2.6.	Romanlarda Mazlum Köylüden Kapitalist Köylüye	142
2.2.7.	Romanlarda Kentleşme, Göç ve Köylülük	145
2.3.	TOPLUM SORUNLARI BAĞLAMINDA KÖY VE KÖYLÜ İMGELERİ	147
2.3.1.	Ekonomik Güçlükler Açısından Köy/Köylü	151
2.3.1.1.	Feodal Yapı, Ağalık Düzeni ve Yoksulluk	151
2.3.1.2.	Ekonomik Değişim, Ortakçılık ve Tefecilik	158
2.3.1.3.	Değişen Ekonomik İlişkiler Karşısında Köylünün Konumu	160
2.3.2.	Siyasal Yaşamda Köylü	163
2.3.2.1.	Köylünün Gündelik Yaşamında Siyaset	163
2.3.2.1.1.	Köylünün Gündelik Siyasetinde "Toprak"	164

2.3.2.1.2.	Köylünün Gündelik Siyasetinde “Su”	165
2.3.2.2.	İktidar Karşısında Köylü	166
2.3.2.2.1.	Güçlü-Güçsüz İlişkisi	168
2.3.2.2.2.	Ağa-Köylü Çekişmesi	170
2.3.2.2.3.	“Kurnazlık” ve Direniş	171
2.3.2.2.4.	Yozlaşma	180
2.3.3.	Sosyal Hayat Açısından Köylülük	181
2.3.3.1.	Aydın ve Köy İlişkisi	181
2.3.3.2.	Köylü ve Kanaat Önderleri	185
2.3.3.2.1.	Kanaat Önderi Olarak Din Görevlileri/İmamlar	186
2.3.3.2.2.	Kanaat Önderi Olarak Eşraf	187
2.3.3.3.	Modern Yaşamın Göstergeleri ve Köylü	189
2.3.3.4.	İşsiz Kalan Köylünün Kentle Tanışması	194
2.3.3.5.	Muhafazakâr ve Geleneksel Yaşama Bağlı Köylü	196
2.3.3.6.	Yoksul Köylünün “Lüks Yaşam” Sembolleri	199
2.3.3.7.	“Cemaat” İlişkilerinin Mekanı: Köy	203

2.3.3.7.1.	Cemaatin Önemli Bağlayıcı Unsuru: Din	205
2.3.3.7.2.	Cemaatin Önemli Bağlayıcı Unsuru: Aile	209
2.3.3.8.	Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Gelenekleriyle Köy	211
2.3.3.8.1.	Kent ve Köy Arasında Kasaba	213
2.3.3.8.2.	İdealize Edilen Sığınılacak Bir Mekân Olarak Köy	215
SONUÇ		220
KAYNAKÇA		228
EKLER		242
EK-1: TEZE KONU OLAN ESERLER		242

TABLolar

Tablo 1	Tarihsel Süreçte Köylülüğün Kapitalizmle Dönüşümü	30
Tablo 2	Türkiye'deki Köylülüğün Kendi İçinde Ayrışması	42
Tablo 3	Köylünün Sosyal Üretim İlişkilerine Göre Romanlarda Dağılımı	153
Tablo 4	Direnışin Unsurları	174

GİRİŞ

Tarım üretimi yapan ve köyde yaşayan köylünün yaşam biçimi ve kültürü olarak tanımlanabilecek olan köylülük olgusu üzerine birçok görüş vardır ve bir uzlaşmanın olmadığı dikkati çeker. Bu açıdan köylülüğe sanayileşmiş ülkelerdeki feodalizmden kapitalizme geçiş sürecinde geri kalmış olarak bakılmış, modernleşme ve bunun getirdiği şehirleşmenin karşısında eğitilmesi, modernleştirilmesi gereken önemli bir unsur olarak tartışılmıştır. Bir başka tartışma noktasında ise modern yaşam, kapitalizm ve bunlara bağlı olarak sanayileşme, şehirleşmenin getirdiği metalaşma, yalnızlaşma, yozlaşmış, renksiz dünya karşısında duran, kendi kendine yeten, çalışkan insanlar topluluğunun yaşam biçimleri, düşünceleri olarak köylülük idealize edilmiştir. Bu tartışmalar ışığında köylülük temelde, tarım üretimi yapan, köyde yaşayan insanların toplumdaki ekonomik, siyasal ve kültürel yapıyla ilişkisini koparmadan yaşayış, düşünüş ve kültürlerini anlatmaktadır.

Bu tanımlamadan yola çıkarak köylülüğün ekonomik yapıyla ilişkisi tarım üretimi ilişkisiyle düşünülmüştür. Ekonomik yapıyla ilişkilendirildiğinde kapitalizm ve sanayileşmeyle birlikte, tarımda makineleşme ve buna bağlı olarak köylülük değişmiştir. Yaşanan bu durumla birlikte köylü, toprağını kaybetmiş, kendi toprağında çiftçi haline gelmiş, bu durumda büyüyen kentlerle birlikte, giderek kırlardan kentlere göç etmiştir. Siyasal açıdan ise, köylülük, iktidarın, ideolojik ve geleneksel meşruluğunu zayıflatmamak, kendisini iktidarda etkili kılmak, propagandasını yaptıkları özgül amaçları ve yürüttükleri politikalara destek sağlamak amacıyla, seçim aracı olarak kullanılmıştır.

Yerleşik yaşama geçildiği andan itibaren var olan köylülük olgusu, özellikle parçalanmaya başlayan Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde imparatorluğun yıkılmamasında büyük bir nüfus olarak önemini hissettirmiş ve bu dönemden sonra üzerine düşünülmesi gereken bir unsur haline

gelmiştir. 19. yüzyılda, Avrupa'yı tanıma fırsatı bulan Osmanlı bürokratları ve elitlerince ile Batı'nın hâkim sistemi kapitalizm, Osmanlı devletinin de ekonomik sistemi olmuştur. Bu sistemle birlikte, ekonomik hayatın paraya ihtiyaç duyulacak ölçüde metalaştığı bölgelerde büyük toprak sahipleri aynı zamanda tefecilikle uğraşmaya başlamışlardır. Köylü, paraya ihtiyaç duyduğunda büyük toprak sahibine borçlanmış, borçları ödemede çözümsüz kaldığında toprağını büyük toprak sahibi tefecilere devretmiş böylece ülkenin çeşitli bölgelerinde tefeciler tarafından köylülerin borçlarına karşılık el konulan binlerce dönüm arazi ortaya çıkmıştır (Önal, 2010: 45-48 ve Keyder, 1983: 135). Bu durum yoksul köylünün, kendi toprağını işleyerek geçimini sağlayamamasına, büyük toprak sahiplerinin yanında çalışan işçi haline gelmesine neden olmuştur.

20. Yüzyılın başlarında Fransa'dan etkilenen yeni bir sosyal sınıf, İmparatorluğun siyasal, toplumsal ve ekonomik yapısının düzeltilmesi hatta kurtarılması için ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu sınıf köylüleri derebeylerinden ve onların halefleri olan ağalar ve eşraftan koruma gerekliliğini benimsemişlerdir. Ele alınan feodal sistemin değiştirilmeye çalışılması toprak ağalarının şiddetli tepkisiyle karşılaşmış bunun da rejim açısından tehlike doğuracağı düşüncesi ile hedef olarak ortaya koyulan politikalar ve uygulamalar toprak ağalarının sosyal, ekonomik ve siyasi egemenliğine son vermemiş köylülükte statüko değiştirilememiştir. 1914'te başlayan savaş döneminde giderek artan gıda talebini karşılamak için köylüler daha da sömürülmüş ve durumları daha da kötüleşmiştir. Osmanlı'nın son dönemlerinde köylülerin durumlarının iyileştirilmesi için iyi niyetle alınmış kararlar ve belirlenen politikalar olmuş olsa da hiçbir yönetim bunları tam anlamıyla uygulayamamıştır. Rejim ve statükonun devamı için büyük toprak sahiplerinin varlığının sürdürülmesi ve onlara zarar verilmemesini gerektirmiştir. Bu nedenle yoksul köylünün koşulları ve durumu aynı kalırken, toprak ağalarının sosyal, ekonomik ve siyasi egemenliğine son verecek statüko değiştirilememiştir. Cumhuriyetin ilanından çok partili sisteme geçilen 1946 yılına kadar olan dönemde köylü ile yapılan ittifakta bir yandan

'köylü milletin efendisidir' şeklindeki bir yargıyla siyasal düzeyde, diğer yandan vergilerin kaldırılması, destekleme politikaları ile de ekonomik alanda uzlaşma alanı olarak ilerlemiştir.

Kemalist kadrolar, Kurtuluş Savaşı'nın hazırlık aşamasından itibaren köylülük ve taşra (kırsal eşraf ve toprak ağaları) ile merkezdeki ordu-bürokrasi-aydınlardan oluşan ittifak içine girmiştir. Doğmakta olan yeni tüccar ve zanaatkârlardan oluşan bu milli burjuvazi Anadolu'daki mücadelenin yanında kendi çıkarlarını gözeterek yer almıştır (Kahraman, 2010b: 17- 18). Meclis, kurulduğu yıldan itibaren bu ittifakı yansıtacak bir bileşime sahip olmuş ve kuruluş sürecindeki yasama faaliyetlerinin tümüne de bu ittifakın sınıfsal karakteri şekil vermiştir. 1930'ların başında genel olarak köylünün refahını da yükseltmeye yönelik uygulamalar görünse de özel olarak büyük toprak sahibi ve kırsal eşrafın çıkarları gözetilmiştir. Feodalitenin çözülerek, büyük toprak mülkiyetinin parçalanması ve topraksız köylüyü mülkiyet sahibi yapmak gibi girişimler başarısız olmuş, yoksul köylülüğün durumunda belirgin ve kalıcı bir iyileşme olmamıştır. Şehirlerde toplumun burjuvazisini oluşturan nüfusun göçe zorlanmasından sonra kendi elitini yaratmaya çalışan Tek Parti yönetimi (Kahraman, 2010b: 195), hızla zenginleşen büyük toprak sahiplerinin göze batacak boyutlarda israf içeren bir yaşam tarzı sürmeye başlamasına ve gazete, mizah dergilerinde 'hacığa' diye bir tipleme oluşmasına neden olmuştur.

1950 seçimlerinde taşra ve köylülüğün ortak ittifakıyla Demokrat Parti, iktidarın sahibi olduktan sonra köylülük ekonomik özne olmadan önce, aktif siyasal bir kimliğe kavuşturulmuştur. Siyasal katılımı köylülük, siyasete aktif olarak dâhil olması ve seçime oy verme sürecini pekiştirmesi ile ortaya çıkmış ancak bu demokrasinin şekil şartının yerine getirilmesinden başka bir şey olmamıştır. Çünkü devlet katlarına herhangi bir biçimde erişmesi neredeyse imkânsız olan yoksul köylüler yine seslerini duyuracak merci bulamazken büyük toprak sahipleri, köyün ileri gelenleri ve taşra eşrafı Osmanlı'dan beri devam ettirdikleri durumlarına kaldıkları yerden devam

etmişler, yöresel milletvekilleri ile bürokratik makamlara erişerek taleplerini iletebilmişlerdir. Amerikan yardımlarıyla tarımda makineleşme arttırılırken bunun en büyük simgesi traktör de gelişmenin simgesi haline getirilmiştir (Toprak, 1988: 19) Yardımlardan sonra traktör almaya gücü yeten toprak sahipleri bundan faydalanarak yoksul köylünün toprağını da ondan kiralayarak ekim arazilerini genişletmiştir. Daha önce kendi toprağı dışında büyük toprak sahibinin toprağında ortakçılık yapan yoksul köylü ailesi, kendi toprağını işlemekten tamamen vazgeçerek (Keyder, 1983: 242 ve Önal, 2010: 105) emeğini büyük çiftçinin yani tarımsal üretimin de dışında bir alanda satmak zorunda kalmıştır. Bununla birlikte mera arazilerinin tarlaya dönüştürülmesi ile otlaklarından olan köylülerin bir kısmı kente göçmüş bir kısmı da sefalet içinde kırsal alanda varlıklarını devam ettirmişlerdir.

Göçün biçimi bu dönemde değişmiş, kente sürekli kalmak için göç edilmiş ve köye sadece mevsimlik işler için dönülmeye başlanmıştır. Bu insanlar yeni gelişen sanayilerde iş aramak için gelmişlerdir. Dönem olarak bu sanayilerin kapasitesi hızla artan işgücüne iş temin etmede sınırlı kalmıştır. Bu nedenle göç edenlerin küçük bir kısmı sanayide sürekli iş bulmuş çoğu ise sonunda geçici işçi ya da sokak satıcısı olmuştur. Kentler büyük sayıdaki yeni sakini düzenli şekilde kabul edecek kadar donatımlı olmadığı için göç edenlerin çoğu kendi başının çaresine bakmak zorunda kalmış, kent dışındaki kullanılmayan arazilerde kendi evlerini inşa etmiştir. Hızla türeyen bu gecekonducular giderek kentlerle bütünleşmişlerdir (Zürcher, 1996: 329).

1960'larda iktidarın hedefinde yine toprak ağaları olmuş bunun için çeşitli düzenlemeler yapılmış ancak bunlar ülke çapında uygulanabilir nitelikte olmamıştır zira toprak ağaları hala devletin kırsaldaki iktidar aracı olarak kalmışlardır. 1970'lerde de uygulamaya konan çeşitli yasalar da yoksul köylünün durumunu değiştirmemiştir. Bu dönemde tarımdaki eşitsizlik ve artan yoksulluk nedeniyle 1950'lerde başlayan kentlere göç inanılmaz rakamlara ulaşmış ve kentler artık gecekonducularıyla birlikte anılmaya

başlanmıştır. Köyden kente göç etmiş gecekondulu semtlerinde yaşayanların toplumsal dokusu her şeye rağmen oldukça güçlü kalmıştır. Gecekondulu ile köyler arasındaki bağlar, evlenme ya da toprak alımı için gidişler nedeniyle canlı kalmıştır. Kente göç eden grubun sayıca az bir kısmı sanayilerde düzenli iş bulabilmiştir. Pek çoğu, geçimini, gündelikçilik, sokak satıcılığı, kapıcılık gibi işlerle sağlamaya çalışmıştır (Zürcher, 1996: 393).

Köylünün ve köylülüğün geçirdiği bu tarihsel dönüşümün romanlarda da konu edildiği görülmektedir. Osmanlı-Türk toplumunda ilk ortaya çıktığı andan itibaren roman, toplumsal ve siyasal konuları ele almıştır. Bu açıdan toplumsal, siyasal, düşünsel, kültürel ve törel sorunların olduğu bu dönemde ilk romancılar Türk toplumunu ve insanını daha ayrıntılı, gözden kaçan ve öncelikli yanlarıyla anlatmak için köy ve köylülük gibi konuları da işlemişlerdir. Romanlarda köylülük kır hasreti veya köy özentisi biçiminde de olsa, büyük şehirlerden kaçıp tabiata sığınma olarak ele alınmıştır. Köy ve köylü, dar çerçeveli, oldukça ilkel denebilecek basit biçimde resmedilmiştir.

İttihat ve Terakki'nin yönetimi devraldığı dönemde, İmparatorluğu kurtarmak için halka yönelmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Halka doğru olarak isimlendirilen bu siyasi hareketin edebiyatta yansıması ulusal kaynaklara dönme düşüncesi olmuştur. Bu düşünceden yola çıkan yazarlar milli edebiyatın da temelini oluşturmuşlardır. Milli Edebiyatçılar, halkı yani köylüyü, düzendeki haksızlık konusunda aydınlatmak, boş inançlardan kurtarmak ve ona ileri fikirler aşlamak amacıyla romanlarını yazmışlardır (Moran, 1997: 13). Meşrutiyetin ilk zamanlarından hemen sonra mütareke devri denilen yıllar savaş döneminde kurtuluşa destek vermek amacıyla yazarlar, mücadelenin tüm yönlerini köylerdeki yaşamları anlatarak vermişlerdir. Köydeki cahilliği, sefaleti, köyün düşmanlar tarafından işgal edilmesini ve bunun üzerine düşmanla işbirliği yapan köylüler ve bunlarla mücadele eden kahramanlarla milli mücadele anlatılmıştır.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın sonrasında ilan edilen Cumhuriyet ile birlikte edebiyat ve roman alanında da yeni bir dönem başlamıştır. Birçok

yazar, eserlerinde zihinsel dönüşümü gerçekleştirme amacı gütmüşlerdir. Böylece Cumhuriyet dönemi Türk romanının ana işlevlerinden birisi, Türk bilincinin yayılması yolunda yayınlar yapmaları ve muasır medeniyetin fikir atmosferini Türkiye'ye taşımak olmuştur (Oğuzhan Bökçü, 2011: 115).

Cumhuriyet ideolojisinin halkçılık ve laiklik felsefesi edebiyata da etki etmiştir. Edebiyattaki halkçılık, edebiyatın yeni kavramlarını ve Cumhuriyet'in sosyal felsefesini yaygınlaştırmada önemli görevi yerine getirmişlerdir. Bu yıllarda romanlarda, Cumhuriyet ideolojisi ele alınmış ya da yapılan inkılaplar ve bunların haklılığı savunulmuştur. "Geçmişle bağlarını koparmış", ilhamını Batı'dan almış, milliyetçi, gerçekçi ve rasyonel düşünceli, bilime, tekniğe ve sanata yaslanan bir toplum yaratmak isteyen Cumhuriyet'in kurucu entelektüel kadrosu köyle arasındaki kopukluğu fark etmiştir. Bu açıdan, halktan alıp halka gidecek, her türlü eylem ve düşüncesini halkıyla iç içe yaşayacak hayatın içinde aydın fikriyle (Cantek, 2001: 189) bir toprak parçası olmasından ziyade bir ideal olarak Anadolu ele alınmış ve buradaki sosyal gerçekler anlatılmaya çalışılmıştır. İdeal Anadolu, aydınların yanılgılarının, hayal kırıklıklarının ve duydukları pişmanlıkların sonucunda kucağına sığırılan, bağışlayıcı, sevecen bir ana gibi ele alınmıştır (Yalçın, 2006: 164). Köye yönelik romantik idealleştirme, uzak ve bilinmedik bir yerden bahsedercesine kullanılmıştır. Anadolu ve köyü idealize etmenin hemen ardından, aydının ideal Anadolu'yu umduğu gibi bulamaması üzerine, köy, durağan bir maddi ve toplumsal hayat olarak resmedilmiştir. Bununla birlikte, üretimin geri kalmışlığı, eskimiş tarım teknikleri, köylülerin doğal koşullara karşı koymadaki beceriksizliği gibi sorunlarda gözler önüne serilmiştir. Yazılan eserlerde, siyasi rejime kitle tabanı oluşturması açısından ya da bürokrat ve ağalar tarafından sömürülen açısından köylüler ele alınmaya başlamıştır.

1940 yıllarda gündelik hayatı ele alan edebiyatçılar, sanatın mükemmeliyetini temel alan isimlerden farklı olarak, toplumsal gerçekçi bir edebiyatçı grubunu oluşturmuştur. Bu dönemde köylü kendi çabasıyla

edebiyata girmiş, baskın görüşü büsbütün değiştirmiştir. Köy romancıları, devlet eğitiminin bedeli olarak, içinde doğduğu köyün gerçekliğine onun dışında kurulmuş bir sorunsaldan bakarak bunu sağlamıştır. Halk arasından çıkan, halkı tanıyan ve halk dilini bütün gücü ile kabullenen ve ifade edebilen yazarlar tarafından köylü tam anlamıyla tanıtılmıştır. Köy romancıları çok partili rejimin getirdiği nispi hürriyetten faydalanarak memleketin şikâyetlerini sanat yolu ile kendi görüşlerine göre ifade etmişlerdir (Karpat, 2009: 25).

1940'ların sonunda "köy romanı" akımı güçlü örneklerini vermeye başlamıştır. Toprak mücadelesinden, köyden kente göçe kadar köylünün akıbeti Türk yazarlarının bu dönemden sonra bir hayli ilgisini çekmiş ve köylünün yaşam serüvenini romana sokarak Türk edebiyatı tarihinde ilk kez bu yazı türüne yeni bir boyut ve itibar kazandırmıştır. Yazarlar çok iyi bildikleri ama roman okuru için yeni olan köy gerçeğini dile getirmişlerdir. Geri bırakılmış yoksul köylünün durumuna, köydeki yaşam koşullarına, sömürü düzenine eğilen bu yazarlar aynı zamanda köyün kalkınması sorunlarına çözüm aramayı da görev bildikleri için romanı bu yolda bir araç olarak kullanmışlardır. Kişileri, çatışmaları ve çözümleri belirleyen de yazarın toplumcu çizgideki görüşleri olunca yaşamı ete kemiğe büründürecek insan yerine, (Karpat, 2009: 103) roman, "koşulların betimlenmesinde araç" sayılan kişilerle yürütülmüştür. Öykülerin klişeleşmiş aktörleri; yoksul ve cahil köylü; onu sömüren gerici güçler (ağa, imam, parti adamları) ve bir de kurtarıcı (öğretmen, ilerici kaymakam ya da uyanık bilge bir köylü) olmuştur. Bu kişiler arasında, yazarın tezine uygun bir ilişkiler ağı kurulmuş ve roman, cahil köylünün aydınlatılması ve uyandırılmasıyla nasıl kurutulabileceğini bunu engelleyen güçlere karşı nasıl savaşımlar verileceğini gösteren bir örnek oluşturmuştur.

Demokrat Parti dönemi köylülüğün çözülüşü ile birlikte iç göç sonucunu getirmiştir. Bu durum, kırsal kesim ve bunların kültürünün kente gelmesi ve taşra eşrafının politikaya dâhil olması nedeniyle yozlaşmanın artmasına neden olmuştur. Bu durum kültürel yapıda tahrifat yaratmış, bu

tahrifatın tasvirinde olumsuz bir köylü imgesi yapısal bir öge olmuş bu durum da köye bakışı değiştirmiştir. Köye, daha az romantik ve daha çok gerçekçi biçimde bakılmıştır. Yaşanan toprak sıkıntısı, traktörlerle yapılan tarım sonucu pek çok insanın işsiz kalması ile köylerden kente göç olgusu da romanlara girmiştir (Karpat, 2009: 149). Bu dönem romanlarda, köy, idealize edilmemiş artık gerçekçi bir yaklaşımla; yoksulluğun, cehaletin, ilkel yaşam koşullarının hüküm sürdüğü, insanların sömürüldüğü bir yerleşim alanı olarak anlatılmıştır.

1960'lı yıllarda köyü anlatan romanlar, hem olgunlaşmış hem de popülerliklerini sürdürerek Anadolu'nun dört bir yanına ulaşmıştır. Bu yıllarda da, romanda, toplumda yaşananlar anlatılmaya başlamıştır. Anadolu'yu anlatan romanlardaki sömürülen köylünün yerini Türkiye halkı, sömüren toprak ağasının yerini kapitalist burjuva sınıfı almıştır (Moran, 2002: 11). Köy romanları 27 Mayıs 1960 sonrasında fikri düzeyde gelişen Marksizm dolayısıyla sosyalist gerçekçilikle bir arada ele alınmış, edebiyattaki etkisini sıradan insanın konu edilmesi ve otantik öğelerin ağırlık kazanmasıyla göstermiştir (Cantek, 2011: 272). Ekonomik ve sosyal meselelerin bilimsel açıdan yasaklandığı uzun yıllarda Türk solu ifadesini sanatta bulmuş, fikirler en fazla sanat yoluyla aktarılmıştır. Bu süreçte ele alınan konulardan biri, köyden kente göç eden, gecekonduya yaşayan insanların merkezin dışında kalarak oluşturdukları yeni kimliklerden kaynaklanan sıkıntılar olmuştur. Yazarlar kasaba ve şehirlerde yaşayan dar gelirli, işsiz güçsüz sefil insanların, içinde yaşadıkları toplumsal düzenin kötülüklerini görüp anlamalarına yardımcı olmak amacıyla, hemen her konuyu romanlarında ele almışlardır. Bu konular arasında fabrika ve gecekondu çevrelerinin yaşayışı, geçiş dönemi şehir insanının geçirdiği sarsıntılar, cinayet ve intiharlar, geçim sıkıntıları, gecekondu yıkımları, yoksul insanların tefecilerle mücadelesi, işçi patron münasebetleri, devlet eliyle geçirtilen tekellerin kapitalizmin devlete yön vermesi, aydın ve halk ilişkisi, sinema oyuncusu olmak hayaliyle taşradan İstanbul'a gelen genç kızların durumu, yozlaşmış siyasi ortam içindeki istismarlar, sahtekârlıklar, dinin siyasete alet edilmesi, yasak aşklar,

toplumun suça ittiği insanlar, suçlu çocuklar sorunu ve toplum yaşantısı içinde karşılaşılabilecek hemen her konu bu tip romanları oluşturmuştur. Bu çerçevede kasaba ve kentlerin varoşlarında yaşayan yoksul ve sıradan insanların sıkıntıları, ezilmişlikleri, kaygıları ve umutları tasvir edilmiştir (Oğuzhan Bökçü, 2011: 125-126). 1970'lerde sanayileşmenin ön plana çıkması ve köy gerçekliğinin yerini şehir hayatının almasıyla, Türk romanında değişim olmuştur. Bu değişimle birlikte romanlarda, şehirleşen Türkiye'de şehirlerin köylüleşmesi ele alınmaya başlanmıştır. Bu dönem yazarlar, sosyal gerçekliği, hem köyde hem şehirde meydana gelen birbirini tamamlayıcı bir süreç olarak görerek, bütünlüklü bir yaklaşımı benimsemiştir.

Bu bilgiler ışığında yapılacak olan çalışmanın konusu, köylülük olgusu perspektifinde, köylülüğün değişen siyasal ve ekonomik yapılarla dönüşümü ve bu açıdan Osmanlı-Türk toplumunda köylülüğün konumu, bununla birlikte yaşadığı dönüşümle nasıl bir görünüm sergilediği bu paralelde de Osmanlı-Türk romanında köylülük imgesidir. Bu çerçevede, dünya ekseninde tartışılan köylülük olgusunun Osmanlı-Türk toplumunda hangi açılardan benzerlik veya farklılık taşıdığı, siyasal ve ekonomik değişimlerle birlikte köylülükteki dönüşümün nasıl olduğu, bunun Osmanlı Türk toplumunda nasıl yaşandığı ve bunların romanlara nasıl yansıdığını ortaya koymak tezin amaçlarını oluşturmaktadır.

1917 Rus Devrimi'nin kritik konusunun köylülüğün tasfiyesi olması, Birinci Dünya Savaşı sonrası Balkanların köylü isyanlarıyla sarsılması, iki savaş arası dönemde dünyanın en kalabalık ülkesi Çin'de komünist parti önderliğinde köylü devriminin yaşanması, Latin Amerika'dan Uzakdoğu'ya köylülüğün dünyanın her yerinde önemli sorunlarla beraber ideolojik tartışmaları, siyasal hareketleri gündeme getirmesi göz önüne alındığında Türkiye'de köylülüğün incelenmesi önemli hale gelmektedir. Çağının tanığı ve belgesi olarak, etkileşim halindeki bir toplumun sembolik tasviri olan roman, toplumun yaşayışına, dönüşümüne, değişimine ışık tutarken aynı zamanda zihinsel dönüşümleri de yansıtmaları açısından önemlidir. Hayata geçirilmeye

Çalışılan pratiklerin, sosyo-kültürel ifadelerin, toplumsal hayattaki yansıma biçimlerinin, romanlarda ortaya çıkması nedeniyle de romanların çalışılması siyasal, ekonomik değişimlerde Türkiye’de köylülüğün nasıl anlaşıldığı ve bunun zihinsel dünyada nasıl temsil edildiğini de göstermektedir. Osmanlı’nın son döneminden Cumhuriyet’in ilk yıllarına ve daha sonrasında da köylüler, tarih kitapları içinde sayılarla, istatistiklerle, fiyatlarla aktarılmış olsa da bunların yoksullukları, yaşam tarzları ve bunlara duyulan tepkiler, karşılaştıkları aşağılanmalar veya aşağılamalar gibi köylülüğün atmosferi (Türkeş, 2001: 224) bilimin nesnesi olmamıştır. Bu nedenle köylülük imgesinin anlaşılabilmesi için bir iletişim aracı olarak romanların incelenmesi önemlidir. Bu anlamda romanlarda kullanılan imgeler üzerinden yapılacak bir araştırma; köylülüğün ekonomik, siyasal ve toplumsal hayatının nasıl bir dönüşüm süreci geçirdiğini anlamayı mümkün kılacakken, aynı zamanda zihniyetin bu konudaki dönüşümünü anlatması açısından önem taşımaktadır.

Çalışmanın kuramsal çerçevesini “Köylü”, “Köylülük”, “Ekonomik Yapı ve Köylülük”, “Siyasal Yapı ve Köylülük”, “Türkiye’de Köylülük”, “Türkiye’de Roman” gibi temel kavramlar oluşturmaktadır. Bu kavramlar ışığında çalışmada “Köylülük” imgesinin belirlenmesi için teorik zemin oluşturulacaktır. Aynı zamanda bu kuramsal ereve üzerinden yola çıkılarak çalışmanın temel varsayımları da şu şekilde oluşturulmuştur:

1) Romanlar, ekonomik, siyasal olarak kurgulanan ve hayata geçirilmeye çalışılan pratiklerin toplumsal hayata yansımasını ifade eden araçlardır.

2) Türkiye’nin yaşadığı toplumsal ve ekonomik değişimler romanlara yansımaktadır, bu çerçevede kyllğe ilişkin imgeler üretilmiştir ve bu imgeler değişimlerden etkilenmektedirler.

3) Romanlardaki “köylülük” imgesi siyasal, sosyal ve ekonomik yaşamdaki gelişmelerle birlikte dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşümü geçiren imgeler kyllğe ilişkin veriler sunmaktadır.

Bu varsayımlardan yola çıkılarak toplumda ve romanlarda değişen köylülüğün temel özelliklerini açıklayan bu nedenle de betimleyici olan çalışmanın örnek olay incelemesinde Türkiye'nin toplumsal tarihinde köylülük ve bunu oluşturan imgeler, farklı dönem ve ideolojik eğilimlerde olan yazarların romanları üzerinden ele alınacaktır. Gelişimi boyunca edebiyatın bütününde bir ülkenin imajı, yazarların ve o toplumun değişimine bağlı olarak farklılıklar gösterir, buradan yola çıkarak köylülük imgesinin incelenmesi toplumun kendini görmesini de incelemek anlamına gelmektedir. Toplumsal belleğin bir dışa vurum şekli olan imge toplumsal ve kültürel olayların romana yansımış halidir. Çalışmada bu nedenle imge merkezli çözümleme kullanılacaktır. Bu çözümlemeden yola çıkılarak siyasal tarih, iktisat, sosyoloji, iletişim gibi alanlar incelenerek toplum ve köylülük imgesi arasındaki ilişki (Ulağlı, 2006: 64-65) ele alınacaktır. Bu açıdan, romanlarda temsil edilen köylü ve köylülük imgeleri, siyasal ve toplumsal değişimler göz önünde bulundurularak, karakterlerin birebir kendi ifadelerinin incelenmesiyle ortaya konulacaktır. Çalışmada, çözümleme birimi olarak köylülük, köylülüğün geçirdiği değişim ve bunun romanlardaki yansıması alınmıştır. Farklı zaman dilimlerinde köylülüğü ele alan romanlar çalışma evrenini oluşturmaktadır. Köylülük olgusunun olabildiğince fazla niteliğini elde etmeye yönelik olarak, Tanzimat'tan günümüze kadar köylülük imgesini ele alan romanlar seçilerek, çeşitliliği çoğaltacak bilinçli örnekleme tercih edilmiştir.

Toplumu ve değişimlerini anlayabilmek için uzun dönemler ele alınıp incelenmelidir. Tarihsel değişim, toplumsal yapılarının değişimi yani sosyal yapıları meydana getiren içeriksel öğeler arasındaki ilişkilerin değişimidir. Bu nedenle toplum ve yapılarının değiştiğinin farkına ancak yeterli uzunlukta zaman dilimleri alınırsa varılabilir (Mills, 2007: 244). Bu açıdan köylülüğün romanlarda incelendiği dönem değiştikçe, değişik imgelerle, açıklama ve tanımlamalar yapılmaktadır, bu, köylülüğün uzun dönemde nasıl bir değişim geçirdiğinin anlaşılmasını da sağlamaktadır. Köylülüğün, uzun bir dönemde ele alınması, değişen köylülük imgesiyle karşılaştırmalar yapılmasını da mümkün kılmaktadır. Karşılaştırma yaparak, romanlarda köylülük imgesinin

temel nitelikleri, değişim koşulları açıklanabilmektedir. Bu açıklamalardan yola çıkarak çalışmada Tanzimat'tan, 1980'lere kadar olan süreci kapsayan bir dönemde, köylülüğün hangi koşullarda nasıl değişim geçirdiğı incelenenecektir. Bu nedenle çalışmanın kapsamı ve sınırlılıkları ile araştırmanın birimleri belirlenirken iki noktadan hareket edilmiştir. Birincisi çalışmanın konusu ve amacına uygun olarak Türkiye'de köylülüğün değişim dönemlerine bakılmıştır. İkinci olarak ise, bu dönemlerle birlikte romanların köylülüğe yaklaşımların temel unsurları belirlenerek, romanlar tespit edilmiştir. Bu açıklamalar ışığında çalışmaya konu edilen romanlar şunlardır: Tanzimat'tan Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar olan birinci dönemdir. İmparatorluğun çöküşünü durdurmak için Batı kurumlarının taklit edilerek toplumda uygulanması için çeşitli reformlar yapıldığı bu ilk dönem romancılarından Nabizade Nazım'ın *Karabibik* ve Ebubekir Hazım Tepeyran'ın *Küçük Paşa* romanları çalışmanın bu dönemi için seçilen örneklerdir.

Kendi içinde dönemlere ayrılan ve milli mücadele ile Cumhuriyet'in kuruluş yıllarını kapsayan dönem ise ikinci dönemdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve Ulusal Kurtuluş Savaşı sonrasında ilan edilen Cumhuriyet ile birlikte Cumhuriyet ideolojisi, yapılan inkılaplar ve bunların haklılığının savunulduğu bu dönemde Reşat Nuri Güntekin'in *Yeşil Gece* ve Halide Edip Adıvar'ın *Vurun Kahpeye* romanları incelenmiştir. İkinci dönemin bir başka dönemi ise otuzlu yıllardan ellili yıllara geline süreci kaleme alan romanlardır. Geçmişle bağlarını koparmış, ilhamını Batı'dan almış, milliyetçi, gerçekçi ve rasyonel düşünceli, bilime, tekniğe ve sanata yaslanan bir toplum yaratmak isteyen Cumhuriyet'in kurucu entelektüel kadrosu köyle arasındaki kopukluğu fark etmiştir. Bu açıdan, Anadolu bir toprak parçası olmasından ziyade bir ideal olarak ele alınmış ve buradaki sosyal gerçekler anlatılmaya çalışılmıştır. Bu idealize edilen köylü anlayışını ele alan ve eleştiren Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Yaban* romanı ile köydeki toplumsal ilişkileri, köylülerin içinde bulundukları güç koşulları gerçekçi biçimde yansıtması

açısından Mahmut Makal'ın *Bizim Köy* ve Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf* romanları bu dönemin incelenen örnekleridir.

Demokrat Parti'nin iktidarıyla birlikte Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere Batılı devletlerle ve uluslararası örgütlerle kurulan yeni ve etkili ilişkiler ile hızlı sanayileşme, köylülüğün çözülmesi, şehre göçün artması gibi toplumsal alt üst oluşların yaşandığı dönem üçüncü dönem olarak alınmıştır. Köyün toplumsal gerçekliğine değinen bu dönem romanlarda, çok partili dönemin parti çekişmeleri, iktidar mücadeleleri, toplumu hayal kırıklığına uğratan boş vaatler, seçim yatırımları, ağa zulmüyle eşkıya olmuş insanlar, makinalı tarımın köylüyü etkilemesi, köylünün makine tutkusu, makinalı tarımın getirdiği işsizlik, köylü üzerindeki ağa ve jandarma baskıları, yoksulluk nedeniyle kasaba ve şehirlere göç, toprak yetersizlikleri, toprağın haksızca gasp edilmesi, su çatışmaları, köylünün zengin olma hayali, yokluk ve cehalet, köylü-aydın ilişkileri üzerinde durmuştur. Bu açıdan üçüncü dönemin romanları şunlardır; Talip Ayaydın *Sarı Traktör*, Kemal Tahir *Yediçinar Yaylası*, *Büyük Mal* ve *Köyün Kamburu*, Samim Kocagöz *Yılan Hikayesi*, *Bir Karış Toprak*, *Bir Çift Öküz*, Yaşar Kemal *Akçasazın Ağaları*, *Yusufoçuk Yusuf*, Orhan Kemal *Bereketli Topraklar Üzerinde*, Fakir Baykurt *Yılanların Öcü* ve *Kaplumbağalar*.

Dördüncü dönem ise, köyden kente göç eden, gecekonduda yaşayan insanların merkezin dışında kalarak oluşturdukları yeni şehirli-köylü kimliklerinden kaynaklanan sıkıntılar anlatılmıştır. Bu dönem kapsamında Tarık Buğra'nın *Dönemeçte*, Sevgi Soysal'ın *Yürümek*, Rifat Ilgaz'ın *Yıldız Karayel*, Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm* eserleri incelenmiştir.

Bu bilgiler ışığında çalışmanın "Birinci Bölümü" nde öncelikle köylülük olgusu ekseninde, Dünya'da ve Türkiye'de bunun nasıl sorunsallaştırıldığı incelenmiştir. Yine bu bölümde çalışmanın analiz kısmına açıklık getirmesi amacıyla "Köylü Kimliğini Farklı Açılardan İrdelemek" başlığı altında köylülüğün siyasal, sosyal ve ekonomik yapılarla ilişkisi ele alınmıştır. Bu bölümün ikinci kısmında ise Osmanlı Türk toplumunda köylülüğün hangi

koşullarda ve nasıl bir değişim geçirdiği incelenmiştir. Çalışmanın “İkinci Bölümü” nde ise sosyal gerçeklik, toplum ve roman ilişkisini tartışan kuramsal yaklaşımlar ele alınmıştır. Aynı bölümde Osmanlı Türk toplumunda roman ve köylülük ilişkisi ve nihayet de köylülüğün romanlarda temsili ve nasıl imgelendiği incelenmiştir. Köylülüğün imgelenmesi incelenirken belli kategoriler alınmış ve buna göre analiz yapılmıştır. Böylece romanlar aracılığıyla, köylülüğün ekonomik, siyasal ve toplumsal değişimlerde nasıl bir dönüşüm sergilendiği incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL GERÇEKLİK OLAN KÖYLÜLÜĞÜN DÜŞÜNSEL ZEMİNİ

1.1. KÖYLÜLÜĞÜN SORUNSALLAŞTIRILMASI

İnsanın toprakla buluşmasının, onu işlemesinin tarihi on iki bin yıl öncesine kadar giderken; sanayinin ortaya çıkışı üç yüz yıl önce olmuştur. Bu durumda kapitalist üretim ve toplum ilişkilerinden doğan sanayiyle birlikte ortaya çıkan köylünün dönüşüm öyküsü (Köymen, 2008: 9), aynı zamanda insanlığın öyküsünün de bir kısmı olmuştur. Sanayi dünyası köylü toplumunun yıkıntıları üzerine inşa edildiği için günümüzde insanlığın büyük bir bölümünü oluşturan köylüler, tarihsel olarak önemlidir. Köylülüğün dönüşümü ile milyonlarca insanın beklentilerle şehirlere göç etmesi gibi insanlar, gündelik yaşamlarında altüst oluşlar yaşarlarken aynı zamanda kültürel, entelektüel, siyasal ve ekonomik alanlarda da önemli değişimler yaşamıştır. Dünyanın hemen her yerinde köylülüğün dönüşümü farklı zamanda ve etkilerde kendini göstermiştir. Bu anlamda 1917 Rus Devrimi'nin kritik konusu köylülüğün tasfiyesi olmuş, Birinci Dünya Savaşı sonrası Balkanlar köylü isyanlarıyla sarsılmış, iki savaş arası dönemde dünyanın en kalabalık ülkesi Çin'de komünist parti önderliğinde köylü devrimi yaşanmış, Latin Amerika'dan Uzakdoğu'ya köylü meselesi dünyanın her yerinde önemli sorunlarla beraber ideolojik tartışmaları, siyasal hareketleri gündeme getirmiştir (Karaönmerlioğlu, 2006: 12). Toplumlarda derinden etkiler yaratan köylülük olgusu giderek incelenmesi gereken bir konu olmuştur.

1.1.1. Dünyada Köylülüğün Sorunsallaştırılması

On sekizinci yüzyılın sonlarında, Fransız maden mühendisi olan ve sosyolojiye ilgi duyan Pierre Guillaume LePlay tarafından, aile monografileri yardımıyla veriler toplanarak köylülüğe dair ilk çalışmalar ilerlemiştir (Kurtkan, 1968: 8). Kapitalist dünya sistemi içinde, köylülüğün varlığı, sürmesi,

direnmesi, işlevleri ve sistemle bütünleşmesi olarak özetlenebilen “köylülük ve köylü sorunu” na dair çalışmalar, her ne kadar Le Play’in aile monografileri ile başlamış olsa da ilk çalışmalar, 1800’li yılların sonunda öncelikle Amerika Birleşik Devletleri’nde ortaya çıkmış (1892’de Chicago Üniversitesi’nde, Amerikan Sosyoloji Derneği önderliğinde); daha sonra Avrupa’da çalışılmıştır. Bu yüzyılda yapılan çalışmalarda, köylülük, ya geçici bir olgu ya da var olmayan (yapay) bir sorun olarak görülmüştür. 20. Yüzyılın başları “köylülüğün ve köylü sorununun” ilk ortaya konduğu ve tartışıldığı dönem olmuştur. Bu dönemde, köylülük ile ilgili sistematik çalışmaların kökeni Merkez ve Doğu Avrupa olmuştur. Bu durum, hiç şaşırtıcı değildir çünkü bu toplumlarda, aydınlar; fakir, geri, toplumun sayıca çoğunu oluşturan köylülerle karşı karşıya kalmışlardır. 20. Yüzyılın başlarında, Avrupa kökenli, köylülük ile ilgili araştırmalar Birinci Dünya Savaşı sonrası milliyetçi ideolojiler, ardından gelen askeri diktatörlükler, 1917 Rus Devrimi ve sosyalizmi nedeni ile ne politik köylü hareketlerine ne de köylülük çalışmalarına yeterli derecede ilgi duymuşlardır. O dönemde, birkaç bireysel girişimle İngilizce basılmış çalışma¹ vardır. Bununla birlikte, batılı sosyal bilimciler, özellikle de antropologlar, kendilerini endüstri-öncesi veya ilkel topluma karşılık endüstriyel veya modern toplum tipoloji çelişkisi ile ilgilenir halde bulmuşlardır. Bu nedenle özgün bir varlık olarak köylü, ilkel toplumlar başlığı altına alınarak genel kategorileştirmelere bağlanmıştır (Shanin, 1971: 289).

19. yüzyılın sonları ile 20. Yüzyılın başlarında doğrudan köylülük üzerine olmasa da bu konuya; Numa Denis Fustel De Coulanges’in (1864) aileci-bireyciliği, Ferdinand Tönnies’in (1887) Gemeinschaft- Gesellschaft’ı ve Emile Durkheim’in (1895) organik ve mekanik toplumu gibi açıklamalar getiren çalışmalar yapılmıştır (Shanin, 1966: 17). 20. Yüzyılın ilk yarısına gelmeden, “köylülük ve köylü sorunu” derinlemesine ortaya konmuş ve

¹ W.I. Thomas ve F. Znaniecki, **Amerika ve Avrupa’da Polonya Köylüleri**, NewYork, 1918. Tawney ve Fei (Çin), Maynard (Rusya), Arensberg (İrlanda) vb. (Shanin, 1971: 289).

tartışılmaya başlanmıştır. Bir yanda Karl Kautsky ve Vladimir I. Lenin'in², diğer yanda Chayanov'un yapıtları, ilk tartışmadan günümüze kadar gelmiş önemli çalışmalardır.

Shanin (1971: 292- 293) köylülük çalışmalarının dört başlık üzerinden ilerlediğini belirtir: Marksist sınıf teorisi, ekonomi tipolojisi, etno-kültürel gelenek ve Durkheimci gelenek. Tüm gelenekler, kendi bakış açıları doğrultusunda köylü yaşamının görünüşünü, modern dünyada köylülüğün dağıldığını ve sosyal değişim analizleriyle yaklaşımları ilişkilendirerek açıklamaya çalışmışlardır. Marksist geleneğin sınıf analizi, iki sınıflı toplum modelinde köylüleri güç ilişkileriyle sunar. Pre-kapitalist toplumlarda, köylüler, bastırılmış ve sömürülmüş üreticiler olarak ele alınır. Modern köylülük, sosyal güç yapılarının ardında kalan özelliğiyle, ilkel sosyal yapının artığı olarak görünür. Bu tanımlamada köylünün üreticiliği ve güçsüzlüğü esas özelliktir. Marksistler, köylüyü, direnme biçimlerine ve yönetici sınıfın tüketimini sağlayan tarımsal artığa el koyma ve güçlü azınlığın yönetimi olarak açıklarlar. Tarımsal artığa el koyma süreci aynı zamanda, ilkel rejimlerin ve köylülüğün kaybolmasıyla sonuçlanan yeni bir sınıfın ortaya çıkması ve köylülerden farklı olarak sermaye birikiminin başkaları tarafından biriktirilmesine neden olur. Bu tür analizlerin izleri, Güney Doğu Asya, Latin Amerika ve hatta genişletilirse Afrika'da görülebilir.

İkinci gelenek, köylü sosyal yapısının, aile tarımı merkezli belirli tür bir ekonomi tarafından belirlendiğini düşünmektedir. Bu yaklaşımın kökenleri, Marx'ı izlemesine rağmen 1881'de Vasili Chuikov tarafından formüle

² Kautsky'nin (1899) "The Agrarian Question" ve Lenin'in 1899'da yazdığı "The Development of Capitalism in Russia" eserlerinde, klasik "köylülüğün tasfiyesi tezi" nin oluşmasına bir yandan katkı yapmış bir yandan da, sanayi, tarımda kapitalist gelişmenin gösterdiği asimetrik özellikleri ve farklılıkları üzerinden hareket etmişlerdir. Lenin, bu asimetriyi, kapitalizme geçişte gözlenen ülkeler arası farklı "geçiş modelleri" ni ve sistemin dünya çapında eşitsiz gelişimini dikkate alarak bir yandan köylülüğün, öte yandan popülizmin sosyalist hareketin karşısına çıkardığı değişik sorunları tartışmıştır. Ancak köylü ekonomisinin piyasaya açılmasıyla başlayan iç farklılaşma, Lenin'e göre, çok güçlüdür ve bir üretim biçimi olarak kapitalizmin tarım kesiminde de egemen olması kaçınılmazdır. Kautsky ise, açıkça, "kapitalizm tarımda, düşünülen basit biçimde gelişmez ve bu gelişme sanayiye göre çok daha karmaşıktır" demekte ve bu farklılıkların hem belirtilerini, hem de nedenlerini incelemeye çalışmaktadır. Kapitalist sanayinin ulusal ekonomiler içindeki son ve mutlak egemenliği, Kautsky'ye göre, köylülüğü değilse bile köylü sorununu ortadan kaldıracaktır (Boratav, 2004: 119 ve Akram Lodhi, 2009: 7).

edilmiştir. Aile tarımı merkezli bu ekonominin doğası, oldukça özerk ve ulusal düzeyde köylü/köylü olmayan düalizm ve tipik köylü yapısından oluşan ekonominin belirlediği tüketime dayanan küçük aile girişimciliğidir. Genişleyen Pazar ekonomisi, para takası (mübadelesi), işçi ücretleri, ucuz kitlesel üretim, köylülüğün dağılmasına neden olmuştur. Bu görüşü savunan çok sayıdaki Batılı ekonomi antropologları, son dönemde yeniden canlanan Chayanov'un düşünceleri ve Doğu Avrupa bilim adamlarının izinden gitmektedirler.

Üçüncü gelenek, durağan köylü toplumunun kültürel geri kalmışlığını koruyan, eski geleneklerin bir örneği olduğunu düşünen, geleneksel Batı antropolojisinden kaynaklanır. Bu tür çalışmalar, köylünün yok olmasının ana mekanizmalarını yönlendiren kent akılsallığı ve Batıyla aşamalı kültürel etkileşim ile modernleşme ve endüstrileşmenin önündeki geleneksel engeller üzerinde durur. George M. Foster'ın sözleriyle; "köylüyü geri ve demode bırakan ve hep karşılaştığımız kültürel geri kalmışlığı aslında hep var olan, kent ve köy ilişkisi" ile anlatmak mümkündür. Köylülüğe dair dördüncü gelenek, Durkheim kökenlidir ve onun gelenekçileri (Tönnies ve Maine gibi) tarafından toplum, ikili düalizm olan, modern ve geleneksel olarak ayrılır. Çalışmada yukarıda sayılan yaklaşımlardan, köylülüğün modern dünyada dağıldığını, sosyal anlamda değiştiğini söylemek mümkündür. Bu açıdan Türkiye örneğine uygun olacak biçimde bu yaklaşımlardan yararlanmak köylülüğe yaklaşımın en doğru yolu olacaktır.

Köylülük ile ilgili çalışmalar 1950'yi izleyen yıllarda yoğunlaşır. Bu yıllardaki tartışmalar iki farklı kümede gerçekleşmiştir. Birinci kümede, Marksistler arasında teorik-tarihsel ağırlıklı "feodalizmden kapitalizme geçiş" tartışmaları yer almıştır. Bu tartışmalarda, sanayileşmiş ülkelerdeki feodalizmden kapitalizme geçiş süreci ya da köylülüğün çözülüş dinamikleri masaya yatırılır. Geçmişin dinamiklerinin 20. Yüzyıl için ne anlama geldiği kavranmaya çalışılır. Bu doğrultuda köylülüğün tasfiyesi tezini geliştirilmiştir. Bu tez, hareket noktası olarak, kapitalizmin yayılma dinamiğini ve buna bağlı olarak tüm eski üretim ilişkilerinin tasfiye edici gücünü vurgular. Köylülük, ilkel sermaye birikimi süreci içinde mülksüzleşerek, kapitalizmin ilk özgür emek

depolarını oluşturur ve kapitalist sanayileşmenin ön-koşulları böylece meydana gelmiş olur. Bu sürecin en olgunlaşmış biçimi İngiliz-tipi kapitalist tarımdır. Bu tarım, azami kar güdüsü, tamamen piyasa için uzmanlaşmış üretim, rekabet ve etkinlik dürtüleriyle kapitalizmin işlemesine uyum içinde katkı yapabilecek büyük boyutludur, bu yüzden köylü modern ve ileri işletmelerden oluşan bir kesim haline gelebilmiştir. Bu dönüşümü tamamen gerçekleştiremeden kapitalizme geçen Fransa, Almanya'nın Batısı ve Rusya gibi ekonomilerde ise köylü tarımı, kapitalist gelişimi önleyemez ama ona bir ayak bağı olur. Kapitalist gelişme, bu tarımı içten çözmeye, farklılaştırmaya başlamıştır bile. Batı kapitalizminin gelişimi içinde ülkeler arası tarımsal dönüşüm farklılıklarını dikkate almasına, sanayi ve tarımda kapitalist gelişmenin simetrik olmayan özelliklerini incelemiş olmasına; hatta Batı-dışı bir gelişme türü olasılığını kabul etmesine rağmen kapitalist bir sosyo-ekonomik kuruluşun er geç tarımda da kapitalist üretim ilişkilerini yerleştireceği savı, tasfiye tezinin özünü oluşturur (Boratav, 2004: 112- 114).

1950'lerdeki ikinci tartışma kümesinde, Dünya Bankası iktisatçılarının modernleşme-kalkınma çerçevesinde öne sürdükleri politikalara karşı Latin Amerika kökenli iktisatçıların başlattığı "bağımlılık" kuramları tartışmaları yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra azgelişmiş ülkelerin kalkınma sorununun gündeme gelmesiyle, bu ülkelerin tarım ve köylü sorunları da değişik açılardan tartışılmaya başlanmıştır. Azgelişmiş ülkelerin kalkınmasını, önce ülke tarımlarının "modernleştirilmesi" ne, yani makine ve diğer çağdaş girdilerin kullanımına bağlayan, daha sonra bu ülkelerin tarımsal ihracatlarını arttırarak, sanayi ürünlerini, gelişmiş ülkelere almalarını ve bazı alanlarda basit sanayiler kurabilmelerini öngören evrimci, aşamalı modernleşme kuramlarına karşı geri kalmışlığı ve kapitalist ilişkileri merkezine alan değişik bağımlılık kuramları geliştirilmiştir (Köymen, 2008: 90-100).

1970'lerdeki tartışmalar ise, dünya bunalımı sırasındadır ve küçük köylülüğün yüceltilmesi ile "yeşil devrim" konuları ekseninde olmuştur. Bu yıllarda, tarımda, ileri teknolojiyi kullanan, ücretli işçi çalıştıran, büyük ölçekli üretim yapan, kapitalist üretim mantığının temelindeki azami kar ilkesine göre çalışan işletmelerin karşısında, kar hesabı gütmeyen, bir tarım işçisinin

ücretinden daha az gelir elde etse de kendi toprağı olduğu için bunu umursamayan, çalışkan, verimli ve krizler karşısında dayanıklı olduğu iddia edilen, aile emeğine dayanan küçük köylü üretimini öne çıkaran kuramlar ortaya atılmıştır. 1970'lerin ortalarından itibaren, tarım popülistleri de devletin ekonomiye müdahale etmemesi konusunda neoklasiklerin yanında yer almıştır. Tarım popülistlerine göre köylülüğün doğal olarak eşitlikçi bir üretim ve bölüşüm yapısı vardır; ama devlet müdahaleleri, belirli kesimleri zenginleştirerek köylüler arasında farklılaşmaya neden olmuştur. Tarım popülistlerinin iki savı vardır: Birincisi, her türlü devlet müdahalesinin kalkmasıyla birlikte oluşacak rekabetçi ortamda, üretim araçlarına sahip köylüler, kazançlarını azamileştirebilecek ve kapitalist sistemin içinde özgürlüğe kavuşabileceklerdir. Yani köylünün özgürlüğü, piyasanın özgürlüğüne bağlıdır. İkincisi, köylüler modernleşme adı altında devlet ve uluslararası sermayenin işbirliğiyle dayatılan kalkınmacı tasarımın dışında bırakılmamalıdır (Köymen, 2008: 90-100).

1.1.2. Türkiye’de Köylülüğün Sorunsallaştırılması

Türkiye’de köylülük tartışmaları; var olan düzenin korunmasına, teknolojik iyileştirmelerle verimliliğin arttırılmasına vurgu yapan siyasi iktidarlar ve bunların görüşlerini destekleyenler ile düzenin işleyişi, mülkiyet yapısı ve sömürü mekanizmaları üstünde durup değişim önerilerinde bulunanlar arasında ilerlemiştir. 1923’ten 1950’lere kadar gazete haberlerinin yanı sıra, kimi yazarlarca tarım sorunları, köylülerin yaşam ve üretim koşulları üstünde durmuş; Anadolu’da görev yapan öğretmen³ ve stajyer hâkimler gözlemlerini yazmış; köylülerin ağalar ve tefeci sermayesi tarafından nasıl sömürüldüğüne ve ezildiğine ilişkin betimlemelerde bulunmuşlardır. Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından 1927 Tarım Sayımıyla (Köymen, 2008: 153-154) bazı istatistiksel veriler yayınlanmıştır. Ancak 1960’lı yılların sonrasına kadar köylülükle ilgili kaynaklar ve araştırmalar oldukça azdır. Bu nedenle kimi edebiyat yapıtları bu boşluğu dolduran önemli kaynaklardan olmuştur.

³ Sıdika Avar, **Dağ Çiçeklerim**, İstanbul, Berikan Yayınevi, 2011.

Üniversiteler tarafından köylülüğün incelenmesi 1945'te Ankara Üniversitesi'ndeki çalışmalarla başlamıştır. 1960'lara kadar ise yoğun ve derinlemesine incelemeler pek mümkün olmamıştır. 1960'larda Amiran Kurtkan (1968: 7), köy ve köylülük üzerine daha fazla çalışılması gerektiğini vurgulayarak *Köy Çalışmaları* kitabında; köy çalışmalarının tarım temelli ülkelerde ekonomik açıdan gelişme yani nüfus başına düşen milli gelir payını yükseltmek için köylülük üzerine çalışılması gerektiğini vurgular. Aynı dönemlerde Mübeccel Kıray (1964) ise, *Ereğli; Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası* isimli çalışmasında; köy, kasaba ve gecekondu sorunlarını ele alır. İktidarın köy dışında aranması gerektiğini savunarak, köy-kasaba ve köylü-tüccar ilişkisini araştırır. İkinci Dünya savaşı sonrası dönemde sosyal bilimlere egemen olan modernleşme yaklaşımları, 19. Yüzyıl oryantalizminin Osmanlı İmparatorluğu'na uygun gördüğü oryantal despotizm ve iktisadi durağanlık varsayımlarını *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü* isimli kitabında Huricihan İslamoğlu (2010) çürütmektedir. Bunu Osmanlı köylülüğünden, bu dönem toplumundan, ekonomisinden, şehirleşmesinden, nüfusundan ve bunların dönüşümünden bahsederek yapmaktadır. Türkiye'de tarımsal basit meta üretiminin yaygın olduğunu belirterek ticaret ve tefeci sermayesinin küçük köylüleri sömürmesini anlatan Korkut Boratav'ın (2004) çalışması 1980'lerin ilk çalışmalarından olmuştur. 1990'lı yıllarda Türkiye'nin 20. Yüzyılda neden hala büyük bir köylü toplumu olarak kaldığını, toplumsal, siyasal ve entelektüel hayatında köylülüğün nasıl etkilerinin olduğunu açıklamaya çalışan Asım Karaömerlioğlu'nun (2006) *Orada Bir Köy Var Uzakta* isimli kitabı köylülük çalışmalarında önemli eserlerden biridir. Köylülük konusu, genel olarak bakıldığında, Türkiye'de siyasi ve ekonomik olarak manevralar için önemli bir rol oynamasına rağmen araştırma ve çalışma konusu açısından son yıllara kadar aynı önemde olmamıştır.

1.2. KÖYLÜ KİMLİĞİNİ FARKLI AÇILARDAN İRDELEMEK

Köy denildiği zaman, sadece toprak kalitesi, bitki örtüsü gibi tarım tekniğini ilgilendiren unsurlar ele alındığında, yani köylü küçük miktarda toprağı işleyen olarak tanımlandığında, köylülük anlaşılamaz. Köy toprakları

üzerinde yaşayan insanlar ve onların maddi- manevi kültürleri açıklandığı ve (Kurtkan, 1968: 46) köylüler etkili tarihsel aktör olarak kabul edildiğinde, sosyal bir olgu olarak, köylülük, anlaşılabilir. Toplumsal yaşamın yapıları içinde birden fazla faktör göz önünde tutulduğunda basit olarak yapılan köylü açıklaması, toplumsal ilişkilerin açıklanmasında yeterli olmamaktadır, bu nedenle köylülüğün hangi ilişki ve unsurlarla şekillendiğine bakmak gerekir.

Bu unsurların anlaşılabilmesi için en temel anlamda köylünün kim olduğu tanımlanmalıdır. Doğrudan doğruya toplumsal gerçekliğin sınırlarına gidildikçe, farklılıkların azalmaya başlaması nedeniyle köylülüğü de mutlak bir kesinlikte tanımlamak mümkün değildir. Köylülüğün tanımlarında, toplumsal değişimlerin önemi büyüktür. Toprakla birlikte anılan köylülük, kapitalizm öncesinde ve sonrasında değişimlere paralel olarak dönüşmüştür. Bu dönüşümlerin tartışılmasından önce temel olarak köylünün ayırıcı özelliklerini Shanin'den (1966:6) yardım alarak şöyle belirtmek mümkündür: Azımsanmayacak bir ölçüde kendi toprağına fiilen sahip olan, bu toprakta basit araçlar ve aile içi emek yardımıyla kendi tüketimi için üretim yapar. Ancak modernizmle birlikte ekonomik anlamda kendi toprağını yitirmiş ve başkalarının yanında işçi olarak çalışmaya başlamış kişidir. Bununla birlikte ekonomik ve siyasal gücü elinde bulunduranlarla bağımlılık ilişkisi içinde olan topluluktur. Bu anlamda kimi zaman kendi hareket esnekliğine sahip ve kapalı bir toplum yapısı içindeyken kimi zaman da dışa bağımlı, dışarıdakilerin yönlendirdiği bir yapıdadır.

1.2.1. Modernleşme Ekseninde Köylülük

Modern çağlar üzerine düşünüldüğünde 19. yüzyıl büyük dönüşüm çağı olarak yorumlanmaktadır. 16. Yüzyıldan beri Kuzeybatı Avrupa'da kendini gösteren ve oradan giderek dünyanın diğer bölgelerini etkileyip, büyük dönüşümü belirleyen kapitalizm 19. Yüzyılda sanayi devrimi ile hem olgunlaşmış hem de yeni bir aşamaya girmiştir (Şaylan, 1999: 11). Bu aşamada ortaya çıkan toplumsal olgular, geleneksel veya modern öncesi ile modern toplum arasında yapılan ayrımı ve karşılaştırmayı da beraberinde

getirmiştir. Genel olarak, ekonomik anlamda kapitalizme ve endüstriyel gelişime, siyasal bakımdan ulus-devlete ve liberal demokrasiye, sosyo-kültürel açıdan bireyciliğe ve seküler bir dünya görüşüne, toplumsal yapının giderek farklılaşmasına ve karmaşılaşmasına, kentleşmenin artmasına ve bilimsel düşünce tarzının gelişmesine doğru giden toplumsal süreç (Yüksel, 2004: 5) ve büyük dönüşüm aynı zamanda modernizm olarak açıklanmıştır. İnsanın toprakla ilişkisinin başladığı andan itibaren toplum yaşamına girmiş olan köylülük olgusu modernizmin (sanayi dünyasının köylü toplumunun üzerine inşa edilmesi gibi) getirdiği değişimlerle birlikte tartışılmayı gerekli kılmaktadır. Bu nedenle öncelikle modernizm olgusuna ve bunun köylülükle ilişkisine değinilmesi gerekmektedir.

Modernizm kavramının kökeni olan ve esas olarak Aydınlanma hareketine dayalı olan “modern” sözcüğü Latince “modernus” tan türemiş; sözcük ilk defa beşinci yüzyılda Hristiyan dönemini, Romalı ve Pagan geçmişten ayırmak için kullanılmıştır. Zamanla “modern” teriminin anlamı değişmiş ve eski olandan yeni olana geçişi vurgulamak için kullanılmaya başlanmıştır (Özgiraz, 2003: 14). Nitekim günümüzde modernlik denildiğinde, 17. Yüzyılda Avrupa’da başlayan ve ardından hemen hemen bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal hayat ve örgütlenme biçimlerine gönderme yapılmaktadır. Bununla birlikte sözcüğün ilk kullanım amacı olan yeniliği, farklılığı belirtmesi sonraki dönemlere de yansımış ve bu sözcük tarih içerisinde hep yeniliği, yaşanan çağın gelişmişliğini ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Diğer bir deyişle bu kavram, insanlığın sürekli bir ilerleme içinde bulunduğunu ve bunun paralelinde de yeninin öncelenmesi gerektiği arayışını içermiştir (Oğuzhan Bökçü, 2011: 18).

Yirminci yüzyıldan başlayarak köylülüğün değişiminde önemli etken olan modernizm on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda Batı Avrupa’da kendini gösteren Aydınlanma hareketi ile şekillenmiştir. Bu hareketi şekillendiren düşünürler arasında farklılıklar olmasına rağmen bu sürecin belirlenmesinde etken olmuşlardır. Bu nedenle modernizmi anlayabilmek için Aydınlanmanın

temel fikirlerine değinmek gerekmektedir. Aydınlanma projesi en temel tanımıyla insanın özgürleşmesi ve yücelmesidir. İnsanın özgürleşmesi için doğanın güçlerine karşı egemenlik sağlaması, bu güçlerin baskı ve tehdidinden kurtulması gerekmektedir. Bu güçlerden kurtulmayı sağlayacak olan temel fikirlerden biri sürekli ilerleme ve bunun sonucu olarak gelişmedir. Aydınlanma çağı düşünürlerine göre ilerleme kavramı birbirine bağlı aşamalar bütünü olarak düşünülmelidir. Geçmişten geleceğe doğru ele alındığında ilerleme kavramını olumlu anlamda değerlendirilirken, yaşanan çağdan geçmişe doğru ele alındığında olumsuz bir anlamda değerlendirilmektedir. Çoğunlukla aydınlanmacılara göre ilerleme insanlık için kaçınılmaz geçmişten geleceğe doğru bir gelişme olarak değerlendirilmelidir. İlerleme sadece maddi anlamda değil aynı zamanda entelektüel, sosyal, kültürel ve ahlaki bir gelişme olarak ele alınmalıdır. Buradan yola çıkıldığında aydınlanmacılara göre ilerleme doğrusal bir gelişme çizgisi içinde düşünüldüğünde insan doğası mükemmelleştirilebilir. Gelişme, insanoğlunun koşulları içinde, bu mükemmelleşmenin doğasından faydalanılarak oluşur (Reill ve Wilson, 2004: 474).

Tüm toplumların aynı şartlara sahip olduğu takdirde evrilerek aynı ilerleme ve gelişim çizgisini göstereceği savunulmaktadır. Bu felsefeye göre, tarih insan iradesinden bağımsız olarak sürekli mükemmele doğru ilerleyen bir süreçtir. İnsan sonunda isteklerini doyuma ulaştıracak araçlara kavuşur böylece dünyevi bir cennetin yaratıcısı olma imkânlarının önü açılır, en azından kendi çevresine hâkim olurken bu hâkimiyet de kendisini mutluluğa ulaştırır (Oğuzhan Borekçi, 2011: 20). Sürekli ve doğrusal bir ilerleme anlayışı üzerine temellenen modernizm düşüncesinin nihai amacı ideal toplum olan modern toplum düzenidir. Bu ideal topluma ulaşmak için geleneksel ve cemaat olan köyden modern topluma geçişi ele alan çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Bu fikirler köylülüğün anlaşılmasında önemli olduğu için bunlara değinmek faydalı olacaktır.

1.2.1.1. “Cemaat Köyden” Bir İdeal Olan “Modern Topluma”

Gelişme fikri temel olarak zıt iki toplum tipinin birinden diğerine geçişi olarak görülmektedir. Bu açıdan modernleşme ile birlikte toplumların cemaatten cemiyete doğru ilerleme gösterdiğini düşünmektedirler. Bu durum esas olarak cemaat ilişkilerini gösteren köylülüğün modernleşme ile birlikte değişiminin anlaşılmasında da önemlidir.

İnsanlar arasındaki ilişkilerin duygusal bir temele dayandığı cemaatte ilişkiler bir amaca ulaşmak için değil kendiliğinden kurulmakta ve devam etmektedir. Cemaat için esas olan, toprağa sahip olmak ve onu işlemek ile topluma ait olmaktır. Geçmişin, geleneğin merkezi bir rol oynadığı bu toplumda genellikle toplumsal ve coğrafi hareketlilik sınırlıdır. Bir kişi belirli bir sınıfa ait olarak ve belirli bir mekânda doğar ve çoğu kez de ondan ayrılmaz. Cemiyette ise ilişkiler rasyonel gerekçeler ve hesaplarla kurulur, insanın eylemleri bir amaca yönelik ve objektiftir. Bu toplum ilişkisinde kişiler belli bir sınıfa ait olmayı doğumla değil sonradan kazanırlar. Belirleyici olan gelenekler değil gelecektir ve bu nedenle de cemiyet, hareketli bir toplum tipidir. Bu toplumda ilişkiler; soğuk, mesafeli, çıkarlarla ilgili, kişisel olamayan, çoğu zaman özgür iradeye dayalı ilişkiler üzerine kurulmuşlardır.

Modernleşme bu noktada cemaatten cemiyete geçiş olarak nitelendirilmektedir. Bu süreçte, gelenek, inanç ve cemaat duygusu yerini dinamizm, bilimselleşme ve ticarileşmeye bırakmıştır. Duygusal ve kendiliğinden ilişkiler ortadan kalkarak yerine yapaylık ve akılcılık geçmiştir. Zıt iki toplum tipinin birinden diğerine geçişi ile ilgili olarak toplumun cemaatten cemiyete ilerlemesinin yanında toplumdaki mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya doğru ilerleme olduğu da tanımlanmıştır. Çok az işbölümünün olduğu köylü toplumlarda birey ile toplum arasında dolaysız bir ilişki bulunmaktadır. Bu toplumlarda insanlar sadece aynı şeyleri yapmakla birlikte aynı düşünce ve gelenekleri de paylaşırlar. İnsanlar arasındaki bağlılık o kadar dolaysızdır ki tam bir mekanik dayanışma söz konusudur. İşbölümünün (endüstrileşme ve nüfus artışına

paralel olarak) gittikçe çoğaldığı modernleşmekte olan toplumlarda insanların birbirine olan bağlılığı da artmaktadır. Çünkü insanlar gittikçe birbirlerinin eylemlerinin sonuçlarına bağımlı hale gelmektedirler. Bunun sonucu olarak insanlar arasında organik dayanışma ortaya çıkmaktadır (Özgiraz, 2003: 45-47). Organik dayanışmaya dayalı karmaşık cemiyetlerde ise, nüfus yoğunluğunun artmasıyla bağlantılı olarak gelişen karmaşıklık, işbölümü ve işlevsel uzmanlaşma söz konusudur. Bu tip yapılarda; benzer değerlere, inançlara, kanaatlere ve geleneklere sahip olmanın yerini, kişiler ve gruplar arasındaki karşılıklı bağlılık ve işbirliği almaya başlar (Yüksel, 2004: 7). Zıt toplum tipleştirmelerinde esas olarak modern toplum tipi ifade edilmiş, köylülüğün de içinde düşünüldüğü geleneksel toplum ise bir nevi modern olmayan toplum biçiminde algılanmıştır. Tarımsal, geleneksel dünyanın yerini yeni bir dünya görüşünün almasını ve değişime uğraması endüstriyel ve ekonomik, siyasal, kültürel alanlara bakılarak açıklanabilir.

1.2.1.2. Köylünün Modernizmle Birlikte Kapitalistleşmesi

Modern toplumu modern olmayan toplumlardan ayırt eden özelliklerden biri de insanın emek gücünün metalaşmasıdır. İnsanın emek gücünün metalaşması ile emek gücü üzerinde özgürce tasarruf edebilme imkanının ortaya çıkışı aynı anlamdadır ve modern insan tipinin özellikleri göz önüne alındığında böyle bir insan tipinin kapitalizmle birlikte var olduğu açıktır. Bu açıdan kapitalist modern toplumdaki köylülüğe bakmak gerekmektedir.

Dünyada, tarihsel olarak toplumsal, iktisadi, siyasal kırılmaların yaşanması ister istemez toplumun temel taşlarından olan köylülüğün de farklılaşmasına neden olmuştur. Tarihsel kırılmalar, köylülük ekseninde farklı biçimlerde açıklanmaktadır. Farshad Araghi (2009: 113), köylülüğün tarihsel

kırılma dönemeçlerini dört sahnede tanımlar: Kapatma (çitleme) hareketleri⁴ ve İngiltere'deki orijinal ilkel sermaye birikimi; bu sürecin bir ucunda Kolomb'un Karayip Adaları'na gelişi öbür ucunda Britanya'da Yoksul Yasası değişikliğini I.Dönem (1492-1832) Sömürge dönemi olarak açıklar. Bu, İngiliz Liberal burjuvazisinin refah sistemi kalıntılarını sistematik olarak yok etmeye başlamasını temsil eder. Bunun amacı, sanayi burjuvazisinin gücünü, on dört yıl sonra Britanya'nın "tarımsal çıkarlarına" karşı, Tahıl Yasası'nı iptal ederek gösterdiği gibi, işçi sınıfını terbiye etmektir. II.Dönem (1832-1917): "Sermayenin Gıda Sistemi", sanayi kapitalizminin yarattığı küresel işbölümünün doğuşunu ve egemen hale gelmesini gösterir. Bu dönemde sömürgeci-liberal küreselleşmenin tarım politikası anayurtta köylülüğün azaltılması, proleterleşme ve şehirleşme; sömürgelerde ise köylüleşme ve kırsallaşmanın artması ve baskı altında tutulan emeğin aşırı sömürülmesi söz konusudur. III.Dönem (1917-1975): Bir ucunda Bolşevik Devrimi, öbür ucunda Vietnam ulusal bağımsızlık mücadelesinin zaferi olan bu dönemin özelliği klasik liberalizmden, küresel reformist bir geri çekilmedir; buna kalkınmacı devlet de dahildir. IV.Dönem (1970'ler ve sonrası): Neoliberal küreselleşme, köylülüğün görece tasfiyesinin ve savaş sonrası dönemin yerini, küresel kapatma dalgasıyla köylülüğün mutlak tasfiyesine ve yersiz yurtsuzlaşmasına bırakmasıdır.

Samir Amin ise (1997: 94), köylülüğün dönüşümünü üç aşamayla açıklamaktadır. Ona göre, birinci aşama; tarımın ilk dönüşümü, ticarileşmesi ve feodal üretim ilişkilerinin çözülmesiyle karakterize olan 15. Yüzyıldan 19. Yüzyıla kadar süren merkantilizm aşamasıdır. İkinci aşama, sanayide kapitalist üretim ilişkilerinin tam gelişimiyle belirlenen 19. Yüzyıl'dır. Üçüncü aşama ise, tarımın sanayileşmesinin karakterize ettiği 20. Yüzyıldır.

⁴ Genel anlamda, bir topluma ait mülkün ya da sahipsiz arazinin özelleştirilmesi olan, özellikle ortak ya da herhangi bir arazide –etrafı çitle çevrilmiş olsun ya da olmasın- malikin onu kullanma hakkının ortadan kalkması (Wood, 2001:103) olan "Çitleme Yasasında"; köylü toplulukların hayvanlarını otlatdığı, yakacak odununu topladığı, balık tuttuğu, avlandığı ve toprağı işlemesinden sağladığı asgari geçimini takviye ettiği diğer faaliyetlerini yürüttüğü ortak kullanıma açık alanların etrafının çitle çevrilerek, kapatılmasıdır (Bernstein, 2009: 42-43).

Toplumsal sınıflar basitçe sona erip, yok olmazlar; onlar toplumsal mücadelelerle yaşarlar ve dönüşürler.

Sanayiye aktarılabilecek birikimin, üretkenliğin artmasıyla sanayi kesiminde istihdam edilecek işgücünün ve bağımsız bir sanayi gelişmenin vazgeçilmez şartı olan geniş bir iç pazarın yaratılması gibi hayatî önemdeki gelişmeler tarımın yapısındaki köklü değişiklikler sayesinde daha açık olarak ifade etmek gerekirse tarımda kapitalist ilişkilerin hâkim olması sayesinde gerçekleşmiştir. Bu bakımdan feodalizmden kapitalizme geçiş, her şeyden önce tarımda kapitalizme geçiş demektir (Somçağ, 1994: 97). Kavramsal çerçevesini 19. yüzyılın Alman Tarihçi Okuluna dayandırarak, İngiliz iktisatçı Maurice Dobb (1992: 7), feodalizmden kapitalizme geçiş sürecini, "malların üreticiden tüketiciye kadar ulaşıncaya dek aldığı yolun uzunluğu" olarak açıklar.

Feodalizmin başlıca özelliği bir "doğal ekonomi" olmasıdır. Burada "doğal ekonomi" ifadesiyle meta dolaşımının hiç bulunmadığı bir ekonomi kastedilmektedir. Meta dolaşımına dayanan "para ekonomisi", "doğal ekonominin" kutupsal karşıtıdır ve ikisinin uzun bir süre bir arada var olması imkansızdır. Ticaretin etkisiyle doğal ekonomiye dayanan feodalizmden kapitalizme geçiş, köylü toprak ilişkisini bozmuş (Wood, 2009: 48) ve onu dönüştürmüştür. Köylülüğün, feodal dönemde olduğu gibi zor yöntemleriyle (toprağında zorla çıkarılan köylüler vb.) mülksüzleştirilmesi ve kısmen kent-sanayi proletaryasını, kısmen de tarımda kiracı kapitalistlerin çalıştıracığı tarım işçilerini oluşturması, tarımda mülkiyetin tasfiyesini getirmiştir. Bu süreçte, feodal senyörler kapitalist çiftçiye, serfler ise (öz tasarruflarındaki toprakları yitirerek) ücretli işçiye dönüşmüştür. Reformlarla yaşanan dönüşümler sonunda, küçük üreticiliğin mülkiyet veya kiracılık biçiminde yaygınlaşması ise köylülüğün dönüşmesinde bir başka örneği göstermektedir.

Tarım dışında kapitalizmin gelişimi, tarımı da piyasaya bağlamış; ürünlerini meta olarak ürettiği ve üretim araçları ile geçim nesnelerini meta olarak tükettiği ölçüde, köylünün emeği, toplumsal bütünden kopmuş, yalıtılmış bir emek olmaktan çıkmış, toplumsallaşmaya başlamış (Erdost,

1988: 95-96), yani kapalı-doğal ekonomiden küçük meta üretimine geçilmiştir. Bu üretim ilişkisinin vazgeçilmez unsurları olan tüccar tefeci sömürüsü ile başlayıp artan borçluluğu, toprakların ipotek edilmesi izlemiştir; mülksüzleşme, mülkiyet ve işletmelerin artması ile son bulan süreç böylece başlamıştır. Yoksul ve orta köylü mülksüzleşirken, zengin köylü giderek kapitalist çiftçiye dönüşmüştür. Ayrıca topraklarını küçük üreticiye kiralamış toprak sahipleri de, her an kapitalist çiftçiliğe geçmenin sınırında durmuşlardır. Böylece, ticaret-tefecilik ve toprak kiralama, piyasaya açılma sonunda köylülüğün iç farklılaşmasını ve giderek kapitalist tarım içinde eklemlenerek değişmesine neden olmuştur.

Bu durumda, köylülerin artı ürününe çeşitli rantlarla el koyan toprak sahipleri ile toprak mülkiyeti ve köylü emeği arasındaki ilişkiye dayanan feodalizmde; geçimlerini, feodal toprak sahiplerine rant⁵ veya vergi ödeyerek, aynı zamanda toprak sahiplerinin büyük topraklarında angarya ya da emek rant biçiminde çalışarak devam ettiren köylülerin yaşamı, kapitalist toprak mülkiyetine, tarımsal sermayeye ve topraksız işçiye dayanan tarım yapısı olan kapitalizm ile değişime uğramıştır. Bu dönüşümde merkezî önemdeki süreç de komutasyondur⁶. Doğal olarak, feodalizm paranın hiç rol oynamadığı bir ekonomik sistem olarak tanımlanınca, serflik de angaryayla, yani emek rantla özdeşleştirilecek, komutasyonla birlikte emek rantın ortadan kalkması da serfliğin, dolayısıyla feodalizmin sonu olarak ilân edilmiştir (Somçağ, 1994: 101).

Toprağını kaybeden köylü giderek yoksullaşması ve hatta topraksız hale gelmesi yani 1870'lerden 1970'lere kadar topraktaki dönüşümün kırılma noktaları (Shanin, 1966: 13- 14) şematik olarak Tablo 1 anlatmaktadır.

⁵ Rant, toprağı kullanmak için ödenen fiyattır. Feodal rant, toprak sahibi ile üretici-serf arasındaki doğrudan, serbest iktisadi ilişkiler dışında, el konulan tüm artı-ürünü içerir. Kapitalist rant, toprak sahibi-kiracı çiftçi- tarım işçisi üçgeninde, kiracı çiftçinin elde ettiği ortalama kar oranının üstünde kalan bölümünün, toprak sahibine rant/kira olarak verilmesidir (Köymen, 2008: 49).

⁶ Komutasyon, emek rantının para ranta dönüşmesidir (Somçağ, 1994: 45-47).

Tablo 1: Tarihsel Süreçte Köylülüğün Kapitalizmle Dönüşümü

Dönem	Neler Oldu?
1870-1914	Yeni topraklar sömürgeleştirildi, tarımsal meta üretimi ucuzladı. Birinci Uluslararası Gıda Rejimi oluşturuldu.
1914-1940	Birinci Uluslararası Gıda Rejimi çöktü. Kapsamlı tarımsal destekleme politikaları başladı.
1940-1970	Tarımda kimyasallaşma, teknik dönüşüm yaşandı. Sermaye yoğun çiftlikler hızla arttı. Tarımsal sanayiye destek politikaları yaratıldı. İkinci Uluslararası Gıda Rejimi ortaya atıldı. Tüketim artar ve kitlesel tüketim kültürü doğar. Devlet öncülüğünde kalkınma ve tarımı modernleştirme politikaları benimsendi.
1970 ve sonrası Neoliberal Küreselleşme ve Dünya Tarımı	Devlet öncülüğünde kalkınma sona erdirildi. Tarımsal destek kaldırılır. Tarımdan kopuş gerçekleşti. Tarım alanında ithalat desteklendi. Tarımda uzmanlaşma arttırılarak tarımsal meta üretme süreçleri derinleştirildi.

Tablonun şematik olarak belirttiği şey şudur; sanayileşme, tarımda makineleşme ve buna bağlı olarak küçük köylülüğün yok edilmesi, sermayenin yoğunlaşması, endüstrinin bir uzantısı olarak sanayi tarımı ya da tarımsal sektörün kurulması, bazı ürünlerde küresel piyasaların oluşumu ve buna bağlı olarak gelişen işbölümü ile farklı zaman ve biçimlerde yaşanmıştır. Yaşanan bu durumla birlikte özellikle Kuzey Avrupa'da, köylü, profesyonel çiftçiler haline gelmiş, büyüyen kentlerle birlikte, fakir köylüler giderek kırlardan kentlere akmaya başlamıştır. Orta sınıf köylü ise, aile

üretiminin avantajlarına ve artan kooperatif hareketlerine dayanarak piyasa toplumunda kendi yerleri için savaşmış, bu süreçte emek kiralayarak, üretimini, geçimini ve toprağını sağlayan çalışan köylü giderek büyüyen sınıf haline gelmiştir. Gelişmekte olan toplumlarda ise, nüfus patlaması, gelişen piyasa ilişkileri ve endüstri rekabeti ile geleneksel el sanatlarına dayanan toplumun döngüsel dengesi dağılmıştır. Yavaş endüstrileşme ne kırım artan emeğini boşaltmış ne de yeterli sermaye yoğunlaşmasını sağlamıştır. Büyüyen tüketim ihtiyaçları ile potansiyel artık ürün ortadan kaldırılmıştır.

1870'lerde temeli demir, kömür ve buhar gücü olan Birinci Sanayi Devrimi, tarımın tarihsel ayrımı için önemlidir. Karayolu ulaşımındaki demiryolu taşımacılığı devrimi, uluslararası tarımsal mal ticaretini büyük ölçüde yaygınlaştırmış; okyanus ulaşımına benzer biçimde çok büyük mesafeler kat edebilmiştir. Arjantin, Avustralya, Kanada ve ABD ovalarında üretilen tahıl demiryolu sayesinde dünya piyasalarına ulaşmış ve bu ülkeler dünyanın başlıca tahıl ve et ihracatçıları haline gelmişlerdir. Bu, yaşamın temel gereksinimleri alanında ilk kez uluslararası piyasaları, fiyatların belirlendiği, 1870-1914 arasındaki Birinci Uluslararası Gıda Rejiminin de temeli olmuştur. Bu rejim, seyrek nüfuslu, az ekilen alanları, hızla kentleşen ve temel gıda maddeleri ithalatına bağımlı hale gelen Avrupa'ya yapmak üzere büyük ölçekli tahıl üreticiliğine açmıştır. Bu süreçte; yeni topraklar sömürgeleştirilmiştir, siyasi olarak toprakları sahiplenilen sömürge yerleşimcileri uzmanlaşmış meta üretimini desteklemiş ve tarımsal meta üretimini ucuzlatmışlardır (Bernstein, 2009: 86-89). Sömürgeci yerleşimci yönetimler aynı zamanda, toprak ve göç politikalarını aktif olarak desteklenmiş ve bunun yanı sıra başlıca demiryolları ve kredi imkânlarını içeren sosyal altyapının kurulmasını da teşvik etmişlerdir.

Tarımda 1914'ten 1940'lara kadar olan dönemde, kapitalist dünya ekonomisi iki dünya savaşından (1914-1918 ve 1939-1945) ve 1930'ların büyük buhranından derinden etkilenmiş; bu durumun uluslararası ticaret bakımından önemli sonuçları olmuştur. Dünyanın değişik yerlerindeki olağan

eşitsiz gelişme ve küçülen dünya ekonomisine rağmen süreç devam etmiştir. Birinci Uluslararası Gıda rejimi, 1914'te çökmüş, savaş zamanı politikaları ve buhran, sanayileşmiş kapitalist ülkelerde tarımın yaygın biçimde korunmasına yol açmıştır. Daha sonra olacaklara ilişkin bir temel nokta ise, ABD'de Roosevelt hükümetlerinin “yeni düzen” siyasetlerinin bir parçası olarak 1930'larda kapsamlı tarımsal destekleme politikalarının başlaması olmuştur (Bernstein, 2009: 91). Bununla hükümet daha önce piyasa fiyatından satılamayan fazla stokları olan çiftçilere asgari ya da taban fiyat garantisi vermiştir. Aynı zamanda Britanya, Fransa ve diğer sömürgeci Avrupa devletleri, temel tarımsal maddeler üreten çiftçileri desteklemek üzere Avrupa'da doğan pazarlama kurulları ile Asya ve Afrika'daki çiftçi tebaalarından daha çok ürün alma çabasına girmişlerdir.

İkinci Uluslararası Gıda Rejimi, savaş sonrası döneminde ABD ve Sovyetler Birliği'nin iki rakip süper güç olarak ortaya çıkışı, iki süper gücün değişik nedenlerle Asya ve Afrika'da sömürgecilikten bağımsızlığını kazanan ülkelere müttefikler bulma rekabetine girmeleri, 1950-1970'ler arasında kapitalist dünya ekonomisinin canlanması ve olağanüstü yayılması temel özellikler olarak karşımıza çıkmıştır. Bu özellikler tarımın gelişimini etkilemiştir (Bernstein, 2009: 91). Tarımda kimyasallaşma ile birlikte belirgin bir teknik dönüşüm gerçekleşmiş, yüksek verimli tohumlar ve hayvancılık geliştirilmiştir. Sermaye yoğun çiftlikler ve daha az sayıda işgücü kullanılmış, çiftlikler arasında uçurumlar derinleşmiştir. Sürekli tarımsal sanayiye destek politikaları yaratılmış, bu, pek çok insanın gerekli yiyeceği almak için yeterince geliri olmadığı için açlık çekmesine neden olmuştur (Bernstein, 2009: 91).

Savaş sonrası canlanma sırasında gelişmiş ülkelerde yükselen gelirler, tüketimin artmasında ve gerçekten de yeni kitlesel tüketim kültürünün doğmasında etkili olmuştur. 1950'lerden sonra giderek daha büyük iktisadi ve coğrafi ölçekte günümüzün en büyük tarımsal gıda şirketleri oluşmuştur. Üçüncü Dünya ülkelerinde ise, yiyecek yardımı anlaşmalarıyla ABD'den ve

daha sonra Avrupa Birliği'nden yerli çiftçilerinkinden daha ucuz buğday ithalatı başlamıştır (Bernstein, 2009: 94).

Pek çok toplumun sömürgecilikten kurtulduğu bu dönemlerde, hala tarım toplumları olan ülkeler, kendilerini “ulusal kalkınmaya” adanmışlardır. “Ulusal Kalkınma” amacının içinde tarımın modernleştirilmesi ve tarımın sanayiye bağımlı kılınması fikri önemli yer tutmuştur. Sanayiye öncelik vermenin anlamı; yerli tahıl üretiminin yerine ucuz buğday ithalatının geçirilmesi ya da tarımın modernleştirilmesi, ulusal sanayinin, modern girdiler üretinceye kadar ertelenmesi olmuştur. Devlet öncülüğünde kalkınma ile tarımı modernleştirmek için hükümetlerin geniş çaplı politikaları benimsemesi ve uygulaması; ister küçük üreticiler, ister büyük çaplı işletmeler, ister devlet isterse de özel sektör aracılığıyla olsun meta ilişkilerini derinleştirerek daha verimli bir tarım teşvikini hedef almıştır. Bu politikalar Üçüncü Dünya ülkelerinde devlet-Dünya Bankası yardımları ile yürütülmüştür (Bernstein, 2009: 96). Bu süreçte ABD'nin yiyecek fazlalığından kurtulması için İkinci Uluslararası Gıda Rejimi, geri ülkelerde ise “Yeşil Devrim⁷” olarak adlandırılan proje ortaya atılmıştır. Savaş sonrası Batı Avrupa'nın yeniden inşası sırasında ve daha sonra Üçüncü Dünya ülkelerine, Soğuk Savaş'ın önemli bir dış politika aracı olarak yiyecek yardımı ve kimi yerlere Marshall yardımı yapılmıştır. Bu durum “Ticari-Sanayi Gıda Rejimi” olarak adlandırır (Bernstein, 2009: 93), çünkü desteklenen üretimin ticareti ABD'nin (aynı zamanda Avrupa'nın) ve devasa ticaret şirketlerinin tarımsal çıkarları gözetilerek yönlendirilirken aynı zamanda Üçüncü Dünya da bu ülkelerin dış politika çıkarlarına hizmet etmiştir. Sanayi açısından ise, tarımsal-girdi şirketlerinin giderek artan öneminde işaret etmiştir.

Tarımı, sanayinin emrine sokan ve köylü zararına sanayiye yeni pazarlar açmayı amaçlayan, makineli tarımın egemen süreç haline gelmesiyle köylülükte, ekonomik ve sosyal açıdan büyük değişimler

⁷ Yeşil Devrim, Batı'nın “Kızıl” diye nitelediği sosyalistlere bir gönderme anlamında kullanılır. Toprak reformuna artık gerek kalmadığı, küçük toprak parçalarının bile mucizevi tohumlarla müthiş verim alınabileceği; geri ülkelerde açlık ve sefaletin yok olacağı iddia edilmiştir (Köymen, 2008: 79).

yaşanmıştır. Gübre satışıyla başlayıp, makine satışıyla yoğunlaşan yeni anlayışta, kapitalizm ve buna bağlı sanayi endüstrisi, insanları sadece kendisinin yararlanacağı bir üretim düzenine sokmuştur. Sadece sanayici büyük yararlar sağlamıştır. Üstelik sanayici kapitalistler bu temel kazanıma ek olarak başka yan kazanımlar da elde etmişlerdir: Makine, el emeğinin yerini alınca işsiz kalan köylüler ve tarım işçileri emek pazarına girmiş ve bu nedenle işçilerin daha yüksek ücret istemeleri, kontrol altına alınmıştır. Sanayi, yine kendi kurduğu dev uluslararası tarımsal alışveriş şirketlerinin de yardımıyla dünya üretimi ve ticaretinde son derece yüksek bir kontrole sahip olmuştur (Kafaoğlu, 2001: 32-33).

Kapitalist pazar sisteminde, köylünün tahayyül ettiği akrabalık ya da arkadaşlık bağlarından oluşan bir şebekeden oldukça farklı hale gelmiştir. Köylülerin akrabalık şebekesinde, bağlar, belli iki şahıs arasındadır ve görelilik olarak başkalarını dışlar. Bu kapitalist pazarlarda, köylü elinde toprağı, yani üretim aracı olduğu halde bir proleter haline gelmiştir. Çünkü üretim konusunda bağımsız karar verme hakkı kalmamıştır. Toprağında hangi ürünü, bu ürünün hangi çeşidini, nasıl ekeceğı kendisine dikte edilmiştir. Kullanacağı tarım girdileri (ilaç, gübre) miktar ve çeşit olarak kendisine sorulmadığı gibi ürününü kime satacağı ve hangi fiyata satacağında da söz hakkı sözleşme ile elinden alınmıştır (Kafaoğlu, 2001: 27). Ayrıca bu dönemde, pazarlardaki bağlar, doğaları gereğı, öteki üreticiler, araçlar ya da tüketiciler gibi üçüncü tarafların girişine tabi hale gelmiştir.

Artan sayıda aracı ve ürünü işleyen bireyler asli üreticilerin arasına girebilmiş, ürünün ve pazarın, asli üreticilerin esas çevresiyle sınırlı kalmasına da gerek kalmamıştır. Kolombiya'da yetiştirilen kahvenin Michigan'da mesai saatlerinde verilen aralar için hammadde oluşturması; Danimarka çiftliğinde üretilen tereyağının İngiliz sofrasına kahvaltılık olması; Connecticut'ta yapılan palanın Meksika körfezinde bulunan Paplanta'daki mağazalarda satılması, Alman aspirinin Endonezya'daki birinin baş ağrısını iyileştirebilmesi olağan hale gelmiştir. Bu nedenle bu mübadele zincirleri

potansiyel olarak sadece artan sayıda aracı içermekle kalmamış aynı zamanda bir köylü nüfusunun üyeleri arasındaki mal ve hizmetlerin “yatay” hareketine, malların köylerden kasabalara, kasabalardan iç kesim kentlerine, kentlerden liman kentlerine ve oradan da denizaşırı pazarlara geçtiği karmaşık “dikey” bağlar da ilave etmiştir. Yani, mahalli olarak üretilmiş ürünlerin mahalli pazarlarda mübadelesi bölgesel pazarlardaki mübadelelerin küçük bir kısmını, ulusal pazardaki mübadele ise uluslararası pazarlardaki mübadelenin küçük bir parçasını oluşturur demek mümkündür. Böylelikle köylü, kendini, sadece çok sayıda aracı ve ürün işleyici ile uğraşır bulmakla kalmamış, aynı zamanda birçok düzeye sahip ve kapsamı sürekli genişleyen bir pazar sisteminin içinde bulmuştur. Ayrıca böyle ötelere uzanan bir sistem içine katılan köylü fiyatların artık mahalli adetler ve ihtiyaçlar tarafından ayarlanmadığını, kendi mahalli dünyasının çok katlı ilişkilerince tayin edilmediğini ve bütünü anılamadığı ve kesin olarak kontrol edemediği çok daha kuvvetli arz ve talep güçlerince ayarlanıp tayin edildiği (Wolf, 2000: 76-77), tarımın sanayi gibi ele alındığı *agribusiness* (Kafaoğlu, 2001: 26) yani “ticari sanayi gıda rejimi” içerisinde yaşamaya mahkûm olmuştur.

1970 ve sonrasında dünya sermayesi yeniden yapılanması ile finansal piyasalar kuralsızlaştırılmış ve iktisadi yaşamın bütün yönleri finansallaştırılmış, uluslararası ticarette kuralsızlaşma artmıştır. Uluslar ötesi tarım ve sanayi şirketlerinin üretim, satın alma, satış stratejileri ve teknolojileri değişmiş, bilgi teknolojilerine bağlı olarak özellikle iktisadi faaliyetlerin organize edilmesinde ve kitlesel iletişim alanında yeni olasılıklar ortaya çıkmıştır (Bernstein, 2009: 100). Bu dönemde daha önce görülmedik bir kıtlığın ardından fiyatların aniden aşırı yükselmesiyle İkinci Uluslararası Gıda Rejimi çökmeye başlamış, küresel gıda ekonomisinde özel şirket düzenlemeleri dönemine doğru bir geçiş olmuştur. Bazı hükümetler kendiliğinden liberalleşmeye geçmiş, böylece yeni makro iktisadi gündem, daha önceki devlet öncülüğünde kalkınmanın sonuna gelindiğine bu nedenle de tarımsal kalkınmaya, özellikle küçük çiftçilere, sağlanan desteğin

azaltılması gerekliliği vurgulanmıştır (Bernstein, 2009: 107). Bu durum tarımdan kopuş dalgalarını gerçekleştirmiştir.

Tarımda, tahıl ekim biçiminde ailesel çiftçilik önemini yitirip yerine makinelerle toprağın sürülmesi aldığı anda; tarımda insan gücü gereksinimi azalmış ve köylerden kentlere hızlı göç başlamıştır. Gelişmiş ülkelerde, kentlerde ve yakınlarındaki endüstri ve kamu kesiminde artan iş verme olanakları tarımdan kopan ailelere sığınak sağlayabilmiş ancak Üçüncü Dünya ülkelerinde kentleşme sürecinde yeterli istihdam olanakları artışı olmamıştır. Tarımda büyük arazi sahipleri de artık kırsal bölgelerde oturmaktan vazgeçmişlerdir. Tarım çiftçilerin değil, onu makinelerle işleyen ya da işleten ve kırlarda yaşaması zorunlu olmayan insan ve insan gruplarının oluşturduğu bir tabakanın eline geçmiştir (Foster ve Magdoff, 2001: 120). Orta sınıf köylü ise, aile üretiminin avantajlarına ve artan kooperatif hareketlerine dayanarak bir süre direnmiş ve hatta giderek büyüyen sınıf haline gelmiş ancak piyasa koşullarına yenilmiştir. Kırsalda yaşayan insan sayısı hızla azalmış, hızla artan tüketim ihtiyaçları, gelirin azalması ile kalanlar üretimde dışa bağımlı hale gelmişlerdir.

Mülksüzleştirme, süregelen mülkiyet haklarına son verme, piyasa gereklerinin dayatılması ve doğanın yıkımı sömüren ile sömürülen arasında başladığından daha acımasızca devam etmiştir. Tarımda kendine yeterlik stratejisinin yerini IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kurumlarının da katkısıyla üretimde uzmanlaşma söz sahibi olmuştur (Wood, 2001: 110). Makineleşme ve tarım ürünlerinin düşük fiyatları nedeniyle çiftliklerden çözülen halk önce kentlere ve sonra da kent kıyılarına yerleşmiştir. Kentlerde ve yakınlarındaki endüstri kesimlerinde ve kamu kesiminde artan iş verme olanakları tarımdan kopan ailelere sığınak sağlayabilmiştir (oysa diğer taraftan, Üçüncü Dünya ülkelerinde kentleşme sürecinde yeterli istihdam olanakları artışı olmamıştır) (Kafaoğlu, 2001: 120). Çiftçilikten ayrılma oranı günden güne büyüdükçe, toprağı besleyen maddelerin ondan kopması da on dokuzuncu yüzyıla göre daha tam bir şekil almıştır.

1.2.1.2.1. Köylülüğün Tanımında Bir Etken: Mülkiyet İlişkileri

Toprakla sürekli ilişki içinde olan, köylünün belli bir dönemde yaşamını sürdürmek yani ürün elde etmek üzere hangi kaynakları kullandığını, elde ettiği ürünü nasıl dağıttığını ve nasıl tükettiğini, en genel anlamda nasıl değerlendirdiğini, buna temel olmak üzere işbölümünü nasıl gerçekleştirdiğini, bu etkinliklerin toplumsal yaşamında ne gibi etkiler yarattığı sorularına bakılarak köylülük olgusunu anlamlandırmak mümkün olabilir.

Üretim süreci içinde insanla nesneler (özellikle üretim araçları) arasında tarih boyunca değişen ilişkiler, belirli mülkiyet ve egemenlik ilişkileri meydana getirir. Bu ilişkiler yani üretim araçları üzerindeki egemenliğin değişen biçimleri, üretim süreci içinde ve bu süreç dolayısıyla insanlar arasında oluşan belli ilişkileri büyük ölçüde belirler. Üretim araçları üzerindeki egemenliğin mülkiyet veya zilyetlik gibi hukuki biçimleri, böylece, üretim ilişkilerinin temel belirleyicileri, hatta zaman zaman görüntüleri olarak rol oynarlar. Herhangi bir üretim ilişkisi, kendisinin ayrılmaz bir tamamlayıcısı olan üretim güçleriyle birlikte üretim biçimini, her üretim biçimi de kendisine denk gelen siyasi, hukuki, ideolojik, kültürel üst yapı kurumları ile birlikte sosyo-ekonomik kuruluşu, ya da toplumsal sistemi oluşturur (Boratav, 2004: 20). Bir başka açıdan düşünüldüğünde köylülük için önemli olan; üretim araçları ve bu üretken etkinlikler, uyguladıkları üretim sistemi ve ait oldukları toplumsal kategoriyle nitelenen üretim birimlerinde örgütlenmiştir.

Bir tarım işletmesinin üretim sistemi, üretim araçlarının ve üretken etkinliklerin birleşimiyle (doğa ve oranlar) tanımlanır. Bu işletmenin toplumsal kategorisi de, kullandığı işgücünün toplumsal statüsüyle (aile içi, ücretli, ortak çalışma, köle, hizmetçi), işletmecinin statüsüyle ve toprak sahibi olma biçimiyle (ortak topraklarda serbestçe çalışma, senyörlük hakkı, toprağı vergi ödeyerek işletme, başkasının toprağını işletme, kiralama, ortaklık vb.) ve işletmenin boyutuyla tanımlanır (Mazoyer ve Roudart, 2010: 57). Köylülükte ortak faaliyetlere zorlayan ve bunu kolaylaştıran aynı zamanda köylüler arasında kalıcı sosyal ayrımlaşmayı engelleme eğiliminde olan mülkiyet yani ortak mülkiyet önemlidir (Hobsbawm, 1973) bu nedenle de üretim ilişkilerinin belirlenmesinde, “üretim araçları üzerindeki mülkiyet” ölçütüne bakılması

gerekir. Bu ortak mülkiyet, ekonomik, kaynakların sınırsız birikimini engellemek gibi başka faktörler nedeniyle vardır. Köylülüğü geleneksel olarak etkileyen mülkiyet biçimi patrimoniyal, prebendal ve merkantil olarak ayrılır. Patrimoniyal mülkiyet (tımar), toprak üzerinde mülkiyet hakkını, akrabalık grupları ya da belli bir soyun üyeleri olarak miras yolu ile edinilen beylerin eline verildiği ve bu denetimin toprağı tasarruf edenlerden bu tasarruflarına karşılık vergi alma hakkını ifade eder. Köylü her zaman böyle bir düzenlemenin tabanında yer alır ve emek biçiminde veya ayni ya da nakdi olarak beye karşılık ödeyerek düzenin devamını destekler.

Toprak üzerinde prebendal mülkiyet (arpalık), devletin hizmetkârları sıfatıyla köylüden vergi toplama hakkının memurlara bahşedilmesi ve bu hakkın miras yolu ile elde edilemiyor olması bakımından patrimoniyal mülkiyetten farklıdır. O zaman böyle mülkler aile mülkleri değildir; aksine bunlar belli bir memuriyetin icrası karşılığı olarak gelir tahsisini, yani prebendleri (arpalıkları) temsil ederler. Hizmetin karşılığını bu şekilde ödeme biçimi güçlü merkezi bürokratik devletlerin bir özelliğidir. Bir başka prebendal mülkiyet biçimi toprağı değil devletin, hükümdarın şahsında, köylüden gelir elde etmesini içerir. Prebendal mülkiyetin bu biçiminde memura, devlete ödenecek verginin bir kısmına el koyma ve bunu kendi ihtiyaç ve amaçları için kullanma hakkı verir. Bu iki şekilde yapılabilir: ya iltizam usulü ile devlet adına vergi toplama işini yapan ve topladıkları verginin bir kısmını kendi ellerinde tutan mültezimlere belli alanlardan vergi biçiminde haraç toplama hakkı bahşetmek suretiyle ya da önce devletin vergi gelirlerini bir merkeze toplayıp oradan hizmetleri karşılığı memurlara bir maaş ödemek biçimindedir.

Merkantil mülkiyet biçiminde; toprak, sahibinin özel mülkü olarak, alınıp satılan ve sahibinin kar etmesi için kullanılan bir varlık olarak görülür. Merkantil mülkiyet de toprak üzerinde üst bir hakkı ve önceki mülkiyet biçimleri gibi kullanım karşılığı vergi toplama hakkını teyit eder. Toprağı alınıp satılabilecek bir meta muamelesi yapıldığından, toprağın da başka herhangi bir meta gibi bir fiyatı vardır. Ayrıca, bir kez satın alınınca, toprak, satmak amacıyla başka metaların üretimi için kullanılabilir ve satın alma fiyatı sermaye yatırımı olarak hesaplanabilir. Eğer sahibi toprağı başkasına verirse,

daha eski mülkiyet biçimleri altında alacağı vergiyi para biçiminde kiraya dönüştürebilir ve bu kiranın miktarı belli bir bölgedeki meta toprağın arz ve talebine bağlı olacaktır. Burada kira yatırılmış sermaye için faiz ödemesi ya da rekabet kirası biçimini alır. Üstelik böyle bir mülkiyet biçimi altında toprak sahibi toprağını teminat olarak kullanarak borç para alabilir. Toprak sahibi toprağını rehin olarak verebilir ve borcun ödenmemesi halinde borç veren kimse toprak üzerindeki mülkiyet hakkını devralır ve parasını geri alabilmek için toprağı en fazla fiyat verene satar (Wolf, 2000: 88-94).

Toprak üzerindeki bu üç mülkiyet biçiminin, birbirlerini dışlamaz, çoğu kez bir arada var olur. Alplerin kuzeyindeki Ortaçağ Avrupa'sında patrimonial mülkiyet hüküm sürerken, hükümdar tarafından dünyevi ve ruhani (dini) beylere haklar da verilmiştir. Kapitalist sistem, toplumu bir bütün halinde tahakkümü altına alıncaya kadar patrimonial sistem hüküm sürmeye devam etmiştir. Uzun süredir prebendal mülkiyetin başat olduğu Doğu'da ise, prebendal beylerin, yasal olan veya yasal olmayan yollarla, resmi mülkiyetlerini miras yolu ile elde edilebilir, dönemleri olmuştur. Toplumsal ilişkiler farkı düzeylerde farklı şekillerde düzenlemiştir: Bir bey hâkimiyet alanının sınırları içindeki patrimonial denetimi sürdürebilir, aynı zamanda mülkiyeti altında bulunan toprakları kapitalist bir tarzda işletebilirdi ki, bu usul Doğu Almanya, Rusya ve Latin Amerika'da on altıncı yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar devam etmiştir. Benzer şekilde, her ne kadar rekabetçi bir ortamda ayakta kalabilmek için patrimonial beyler kendi mülklerine pazar şartlarını dikkate alarak davransalar da, günümüz kapitalist düzeninin çatlakları arasında patrimonial mülkler var olmaya devam etmiştir. Ayrıca, beyler kendi haklarını emek ve para biçiminde ödemeye dönüştürmek istedikleri yerlerde çoğunlukla patrimonial mülkiyetin merkantil mülkiyete dönüşümünü hızlandırmışlardır (Wolf, 2000: 94- 95).

1.2.1.2.2. Köylülüğün Dönüşmesinde Etken Unsur: Güç İlişkileri

Binlerce yıldır köylüler maddesel gereksinimlerini toprağı işleyerek karşılarken yani tarımla uğraşırken, sınıflara bölünmüşlerdir. Bu üreticilerle, onların emek ürünlerine sahip çıkanlar arasındaki bölünme, çeşitli

zamanlarda ve çeşitli yerlerde birbirinden farklı olmuş yalnız hemen her zaman, üreticiler, tipik köylüler olmuştur. Köylünün kendi içinde sınıfsallaşması açıklamalarında özde aynı tanımlara varmalarına rağmen terimleştirmede farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu farklı açıklamalardan bazılarına değinilecek olursa; İlhan Erdost'a (1988: 154-156) göre, köylülük, beş grupta incelenebilir. Küçük köylü, kendine yeterli toprağa ve diğer üretim araçlarına sahip köylü ailesidir. Kendisinin sahibi olduğu toprağı, kendisine ait üretim araçlarıyla, kendisi işler, ürettiğı ürün de kendisindir. Başlangıçta, ürettiğı ürünü, esas olarak, doğrudan kendisi tüketir. Doğal verimliliğın fazla olduğu yıllarda bir miktar biriktirdiğini, kıtlık yıllarında bu fazlayı tükettiğini varsaymak gerekir. Başta toprak olmak üzere, öteki üretim araçları, kendisine yeterli büyüklükten fazla olan, dolayısıyla kendi ailesinin dışında, yabancı emek-gücü de istihdam eden, kendi ailesine yeterli olandan daha fazla üreten, orta köylüdür.

Bir ailenin gereksiniminden çok daha fazla toprağa sahip olan, yönetim işleri dışında, doğrudan üretime girmeyen, hemen hemen üretimin tümünü yabancı emek gücü ile karşılayan ise büyük (zengin) köylüdür. Kendisine yeterli toprağı olmayan kendi toprağını işlediğı gibi, emek-zamanının bir kısmını, ya da ailenin üyelerinden bir kısmının emek-zamanının bir başkasına kiralayarak geçimini sağlayana yarı-küçük köylü demek mümkündür. Ya da hiç toprağı bulunmayan veya pek az toprağı olan, geçimini, esas olarak başkalarının işlerinde çalışarak sağlayan yoksul köylüdür. Kendine ait toprağı olmayan, geleneksel olarak, kendine yeterli miktarda toprağı işleyen, ama ürününü, mülkiyetin niteliğine ya da anlaşmanın biçimine göre toprak sahibi ile paylaşan, görünüşte küçük-köylü, özün de, yarı-köle biçimleri temsil eden köylü aileleri de, mülkiyet biçimlerindeki değişimlere bağılı olarak, toprak sahibi ile farklı ilişkiler içerisinde bulunur. Örneğın toprak gibi, üretim araçları da, toprak sahibine ait olabilir.

Köylü ailelerinin hepsi, aynı toprak sahibine bağılıdır ve ortakçı köylünün evi ve eklentileri de, genellikle toprak sahibinindir. Köylü ailesinin üyeleri, şu ya da bu ölçüde, toprak sahibi ailenin ev ve öteki hizmetlerini görürler. V. İ. Lenin (1996: 72- 80) ise köylüleri daha temel düzeyde ele alır.

Ona göre, çok toprağı olan ve bunları istediğı gibi satan, satın alabilen, kiraya veren, köylüler yığınının yoksullaşmasıyla, zenginleşen, “zengin köylüler” vardır. Bunlar, üretken varlıkları biriktirebilen ve büyük ölçekte kendilerini sermaye olarak yeniden üretebilen, genişlemiş yeniden üretime girebilenler, yani yeni kapitalist çiftçilerdir. Kendilerini sermaye olarak yeniden üretmeye çalışırken, çiftlikleriyle işgücü olarak yeniden üretenler ve basit yeniden üretim cenderesi içinde olan kişiler, “yoksul köylüler” dir. Bunlar, çoğunlukla toprağını ekebilecek durumda değildirler, temel yaşamını sürdürebilmek için emeğini satar ve bu nedenle de, Lenin, yoksul köylülere aynı zamanda yarı-proleter de demektedir. Orta köylülük; orta halli bir yaşam süren, ürünün iyi olduğu zaman toprak işletmesini zar zor idare eden ancak yoksulluğu da her an kapısında hisseden, çoğunlukla tasarrufu olmayan, kimi zaman emeğini ücret karşılığı kullandıran, kimi zaman ise toprak sahibinin boyunduruğu altına giren köylülerdir.

Marjinal grupları da dahil ederek tüm gruplarla birlikte köylülüğü ele alan Theodor Shanin (1971: 296-297) ayırım ve açıklamalarını şu şekilde yapar: Tarımsal işçiler, toprağı olmayan ve yaşamının anlamını büyük arazilerde çalışmak zorundadırlar. Kırsal sakin, yaşamını zanaat ve ticaretle sürdürür, köy çevresinde yaşar, kimi zaman toprakla da uğraşır. Köylü olmayan işgalci, şehirleşmiş köylerde yaşar. Özgür silahlı köylü, kendine ait toprağı olan ve köylü olmayan yabancidan kaçmayı başarmış olandır. Kırsal ilkel insanlar: bazı köylü nitelikleri ile ilkelerin yaşamlarını birleştirmiştir. Bu nedenle köylü, kendinden önceki ilkelle, kendinden sonraki kapitalist arasındaki sınırdadır. Çalışan köylü: kentlerin kırsal bölgelere endüstrinin etki ettiği form olarak görünen her gün evden işe (kırsaldan-banliyöden kente) giden kimselerdir. Çalışan köylüler tarlalarını çoğunlukla tüketim amaçlı ellerinde tutarlar ve aynı zamanda bu araziler kentte çalıştıklarının karşılığı olan ücretlerinin daha iyi hale gelmesine neden olan bir yaşam alanıdır.

Çalışmada, daha sonra ele alınacak olan romanlarda köylülüğün tabakalaşmasına en uygun düştüğü için Korkut Boratav'ın (2004: 88-90),

kategorileştirmesi temel alınmıştır. Bu kategorileştirme, aşağıdaki tablo ile açıklanabilir:

Tablo 2: Türkiye’deki Köylülüğün Kendi İçinde Ayrışması

	Üretim araçlarından ayrılma	Üretimi yapan	Geçimlik faaliyet
Orta köylü	Ayrılmamıştır	Kendisi	Kendi kendisini geçindirir
Zengin köylü	Ayrılmamıştır	Kendisi ve yabancı emek gücü istihdam eder	Kendisine yetenden fazlasını üretir
Büyük köylü	Ayrılmıştır	Yabancı emek istihdam eder	Kendisine yetenden fazlasını üretir
Yoksul köylü	Kısmen ayrılmıştır	Bir kısım emeğini kendisi için kullanırken bir kısmını kiralar	Geçimini sağlayamaz
Tarım işçisine dönüşmüş köylü	Sahip değildir	Tüm emeğini kiralar	Geçimini sağlayamaz

Buna göre, “büyük köylülük”; üretken emek harcamayan, tamamen artılla yaşayan, toprağa sahip gruplardır. Artı ürünü, toprağı kiraya vererek elde eden, “toprak ağası” ve artı ürünü ücretli işçi kullanarak elde eden, “kapitalist çiftçi” olarak, kendi içinde ikiye ayırmak mümkündür. Barrington Moore’da (2003: 52), Boratav gibi bir ayırım yapar. Ona göre, büyük köylü yani büyük toprak sahibi, ellerini kullanarak hiçbir iş yapmayan ve çoğu durumda işletmeyle ilgili ayrıntıları bir kâhyaya bırakan, ama ona göz kulak olmayı da pek boşlamayan bir aristokrattır. Boratav’a göre (2004: 86-87), “zengin köylü” yü, büyük toprak sahiplerinden ayıran ana ölçüt emektir; başka

bir ifadeyle, bu toplumsal grubun, üretken emek harcayan, eli toprağa bulaşan özelliği, yani köylülüğüdür. Kendi altındakilerden ise, esas olarak artık elde eden bir grup olması ile ayrılır. İş aletlerine sahiptir; toprak mülkiyeti de vardır; ancak, işlediği toprakların bir kısmını kiralamış da olabilir. Bu grup içinde kiralanan toprakların kiraya verilen topraklardan fazla olması ve yabancı işgücünün aile emeği karşısında belli bir eşiği aşması gerekir.

Zengin köylülüğün, üreticiler safından yükselen dinamik ve genç bir kapitalizmi simgelediği kabul edilir ve bu bakımdan feodal unsurların dönüşmesinde meydana geldiği varsayılabilecek büyük toprak sahibi kapitalist çiftçilerden ayrılır. “Orta Köylü”, sadece kendi toprağını, sadece aile emeğiyle işleyen bir kategoridir. Ancak, tali olarak toprak kiralaması ve ücretli işçi kullanması, bu grubun, “orta köylü” niteliğini ortadan kaldırmaz. En belirleyici özelliği, iş aletlerinin yeterliliği ve aile emeğinin işgücü piyasasına sunulmasıdır. Küçük üreticiliği ve (piyasaya açılma söz konusu ise) küçük meta üretimini en katıksız biçimde temsil eden grup budur.

“Yoksul Köylü”, sahip olduğu toprak ve iş aletleri, ailenin yeniden üretimi için yetersizdir. Bu nedenle bu grup, ya toprak kiralarak veya işgücünü diğer işletmeler satarak varlığını sürdürebilir. Sınırlı süreler için de olsa işgücünü satmak zorunda olması, yoksul köylülüğü, orta köylülükten ayıran en önemli özelliktir. Bu grubu tek bir üretim ilişkisine bağlamak güçtür. İşgücü piyasasına girdiği ölçüde kapitalist ilişkilerle bütünleşir; toprak ağalığına bağımlı bir ortakçılık durumunda yarı-feodal ilişki içine girmiş olur; küçük ve orta mülk sahiplerinden toprak kiralarak varlığını sürdürebilen ve piyasaya üretim yapan yoksul köylünün ise, belli ölçülerde küçük meta üretimini içerdiği söylenebilir. “Toprak İşçisi”, tamamen veya büyük ölçüde işgüçlerini satarak yaşayan, dolayısıyla kapitalist ilişkileri temsil eden bir gruptur. Sınırlı ölçülerde toprak mülkiyeti olsa da bunu bizzat işleme gücünden yoksundur ve bu hallerde toprak kiraya vermesi beklenir.

1.2.2. Ulus Devlet ve “Köylülük” İlişkisi

Modern toplumun soyutlamasının siyasal boyutu cemaat ilişkilerini gösteren köylülüğün aksine bireyselleşme kavramına bağlı olarak, çoğulculuk, katılımcılık ve otoritenin rasyonelleşmesi, ulus devlet gibi öğeleri içermektedir. Bu açıdan modern toplum karşıtı olarak karşımıza çıkarılan geleneksel toplum olan köylülüğün anlaşılması için modern ulus devletle ilişkisine de bakmak gerekmektedir.

Asıl görünürlüğünü on dokuzuncu yüzyılda bulmuş olan modern ulus devlet, bir dünya pazarının doğduğu ve bu dünya pazarı yayıldıkça değiştiği her yerel ve bölgesel pazarı yok ettiği bir ortamda yükselmiştir. Üretim, tüketim ve insan ihtiyaçları giderek uluslararası, kozmopolit bir nitelik kazanmıştır. İnsan arzularının ve taleplerinin kapsamı, giderek çökecek yerel pazarların kapasitelerinin çok ötesine ulaşmıştır. İletişim dünya ölçeğine genişlemiş ve teknolojik bakımdan karmaşık kitle iletişim araçları ortaya çıkmıştır. Sermaye giderek daha az elde yoğunlaşmıştır. Bağımsız köylü ve zanaatkârlar kapitalist kitlesel üretimle rekabet edememiş; topraklarını terk etmek, atölyelerini kapatmak zorunda kalmışlardır. Üretim giderek merkezileşmiş, ileri düzeyde otomatlaşmış, fabrikalarda yoğunlaşmıştır. Çiftlikler tarladaki fabrika halini almış ve köylerini terk etmeyen köylüler tarım proletaryasına dönüştürülmüşlerdir. Çok sayıda köklerinden koparılmış yoksul insan şehirlere akın etmişlerdir. Bu büyük değişimlerin görece düzenli şekilde sürmesi için yasal, mali ve idari merkezileşme gerekmiş, ulus devletler giderek kendilerini hissettirmişlerdir (Berman, 2004: 130).

Modern ulus devlette, iktidarın tek elden kaynaklanmasına koşul olarak, iktidarın her düzeye aynı etkinlikle girmesine olanak sağlanan bir toplumsal-siyasal yapıya gereksinim olmuştur. Egemenliği tehdit eden hatta sınırlayan kurumların, yapıların, yerel grupların özerkliğinin, tıpkı insanlardaki gibi yok edilmesi gerekmiştir. Bunun dışında devlet, tavandan tabana doğru gelişen hiyerarşik bir örgütlenmeyle merkezileşmiş ve kendine özgü bir yönetici kadroyu, yani bürokrasiyi oluşturmuştur (Ağaoğulları, 2011: 109).

Barrington Moore (2003: 482) modern devletin gelişmesini yukarıda da belirtildiği gibi; keyfi yöneticilerin denetlenmesi, keyfi kurallar yerine adil ve rasyonel kuralın konması, bu kuralların oluşturulmasında tabandaki halkın da bir pay edinmesi için tamamlanmamış bir çatışma ilişkisi olarak özetlemektedir. Modern devlet üç alanda politikalarıyla ortaya çıkmıştır; birincisi, büyük işgücü kaynaklarını ve geleneksel anlayışlardaki örtülü bağlılığı eyleme geçirmeye yönelik tarımsal alandaki politikalar; ikincisi sanayileşme alanındaki politikalar; sonuncusu ise, kendilerini her zaman içtenlikle modernleşmeye bağlı hissetmeyen nüfusun büyük kesiminin motivasyon olarak yeniden yönlendirilmesiyle başa çıkmak zorunda olan ekonomi ve eğitim politikalarıdır (Eisenstadt, 2007: 132).

Köylülüğü yeni iktisadi düzenin buyruğu altına almak ve onları malların alıcı piyasası ve aynı zamanda özgür emek gücü yatakları yaparak toplumsal sistemin işlerliği için, ulus-devletin sınırları içinde (Balibar, 2000: 114), bir dayanışma duygusu olan, hareketliliği yüksek, sürekliliğe sahip, kültürel homojenliği olan, birbiriyle anonim ilişkiler içinde olan bireylerin oluşması gerekmiştir. Geleneksel tarım toplumundan modern sanayi toplumuna geçebilmek için toplumsal ilişkilerin kısa aralıklı bir zaman ve mekândan başka bir deyişle yerel bağlamından koparılıp çıkartılması, daha belirsiz, daha aralıklı bir zaman ve mekân bağlamına yeniden oturtulması gerekmiştir. Toplumsal ilişkilerin yerel bağlamından kurtarılıp yeni ve yerele bağımlı olmayan bir zaman ve mekân bağlamına oturtulması (Yüksel, 2004: 8) aynı zamanda köylülerin tehdit, risk ve değişimlerle karşılaşması anlamına da gelmiştir. İktisadın yeniden üretimine, bireylerin formasyonuna, aile yapılarına, halk sağlığına ve genelde özel hayatın tüm alanlarına müdahale eden bir ulusal toplumsal devlet (Balibar, 2000: 117), halk kitlelerinin siyasetini dönüştürürken köylülerin siyasetini de dönüştürmüştür. Ulus devlet siyaseti, her dönemde seçkin sınıfı koruyan politikalarla, köylüler arasında sürekli etkin olan bir politikayı içerdiği gibi (Hobsbawm, 1973: 5) modern öncesi devletlerin en despot olanının uyruklarının bile kabul edemeyeceği bir şekilde insanların gündelik hayatlarının en mahrem ayrıntılarına karışmıştır

(Pierson, 2000: 97) çünkü ulus devlet, kapitalist sınıfın özel alanda gerçekleştirdiği sermaye birikiminin genel koşullarını sağlamak üzere kamusal alanda yer almıştır (Gülalp, 1993: 76).

Potansiyel iktidar toplumun geniş kesimlerine sürekli olarak nüfuz etmeye başlamıştır. Bu nedenle yöneticiler, ideolojik ve geleneksel meşruluğun zayıflamaması, kendilerini iktidarda etkili kılmak, propagandasını yaptıkları özgül amaçları ve yürüttükleri politikalara destek sağlamak amacıyla, yasal ya da en azından büyük veya yerel partilerden seçimler, halk oylamaları ve açık oylamalarla verilen vekiller aracılığıyla sürekli olarak siyasi destek elde etmeye çalışmışlardır (Eisenstadt, 2007: 15-16).

1.2.2.1. Tebaadan Yurttaş

On dokuzuncu yüzyıl kapitalist ekonomisinin; oy hakkı, refah devleti ve ulusal kimlik gibi akılcı reform programları sunarak tehlikeli sınıfları uysallaştırma projesinde “tebaa” olan köylüler “yurttaşlar” a dönüşmüş, mevcut sakinler de “yurttaşlar” ve “yurttaş olmayanlar” olarak bölünmüşlerdir. Tebaalar birer yurttaş olunca yurttaşlar da faal olarak vatandaşlara, yani devletlerine olan sadakatlerine diğer toplumsal sadakatler karşısında öncelik tanınması gereken kişilere dönüşmüşlerdir (Wallerstein, 2003: 146). Böylece, köylüler ve onları yöneten zenginler gibi çatışmalardan türeyen gerilimler yumuşatılarak kapitalist toplumdaki bölünmeler devam ettirilmiştir. Vatandaşlık ve kapitalist sistem arasındaki karşılaşma herhangi bir taraf için mutlak bir zaferden çok anlaşmalı bir ateşkesle, uzlaşma ile sonuçlanmıştır. Modern iktidar rejiminin kurumsallaştırılması, köylülüğün dönüşümü ile ya eş zamanlı olarak gerçekleşmiş ya da bu süreci takip etmiştir (Chatterjee, 2002: 263).

Batı Avrupa dışındaki toplumlarda toplumsal farklılaşma ve teknolojik gelişmenin genel düzeyi çok düşük ve toplumsal sınıflar arası uçurum oldukça fazla olmuştur. Geniş bir köylü tabanı diğer gruplardan daha uzak haldedir.

Özerk şehirli, dini profesyonel ya da köyde yaşayan gruplar sayıca daha az ve daha zayıf, yöneticiler de daha despottur. Doğuya gidildikçe, sınırlı bir özerk statüyle ya da bağımsızlığın kurulmasıyla birlikte soylu sınıf devlete hizmet etmeye başlamış, toplumsal sınıflar arasındaki uçurum büyümüş, şehirli özerk kurumların imkânları azalmış, teknolojik ve ekonomik değişimle gelişmede devletin öncelikli önemi artmıştır (Eisenstadt, 2007: 108).

Devlet, bu değişimlerin hızlı ve yoğun yaşanmasını istediği köylü toplumu içinde eski geleneklerin tasarlanan toplumsal kalıpları zayıflattığı ya da yok ettiği, yeni kalıplara uygun düşmediği veya bu eski geleneklerle bunların kurumsal taşıyıcı ve yayıcılarının şartlara uyumu esnekliğini kaybettiğini, ortadan kaldırdığı düşüncesiyle gelenekler icat etmiştir. Sanayi devriminden sonraki dönemlerde icat edilmiş gelenekleri Hobsbawm (1996: 12), birbiriyle örtüşen üç tipe ayırır. Toplumsal birlik-beraberliği ya da gerçek veya yapay cemaatlere grup aidiyetini oluşturan veya sembolize eden gelenekler, kurumları, statü ya da otorite ilişkilerini oluşturan veya meşrulaştıran gelenekler, ana amacı toplumsallaşma, inançların, değer yargılarının ve davranış teamüllerinin aşılma ve aktarılması olan gelenekler. Temelde bu “icat edilmiş geleneklerle” istenen yeni toplumsal yapıyla, ulus gibi bu yapıyı temsil, ifade ya da sembolize eden kurumlarla özdeşleşme duygusu yaratmaktır. Bu bağlam içerisinde devlet, tarımsal manzaranın dönüşmesi, insanlığın büyük kaynaklarını ve geleneksel düzen içinde kapalı kalan ve modernleşme yolunda önemli bir engel olarak sunulan yeni milli sembollerle birlikte potansiyel özdeşleşmeyi de harekete geçirmiştir.

Geleneksel toplumlarının yapısal dönüşümünde yerel ve merkezi düzeyler arasında bağlayıcı ve bütünleştirici belli başlı yapılar kurulmuştur. Bu yapıların pek çoğu, parti, bürokratik ve siyasi oluşumlar içinde örgütlenmişlerdir. Yönetici seçkinler, farklılaşan kurumsal yapının içerisinde köylü gruplarını çekmeye çalışmış, aynı zamanda, onların bir dereceye kadar bu yapıyla bütünleşmelerini sağlamış ve kendilerine ait siyasi anlayışı onlara benimsetmeye çalışmışlardır. Bu değişim, kaçınılmaz olarak, geleneksel

birimlerin kendi kendine yeterlilikleri aşındırılarak ve bunları yeni, modernleşen kurumların yapısı içerisinde eriterek geliştirilmiştir. Yeni yöneticiler, çok açık bir biçimde iktidar tekeliyi sağlamakla ve rollerin dağıtımıyla ilgilenmişlerdir. Siyasi rollerin önemi üstünde de durmuş, bunu genellikle yeni mesleki, teknik ve profesyonel faaliyetlerin vurgulanmasına bağlayarak yapmışlardır (Eisenstadt, 2007: 154-160). Modern devlet ve kapitalizmin sermaye anlatısında, iktidar rejimleri, köylüleri sistematik bir disiplin altına almış ve halk/vatandaş/ulusa dönüştürmüştür. Bu süreçte, köylülerin kapitalist sisteme eklemlenmesi için doğa ve toplumu idari olarak düzenleme politikası uygulamıştır.

Devlet eliyle yürütülen; Rusya'daki kamulaştırma⁸, Tanzanya ve Mozambik ve Etiyopya'daki zorunlu köyleştirme⁹ dönüştürücü düzenlemelerin örnekleri olmuştur. Bu düzenlemelerin devlet ve tabi ki köylüler için neden önemli olduğuna dair Tanzanya parlamentosunun açılışında yapılan ve 1974'te Etiyopya'da yeni iktidar olanların konuşması dikkat çekicidir (Scott, 2008: 17, 348, 374).

“...Bana Tanzanya hükümetinin neden köylerde yaşamamızı istediğini soracak olursanız, cevabım gayet basit: Bunu yapmadığımız sürece ülkemizi kalkındırmak ve yaşam standardımızı yükseltmek için ihtiyaç duyduğumuz şeyleri temin edemeyiz. Traktör kullanamayız, çocuklarımızı okula gönderemeyiz, hastaneler yapamayız ve temiz içme suyumuz olamaz; küçük köy endüstrileri kurmak son derece imkansız olacağından tüm ihtiyaçlarımız için kasabalara bel bağlamaya devam ederiz; çok miktarda elektrik enerjimiz olduğunda bile, bu enerjiyi asla her eve bağlayamayız...”

“...Etiyopya'da, iktisadi girişimler dağılık olduğu ve bireysel geçim hayatta kaldığı sürece bunun sonuçları, müreffeh bir toplum kuramayacak kısır bir mücadeleye ve angaryaya varan kıt kanaat bir yaşamdan ibaret olacaktır...”

⁸ 20. Yüzyılın başlarında başlayan köylülerin toprakların kamulaştırılması, geleneksel devlet idaresinin siyasal denetiminin etkili aracı olmuştur. Devlet üretilecek mahsulleri saptamış, tarım ücretlerini tespit etmiş, kırsal siyasa olarak etkisizleştirmiştir. Devlet, mahsul örnekleri ve alım kotaları merkezi olarak belirlenen ve çalışanlarının hareket etmesi kanunen yasaklanmış büyük hiyerarşik devlet güdümlü çiftlikler oluşturmuştur (Scott, 2008: 229- 336).

⁹ Tanzanya'da 1973'ten 1976'ya kadar süren kalkınma ve refah projesi olarak, köy seferberliğinde, ilkel kabile nüfusunun yerleşim planları, kurulacak köylerdeki ev tasarımları ve yerel ekonomisi merkezi hükümet yetkililerince planlanmıştır. Bu projenin asıl amacı, insan topluluklarını daha çok siyasal denetime tabi tutmak ve devlet politikasının tercih ettiği yeni komünal tarım biçimlerini kolaylaştırmak amacıyla yeniden düzenlemektir. Bu açıdan Dünya Bankası tarafından teşvik edilen ihracat için pazarlanabilir artı-değer getiren tarım ürünleri üretilmiştir. 1985'te Etiyopya'da köyleştirme projesinin amacı, dağılık nüfusu bir araya getirmek, toplumsal üretimin devletçe planlamasını yapmak ve bunun için üretici kooperatifleri kurmaktır (Scott, 2008: 337- 373).

Modern devletin, köylülerin kapitalist sisteme eklemlenmesi için yaptığı düzenlemelerden biri olan köylülerin modern yerlere taşınması; çeşitli grupların, mevcut yaşantı modellerindeki düzensizlikleri ile bu süreçlerden geçmekte olan farklı grupların ortak çerçeveler içinde bir araya toplanması, birbirlerine müdahalede bulunması ve bu gruplar arasında gittikçe artan karşılıklı bağımlılık ilişkilerine de neden olmuştur. Şehirleşme ve köylerden şehir merkezlerine göçlerin devam eden süreci, sık olarak hem köyden gelenleri hem de şehrin eski sakinlerinin düzenini bozmuş ve özellikle bu sürecin ilk evrelerinde toplumsal düzensizliğin birçok belirtisinin ortaya çıkmasına ve düpedüz sefaletle yol açmıştır (Eisenstadt, 2007: 40-42).

Kentin ucuz yiyecek gereksinimi ve ürettiği mal türlerine yüksek fiyatlar koyma eğilimiyle, kırsal bölgelerin yiyecek fiyatlarının yüksek, zanaatçının dükkânından ve fabrikadan satın aldığı malların fiyatlarının düşük olması isteği arasında çatışma yaşanmıştır (Moore, 2002: 492). Bununla birlikte süreç, üretimin eski modellerini aralıksız olarak etkilemiş, pek çok eski beceriyi gereksiz kılmış, tarımda ve el sanatlarında birçok geleneksel meslekle ilgili kendi kendine yetebilme, yaşamını idare edebilme anlayışı yok olmuştur. Bu durum nüfusun büyük kesimini işgücü piyasalarının insafına terk etmiş ve sanayileşen toplumda, şehirlerde işsizliği veya istediği işte çalışmayan insanları ortaya çıkarmıştır.

Kimi grupların merkezi siyasi süreçlerin yakınına doğru çekilerek merkezde yer alma beklentilerinin güçlenmesi ya da bu süreçlere yabancılaşması gibi toplumda farklı konumlarda düzensizliği, köylü ve toprak sahibi, esnaf- tüccar, köle- köle sahibi arasındaki çatışmalar gibi çıkar çatışmalarını yaratmıştır. Bu durum aynı zamanda toplumsal sınıfların karşılıklı bağımlılıklarını ve müdahalelerini de artırmış, birbirlerinin daha çok farkında olmalarına neden olmuştur. Ancak farklı grupları toplumun merkezi alanlarına çekerek bu çatışmaların merkezileştirilme, potansiyel olarak karşıt olan gruplaşmaları birleştirme, bunların tüm topluma yayılmış olan organizasyonlarından, toplumsal ve siyasi kimlik sembollerinden ve merkezi

siyasi kurumlardan talepte bulunabilmelerini (Eisenstadt, 2007: 40-42) ve böylece toplumsal denetimi ve disiplini mümkün kılmıştır. Modern devlet düzenindeki bu denetim işçi sınıfının disiplin altına alınması kadar, köylüler için de önemli olmuştur. Öyle ki, daha önce dünya örneklerinde köylülük bölümünde görüldüğü gibi İngiliz deneyiminde bu durumun izleri gözlenmiştir; toprak sahibi yukarı sınıfın siyasi hegemonyasının kırılması ve biçiminin değiştirilmesi gerekmiştir.

Bu süreç içinde, toprak sahibi yukarı sınıflar, ya İngiltere’de olduğu gibi kapitalist ve demokratik dalganın önemli bir bölümünü oluşturmuş ya da ona karşı çıkmışlarsa, devrimin ve iç savaşın çarkları arasında ezilip kıyıya atılmışlardır. Kısacası, toprak sahibi yukarı sınıflar ya burjuva devrimine yardım etmişler ya da devrim onları yıkıp yok etmiştir (Moore, 2002: 498).

1.2.2.2. Meşruiyet Aracı Olarak Köylülük

Şiddet araçlarının denetimi üzerindeki meşru tekel iddiasını destekleyebilecek, verili bir toprak parçasında bu tekeli onaylayabilecek ve düzene sokulmuş idari kadronun olduğu devlet (Giddens, 2008: 30) kapitalizmin aşama ve evrelerine göre değişime uğrar. Üretim ilişkilerine müdahil olarak ekonomik uzama girer, kimi zaman da periferisinde yer almasına rağmen, üretim ilişkileri ve yeniden üretimin içinde ve kurucusu olarak bulunur (Poulantzas, 2006: 18). Kapitalizmdeki sömürü ilişkileri piyasa aracılığıyla kişisel olmayan yollarla dolayımlandığından devlet piyasa mekanizmasını dışarıdan korumak yoluyla tüm burjuvazinin çıkarlarını korumuş olur.

Devlet her aşamada, egemen birikim biçiminin gerekliliklerini yansıtan politikalar izleyerek egemenliğin yeniden üretilmesine nesnel olarak hizmet etmektedir (Gülalp, 1993: 75-76). Üretim ilişkileri ve onların yeniden üretiminde, siyasi ideolojik ilişkileri yoğunlaştıran, bir araya toplayan, maddileştiren ve kendinde cisimleştiren devletin her üretim tarzı için özgül

olan mevcudiyetinin ve egemenliğin yeniden üretimine hizmet etmesinin temelini bu veriden almaktadır (Poulantzas, 2006: 29). Devlet ile egemen sınıflar arasındaki ilişki, egemen birikim biçimi ve bunun gereklilikleri aracılığıyla kurulan nesnel ilişkidir. Bu gereklilikler, iktidarda hangi hükümet olursa olsun, hatta hangi siyasal rejim yürürlükte olursa olsun yerine getirilir. Gerçekte hükümet ya da rejim değişiklikleri, sermaye birikiminin bir aşamadan diğerine değişen gereklilikleriyle belirlenmektedir (Gülalp, 1993: 75-76). Çıkarlarla ilişkili olan bu durumda, çıkarların taşıyıcıları (kapitalist girişimciler olduğunda bile), planlarını gerçekleştirmek için devlet faaliyetine ihtiyaç duyarlar. Çoğu durumda, bunlar güçlü resmi görevliler ya da devlet başkanları olabilirler ve bunlar belli planlama ve toplumsal düzenleme biçimlerini (dev barajlar, büyük fabrikalar ve çiftlikler gibi) tercih etmeye eğilimlidirler çünkü bu biçimler iki tarafın çıkarına da cevap vermektedir (Scott, 2008: 18).

19. yüzyılda şekillenen modern ulus devlet, belli bir ülkede güç ve benzeri araçları kullanarak toplum içindeki diğer bütün güçleri baskılayıp egemenliği altına alan merkezi bir iktidar olarak ve bu iktidarını; konsensusa¹⁰, yani meşru bir temele dayandırarak kendini meşrulaştıran ve otoriteye dönüştüren bir yapı olarak ortaya çıkmıştır. Bu düzen, sınırları belli bir toprak üzerindeki yönetsel sistemlerin eşgüdümlü kontrolüne dayanır. Hiçbir modern öncesi devlet, ulus-devlet yapısı içinde geliştirilmiş yönetsel eşgüdüm düzeyine ve yoğunluğuna erişebilecek durumda olmamıştır. Bu yönetsel yoğunlaşmada (Yüksel, 2004: 13, 109) devlet meşruiyetini çeşitli noktalarda gerçekleştirir. Bunlardan birisi, sistemden hoşnut olmayan kesimleri sindirme ve bastırma, geri kalanını ise kayırma yoluna giderek toplum üzerindeki denetimini korumaya çalışmasıdır (Poggi, 2005: 168).

¹⁰ Poulantzas'a göre, *consensus* her zaman için maddi bir temele sahiptir. Siyasal iktidar (devlet) yalnızca "baskı-ideoloji" ikilisine indirgenemez; en katı rejimler gibi kitlelerle ilgili olarak bir dizi olumlu önlemler almak zorundadır. Ancak bu durum, kitlelerin sömürsünü engellemediği için bu sömürünün göreceli artı değer yoluyla daha da artmasına neden olur (2006: 34).

Kayıрма ile toplum üzerinde denetim kurma çabası köylüler için düşünüldüğünde, “ergin olmama” fikri desteklenir niteliktedir (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 241). Ergin olmama durumu, insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır. Tembellik ve korkaklık nedeniyle insanların çoğu bütün yaşamları boyunca kendi rızalarıyla erginleşmemiş olarak kalırlar. İktidar tarafından sürdürülen “ergin olmama durumu” çok rahattır, çünkü onun yerine düşünen bir kitap, vicdanın yerini tutan bir din adamı, sağlık için karar veren bir doktor ve harcayabileceği parası olduğu sürece insanın zahmete katlanmasına gerek kalmaz. Kant’ın “ergin olmama durumu”, La Boetie’nin (2011) “gönüllü kulluk” tanımıyla paralellik göstermektedir. Ona göre, insanlar özgürlüklerini yitirmiş ve yozlaşmışlardır. Bu yozlaşma öylesine büyük boyutlardadır ki, insan, değil özgürlüğünü korumak, onu anımsamamaktadır bile. Üstelik boyun eğmeye rıza göstermekle kalmayıp, kulluğu sevip ona gönülden bağlanırlar:

“Zavallı sefil insanlar, akılsız halklar, kötü durumlarında kalmak için direnen ve iyiliklerini göremeyen uluslar. Sizler gözünüzün önünde, en güzel ve en parlak kazançlarınızın götürülüşüne, tarlalarınızın yağmalanmasına, evlerinizin ve eşyalarınızın çalınmasına seyirci kalıyorsunuz. Öyle bir yaşam sürüyorsunuz ki, hiçbir şeyin size ait olduğunu söyleyebilecek durumda değilsiniz. Şimdi, mallarınıza, ailelerinize ve yaşamlarınıza yarım yamalak bile sahip olmak, size büyük bir mutluluk gibi gözüküyor. Halk bir kere kulluklaşmaya görsün, özgürlüğü öylesine unutuyor ki, artık onun uyanıp yeniden özgürlüğünü ele geçirmesi olanaksız oluyor. Üstelik halk, çok içten ve istekli bir biçimde kulluk ediyor. Bu durumu gören, onun özgürlüğünü değil de köleliğini kaybettiğini sanır” (2011: 25, 32).

İnsanların köleliği arzulayıp gönülden benimsemesi olarak da belirtilebilecek olan gönüllü kulluğun gerçekleşmesi için, hükmetme desteğinin ve temelinin kurulması yani siyasal iktidarın kurumsallaşıp, merkezileşip egemen devlet olarak belirmesi önemlidir. Gönüllü kulluk çözümlemesine benzer biçimde bir başa yorum da: “başta din olmak üzere çeşitli kurumlardan, geleneklerden, dogmalardan ve kurallardan yararlanan siyasal iktidar, ilk önce halkı sersemleştirip aptallaştırır, ardından özgürlük olan birinci doğasını insana unutturur ve onun ergin olmayışı sanki ikinci doğasıymış gibi yaşamasını sağlar; bunun sonucu, insanın gönüllü olarak ergin olmayışı benimsemesi yerleşik otoritelere gönüllü olarak kul köle

olmasıdır” denmektedir (Ağaoğulları ve diğerleri, 2005: 242). İhtiyaçlar sistemi tarafından üretilmiş yapının parçası olan köylünün, gündelik olana önem veren bir ahlaki yaşantısı vardır. İçinde bulunduğu durumu doğal karşılayıp benimsemesi için onlara belli değer ve davranış kalıpları, belli bir dünya görüşü aşılayan siyasal iktidar nedeniyle köylüler kendilerine verilmiş olanı düşünmeden kabul eder, kendisi hakkında düşünmez ve bu nedenle hizmet etmeye meyillidirler (Chatterjee, 2002: 263-264).

Devlete ses çıkarmamak, kayıtsızlığın, korkunun ve aktif rızanın bileşimidir. Rıza göstermeyi yücelten meşruluk, korkudan kaynaklanan davranışları çeşitli ödevlerden doğan yükümlülükler biçimine dönüştürür. Meşruluğu elde eden iktidar ise, kendini çepeçevre saran bir imgeler, inançlar sistemi yaratarak, kişilerin iktidar ilişkilerini kendisinin saptadığı yönde algılamalarına yol açar (Ağaoğulları, 2011: 88). Toplumsal yapının az değiştiği, insanların kaderlerinin sadece insan ırkı içinde gerçekleştiği anlaşılabilir bir kutsal güce balı görüldüğü ve eski tarz hiyerarşik üstünlük ve katmanlaşmış, çok biçimli ve görece özerk tahakkümün yürürlükte kaldığı köylü toplumlarında iktidar imge ve inançlar sistemi yaratarak kendi istediği biçimiyle iktidar ilişkilerini belirlemeye devam etmiştir. Bu durumu Hobsbawm (1996: 307) şu örnekle açıklar: Güney İtalya köylüsünü kendi yerellikleri dışında harekete geçirebilecek bir şey varsa, o da kilise ve kraldır. 'Tanrı kralı korusun', 'Tanrı lordu ve ilişkilerini kutsasın ve bizi bulduğumuz mevkilerde tutsun' giderek daha etkili bir siyasal söze dönüştürülmüştür. Köylülerin gelenekçiliği ve muhafazakarlığı tebaanın da siyasal davranışının ideal modeli olarak gösterilmiştir.

Devletin otoritesine ve itaat etme yükümlülüğünü insanların hangi ölçüde kabul ettiği iktidarın meşruiyetinin anlaşılmasında önemli unsurdur. Siyasal iktidarın kendini güvence altında sürdürebilmesi, halkın rızasının, onayının kazanılması gerekir. Yönetilenlerin ikna edilmesinde kullanılan araç ideolojik söylemdir. Siyasal iktidarın ideolojisini ortaya koyarak iktidarın doğallığı, meşruluğu ya da gerekliliği üzerinde genel bir kanı yarattıktan sonra

kurulu düzen bireylerce benimsenip onaylanır. Böylece kişi, ideolojik söylemin içerdiği imgeler, düşünceler, anlamlar bütününe özümsemekle kalmayıp bunu kendi düzeyinde yeniden üretmeye de koyulur.

Bunun sonucu olarak tek tek bireysel söylemler, iktidarın yaydığı söylemin bir tekrarına dönüşür ve kişi bir kısır döngü biçimindeki alışkanlıklar çemberi içine oturtulur (Ağaoğulları, 2011: 94). Devlet, egemen sınıfın, hâkimiyetini meşrulaştırmakla ve hakimiyetini sürdürmekle kalmayıp, hükmettiklerinin aktif rızasını da kazanabilmesini sağlayan siyasi ve teorik faaliyetler kompleksinin tamamıdır (Pierson, 2000: 125-126) ve kapitalizmin Batı'da gelişmiş olan ileri biçimi altında yönetimin normal biçimine hem devlet hem sivil toplum dolayım oluşturmuştur. Kapitalizmin gündelik düzeni asıl olarak baskı ve topluluğun silahlı zapturaptı ile güvence oluşturmamaktadır. Sermayenin egemenliği, daha normal biçimde sivil toplum kurumları içinde tabi sınıfların ideolojik ve kültürel tahakküm altına alınışı üzerinden başarılabacaktır. Kilise, gazeteler, okullar, ideolojik ve pratik tahakkümün sürdürülmesinin araçlarıdır. Yönetim, zorlamayla desteklenen ısmarlama rızanın bir karışımıdır. Kültürel ve ideolojik denetim öğelerini, rızanın harekete geçirilmesi hegemonyadır. Normal koşullar altında burjuvazi egemenliğini, kabaca rızasını topluma dayatarak değil, daha ziyade uzun dönemli tahakkümünü güvencelemek üzere ikincil sınıfların hatta bizzat işçi sınıfı içindeki öğelerin desteğini kazanma peşine düştüğü hegemonik stratejiler izleyerek güvencelemeye çalışır. Tahakküm ilişkisi açısından köylü toplumlarında, tabi konumda olanlar hâkim olanın dolaysız denetiminin dışında, oldukça geniş bir toplumsal varoluşa sahip olsa da, keyfi dayak, cinsel vahşet, hakaret ve herkesin önünde aşağılanma gibi kişisel terör öğelerine de maruz kalabilirler. Bu tahakküm ilişkilerine köylüler açık açık itiraz edemeseler de, iktidar ilişkilerinin sahne arkasında muhalifliklerini dile getirdiği toplumsal alanlar yaratırlar. Bu toplumsal alanların ritüel kodlar, meyhaneler, büyü yoluyla ritüel saldırganlık, eşkıya kahramanların ve direniş şehitlerinin anılması gibi biçimleri köylü kültürü ve tarihiyle belirlenir (Scott, 1995: 14).

1.2.2.2.1. Ulus Devletin Siyasi Politikası Köycülük: Popülizm

Köycülüğün dünya literatüründe ele alınışı farklılık gösterir: Marksistler tarımsal ve sanayideki durumla ilişkilendirerek açıklarken, Durkheimcılar toplumsal yapı için bir ipucu olarak görürler, Freudcular ise psiko analizle açıklamaya çalışırlar (MacRae, 1969: 153). Köycülük 19. Yüzyıl sonunda Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıktığında ve 1930'lar ve 1960'lardaki biçimiyle Latin Amerika deneyimlerinden farklı olmuştur (Karaömerlioğlu, 2006: 22). Köycü popülizminin yükselişi, 20. yüzyılın başlarında kapitalizmin yaşadığı krize bir yanıt olarak dünyada ulusal ölçüde yaşanmıştır. Bir yandan uluslararası finans kapitalizm ile bir yandan da sosyalizm tehlikesi ile karşı karşıya kalındığı düşünülen bir dönemde (Brass, 2000: 3) Rusya'da şehirli aydınların tarımsal ve sanayi gerilik koşullarında köylülüğe referans vererek oluşturdukları devlet karşıtı, sosyalist ve radikal bir harekete karşılık gelirken; ABD'de çiftçilerin devletin iktisadi müdahale özelemlerini gündeme getirdiği, anti-tekelsel biraz da yöresel bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Latin Amerika'daki hareketler ise işçi sınıfı ile orta sınıfları temel alan, kentsel reformist hareket olmuştur (Karaömerlioğlu, 2006: 22).

İlk zamanlarda "köy miti"¹¹ yle var olan (Brass, 2000: 3) köycülük farklı zaman ve mekânlarda bazen devlet karşıtı bir hareketin söylemiyken, bazen devletlerin hizmetinde, tepeden inmece, son derece elitist ve iktidarın meşruiyetini sağlamaya yönelik bir araç olmuştur (Karaömerlioğlu, 2006: 22). Bir başka deyişle köycülük anlayışında, köylü, ulusal yiyeceğin tamamını sağladığı ve askeri olarak da bir kaynak olduğu için ekonomik olarak önemli görülürken, siyasi olarak, köylüler var olan hiyerarşiyi destekleyerek siyasi istikrarın garantörü olarak görülürler. Kültürel olarak ise değişmeyen doğal topluluk ve sabit ulusal kimliği muhafaza ederek değişmeden var olan

¹¹ Köy miti genel olarak, kırsal bölgede küçük ölçekli ekonomik faaliyetlerin doğacılığının arzulanmasının söylemidir. Aynı zamanda, kırsal kültürel form ve kurumların, doğadan kaynaklandığına inanılan, dinsel, etnik, bölgesel, köy ve ailesel kimlikleri, ekonomik faaliyetlere dayandırılır. Köy miti, özellikle finans kapital, endüstrileşme, planlama gibi kent temelli büyük ölçekli ekonomik faaliyetlerin tam karşısındadır (Brass, 2000: 9).

folklorik, pastoral algılayışla bağlantılandırılan saf yaşamın yok olduğu nostaljisine dayanan modernite, kentleşme ve endüstrileşme eleştirisine yol açarlar (Brass, 2000: 11). Bu durumda farklı tarihsel bağlamlarda farklı köycü teorileri ve pratikleri gözlemlenmiştir. Bu açıdan köycülük tüm ideolojilerde kendini göstermiştir. Tepeden inme faşizme varan tutucu ideolojiler olduğu gibi sol ideolojilere yakın köycü hareketler de olmuştur. Bir ülkenin modernleşmek için seçtiği yöntemler “geri kalmışlığın avantajları” terimi gibi, aynı yola daha sonra giren öteki ülkeler için işin boyutu değişmiştir. Bu açıdan İngiltere’nin, tarihin daha önceki bir evresinde gerçekleştirdiği demokratik çağdaşlaşma olmaması, Almanya ve Japonya’da benimsenen gerici yöntemleri gerçekleştirmeyecektir (Braudel, 2006: 245).

Köycülük popülizmi düşünsel ve örgütsel düzlemde kendi içinde bir şekilsizliği barındırmaktadır. Köycülük, bir görüşe göre; endüstrileşmeyi kabul etmiş aydınlarla birlikte sanayi çalışanın köy eleştirisinin etkileşimi (MacRae, 1969: 162), bir başka görüşe göre; kapitalizmin gelişmesiyle varlık temelleri aşınan küçük üreticilerin geliştirdiği anti-kapitalist bir karşı çıkıştır. Bu anlamıyla bir yandan eskiye yönelik bir özlemi yansıtmış, bir yandan da eski, feodal biçimlerin yıkılması talep edilmiştir (Karaömerlioğlu, 2006: 23). Bir anlamda, köylülerin geri kalmış veya modernlik öncesi ne varsa temsil ettiğini düşünen modernleştirmeciler ile köylü sınıfında o hızla kaybolan sadelik, doğallık ve kültürel hakikilik erdemlerini bulan modernitenin modern eleştirisi olmuştur (Chatterjee, 2002: 264). Bu görüşe göre, köycülük, ağırlıklı olarak, yüzü geçmişe dönük bir ideoloji ya da söylemle ilişkilidir. Ekonomik açıdan geri kalmış ülkelerdeki kapitalizme geçiş sürecinde köylülüğün öne çıkardığı sınıfsal özlemlerin ideolojik bir biçimidir (Karaömerlioğlu, 2006: 23). Köycülüğü kapitalizm ekseninde bir başka boyutta, yani, çalışan sınıfın bilincinin kapitalizme tehdit yarattığı düşüncesinin belirlediği, kapitalizmin kriz dönemlerinde de düşünmek mümkündür. Böyle durumlarda burjuva ideolojisinin kontrolünde olacak biçimde kapitalizme karşı durmaya izin verilir böylece kapitalizm karşı koymayı da kendi istediği biçimde dönüştürür (Brass, 2000: 20).

Türkiye’de, Jön Türkler örneği ile başlayan aydınların etkilendiği popülizm yani halkçılık esas olarak 19. Yüzyılın sonlarında Rus Çarlığında gelişen Rusçada halk anlamına gelen narod sözcüğünden türemiş “narodnik” hareketi içinde ortaya çıkan bir akımdır. 1861 yılında tarımsal kesimde serfliğin kaldırılmasından sonra Rusya’nın kırsal kesiminde kapitalist gelişme hız kazanmış ve Pazar ekonomisine açılma ile birlikte kırsal alanda köylüler için hızlı bir toprak mülkiyeti kutuplaşması baş göstermiştir. Bu ortamda aydınlar köylülüğün ve toplumun kurtuluşu için teoriler oluşturmaya başlamışlardır. Okuma, yazma ve araştırmanın sorunlara çözüm getirmedeğini düşünerek baskı ve sömürden köylülerin kurtuluşunu programlamak için köylere giderek ‘halka doğru’ hareketini de başlatmışlardır. Narodniklere göre kapitalist düzende küçük üretici sömürülmektedir. Bu sömürü önlenmelidir ama bu önlenirken onun iyi yanı olan işçi olmaması özelliği de korunmalıdır. Narodniklerin düşlediği toplumda hemen hemen her kişi üretim sürecine bir işçi olarak değil, bir iş sahibi ya da ortağı olarak katılacaktır (Tekeli ve Şaylan, 1978: 54-56). Bununla birlikte emekçi köylülerden bahsetmişlerdir: Ancak incelenmiş, tartışılmış, tanımlanmış ve düşünülmüş bir gerçeğe yani bir köy burjuvazisinin emekçi köylülerin egemen kesimi haline geldiği ve zengin köylünün emekçi köylü sıfatına sahip olduğu halde ücretli tarım işçisi çalıştırmadan yapamayacağı ve köylülüğün üretici güçlerinin yarısından fazlasını denetlediği gerçeğine gözlerini kapamışlardır (Lenin, 1996: 131). Bir anlamda köylülere dışarıdan bilinç taşımaya, nasıl ve kime karşı başkaldıracaklarını anlatmaya çalışmışlardır. Böyle davranarak halkın kurtarıcısı rolünü üstlenerek kendilerini üst bir konumda da görmüşlerdir. Narodnikler, amaçları doğrultusunda iktisadi bir çerçeveye ulaşamamış ve yaptıklarına rağmen Sovyet hükümetine pek etkide de bulunamamış olsalar da (Wiles, 1969: 172) bu hareketlerin bir kolu, köylüyü hareketlendirmek için suikast ve silahlı eylemlere girişmiştir. Rus aydınlarının bir kolu daha sonra klasikleşecek eserler bırakarak köycülüğü desteklemiştir. Bu eserlerinde Rus toplumsal yapısının gerçekliğini ustalıkla anlatmışlardır, kişisel olarak dindar ya da

muhafazakâr olsalar bile daha sonra devrimci nitelemesiyle anılmışlardır (Köymen, 2008: 67).

Kapitalizmin gelişmesi açısından orta düzeyde olan ve özgür küçük köylülüğün nüfusun büyük bir bölümünü oluşturduğu Fransa'da aydınlar da siyasi ve edebi alanlarda öne çıkmıştır. Dinsel öğreti ve hurafelerin karşısında akklı ve rasyonel düşünceyi yücelten Aydınlanma hareketi bir yandan insanlığın kurtuluşu için evrensel, bütünsel projeler geliştirirken, diğer yandan düşüncelerini broşürlerle halka anlatma uğraşına girmişleridir (Köymen, 2008: 69). Çin'de tarımcı bürokrasi, istediği ağır vergiler nedeniyle, köylüleri kentlerdeki yerel elitte ittifaka iterek, krallık memurlarıyla halk kitlelerini karşı karşıya getirmiştir. Yoksul köylüleri, tarım işçilerini ve orta boy çiftçileri birleştirmek ve toprak beylerini yalnız başlarına bırakacak biçimde zengin köylü kesimini yansızlaştırma vaatleri ortaya atılmıştır (Moore, 2002: 583). Ancak bu vaatlerin işe yaraması için 1911'de hanedanlığın devrilmesi ve cumhuriyetçi yönetimin başa geçmesi etkili olmamış, 1949'da komünistlerin zaferi ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması gerekmiştir. Toprak ağaları bertaraf edilirken kültüre de önem verilmiştir. Çin'in nasıl yönetilmesinin gerektiği konusunda herkese söz hakkı veren, bürokrasisinin aşırılıklarından hoşnut olmayan halkı harekete geçirmek için Yüz Çiçek Kampanyası yapılmıştır. Tıpkı çiçekler gibi düşünce de yüz farklı biçim altında serpilebilir fikrinden yola çıkılmıştır (Braudel, 2006: 245).

1.2.2.2.2. Türkiye'de Köycülük veya Popülizm

Eski siyasal rejimler, içsel nedenler bir yana, özellikle uluslararası sistemde varlıklarını sürdürebilmek için modernleşmeyi kendi elleriyle ivmelendirirken yeni bir aydın kesimi yaratarak bu süreci çelişik bir şekilde yaşarlar. Bir yandan devletlerarası politikadaki konumları gereği modernleşme zorunluluğu hisseden bu rejimler, diğer yandan geleneksel iktidar biçimlerini korumaya çalışırlar. Bu çelişkilerle dolu süreç aynı zamanda yeni bir aydın tipolojisini de yaratır. Modernleşmenin doğrudan bir ürünü olan

aydınlar modernleşme sürecini hızlandırmak ve mantıksal sonucuna ulaştırma isterken sık sık köhne devlet aygıtlarıyla çatışmaya girerler. Bu aydınların devletle olan mücadeleleri radikalleştikçe de halkı yanlarına alma gereksinimlerinin arttığı, daha radikal çözümlere yöneldikleri görülür. Böylece köycü/halkçı düşüncelerin serpilip gelişmesinde yeni bir aydın tipolojisinin doğuşu merkezi bir rol oynar. Tüm dünyada özellikle 19. Yüzyıl sonlarında oluşan yeni tipoloji hem eski rejimlerin geleneksel aydınlarından hem de Batı Avrupa'nın organik burjuva aydınlarından farklı nitelikler gösterir (Karaömerlioğlu, 2006: 24).

Köycülüğün gelişmesini belirli bir “aydın” türünün ortaya çıkmasıyla ilişkilendiren tanım hem Türkiye ve Osmanlı deneyimi açısından hem de benzer birçok ülke deneyimleri için daha açıklayıcı olmaktadır. Böylesi bir yaklaşımda, kitlesel köylü hareketlerinin olmadığı bir tarihsel konjonktürde aydınların halk ve köylülük kavramları üzerinde neden durulduğu üzerine de bir açıklama getirilebilir. Buna bağlı olarak toplumumuzda köycü düşünce ve atılımlarının çoğunun, halk ve köylüler adına ama onlar tarafından yaratılmamış hareketler olduğunun açıklanmasına da yardımcı olur (Karaömerlioğlu, 2006: 23). Köycülük düşünsel ve siyasal kavram gibi ilk kez Cumhuriyet döneminde gündeme gelmiş değildir. Osmanlı'nın son döneminde, özellikle de Jön Türkler arasında, halk ve halkçılık bir başka deyişle köycülük kavramları Rus Narodnik hareketinin yankıları ile Rusya'dan gelen Türkler ve aynı fikir hareketinin etkisi altında bulunan Bulgar aydınlar ve Ermeni Hınçak hareketi yoluyla (Timur,1997: 29-30) dolaşımda olduğunu söylemek mümkündür.

Genelde halkçılığın, özelde Rus halkçılığının Osmanlı aydınları üzerindeki etkisine daha ağırlıklı olarak Tatar aydınlarından İsmail Gaspiralı, Yusuf Akçura ve Hüseyinzade Ali aracılık etmiştir. Bu grubun temsil ettiği halkçı görüşe göre Osmanlı'da Rusya gibi kapitalizmin ancak sınırlı geliştiği ve nüfusun büyük çoğunluğunun köylülerden oluştuğu bir ülkedir. Bu dönemde halkçılığın yayılmasında Yusuf Akçura'nın önemli etkisi olmuştur.

Ona göre, “halkın yani köylü ve esnafın mektepler, cemiyetler yapabilmesi için önüne düşüp yol gösterecek okumuş adamlara ihtiyaç” vardır (Toprak, 1984: 71). Bu düşüncelerini daha etkin yaymak için *Türk Yurdu* (1911)¹² ve *Halka Doğru* (1913) isimli dergi çıkarmışlardır. Akçura, Ziya Gökalp’ten farklı olarak, milleti belirli ortak amaçlar etrafında toplanmış bir topluluk olarak görmez. Ziya Gökalp’e göre, aydınlar halka doğru yalnızca onu aydınlatmak için gitmeyeceklerdir aynı zamanda ondan alacaklarıyla, ülkenin kendine özgü gelişme sentezini başarmak için gideceklerdir. Aydınlar halkı taşralı, avam diye küçümsememelidir çünkü halk, topluma özgü nitelikler ile dehanın kaynağıdır. Aydın bu kaynağa Batı medeniyetini ya da tekniğini götürerek ülkenin kendine özgü sentezini ortaya çıkaracaktır (Tekeli ve Şaylan, 1978: 60). Halktan ve köylüden bol bol dem vurulsa da onların refahı için yapılanlar sınırlı kalmıştır. 1908 devriminin Osmanlı kırlarında yarattığı umut ve beklentiler gerçekleşmemiştir.

İkinci Meşrutiyet’in ilk yarısında *Türk Yurdu* ve *Halka Doğru* dergileri çevresinde oluşturulan halkçılık, Birinci Dünya Savaşı’yla birlikte yeni bir evreye girer. Savaş öncesi halka doğru hareketi alt gelir gruplarına yönelik bir halkçılıkken savaş sonrasında halk artık ‘orta sınıf’ olarak tanımlanmıştır. Bu anlayış farklılığı 1919’da Celal Bayar’ın çıkardığı *Halka Doğru* isimli dergiden izlenmiştir. Dergiye göre halk; artık düşük gelir gruplarını, topraksız ya da topraklı köylüyü, gündelikli işçi ve küçük esnafı dışlamıştır (Toprak, 1984: 75-76). Bu anlayışta orta sınıfa yapılan vurgu, Birinci Dünya Savaşı’nın spekülasyon ortamında İttihatçıların bilinçli politikalarıyla kayırma ilişkilerinden yararlanarak palazlanan önemli bir Müslüman-Türk ‘Orta Sınıf’ damgası görmek mümkündür¹³ (Karaömerlioğlu, 2006: 36).

¹² 1911 yılında kurulan Türk Ocakları’nın yayınladığı bir dergidir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında İttihat ve Terakki ile uyumlu faaliyet gösteren bu Ocaklar Milli Mücadele döneminde Ankara yönetimini desteklemiştir, Cumhuriyet’in ilanından sonra yönetimin de desteğiyle faaliyetlerini sürdürmüşlerdir (Güz, 1995: 12).

¹³ İttihat ve Terakki’nin Birinci Dünya Savaşı ile birlikte uygulamaya başladığı ‘Milli İktisat’, İzmir yöresinde, Müslüman-Türk eşrafa geniş olanaklar tanımıştır. İttihat ve Terakki’nin yerel örgütlerinin desteği ve savaşın olağanüstü koşullarının sonucu yörede kısa sürede Müslüman-Türk bir ‘Orta Sınıf’ oluşmuştur (Toprak, 1984: 77).

Halkçılık tartışmalarının en gündemde kaldığı dönem Kurtuluş Savaşı yılları olmuştur. Bu yıllarda iktidar için birbirleri ile yarışan çok sayıda grup vardır. Bu grupların hepsinin siyasal amaçlarını halkçılık yorumu içinde belirlemiş ve böylece geniş kapsamlı ideolojiler olarak birbirlerinden farklı halkçılık yorumları ortaya atılmıştır. Halkçılık ideolojisi buna göre, farklı sosyal sınıfların temsilcilerinden oluşan Büyük Millet Meclisi'ndeki, eşraf, bürokrat, din adamları ile savaşa katılan halk yığınlarını, köylüleri Kurtuluş Savaşı etrafında bütünleştirme işlevini yükümlenecektir. Kurtuluş Savaşı'na destek sağlayan, Sovyetler Birliği ile yakınlaşmayı kolaylaştıracaktır (Tekeli ve Şaylan, 1978: 66). Temel olarak ise halkçılık anlayışı toplumun değişik kesimlerini ortak mücadele etrafında seferber etmek için kullanılmıştır. Milli mücadele döneminde halka doğru gitmek fikrini benimseyen aydınlar tarafından 1919'da Köycüler Cemiyeti kurulmuştur. Halide Edip Adıvar'ın başkanlığını yaptığı cemiyete göre, hükümet köycü olmalıdır. Cemiyet örnek köyler oluşturarak köylülere topraktan ne şekilde yararlanabilecekleri, tüm köylünün katılarak seçeceği yönetimin nasıl olacağı tüm faaliyetlerin işbölümü ve dönüşümle yapılması gibi amaçları uygulamaya çalışmıştır (Üstel, 2010: 111-121). Ancak cemiyetin kurulmasından sonra Anadolu'da bulunan üyeler ile İstanbul'da bulunan üyeler arasında fikir farklılıkları yaşanmış, Anadolu'dakiler diğerlerini fildişi kulelerde yaşamakla suçlamışlardır. Anadolu'da giderek yayılan yabancı işgali yüzünden cemiyet faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır.

Köycü popülizm 1923 sonrası Cumhuriyet döneminde de üzerinde önemle durulan bir söylem olmuştur. Popülizmle eş anılan halkçılık söylemi Fransız Üçüncü Cumhuriyet'inin *solidarizmininden* (dayanışmacılık) önemli etkilerini taşır. Bu düşünceye göre, toplum kendi içinde çatışan unsurlardan ziyade birbirlerini tamamlayan unsurların oluşturduğu bir bütünlük anlayışı üzerine temellenir. Toplumda çatışma değil ahenk, uyum esastır. Bu görüş liberal düşüncenin bireyi öne çıkaran, toplumu ya da cemaati geri plana atan düşünce sistemine karşı toplumsal dayanışmayı öngörür. 1923'te İzmir İktisat Kongresi toplandığında dönemin bu dayanışmacı toplum görüşü etkisiyle

mesleki temsil esasına göre çağrılmış çiftçi, tüccar, sanayici ve işçi temsilcileri katılmıştır. Kongreden çıkan milli burjuva yaratmaya dönük politika önerileri olmuştur. 1930'lar Türkiye'sinde toplumsal ahengin garantörü olan devlette, onun üzerinden de karizmatik şefte cisimleşen bir toplumsal uyum projesine dönüşmüştür (Tekeli ve Şaylan, 1978: 72, Karaömerlioğlu, 2006: 47-48). 1929 dünya ekonomik krizinin ardından ekonomide devletçiliğin, siyasette ise daha da katılaşmış, içine kapanmış devletle partinin bütünleştirildiği bir döneme girilmiştir. Bu süreçte halkçı söyleme aydınlar ve yüksek devlet erkânı tarafından sık sık başvurulmuştur.

Bu dönemde Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Yaban* (2003) romanında "her memleketin köylüsüyle okumuş yazmış zümresi arasında, aynı derin uçurum var mıdır, bilmiyorum! Fakat okumuş bir İstanbul çocuğu ile bir Anadolu köylüsü arasındaki fark bir Londralı İngiliz'le bir Pencap'lı Hintli arasındaki farktan daha büyüktür" şeklinde belirttiği gibi halkçılığın bileşenlerinden birisini oluşturan köycülük, tepeden inme bir tavırla yürütülmüştür. Bunun ideolojik altyapı anlayışında ise şunlar yatmaktadır: "Toplumda sınıf çıkarları arasında bir çatışma olmadığı kabul edilince, dünya koşullarından haberdar olan 'seçkinlerin' öncülük etmesi doğaldır. Onlar toplumu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırma için öncülük edeceklerdir. Toplumda bir çıkar çatışması olmadığı da kabul edilirse, seçkinlerin çabaları tüm toplumun yararına dönük olabilecektir. Direnme ise 'cehaletten' kaynaklanacak, bazıları toplumun ve kendi çıkarlarının ne olduğunu göremeyeceklerdir. Bu nedenle seçkinler, halkın çıkarı için halkın direncini kırmalıdır. Böylece halkçılığın yanı sıra devrimcilik anlayışı da değişmiş; devrimin halk yığınlarına dayanarak yapılamayacağı, yukarıdan gelen geleceği ve zor kullanacağı öngörülmüştür. Halktan gelecek olan ancak karşı-devrimdir. O halde yönetim ya da seçkinler iktidarı halka karşı uyanık bulunmalıdır" (Tekeli ve Şaylan, 1978: 81). Bu ideolojik altyapıdan hareketle köycülüğün söylemsel düzeyi aşmadığını köylü kitlelere mal olmadığını, köycülüğün amaçlarının köylülerin köylerinde kalması böylece

proleterleşmesinin önlenmesi; eğitim götürülerek hem kültürel hem ekonomik anlamda kırsal kesimin dönüştürülmesi olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye’de 1923–1929 döneminde yaşanan ekonomik sıkıntılar ve Takrir-i Sükûn döneminde demokratik hak ve özgürlüklerin kısıtlanması nedeniyle halk ile yönetim arasında yaşanan gerilimin dünya ekonomik bunalımının etkisiyle daha da arttığı görülmüştü. Serbest Fırka tecrübesinden sonra iktidarın yeni dönemde izleyeceği politikalarda halkı kazanmak için ekonomik uygulamaların yanı sıra ideolojik ve kültürel perspektiflere de yer verilmiştir. Buhran yıllarına kadar uygulanan liberal ekonomi politikalarının başarısızlığı nedeniyle yönetime karşı büyük tepkinin ve meydan okumanın ortaya çıkmasının önüne geçebilmek amacıyla yönetim, toplumsal yaşamın her noktasına müdahale ederek, toplumsal dönüşümü hedefleyen politikalar uygulamaya karar vermiştir. Bu amaçla devletle halk arasındaki iletişim kopukluğunu ortadan kaldırmak, kitleleri yeni rejime kazandırmak amacıyla 1932’de siyasal iktidar Halkevlerini¹⁴ kültür, spor ve eğitim alanlarında faaliyet göstermesi için kurmuştur. 1933’te Halkevleri Genel Merkezinin resmi yayın organı *Ülkü*¹⁵ dergisinin imtiyaz sahipliğine getirilmiş dönemin köy ideologlarından Nusret Kemal Köymen, köy ve köylülerin önemini tüm yazılarında vurgulamıştır. “Türkiye’yi, nüfusun yüzde seksen beşinin kentler dışında yaşadığı bir köy memleketi olarak tanımlayan Köymen, köylerin iktisaden geri kamışlığının nedenlerini kültür eksikliği, piyasa taleplerindeki değişimleri karşılayacak elastiki bir tarımsal yapının kurulamamış olması, köylerin dağınıklığı, tarımda makineleşmenin eksikliği ile köyün sanayi alanında en büyük kuvvetinin geleneksel muhafazakâr yapısının devamı, şehirler açısından büyük kalabalıkların kentlere akını değil kendi köylerinde

¹⁴ Halkevlerinin amaçları şu şekilde belirlenmiştir: “...ulusu, bilinçli, birbirini anlayan, birbirini seven, ortak ideale bağlı bir halk kitlesi düzeyinde örgütlemek, kültür, ülkü, amaç ve düşünce birliğini güçlendirecek bir toplum olmayı sağlamak... Köylü kentli, aydın zümreler arasındaki ilişkileri düzenleyerek, geliştirecek, köycülük çalışmalarının yürütülmesi CHP’nin ana ilkelerini ve bunların ülke düzeyinde nasıl uygulandığını anlatmak için kullanılan merkezlerdir” (Çeçen, 2000: 104).

¹⁵ Halkevlerinin kurulmasından bir yıl sonra Ankara’da genel merkezin yayın organı olarak dergi yayımlanmaya başlamıştır. *Ülkü* genel merkez tarafından çıkarılmakla birlikte diğer halkevleri tarafından çıkarılan dergiler için de yol gösterici olmuştur (Güz, 1995: 18).

kalmaları gerekliliği¹⁶ (Üstel, 1990: 113, 114) gibi betimlemelerle dönemin köycülük politikalarını ve hedeflerini yansıtmaktadır. Halkevleri, aydınlarla halkın, şehirlilerle köylülerin buluşup kaynaştığı ve bu yolla aralarındaki uçurumun büyümemesi ve giderek kapatılması için bir köprü olarak da düşünülmüştür.

Köylülerin, kendilerini dönüştürmeyi amaçlayan çabalara karşı ilgisiz tavrı, en çok Halkevlerinin köycülük kollarının gerçekleştirdiği köy gezilerinde hissedilmiştir. Köy gezileri, Halkevlerine hâkim olan katı bürokratik zihniyet ile yapılmıştır. Her şeyden önce bu bürokratik tavır bile aydın-köylü kaynaşmasının önüne engel çıkarmıştır. Ziyaret edilecek köyler önceden belirlenip bilgilendirilmiş ve hazırlık yapımları sağlanmıştır. Köydeki her türlü faaliyet merkezin sıkı bir kontrolünden geçirilmiştir. Köyden kaynaklanan toplumsal bir hareket olmadığı için faaliyetler tek taraflı gerçekleşmiştir. Ayrıca resmi köycülük faaliyetlerinin dışında halkın öncelik alarak bir hareket başlatması da o günün şartlarında mümkün olmamıştır. Halkevi Komitelerinin faaliyetleri merkez tarafından sık sık denetlenmiştir. Mükerrrem Kamil Su'nun "*İnandığım Allah*" adlı eserinde yer alan ve Halkevlerinin köycülük kollarının düzenlediği gezilere katılan bir avukatın sözlerinden hareket ederek aydınların köylülere bakışı şu şekilde ortaya konabilir; "...cami avlusuna ya da köy okulunun bir tarafına radyoyu oturt, bir iki plak çal. Köylüyü müziğin başına topla ve sonra radyoyu sustur. Başla öğüde... Bir sürü şeyle mücadeleye dair çuval dolusu söz söyle... Köylünün tek kelimesini anlayamadığından asla şüphe edilmeyen bu ağır terimli, ağdalı konferanslardan sonra büyük bir iş başarmış kahramanlar gibi göğsü ileride, yüzde tam bir gurur ifadesi ile atla otomobile dön şehre...". Bütün iyi niyetine karşın, köyü tanımamaları, onun gibi yaşamadan, nutuk üslubuyla ve sürekli tavsiyelerde bulunan bu köycülük hareketi, aydınların köyde yaptıkları, piknik gezintilerinden öteye geçmemiştir (Cantek, 2001: 189–190). Türk köyünü

¹⁶ "Hızlı kentleşme köyün enerjik nüfusunu yani hacıağaları kendine çekecek ve böylece köyün müteşebbis ruhlu unsurları yitirilecektir. Buna bağlı olarak ikinci tehlike, yani kentlerdeki sanayileşme hızının artışı ise, köyün açığözü olan hacıağanın kente yerleşerek patronlaşmasına ve giderek köy nüfusunun işçi olarak kente çekilmesine yol açacaktır"(Üstel, 1990: 115).

içinde bulunduğu geri ve sefil yaşam koşullarını düzeltilmesi için yeni fikirler üreten aydınlar, bir Avrupa köyünün sahip olduğu imkânlarla ulaşıldığında köyde modernleşmenin gerçekleşeceğini belirtmişlerdir.

Nüfusun büyük çoğunluğunun köylü olduğu yeni rejime bu kitleyi kazandırmak ve modernleşme sürecinde bu kitlenin saf tutması için düşünülen politika 1940'da Köy Enstitülerini kurmak olmuştur (Katoğlu, 1997: 405). Köy enstitülerinin kurulmasında en temel amaç; şiddetli bir yoksulluk pençesi içinde çaresiz kalmış köy çocuklarını tarımsal iktisadi gelişme için teknik konularda eğitmek olmuştur. Enstitüleri bitiren öğrenciler köylere öğretmen olarak atanarak, köylüleri köyden yetişmiş öğretmen eğitmiş olacaktır. Böylece köy çocukları bu kurumlarda egemen ideoloji doğrultusunda eğitilecek sonra köye dönüp oradaki kitleyi aynı anlayış çerçevesinde eğiteceklerdir. Gerek iletişim imkânlarından kopuk gerek modernleşme araçlarına kapalı ve uzak kalmış köylüler yeni ideolojinin etkisiyle merkeze bağlanacaklardır (Kahraman, 2010b: 169).

Yoğun bir tarımsal üretimin de yapıldığı Köy Enstitülerinde büyük toprak sahiplerinin toplumsal ve siyasal güçleri tehdit edilmiştir. İktidar bloku içerisinde güçlü bir ortak olan toprak ağaları bu kurumlara tepki göstermişlerdir. Bu muhafazakâr çevreler enstitülerin sözde komünist faaliyetlerde bulunduğu ve din düşmanı olduğunu dile getirmişlerdir. Bununla birlikte enstitülere yapılan eleştirilerde Kemalist hareketin varsayılan iki kanadı arasındaki iktidar mücadelesine kurban gittiği de dile getirilmiştir. Bu analize göre, söz konusu iki kanattan birisini küçük burjuvazi diğerini ise yukarıda bahsedilen muhafazakâr kesimin içinde bulunan büyük toprak sahipleri ve burjuvazi oluşturur. Köy enstitülerine yapılan eleştirilerde yönetici aydın zümrenin yanında köylülerin de tepkisi söz konusu olmuştur. Enstitülerin uygulamasında yük köylülere yüklenmiştir. Okullar ve diğer yapılar, yöre halkınca karşılanmış ve bu bir angarya olarak görülmüştür. Dolayısıyla atılımın hedefi olan köylüler, atılımın

yükünü çekmeleri nedeniyle köy enstitülerine temelde karşı düşmüşler ve desteklememişlerdir¹⁷ (Koçak, 1997: 129).

Köy enstitüleri onu kuran parti ve lideri tarafından radikal değişikliğe uğratılmış 1954’de tamamen kapatılmıştır. Köy enstitülerinin kapatılmasına dair Karaömerlioğlu’nun (2006: 113-114) tespitleri dikkat çekicidir, 1946 sonrası dünya konjonktüründeki değişimle tek parti rejimlerinin düşüşü ve anti-demokratik niteliği Türkiye toplumunu da etkilemiş tek partili yaşamın sona ermesini de zorlamıştır. Böyle bir ortamda tek parti yönetiminin ürünü olan Köy Enstitülerinin de yaşaması güçleşmiştir. Bir başka nokta ise, İkinci Dünya Savaşı sonrası İsmet İnönü’nün enstitüleri kendi siyasal manevraları için kullanmış olmasıdır¹⁸. Bununla birlikte iktidara gelmiş olan Demokrat Parti’nin Tek Parti dönemi ideolojisini tasfiye etme kararlığı da göz önünde tutulmalıdır. Bu döneme kadar köycü popülist söylemler için atılımlar yapılmış ancak hiçbirisi tutarlı, sürekli biçimde sonuna kadar götürülemediği. Bir yandan şehirleşme ve sanayileşmeden çekinilerek köycü söyleme başvurulmuş diğer yandan kırsal kesimin dönüşümüne yönelik toprak reformu, köy enstitülerinin kurulması gibi uygulamalar getirilmiştir.

Cumhuriyet’in küskün bürokratları veya baskı altında kalmış bütün grupları birdenbire yanına çeken, taşranın-çevrenin temsilcisi rolünü üstlenen, dinsel ve diğer muhafazakâr değerler ile liberalizme yakın durduğunu gösteren, çoğunluğu ticaret burjuvazisi ve toprak ağalarından oluşan eklektik bir parti haline gelen Demokrat Parti 1950’de iktidara gelerek yine popülist köycü söyleme başlamıştır. Hasan Bülent Kahraman (2010b: 254) bu söylemin tek parti döneminden ayrılan noktasını köylülüğün

¹⁷ Köylülerin köy enstitülerini desteklememelerini de konu edinen *Toprağın Çocukları* (Yönetmen: Ali Adnan Özgür- 2012) isimli film ile Mahmut Makal’ın *Bizim Köy* isimli kitabı açıklayıcı örneklerdir.

¹⁸ “Enstitülerin gözden çıkarılabilmesinin nedeni bu kurumların İnönü’nün ‘anti-komünist’ histeriyası için malzeme teşkil etmesidir. İnönü bu dönemde birisi içsel diğeri dışsal iki nedenle bir anti-komünist histeriya yaratmak istemiştir: Birinci neden ülke içinde yeni gelişen muhalefete ‘komünizm’ çamuru atarak hem onların sola yönelmelerinin, solcularla iliş kurmalarının önünü kesmek, hem de doğrudan doğruya bu muhalefeti yaratmaktır. İkinci neden ise, dış dengeleri gözeterek, bir anti-komünizm kampanyası ile müttefiklere şirin görünmek ve ülkenin 1930’lar sonundan savaşın bitimine dek etkili olan Nazi yanlısı politikalar sonucu içine düştüğü yalnızlıktan kurtarmaktır” (Karaömerlioğlu, 2006: 114).

ekonomik özne olmadan önce pasif siyasal kimliğe kavuşması olarak tanımlamaktadır. Buna göre köylülerin siyasal katılımı sadece demokratik bir şekil şartının uygulanmasıdır ancak daha önceki dönemlerde devlet katlarına herhangi bir biçimde erişmesi neredeyse imkansız olan halk tabakalarının yöresel milletvekilleri aracılığıyla bürokratik makamlara erişebilmesi ve taleplerini iletebilmesi de bu katılımın bir başka boyutudur.

Tek Parti yönetiminden farklı olarak Demokrat Parti iktidarları köylülüğü özellikle ekonomik açıdan yeni bir aşamaya taşıırken köylülüğün toplumsal sınıf olarak dönüştürülmesini öngörmemiştir. Bütün halk egemenliği ve demokrasi sloganlarına karşın Demokrat Parti merkezci yönetimi daha da katılaştırarak sürdürmüştür. Demokrat Parti, başta kırsal kesimde yaşayan köylüler olmak üzere büyük yığınların içinde bulundukları yaşam koşullarına karşı tepkilerini dinsel olarak ifade etmeleri ve durumdan sorumlu olarak Cumhuriyet Halk Partisi'nin laikleşme hareketi ile devrimleri sorumlu tutmaları kapitalizmin gelişimini rahatlatmış ve karşı konulmaz bir ideoloji olarak belirlenmesine yol açmıştır. Böylece Demokrat Parti'nin popülist halkçılığı, halk egemenliği, liberal kapitalizm ve dinsel hoşgörü ilkelerinin bütünleşmesinden oluşmuş sayılabilir (Tekeli ve Şaylan, 1978: 90). Tek Parti yönetimi ile eş politika olan medeniyetin imkânlarından köylülüğü yararlandırarak onun kendine ait çevrede yani köyünde kalmasını istemiştir. Bunun için taşraya ve köylere yollar yapmış¹⁹, çiftçiye ucuz kredi verilmiş, tarım ürünleri fiyatlarının suni olarak yüksek tutulması sağlanmıştır.

Demokrat Parti'nin popülist yaklaşımı üç temel noktayı barındırmaktadır: 1. Aydınlar aracılığıyla gelişen ve devletçi seçkinler tarafından çerçevesi tayin edilen öz-oryantalistleştirme, derin bir akım olarak dönemin siyasetine hakim olmuştur. 2. Ortaya çıkan yeni durumla birlikte geleneksel-dinselle bütünleşmiş bir yeni bir modernleşme yöntemi izlenmiştir. 3. Aktif modernleşme dinsel/geleneksel olanla bütünleşmenin

¹⁹ Karayolu politikası, uzun vadedeki bütün sakıncaları bir yana, kapitalist dolaşımınla birlikte kültürel dolaşımı da hızlandırmıştır. Yeni yetişen zenginlerin çeşitli ihtiyaçlarına cevap veren gazino kültürü o sıralarda şekillenmeye başlamıştır. Amerika'nın "caz çağı" na benzer bir israf, lüks ve gösteriş dönemi o yıllarda belirmiştir.

hem bir meşruiyeti hem de bir tür dayanağı niteliği taşımıştır. Bu popülist yaklaşımlarla tarım aracılığıyla küçük köylülükle, ticaret burjuvazi yaratma amacıyla taşra eşrafıyla, ithalat ve ithal ikamesi politikaları aracılığıyla metropol burjuvaziyle, Kamu İktisadi Teşekkülleri aracılığıyla daha kozmopolit bir tabanla ilişkileriyle kendisine dayanak noktası oluşturmasını sağlamıştır (Kahraman, 2010b: 271, 273). Burjuvazi, 6-7 Eylül olayları ve Kıbrıs sorunu gibi gelişmelerin de etkisi altındayken hükümetin ekonomiyi yeterince yönetememesi sonucunda DP'den uzaklaşmıştır. Demokrat Parti'nin giderek artan ekonomik ve toplumsal sıkıntıları ve anti bürokratik tutumu, kendisini daha fazla popülizme götürmüştür. Bunu ekonomik alanda yapamamış, köylü ve taşraya sadece retorik bir milli irade söylemiyle yapmaya çalışmıştır ve en sonunda kendisini iktidardan uzaklaştıracak 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesini getirmiştir.

Askerlerin yönetime el koymaları büyük şehirlerde sevinçle karşılanırken kırsal kesim buna tepki göstermemiştir. Bu tarihten bir yıl sonra yeni bir anayasa yapılmıştır. Bu anayasa üstü kapalı olarak da olsa toplumda ezilen yığınların varlığını kabul etmekte ve bu yığınların yaşamlarını daha iyi hale getirmek için bir takım olanakların sağlanması gerektiği önerilmektedir (Tekeli ve Şaylan, 1978: 95). Bu dönemde nüfusun çoğunluğunu oluşturan köylü için çeşitli düzenlemeler getirilmiştir. Bunlardan biri, Mecburi İskân Kanunu'dur²⁰ ve bu kanuna göre, toprak ağalarının tamamının topraklarının kamulaştırılması ve kendilerinin de sürgüne gönderilmesi öngörülmüştür. Ancak toprak ağaları devletin kırsaldaki iktidar aracı olması nedeniyle kanun uygulanabilir nitelikte olmamıştır (Önal, 2010: 112).

1960-70 döneminde sanayi proletaryasının henüz siyaset sahnesine etkin biçimde çıkmamış olması popülist halkçı söylemlerin kır ve köylülüğe

²⁰ Kanunun gerekçe kısmında şunlar vardır: “Sosyal birtakım reformları yapabilmek, Ortaçağ’ın Türkiye’de yaşayan düzenini yıkmak, ağalık, şeyhlik gibi müesseseleri yok etmek, 20. Yüzyılda devlet üstünde kuvvet olmadığını anlatmak, vatandaşın sömürülmesine, istismar edilmesine, insanlık haysiyetinden uzaklaşmasına engel olmak gayesiyle bu kanun çıkarılmıştır” (Önal, 2010: 112).

yönelik olmasını sağlamıştır. Bu anlamda özellikle sol hareket içinde popülist halkçı söylemler, Yön dergisi etrafında toplanan çevre, Türkiye İşçi Partisi ve demokratik solun yorumlarında yoğunlaşmıştır. Yön dergisi etrafında toplanan çevreye göre, önemli olan ve başarılması gereken temel uğraş emperyalizmle bütünleşmiş, gayri milli hale gelmiş burjuvazinin iktidardan uzaklaşmasıdır. Bundan sonra aydınların öncülüğünde, milli burjuvazi ile emekçi kesimler arasında adaletli, dengeli ilişkiler oluşturulacak devletçilik uygulamasına girişilecektir. Bu gruba göre köylü ağaların çemberine sıkışmıştır ve bu çember kırılmalıdır: “Köylü ağanın kahvesine gider, şehirde ağanın otelinde kalır, ağa ailesinin bakkal dükkanından alışveriş eder ve işlerini ağa ailesinden avukat yürütür” (Tekeli ve Şaylan, 1978: 103). Türkiye İşçi Partisi’nin başkanına göre “Türkiye’nin kurtuluş yolu köyden geçiyor. Bugün için devrimci ağırlığı gene köylü teşkil ediyor” (Önal, 2010: 126) diyerek popülist halkçı anlayışlarını ortaya koymuştur. Bununla birlikte Partinin bu anlayışı; orta boy mülkiyeti korumak için kırsal kesimde toprak mülkiyeti için konulan sınır, işletmenin kendisi olarak kabul olunacaktır önerisi ile orta çiftçilere güvence verilmeye çalışılmıştır. Demokratik Solu halkçılık anlayışını şu şekilde özetlemiştir: “kimsenin kimseyi üzmeyeceği, sömürmeyeceği, insan kişiliğinin her türlü toplumsal engelden kurtulmuş olarak özgürce gelişebileceği, dinamik, yaratıcı ve hakça bir düzen kurmak” (Önal, 2010: 107).

Türkiye’de popülist halkçı ideoloji ele alınan tarihsel süreç içinde zaman içinde farklılaşmış ancak köycülük ile ilişkisi hiçbir zaman kopmamıştır. Bu açıdan da Cumhuriyet döneminin en etkin ideolojik unsurlarından birini oluşturmuştur. Köycü söylem dönemsel olarak kimi zaman esnek kimi zaman da baskıcı bir içerik almış, kimi zaman ekonomik kimi zamanda kültürel boyutlarda uygulanmıştır.

1.3. OSMANLI-TÜRK TOPLUMUNDA KÖYLÜ KİMLİĞİ

Türkiye açısından köylülüğün anlaşılması için Cumhuriyet dönemi öncesi Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yapıya bakmak hem o dönemden kalanları hem de o dönemden kopan yapıların anlaşılması açısından önemlidir. Osmanlı toplumunda köylüler ve yaşadıkları yapı pek çok ülkenin²¹ özelliklerinden farklı bir seyir izlemiştir. Bunu merkezi siyasal iktidarın tüm toplumsal yapı üzerinde etkili olması, toplumda üretici kesim olan reaya ile devlet arasında aracı kurumların olmaması, toprakta mülkiyet

²¹ İngiltere'de kırsal yığınların en alt tabakasını oluşturan köylüler elle yapılan yeni tarımsal üretim işlerinde gereksinim duyulup çalıştırılarak yeni tarım işçileri ordusuna katılmış, bir bölümü de her türlü hastalığın kol gezdiği kentlere doluşan sefil işçi ordusunun ardına takılıp, dilenciliğe ya da kolonilere göç etmeye zorlanarak yok olmuşlardır (Moore, 2003: 56 ve Mazoyer ve Roudart, 2009: 395). Kuzey ve Güney Amerika 16. Yüzyılda Avrupalılarca keşfedilip, sömürgeleştirilirken Avrupa'dan gelen göçmenler tarafından da istila edilmiştir. Böylece Kuzey Amerika'da çiftçi aile tipi üretim yaygınlaşırken, göç eden Avrupa'nın mülksüzleri yani Amerikan halkı, Yenidünya'da köylüye değil çiftçiye dönüşmüştür (Köymen, 2008: 56). Bu nedenle de Amerika Birleşik Devletleri hiçbir zaman yerleşik bir tarım toplumunu parçalama sorunuyla karşılaşmamıştır. Ülkenin tarihinde, ne ticari tarım öncesi bir toprak sahibi aristokrasi ile kral arasındaki siyasal savaş olmuştur, ne de Asya ve Avrupa'dakilerle karşılaştırılabilecek büyüklükte bir köylü sınıfı oluşmuştur (Moore, 2003: 151). Latin Amerika'da köylülüğün dönüşümü Avrupa'nın 16. Yüzyılda sistematik sömürüsü ile olmuştur. Latin Amerika'nın büyük bir bölümü 19. yüzyılın ilk yarısında sömürgecilikten bağımsızlığını kazanmıştır ancak politik açıdan bağımsızlık olmuş olsa da ekonomik açıdan bağımlılık devam etmiştir. Sömürgeciliğin mirası, yaygın mülksüzleşme, toprakların malikâne sahiplerinde toplanması, büyük topraklarına karşılık yerli halkın ancak geçimlerine yetmeyecek küçük topraklara sahip olması olarak ortaya çıkmıştır (Mazoyer ve Roudart, 2009: 249). Japonya'da toplum, kesin çizgilerle yöneten ve yönetilen biçiminde bölünmüştür. Yönetilenler daha çok yöneten savaşçı sınıfların, genellikle toprağı işleyecek ve yararlandıkları vergileri ödeyecek birer araç olarak gördükleri çiftçilerdir. Köylüler bu yaptıklarının karşılığında sistemin iyi çalıştığı zamanlarda biraz ekonomik güvenlik ve siyasal adaletten yararlanmışlardır. Kentlerdeki tüccarlar bu düzeni sarsanlardan biri olduğu için tarımsal temellere dayanan bürokrasi, bağımsız tüccar ve imalatçılar sınıfının gelişmesini engellemiştir (Moore, 2003: 283, 286). Ülkede endüstriyel devrimi ve bu hareketin getirdiği faaliyet dönüşümlerini, toplumsal yapıların devrimci kopuşlara maruz kalmalarına gerek kalmadan başarmıştır (Braudel, 2006: 332). Toprakta feodal düzenden, kiracılık yönteminin baskın olduğu endüstri toplumuna geçişte, egemen sınıflar, köylüler arasından çıkan düzeni bozucu güçleri denetleyebilmiş ve köylüleri uysal bir kitleye dönüştürmüşlerdir. Geleneksel büyük mülk sisteminin yerini aile çiftlikleriyle toprak beyi- kiracı grupları almıştır. Geleneksel Hindistan siyasal sisteminde, ülkeyi yöneten bir egemen, tahtı destekleyen bir ordu ve her ikisinin giderlerini karşılayan bir köylülük olmuştur. Köylü, köle veya serf değildir ama bağımlılık ilişkisine tabi (Braudel, 2004: 433) olmuştur. Köylüler, çeşitli yollarla zorla ticarileşmeye itilerek, uluslararası kapitalist ekonomiye dâhil edilmişlerdir. Köylülerin zorla ticarileşmeye itilmesi ve asgari geçimlerinin metalaşması ile borç altında ezilen yoksul köylüler, kendi yiyecekleri için ayrılması gereken kaynakları, ihracat ürünlerine ayırmak zorunda kalmış ve böylece kıtlıklar karşısında savunmasız kalmışlardır (Bernstein, 2009: 65-66). Kara Afrika'da, 19. Yüzyılın sonunda Avrupalıların bölgeye hâkim olması ile özelleştirmeler yapılmış, büyük tarım ihracat şirketleri yaygınlaşmıştır. Mülksüzleşen köylüler, büyük çiftliklerde, kentlerde çalışan işçi haline gelmişlerdir (Mazoyer ve Roudart, 2009: 200-206).

hakkının tamamen sultana ait olması gibi özelliklerden yola çıkarak söylemek mümkündür.

Farklı din ve milliyetten oluşan, tarımda doğrudan üretici durumunda bulunan köylüler Osmanlı döneminde hukuken özgür sayılamayacak sınırlandırmalar içindedirler. Köylü bu sınırlamalara rağmen tarlasına bağlıdır. Ekonomiye karakterini veren tarımın olduğu Osmanlı, köylü toplumdur ve merkezi sistemini, askeri rejimle vergi rejimini birleştirmek üzere fazla ürünü örgütlemek suretiyle kurmuştur (Timur, 1998: 32). Toplumda yönetici zümre ve köylülerden oluşan iki sınıf söz konusudur. Köylü tam bir serf değildir, bazı yerlerde serfe yakın “ortakçı kullar²²” istisnai olsa da Osmanlı köylüsü Batıya oranla daha yumuşak şartlarda yaşamış, “özgür köylüye” daha yakın bir statüde olmuştur. Bu, bir çift öküze sahip ortalama hanenin işleyebileceği toprağa sahip köylüdür. Osmanlı’da özgür köylüden söz edilmesinin mümkün olmadığını çünkü emek yoğunluğu ile köylülerin ürettiği ürünlerin fazlasına vergiler yoluyla el koyarak başlıca gelir kaynağını elde eden devlet ve temsilcileri ile özgür köylüden söz edilemeyeceğini belirten çalışmaların yanında devletin ve onun adına yetkilere sahip kişilerin adalet dağıtıcılığı ve kutsal düzen koruyuculuğu rollerini yerine getirdiğine ve bu nedenle de özgür köylüden bahsedilebileceğini söyleyen araştırmacılar da vardır. İslamoğlu-İnan’a göre (2010), Osmanlı İmparatoru adına toprakları yöneten tımar sahipleri köylülerin üretim fazlasını yaratmasını sağlayıp bu fazlalığa el koyarak pazarların örgütlenmesini yönlendirse de özgür köylülerin geçimlik ekonomisini korur, ticari üretime getirilen sınırlamalar yoluyla toprağın belli ellerde toplanmasını önler ve tarım ürünlerinin fazlasını tarım dışı nüfusun beslenmesine olanak tanırlar. İslamoğlu-İnan’dan farklı olarak toprak sahiplerinin köy ağası olarak yerleşmesiyle “özgür köylü” nün toprağına el koyulduğunu aynı zamanda onları angaryaya tabi kılarak bu özgürlüğünü yok ettiğini belirten Mustafa Akdağ’a (2007: 89-143) göre köylüler bu durumla birlikte arazisini kaybetmiş, borçlanmış, ücretli çalışan haline gelerek bir çıkış

²² Ortakçı, daha çok sultan haslarında ve bazı yüksek yöneticilerin mülk ve vakıf çiftlikleri üzerinde yerleştirilmiş köylülerdir (Timur, 1998: 30).

yolu olarak isyanlar çıkararak ayaklanmış ya da eşkıyalığa başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin başlıca ekonomik politikasını köylü kesiminden vergi alımını en üst düzeye çıkarma çabasına dayandıran ve sistemini buna göre kuran bir devlet görünümündedir.

Osmanlı ekonomisi, dayanmış olduğu ilkelerle birlikte, geleneksel dönemde işe yaramış fakat 17. Yüzyıldan itibaren düzen çözülmeye başlayınca, sarsıntılar baş göstermiştir. Bu tarihten itibaren fetihler durmuş, ticaret yolları değişmiş ve Batı'da ticaret devrimi hız kazanmıştır. Ortaya çıkan iktisadi buhran sonrasında devletin temel vergi birimi olan küçük köylülüğün büyük zarar görmesi ve taşrada merkezi otoritenin gücünü kaybetmesi üzerine ülkenin çeşitli bölgelerinde yerel memurlar iktisadi ve siyasi açıdan güçlenmeye başlamışlardı. 17. ve 18. yüzyılda devlet, bazı ayanları, muhassıl ve mütesellim olarak atamış ve bu yolla onları devlete bağlamayı düşünmüştü. Fakat gerçekte bu atamalar ayanların güçlerini daha da artırmış ve bölgedeki yerel idarecileri ekonomik açıdan kendileriyle işbirliğine zorlamıştı. Gittikçe kısalan görev sürelerinde mümkün olan en fazla çıkarı elde etmek için rüşvet alarak ve menfaat elde etmeye çalışmışlardır. İltizam yoluyla köylülerden vergiyi toplayan mültezimler, elde ettikleri siyasi konumu, siyasi bir güce dönüştürecek imkânı da elde etmişlerdi. Bu kişiler devletin tanıdığı resmi vergi tahsildarı sıfatının yanı sıra, Avrupa'dan gelen buğday, darı, pamuk ve tütün gibi ticari ürün talebine cevap verebilmek için büyük çiftlikler kurmaya ve elde ettikleri malikâne sistemiyle dünya ekonomisiyle bütünleşmeye başlamışlardır.

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa'da tahıl fiyatlarında görülen yükseliş ve yeni gelişen sanayileri için gerekli hammaddenin sağlanması düşüncesi Avrupalı tüccarları Osmanlı İmparatorluğuna yöneltmişti. Taşrada topraklarını genişleten ayanlar, dünya ekonomisinden gelen taleplere yetişebilmek için çiftliklerinde pazara yönelik tarım yapmaya başlamışlardı. Pazara yönelik üretim yapmak için gerekli olan ucuz işgücünün emek kıtlığının yaygın olduğu Osmanlı coğrafyasında temin

edilmesi gerekmektedir. Gittikçe yaygınlaşan eşkıyalık ve yağma faaliyetleri, köylüleri çevrelerinde otorite olan ayanlara sığınmaya yöneltmişti. Köylüyü borçlandırmak yoluyla kendine bağlayan mültezimler, köylülere devlete olan vergileri dışında kendi çiftliklerinde çalışma yükümlülüğü de getirmişlerdi. Mültezimler, vergilerini alamadıkları durumda devletin askeri kuvvetlerini kullanmış, buna karşın devlet de mültezinin hesaplarını kontrol etme hakkına sahip olmuştu. Ancak bu hak, mültezim ile yerel otoritenin aynı kişide toplandıkları durumda etkinliğini tamamen kaybetmiştir. Taşra merkezlerinde etkinliklerini Bab-ı Âli'ye kabul ettiren ayanlar, siyasi konumlarını iktisadi güçlerle birleştirip, mevcut durumlarını sağlama almaya çalışmıştır. Herhangi bir vilayete atanan bir vali de görevini sürdürebilmek için kendisine, zenginleşmiş mültezim tabakasının desteğini aramayı amaç edinmişti. Böylece iltizam, ekonomik ve siyasi güç elde etmenin başlıca aracı olmuştur.

18. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde, fiziki sermaye birikiminin önemli bir bölümü hala devlete veya vakıflara aittir. Büyük çoğunluğu yakın bölge pazarı için üretim yapan ziraat, esnafılık ve ticaret sektöründe küçük ölçekli işletmeler egemendir ve özel sermaye oldukça sınırlıdır. Bütün bu etkenler sonucunda bütçenin yükü köylülerin üzerine yıkılmıştır. Nüfus artışına karşın üretim teknolojisi yenilenememiş olan köylünün bu durumu, yükü kaldıramayacak kadar kötüleşmiştir. Bunun sonucunda köylüler çift bozup kentlere göçmeye ve sosyal düzen sarsılmaya başlamıştır. 18. Yüzyılın sonlarında savunma savaşlarının ağırlaşan mali yükü karşısında, ekonomik tablonun daha da kötüleşmesi devleti kendi yaklaşım çerçevesini değiştirmek zorunda bırakmıştır.

1.3.1. Osmanlı Modernleşmesinde Köylülük

19. yüzyıl, Osmanlı ekonomik, siyasi ve sosyal zihniyeti açısından bir reform çağının başlangıcını oluşturmuştur. 19. Yüzyıla kadar Osmanlı düşünce ikliminde ve uygulamada modern ekonomiye ait ya da ondan

kaynaklanan, dişe dokunur bir ize rastlanmazken, bu çağdan itibaren modern ekonomik sisteme geçiş çabaları yoğunlaşacaktır. Bu durum kapitalizmin dayandığı mantığın Osmanlı bürokratları ve elitlerince kavranılması demektir. Ancak Osmanlı seçkini bu ilkelerin farkına vardığı zaman, kapitalizm Batı'nın hakim sistemi haline gelmiş ve Osmanlı Devleti'nin kapitalist sistem tarafından kuşatılması söz konusu olmuştur²³. Artık bu aşamadan sonra Osmanlı Devleti, Avrupa pazarı için hammadde üreten ve bu pazardan sanayi malları alan bir çevre ülke haline gelmiştir. Kapitalizmle ilişkisi bir çevre ülkesi olmaktan öteye geçemeyecek olan Osmanlı Devleti için 19. Yüzyıl önemli bir çağ olma özelliği taşımaktadır. Bu dönemde Avrupa'ya tanıma fırsatı bulan düşünür ve devlet adamları sayesinde ekonomik sistemin yeni esaslara bağlanması fikri ağır basmaya başlayacaktır. 19. Yüzyılda çeşitli fermanlarla özel mülkiyete serbesti getirilmesi, mülkiyet hakkının güvence altına alınmaya çalışılması ve vergi adaletinin gerçekleştirilmesi çabaları bu fikrin ürünüdür (Bulut, 2003: 142-143).

Vergi adaletinin gerçekleştirilme çabalarının başında aşar²⁴ vergisinin dönüşümü gelir. Aşar vergisi, iltizam sisteminde belirli bir bölgenin vergi gelirlerinin kimin tarafından toplanacağı açık artırma ile belirlenerek yapılmasıdır. Açık artırmayı kazanan, bölgenin aşarını toplama hakkını kazanır ve bunu aynı olarak yapardı. Aynı olarak toplanan vergi hazineye girerdi. Ancak özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde bu sistem köylüler adına önemli sorunlar yaratmıştır. Birincisi, aşar toplama hakkını kazanan iltizam sahibi köylüden toplayabildiği kadar çok ürün toplama güdüsüyle hareket ederek halkı sefaletle mahkum eden bir soygun mekanizmasını oluşturmuştur.

Küçük köylünün ürettiği tarımsal artığın toplanması aynı zamanda ileride kapitalist pazara bağlanma mekanizmasını oluşturacak olan dolaylı

²³ 19. Yüzyıl Osmanlı tarımı dış Pazar göstergelerine duyarlı, ülkenin iç ekonomik göstergelerinden kopuk, dış Pazar için üretim yapan adacıklardan ve kendi yağıyla kavrulan, geçimlik ekonominin hâkim olduğu geniş bir hinterlandtan oluşmuştur (Toprak, 1988: 20).

²⁴ Aşar, öşür kelimesinin çoğuludur. Tek bir üründen alınan vergi öşür olarak adlandırılmakta (tütün öşürü vb.), bir vilayet veya imparatorluğun toplam tarımsal ürün vergisine de aşar vergisi denmektedir (Önal, 2010: 45).

tüccarlık mekanizmasının temellerini de atmıştır. Bunun yanında iltizam sisteminde mültezimler yöre eşrafı içinden çıktıkları için küçük köylü daha fazla ezilirken büyük toprak sahipleri yerel güç ilişkileri içinde daha fazla korunmuştur. Bir başka sorun ise, giderek iltizamın zor kullanma gücü olan kişiler tarafından toplanabilir hale gelmesidir. Bu nedenle kolluk kuvvetlerinin kontrolünü elinde tutan yerel yöneticiler aynı zamanda iltizam ihalelerini de ellerinde tutmuşlardır. Bununla birlikte iltizamı para karşılığı satın alan yerel idareciler bunu daha yüksek fiyata yerel eşrafa devrederek servet biriktirmişlerdir. Bu nedenle Tanzimat döneminde iltizam ve aşar kaldırılmaya çalışılmış ancak bu sistemle güçlenen yerel otoritelerin merkezi otoriteye başkaldıracak güce sahip olmaları ve hatta başkaldırımları nedeniyle çalışmalar başarısız olmuştur. Ekonomik hayatın paraya ihtiyaç duyulacak ölçüde metalaştığı bölgelerde büyük toprak sahipleri aynı zamanda tefecilikle uğraşmaya başlamışlardır. Köylü paraya ihtiyaç duyduğunda büyük toprak sahibine borçlanmakta, borçları ödemede çözümsüz kaldığında toprağını büyük toprak sahibi tefecilere devretmek zorunda kalmıştır. Tefecilerin köylüye yüksek faizle verdikleri borç para karşılığında gayrimenkulleri ele geçirdikleri, ülkenin çeşitli bölgelerinde tefeciler tarafından köylülerin borçlarına karşılık el konulan binlerce dönüm arazi ortaya çıkmıştır. Böylelikle kırsal alanda kapitalizmin yerleşmesiyle birlikte daha da önem kazanacak tüccar ve tefeciler Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde Anadolu çapında oluşmuştur (Önal, 2010: 45-48 ve Keyder, 1983: 135).

Aşar vergisi 19. Yüzyılın sonlarında yeniden kaldırılmaya çalışılsa da Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar devam etmiştir. İltizam ve buna bağlı olarak aşar vergisi, toprak mülkiyeti gibi sistemlerle Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde yoksul köylünün, kendi toprağını işleyerek geçimini sağlayamamasına, büyük toprak sahiplerinin yanında çalışan işçi haline gelmesine neden olmuştur. Bununla birlikte zenginleşen bu kesim giderek sınıfsal bir karakter kazanmış azımsanmayacak miktarda toprak sahibi olan bu kesimin çocukları da Cumhuriyet kurulduktan sonra karşımıza sıkça çıkan "ağa" ları oluşturmuşlardır demek mümkündür.

19. yüzyılın sonları ile 20. Yüzyılın başlarında Osmanlı'da giderek artan mali kriz, ordu ve yönetimin kötüleşmesi ile dışarıda büyük devletlerin İmparatorluğa karşı saldırgan tutumları içyapıda bir takım hareketlenmelere neden olmuştur. Aynı dönemde Batı'dan özellikle de Fransa'dan etkilenen yeni bir sosyal sınıf İmparatorluğun siyasal, toplumsal ve ekonomik yapısının düzeltilmesi hatta kurtarılması için ortaya çıkmıştır. Batı'nın tarihsel dönüşümünün sonucu olarak ortaya çıkan ve Osmanlı'da yukarıdan aşağıya devrim anlayışının temelini oluşturan devleti kurtarma yaklaşımı aynı zamanda vesayeti de ortaya çıkarmıştır. Vesayet sisteminden²⁵ yola çıkan bu sınıfa göre devlet ancak bilgiye sahip olanların eliyle toplum dönüştürüldüğünde kurtarılacaktır (Kahraman, 2010a: 73). Ortaya çıkan bu sınıf İttihat ve Terakki Cemiyeti ile vücut bulmuş, kendilerine Jön Türkler adını vermişlerdir. 1908'de Jön Türklerin yaptıkları değişiklikler kentlerde olduğu kadar köylerde de umutlar yaratmıştır.

Jön Türklerin köylüler için planladıkları politikaların en başında; köylüleri derebeylerinden ve onların halefleri olan ağalar ve eşraftan koruma gerekliliği söz konusu olmuştur²⁶. 1908 Selanik Kongresi'nde toprak sorunu ele alınmıştır. Cemiyet, hükümetten meşru olarak elde edilmiş ve yasalarla korunan toprak mülkiyetine dokunulmamak kaydıyla köylüye toprak dağıtılmasının koşullarının hazırlanmasına karar verilmiştir. Bu koşulları kolaylaştırmak için asgari faizle kredi sağlanarak, vergilendirmenin sağlam temeli olan aşarın yarıya indirilmesi kabul edilmiştir. Bununla birlikte tarımı, İmparatorluğun her yanına tarım okulları açarak destekleme politikaları geliştirilmiştir. Daha önce tımar ve aşar vergisi ile

²⁵ Dönemin siyasal erkini ele geçiren, elinde tutan seçkinlerine hakim olan pozitivism ideolojisi teorik özü gereğince bir vesayet anlayışını içermektedir. Seçkinlerin kendi dışlarında kalan toplumsal kesimler üzerinde bilginin iktidarı temelinde tasavvur ettiği hakimiyet ve o hakimiyete bağlı olarak o kesimlerin yani halkın yönlendirilmesi bu vesayetin sivil boyutunu meydana getirir. Bu ideolojik doku aslında orta Çağ siyasal ideolojisinin çok kullandığı 'çoban' kavramının bir uzantısıdır. Bir ölçüde modernleşmiş halidir. Buna göre yönetenler çobandırlar. Halk ise yönetilendir. Aydınların iktidarı ve güden olma konumu kısa sürede askerler bütünleşir. Asker-aydın ittifakı, Türk siyasal yapısının vesayet odağını teşkil edecektir. Bu sistemin temeli, toplumun bilgiye sahip olanlar eliyle dönüştürülmesidir (Kahraman, 2010a: 73).

²⁶ Derebeyliğe karşı sarf edilen bütün sözler yalnızca siyasi göz boyama amaçlı olmamıştır. Halep Valisi İttihatçı Hüseyin Kazım Bey, eyalet halkına, eşrafa ve ağalara karşı şiddetli bir dil kullandığı ve onların baskısına son verileceğini ilan ettiği bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiriye karşı her yerden yankılar gelmiştir. İstanbul'da yayımlanan *Avvâm* gazetesi bu bildiriye yer verdiği için, Anadolu ve Rumeli'deki birçok okuyucusundan kutlama mektupları almıştır (Ahmad, 1999: 63).

ele alınan feodal sistemin değiştirilmeye çalışılması hem toprak ağalarını hem de köylünün şiddetli tepkisiyle karşılaşacağı ve bunun da rejim açısından tehlike doğuracağı düşüncesi ile İttihat ve Terakki Cemiyeti hedef olarak ortaya koyduğu politikalar ve uygulamalarına rağmen hiçbir zaman toprak ağalarının sosyal, ekonomik ve siyasi egemenliğine son vererek köylülükte statükoyu değiştirememiştir. Tersine toprak ağalarına ve eşrafa Mecliste denetim olanağı tanıyarak, kendi ellerini kollarını bağlayıp toprak sahiplerinin çıkarlarını tehlikeye düşürecek yasalar çıkarmayı olanaksız kılarak, onlarla uzlaşmışlardır. Buna karşılık bazı kurumsal reformları gerçekleştirme ve dolayısıyla devletin yapısını modernleştirme olanağı elde etmişlerdir (Ahmad, 1999: 63-66).

Türkiye’de kapitalist anlamda sermaye birikiminin sağlanmasını amaçlayan ve bu konuda devletin desteğinin gereğine işaret eden görüşler ortaya çıkmıştı. Devletin müdahalesiyle milli sanayinin geliştirilebileceğini savunan milli iktisat görüşü, Osmanlı İmparatorluğunun giderek sömürgeleşmesine varan açık kapı liberal ekonomi politikalarına tepki olarak savaş yıllarında uygulamaya konulmuştur. 1914’te başlayan savaş döneminde giderek artan gıda talebini karşılamak için köylüler daha da sömürülmüş ve durumları daha da kötüleşmiştir. Köylünün yakındığı yükleri ve haksızlıkları ortadan kaldırmak şöyle dursun bunlara yenileri eklenmiştir. Köylüler için, İttihat ve Terakki’yle gelen yerini yeniden umutsuzluğa ve daha ağır koşullara bıraktığını Feroz Ahmad’ın (1999: 61-62) gazeteci Ahmet Şerif’in Anadolu’yu gezerken karşılaştığı köylüden yaptığı şu alıntısı açıklamaktadır:

“Hürriyet, şimdiye kadar bizim işittiğimiz bir laf değildi. Fakat bize söylenen sözlerden, bazı işlerden anlıyoruz ki, bu iyi bir şeydir... artık her şeyin düzeleceğini, vergilerin doğruluk ve kolaylıkla (yani zorlama olmaksızın) toplanacağını; köydeki kanlı, katil ve hırsızların terbiye edileceğini; askere giden çocuklarımızın senelerce aç, çıplak bekletilmeyerek vaktinde tezkerelerinin verileceğini; memurların keyiflerince iş göremeyeceklerini ve her şeyin değişeceğini zannetmiştik. Fakat hala bir şey olmadı. Evvelce bazı işler daha düzgün gitmekte iken, bugün bütün bütün karıştı. Devlet dairesine gitseniz amir, memur belli değil... Hükümet hala bizim dertlerimize bakmıyor... Bir tarlanın üç-beş kişi elinde tapu senetleri vardır, sürdürdüğümüz tarlaların bizim olduğundan şüpheliyiz. Bu yüzden her gün kavgalar oluyor, bazen ölüm olayları meydana geliyor. Devlet dairesine, mahkemeye gidiyoruz, dert anlatamıyoruz. Onlar yalnız, zamanı gelince vergi toplamayı düşünüyor... Bütün sene çalışır, her

sene vergilerimizi veririz, zaten vermesek de kazanımızı, yorganımızı bile satarak zorla alırlar. Böyle iken yine borçtan kurtulamayız. Birkaç senedir, köyde ekecek tohumluk bulamayanlar çoktur. Başka hiçbir taraftan yardım olmadığından ister istemez ağalardan bir kile tohumluğu, 100-120 kuruşa, yahut üç kileye karşılık alır ekeriz. Artık o ağalar başımıza bela kesilir, köylüyü, hep edepsizlerden olan adamlarına dövdürür, hapse attırır, bazen devlet aracılığıyla korkutur da veremeyenlerden alacağını öyle alır”.

Üretim giderek daha fazla Pazar için yapıldıkça köylünün ürettiği artığa el konmasının oranı da artmıştır. Ulaşım ve sulamanın gelişmesi nedeniyle karlılık artmış bu da toprak fiyatlarının sürekli yükselmesine, yerel eşrafın ortak araziye ya da kendi haklarını savunamayacak durumda olan köylülerin topraklarını gasp etmesini teşvik etmiştir (Ahmad, 1999: 63, 81). Osmanlı'nın son dönemlerinde köylülerin durumlarının iyileştirilmesi için iyi niyetle alınmış kararlar ve belirlenen politikalar olmuş olsa da hiçbir yönetim bunları tam anlamıyla uygulayamamıştır. Rejim ve statükonun devamı için büyük toprak sahiplerinin varlığının sürdürülmesi ve onlara zarar verilmemesi gerekmiştir. Bu nedenle ezilen yoksul köylünün koşulları ve durumu aynı kalırken, toprak ağalarının sosyal, ekonomik ve siyasi egemenliğine son verecek statüko değiştirilmemiştir.

1.3.2. Cumhuriyet Döneminde Dönüştürülmesi Gereken Köylülük

Cumhuriyetin ilanından çok partili sisteme geçilen 1946 yılına kadar olan dönemi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemi olarak adlandırmak mümkündür. Bu yalnızca bir dönemlendirme kriterine değil aynı zamanda dönemin belirleyici iç dinamiğine de işaret etmektedir. Tek parti iktidarı altında yürüyen kuruluş süreci, modern kapitalist toplumun sınıfsal ilişkilerinin henüz oluşmasında olduğu bir dönemdir ve Kemalist hareketin iktidarı alırken kurduğu ittifaklarla birlikte çok karmaşık bir siyasi ortamda gerçekleşmiştir. Bu süreçte, Anadolu'nun tüm toplumsal dinamikleri, kanlı tasfiyeleri de içeren bir biçimde yeniden kurgulanmış ve yeni iktidar bu kurgulama süreci ile şekillenmiştir (Önal, 2010: 63). Köylü ile yapılan ittifak da ise bir yandan 'köylü milletin efendisidir' şeklindeki bir yargıyla siyasal düzeyde diğer

yandan vergilerin kaldırılması, destekleme politikaları ile de ekonomik alanda uzlaşma alanı yaratılmaya çalışılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı'dan yok denecek derecede zayıf bir sanayi devralmıştır. Anadolu'da ilkel birikimin önemli bir bölümünü elinde bulunduran ve burjuva sınıfının belkemiğini oluşturmak için gerekli özelliklere en fazla sahip olan gayri müslim tüccar ve zanaatkârlar ise ulusal karakteri ağır basan devrimin çeşitli aşamalarında tasfiye edilmiştir. Bu tasfiye süreciyle birlikte kapitalist Türkiye'nin burjuvazisini oluşturacak şahısların çoğu Müslüman kırsal eşraftan türemişlerdir. Bu durum, Anadolu devrimine çok önemli bir sınıfsal karakter kazandırmıştır. Kemalist kadrolar, Kurtuluş Savaşı'nın hazırlık aşamasından itibaren köylülük ve taşra (kırsal eşraf ve toprak ağaları) ile merkezdeki ordu-bürokrasi-aydınlardan oluşan tarihsel blokla ittifak içine girmiştir. Doğmakta olan yeni tüccar ve zanaatkârlardan oluşan bu milli burjuvazi Anadolu'daki mücadelenin yanında kendi çıkarlarını gözeterek yer almıştır (Kahraman, 2010b: 17- 18). Meclis, kurulduğu yıldan itibaren bu ittifakı yansıtacak bir bileşime sahip olmuş ve kuruluş sürecindeki yasama faaliyetlerinin tümüne de bu ittifakın sınıfsal karakteri şekil vermiştir.

Milli Mücadele'nin kazanılmasında Anadolu köylüsünün önemini bilen meclis 11 Ekim 1920'de Baltalık Kanununu çıkararak köylünün orman sahibi yapılmasını hedeflemiştir. Bu uygulama ile alternatif bir topraklandırma yapılarak yoksul köylünün devrime kazandırılması sağlanmış bir yandan da toprak dağıtımını orman arazisinden yaparak; yoksul köylünükilerin tam tersi sınıfsal çıkarlara sahip olan ve devrimin en önemli taşıyıcısı olan büyük toprak sahiplerinin mülküne hiçbir zarar vermemiştir. Kanun, Lozan Barış Anlaşması'ndan kısa bir süre sonra yani artık askeri güce ihtiyaç kalmadığı andan itibaren yürürlükten kaldırılmıştır (Önal, 2010: 64-65). Cumhuriyet'in ilk yıllarında köylüye yönelik yapılan bir başka uygulama da aşar vergisinin kaldırılmasıdır. Verginin kaldırılması Cumhuriyet dönemi öncesi de sürekli ele alınmış, 1923'te İzmir İktisat Kongresi'nde görüşülmüş ancak tüccar ve sanayi gruplarının itirazlarıyla karşılaşınca ertelenmiş, vergi ancak 1925'te kaldırılmıştır.

Hemen ardından 1926'da Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu çıkartılmış bu kanunlar ile topraktaki özel mülkiyet yapısına kesinlik kazandırılmıştır. Anadolu'dan ayrılan azınlıklara ait büyük toprakları ele geçiren büyük ailelerin bu topraklara resmen sahip oldukları bir süreç başlamıştır. Medeni Kanun, küçük köylünün durumuna bir düzelme getirmemiş, ayrıca kötü topraklardan kurulu, sermayeden yoksun küçük işletmelerin de büyük çiftçilerin eline geçmesinin yolu açılmıştır. Aşar Vergisinin kaldırılmasından sonra tarımsal ürünlerden parasal vergi alınmaya çalışılmıştır. Tarım kesiminden Ağnam Vergisi (Hayvanlar Vergisi) alınarak aşarın kaldırılmasıyla ortaya çıkan açık kapatılmaya çalışılmıştır (Önal, 2010: 66).

Milli gelirin büyük bir kesimi tarımda yaratıldığı, emeğin büyük kesimi yine tarımda istihdam edildiği ve nüfusun büyük çoğunluğu kırsal kesimde yaşadığı için ekonomik ve siyasi politikaların esas ilgisi tarım ve köylü olmuştur (Tekeli ve İlkin, 1988:). Bu nedenle tarımsal alanın gelişmesi için kredi desteği ve kredi kooperatifleri geliştirilmiştir. 1929 ekonomik buhranının ardından Ziraat Bankası tarafından çok sayıda tarım kredi kooperatifi kurulmuştur. Özellikle ülkenin Batısında ihracata yönelik tarımsal hammadde üreten illerde yoğunlaşan bu kooperatifler, köylülüğün dayanışmasını değil, tarımda kapitalizmin gelişmesini temsil etmiştir (Önal, 2010: 75). 1929 ekonomik buhran ile fiyatlar düşüş eğilimine girmiş, hammadde üreten ülkeler zarar görmeye başlamış bu durum zaten Türkiye için var olan ekonomik krizi daha da derinleştirmiştir. Bu durum Yorgaki Effimiadis (1935: 185) tarafından şu şekilde anlatılmaktadır: “buhran yıllarından önce, tarımsal üretimin en üst seviyelere çıktığı 1914 yılında köylü bir okka buğday ile bir arşın basma, iki buçuk okka ile bir okka şeker bir okka buğday ile bir okka gazyağı alabilmekteydi. Ancak köylünün alım gücünün düştüğü buhran yıllarında bir arşın basma için sekiz on kilo buğday ve bir kilo gazyağı için de yedi sekiz kilo buğday vermek durumunda kalmıştı. Köylü ürettiği mahsulün alım gücünün düşmesi nedeniyle şeker yememek, gazyağı yakmamak, elbisesinin üzerine ‘seksen yama vurarak’ idare etmek zorunda kalmıştı”.

Köylülerin kendi ihtiyaçlarını ve piyasaya olan borçlarını karşılayabilmek için ürününü hasattan hemen sonra her ne fiyata olursa satma düşüncesi ürün fiyatlarının düşük seviyelere inmesine neden olmuştur. Üretim maliyetlerini karşılamaktan çok uzak olan miktarda eline para geçen üretici, yeniden üretimi sağlayabilmek için acilen sermayeye/krediye ihtiyaç duymuştur. Ancak Ziraat Bankasının verdiği kredilerin geri dönmemesi üzerine banka, köylüye kredi vermemeye başlamış ve nedeniyle çiftçiler uzun vadeli kredi ihtiyaçlarını tefecilerin yüksek faizli kredileriyle karşılamışlardır. Hemen her köyde bulunan tefeciler, Pazar için üretim yapan büyük köylüler, kendisi şehirde oturan arazisini kiracılıkla veya ortakçılıkla işleten tüccardır. Ziraat Bankası köylüye vermediği krediyi büyük çiftçiye veya tüccara rahatlıkla vermekte, tüccarın eline geçen Ziraat Bankası kredisi, yüksek faizli tefeci sermayesi olarak köylüye verilmiştir. Dönemin şartlarında köylülerin yüksek faizli kredileri ödemesi mümkün değildir. Bu durumda tefeci köylünün borcuna karşılık işletmesine el koyulmuştur. Köyde geri ödenmeyen borçlar sayesinde topraklarını genişleten tefeci, topraklarına yenilerini katmış ve köyde vücuda gelen artı değerler şehir veya kasabaya gelmiş, köye ise tefeci kredisi yoluyla tekrar dönmüştür (Tökin, 1932a: 34 ve 1932b: 14.).

1930'ların başında Türkiye ekonomisinde devletin gerek planlama, gerekse üretim açısından daha etkin bir aktöre dönüşmesi her biri kendi aşırı üretim sorunu ile uğraşmakta olan gelişmiş kapitalist ülkelerin birkaç kalem dışında Türkiye'den ihraç edilen tarımsal ürünleri satın almamalarına karşı tek politika modeli olarak uygulanmıştır. Bu politikaların uygulanabilmesi ve meşrulaştırılabilmesi için büyük altyapılara yönelimin (Kahraman, 2010b: 192) dışında genel olarak köylünün refahını da yükseltmeye yönelik uygulamalar görünse de özel olarak büyük toprak sahibi ve kırsal eşrafın çıkarları gözetilmiştir. Feodalitenin çözülerek, büyük toprak mülkiyetinin parçalanması ve topraksız köylüyü mülkiyet sahibi yapmak gibi girişimler başarısız olmuş, yoksul köylülüğün durumunda belirgin ve kalıcı bir iyileşme olmamıştır.

Köylünün üç temel sıkıntısı artarak devam etmiştir; ürünün piyasalarda para etmemesi, yüksek kalan vergiler ve kredi bulunamaması. Köylü gittikçe fakirleşmiş, yaşayamayacak duruma gelmiştir. Köylülerin yaşam standartlarında ciddi düşüşlerin gerçekleşmesi, onları buhranın etkilerinden sıyrılmak için radikal önlemler aramaya itmiştir. Aydın Söke'ye bağlı Sercin köyünde bazı köylüler yöredeki büyük ve zengin çiftliklere saldırarak ele geçirdiklerine dair haberler bölge basınına yansımıştır (Hürriyet İzmir, 1930). Bu tür bunalım ve çaresizliklerin yanı sıra ülkenin çeşitli yerlerinde açlıkla mücadele eden ve hayatını kaybeden köylülerde olmuştur.

Türk köylüsü ekonomik buhran ile birlikte tüketim alışkanlıklarında değişiklik yapmak durumunda kalmıştır. Buhran yıllarından önce dış pazarlar için üretim yaparak elde ettiği gelire ihtiyaçlarını şehir ekonomisinden karşılayan köylü yeni dönemde pazar ile ilişkilerini asgariye indirerek ihtiyaçlarını aile ve köy içinden karşılamıştır. Giyecek maddelerinden elbise, kumaş, pazen, patiska, basma ve bez tüketimlerini en az seviyeye indirmişti. Köylü, şeker ve tuz ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamamış, çay, kahve gibi keyif verici madde tüketimlerini tamamen terk etmiştir. Aydınlatma için petrol kullanmaktan birçok köyler vazgeçmiş, geceleri ışsız oturmaya başlamışlardı. Yakacak maddelerden olan kibrit dikkatle ve tasarrufla kullanılmıştır (Makal, 2004: 29). Köylülerin iyiliği için yasalar yapan yönetim, gerçeklerle uyuşmayan yasalar çıkarmış, bu yasalar bazı amaçlar bakımından köye tüzel kişilik tanımış ve böylece banka kredisi almak gibi bazı önemli talepler, köy düzeyinde ileri sürülmeye çalışılmıştır. Köyde hükümetin temsilcisi olan muhtar böylece, hükümetle ilişkiyi sağlayabildiği için büyük önem kazanmıştır (Mardin, 2012: 70).

İkinci Dünya Savaşı yıllarında CHP iktidarı başlangıçta iyimser bir tablo sunmaya çalışsa da Milli Korunma Kanunu'nu çıkararak bu tablonun o kadar da iyi olmadığını ortaya koymuştur. Hükümete, fiyatları saptamada, ürünlere el koymada, hatta zorunlu çalışma yükümlülüğü getirmede yani ekonominin her alanında olağanüstü yetkiler sağlayan (Zürcher, 1996: 289)

kanun, savaşın yükünü nihayetinde köylüye yıkmıřtır²⁷. Bu kanunla yapılan el koyma uygulaması yaygınlaşmış ve buradan doğan açık ile ürün kaçırmaya ve karaborsa faaliyetleri de hız kazanmıştır. Bu süre özellikle iktidar ile yakın ilişki içerisinde olan yerel eşrafın zenginleşmesine neden olmuştur (Önal, 2010: 87). Savaş yıllarında eriyen gıda stokları için devlet büyükşehirlerin belediyelerini karaborsacıların eline itmiştir.

Bu dönemde buğday hasadının iyi olduğu yörelerde büyük çiftçiler arazilerini genişletmeye başlamışlardır. Ayrıca, şehirlerde toplumun burjuvazisini oluşturan nüfusun göçe zorlanmasından sonra kendi elitini yaratmaya çalışan Tek Parti yönetimi (Kahraman, 2010b: 195), hızla zenginleşen büyük toprak sahiplerinin göze batacak boyutlarda israf içeren bir yaşam tarzı sürmeye başlamasına ve gazete, mizah dergilerinde 'hacıağa' diye bir tiplendirme oluşmasına neden olmuştur. 1943'te Toprak Mahsulleri Vergisi ile kırsal kesimdeki servetlerin vergilendirilmesi kontrol altına alınması hedeflenmiştir. Ancak, vergi kırsal kesimdeki güçlü ilişkiler nedeniyle büyük çiftçinin aşırı kazancının kaymağını toplamakta başarısız olmuş ve yaşam düzeyi düşük ve düşmekte olan ancak kendisini geçindirecek kadar üretimde bulunan köylünün üzerinde verginin yükü daha fazla hissedilmiştir. Bu uygulamayla birlikte bir nevi Osmanlı döneminin en temel vergisi olan ve özellikle küçük üreticiler üzerinde ağır bir yük oluşturan aşar vergisi geri getirilmiştir (Zürcher, 1996: 291 ve Pamuk, 1988: 107).

Aşar vergisinin kaldırılmasından sonra tek parti yönetimi uzun süre büyük toprak sahiplerinin çıkarlarına dokunan bir girişimde bulunmamıştır. Aksine, kapitalizmin gelişmesini toprak reformu yoluyla değil, çeşitli

²⁷ Milli Korunma Kanunun, çeşitli maddeleri (37, 39, 40, 41) savaşın yükünün köylüye yıkıldığını açıklıkla göstermektedir. Bu maddeler, topraksız veya az topraklı köylülere daha önce bulunmayan çalışma yükümlölükleri getirmekte, bu yükümlölükler, büyük toprak sahiplerinin işletmelerinde devlet tarafından çalıştırılmayı da içermektedir. Milli savunma yükümlölüğü çerçevesinde binek ve çeki hayvanlarına orduda kullanılması için el konulurken, arazisi 40 dönümün altında olan ve kırsal kesimin büyük kısmını oluşturan küçük köylülerin hayvanları tamamen ellerinden alınabilmekte; ancak büyük toprak sahipleri sahip oldukları her kırk dönüm arazi başına iki öküzü ellerinde tutabilmektedir. Bu kanunun sağladığı yetkileri kullanan yerel görevliler kırsal nüfusu yol yapımında, diğer yapım işlerinde ve kömür madenlerinde ücretli işçi olarak çalışmaya zorlamışlardır (Önal, 2010: 85 ve Pamuk, 1988: 100).

desteklerle büyük toprak sahiplerini kapitalistleştirme yoluyla istemiştir. Bu yol başarıya ulaşmadığı gibi, buhran yıllarında dış ticaret tıkanıkları ve toprak mahsulleri fiyatlarının düşmesi yüzünden tarımda gerilemeler olmuştur. Bu nedenle siyasi iktidar toprak reformuna eğilmiştir (Timur, 1997: 191). 1945'te Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çıkarılmıştır. Kanunun çıkarılmasında büyük toprak sahiplerinin siyasi gücünü kırmak ve toprak mülkiyetini üretimi arttıracak şekilde yeniden düzenlemek temel hedef olmuştur. Kanun pek çok tartışmalara ve eleştirilere neden olmuştur. Tek Parti yönetimi zamanında milletvekilliği yapan ve büyük arazilere sahip 'toprak ağası' Eskişehirli Emin Sazak'ın mecliste toprak reformuna ilişkin yaptığı eleştirisi bu tartışmalara iyi bir örnek oluşturur (Köymen, 2009: 36-37):

"İnsanların çamurunu değiştiremeyiz... Birisi... Mareşal olur, öbürü nefer olur. ...arkadaşlar bu amale işi bütün köyleri altüst eder. Çiftçiler kendisini nispeten kurtarır. Ama bu prensip kabul edilince yarın amelenin şu apartmanın bir odasını da istemek hakkı olacaktır".

Tartışmalar bir yanda yoksul köylüler üzerinden gelecek bir sosyalist devrim korkusuyla toprak reformu yapmaya çalışan siyasi iktidar diğer yandan ise 'toprak reformu kamulaştırmasının her türlüşünün yolunu açıyor, sınıf mücadelesinin önünü bu biçimde açarsanız kabak sonunda kentlerin başına patlar' diyen toprak sahipleri vardır. Bir başka açıdan ise kanunun uygulanması durumunda kırdaki büyük mülkiyetin tasfiye edilmesi, aynı zamanda merkezi iktidarın nüfusun büyük çoğunluğu üzerindeki temsiliyetinin de ortadan kaldırılması (Önal, 2010: 99) anlamına geleceği az önce alıntılanan Emin Sazak'ın büyük toprak sahibinin aynı zamanda köylülüğün gözünde sahip olduğu koruyucu, kollayıcı, sorunları çözen durumu da gerçekliğini korumaktadır.

Anadolu'da burjuva devrimi ve Cumhuriyet'in kuruluşu ile geçen yılların tarım ve kırsal kesim açısından en önemli sonucu sömüren ve sömürülen ilişkilerinin kısmen yeniden kurgulanarak sürdürülmesi olmuştur. Osmanlı döneminde iltizam toplayarak, tefecilik ve tüccarlık yaparak zenginleşen çoğu büyük toprak sahibi kırsal eşraf; bunun yanı sıra, Ermeni tehirci ve Rum-Türk mübadelesi sırasında da mülklerini genişletmiştir. Toprak

kayıpları nedeniyle bir topraksızlaşma ve toprak mülkünde merkezileşme yaşandığını söylemek mümkündür. Kemalist devrimin sınıfsal dayanağını sağlayan bu kesimin aynı zamanda büyük toprak sahipleri olmasından dolayı, toprak reformunu tartışmaya dahi açmayan devrimin bu soruna çözümü çeşitli yollarla önceden kullanımda olmayan tarıma elverişli arazileri kullanım içine sokmak ve topraksız köylüler ile mübadele sonucu gelen muhacirleri topraklandırmak olmuştur. Büyük toprak sahiplerini önce ekonomik buhran ve durgunluğa karşı koruyarak daha sonra ise yoksul köylüyü gerekli tarımsal artığın üreticisi olarak hazırlayarak (Keyder ve Birtek, 1983: 199) tek parti yönetimi toprak mülkiyetindeki eşitsizliği düzeltmemiş aksine yasal zemini de oluşturarak kemikleştirmiş ve derinleştirmiştir.

Toprak reformunu gerçekleştirememiş olan Tek Parti yönetimi bir yandan eşrafın gücünü kıramamış bir yandan da toprakta çalışan köylüyü sanayiye kaymaktan alıkoymuştur. Oysa Fransa'da Burjuvazi, devrimden hemen sonra çıkardığı bir kanunla toprak reformunu sağlamış böylece toprakta çalışan köylüyü sanayiye kaydırırken hem kendine kol işçisi yaratmış hem de topraktaki feodal yapıyı bozmuştur. Bu gelişmenin doğal sonucu da Fransa'da köylülüğün sosyal yapıdaki etkinliğinin azalması ve laikliğin güçlenmesi olmuştur. Tarımdaki toprak mülkiyetinin senyörden köylüye geçmesiyle bunların bir kısmı toprağın başına geçerken öteki bölümü de kentlere işçi olarak taşınmıştır (Bulut, 2003: 155). Köylüyü topraklandırma yoluna gitmeyen tek parti yönetimi onun yönetime katılımını genişletmeyi de düşünmemiş ele geçirdiği merkezi iktidarı güçlendirerek modernleşme programını devlet gücüne dayanarak kısa yoldan gerçekleştirmiştir. Bütün bunlarla birlikte köylünün gözünde tek parti yönetimi vergi tahsildarı ve jandarma ile özleşmiştir.

Büyük toprak sahipleri giderek kentlileşmekte ve burjuvalaşmaktadır. Özellikle ülkenin batısında toprak sahipleri artık kırsalda yaşamamakta, mülklerini kâhyalara bırakıp kentte yaşamaya başlamışlardır. Topraklarını ortakçılık, yarıcılık gibi yöntemlere küçük küçük köylülere işlettiren bu kesim

ayrıca tüccarlık ve tefecilik faaliyetini de sürdürmekte ancak elde ettiği sermaye birikimini tarımda üretici güçlerin önünü açacak herhangi bir şekilde kullanmamıştır. Dönem boyunca yaşanan endüstriyel gelişmelerin tamamına yakını devlet eliyle gerçekleştirilmiş, büyük toprak sahiplerinin bu gelişmelere katkısı topraklarında yapılan endüstriyel yatırımlara uygun ürünler üreterek servetlerine servet katmak olmuştur (Önal, 2010: 89- 91). Bu açıdan buhran döneminin endüstriyel atılımları tetikleyerek savaş döneminin ise devasa karaborsacılık olanakları yaratarak büyük toprak sahiplerinin çıkarlarını ilerlettiği söylenebilir. Ülkenin doğu ve güneydoğusunda ise toprak ağaları ile yoksul köylüler arasında kapitalizm öncesi, dönemden kalan feodal ilişkiler²⁸ sürmüş devlet bu bölgelerdeki ağaları kendi otoritesini delege ettiği yerel yöneticiler olarak görmüş ve böyle ilişki kurmuştur.

Türkiye’de çoğulcu siyasete geçme fikirleri İkinci Dünya Savaşı’nın ardından uluslararası ilişkiler açısından galip çıkan Amerika-İngiltere eksenli Yeni Dünya’ya uyum sağlamak amacını güderken ülke içinde ise 1945’te Demokrat Parti’nin ortaya çıkması CHP²⁹ içinde kentli burjuvazi ile büyük toprak sahipleri ittifakında ortaya çıkan tartışmaların özellikle de Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tartışmasının bir sonucu olmuştur. İttifak içerisindeki büyük toprak sahiplerinin sözde sosyalizme kapı açacağı düşünceleri özde çıkarlarına ters düşmesi nedeniyle reforma engel olmaya çalışmış Cumhuriyet Halk Partisi’ne içeriden muhalefet etmişlerdir.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’na karşı çıkarak küçük köylülüğü, bütçeyi eleştirerek taşralı ve kentli burjuvaziyi, DörtlÜ Takrir’i yayınlarak aydınları, grev hakkını savunarak işçileri yanına çekmeye çalışan

²⁸ Feodal düzenin etkili olduğu bir toplumsal ortamda büyük toprak sahibi memnun edilir ve onunla ittifak sürdürülürse azami siyasal çıkarın elde edileceği varsayılmaktadır. Türkiye’de de bu yönetim ülkedeki ağalık ve aşiret düzeninin farkındadır. Bu olgunun Osmanlı’dan itibaren küçük köylülük üstünde hakim olan unsurlarla yönetim arasında sıkı bağı vardır. Çünkü ağalar ve aşiretlerdeki egemenler altta kalan köylülük kitlesi üstünde amirdir. Kurulan mantığa göre eğer iyi geçinilirse ve o kesim memnun edilirse o da kendi altındaki kitleyi denetleyecek ve yönlendirecektir (Kahraman, 2010b: 171).

²⁹ Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı, çok kutuplu bir dünyaya geçilen bir dönemde ortaya çıkan ve kaçınılmaz olan çoklu siyaset, rejimin iç dengesinin kuracağı düşüncesi ve beklenen liberal açılımları gerçekleştirirse, kitleler nezdinde kurucu vesayetçi bir parti olarak iktidarın devamı için onay alacağı düşüncesinde olmuşlardır (Kahraman, 2010b: 221).

(Kahraman, 2010b: 242) ve muhalefete öncülük edenler CHP'den ihraç edilmiş ve yeni bir parti kurmuşlardır. Partinin tabanı çiftçilerden, işçilerden, tüccarlardan, sanayicilerden, avukatlardan ve memurlardan oluşmuştur. 1946 seçimlerinde yeni kurulmuş olan Demokrat Parti kucaklayıcı popülist parti olarak seçimleri kazanamamış muhalefet partisi olarak kalmıştır.

1.3.3. Çok Partili Hayata Geçişten Günümüze Köylü Kimliğindeki Dönüşüm

1950 seçimlerinde taşra ve köylülüğün ortak ittifakıyla Demokrat Parti iktidarın sahibi olmuştur. Bu dönem kutuplu ve merkez-çevre çatışması biçiminde siyaseti üretmiştir. Parti ortaya koyduğu politikalarla, taşra ve çevrenin temsilcisi, merkez sağın yaratıcısı, dinsel ve diğer muhafazakâr değerlerin savunucusu, tam anlamıyla olmamakla birlikte liberal akımların savunucusu olarak siyaset geleneğini geliştirmiştir (Kahraman, 2010b: 251). Köylülük ekonomik özne olmadan önce, aktif siyasal bir kimliğe kavuşturulmuştur. Siyasal katılımı köylülük, siyasete aktif olarak dahil olması ve seçim oy verme sürecini pekiştirmesi ile ortaya çıkmış ancak bu demokrasinin şekil şartının yerine getirilmesinden başka bir şey olmamıştır. Çünkü devlet katlarına herhangi bir biçimde erişmesi neredeyse imkânsız olan yoksul köylüler yine seslerini duyuracak merci bulamazken büyük toprak sahipleri, köyün ileri gelenleri ve taşra eşrafı Osmanlı'dan beri devam ettirdikleri durumlarına kaldıkları yerden devam etmişler, yöresel milletvekilleri ile bürokratik makamlara erişerek taleplerini iletebilmişlerdir.

Demokrat Parti iktidarından iki yıl önce atılan ve 8 Temmuz 1948'de Meclis tarafından onaylanan ABD-Türkiye İktisadi İşbirliği Anlaşması ile resmîyet kazanan Marshall Planı³⁰, Türkiye'nin kalkınma yolunda birinci önceliğin tarıma verilmesi anlamına gelmiştir. Bu anlaşma ile Türkiye aldığı

³⁰ 1948-1952 döneminde Türkiye, İzlanda ve Portekiz'in ardından Marshall Planı'ndan en küçük payı alan ülke olmuştur. Buna rağmen 1948'de 1750 olan traktör sayısı 1958'de 42.527, 994 olan biçerdöver sayısı 6592'ye ulaşmıştır (Önal, 2010: 104).

yardımlarla tarım sektörünü geliştirerek Batı Avrupa'nın yaşamakta olduğu gıda kıtlığına yardımcı olacağını kabul etmiştir. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinin ardından uluslararası konjonktürden ayrılmadan tarım politikalarına devam edilmiştir. 1950'de Türkiye Truman Doktrini çerçevesinde 236 milyon dolar yardım almıştır. Marshall yardımlarıyla tarımda makineleşme arttırılırken bunun en büyük simgesi traktör de gelişmenin simgesi haline getirilmiştir (Toprak, 1988: 19) Bununla birlikte Türkiye'ye giren traktör sayısı ve bunun sağladığı tarım açılımları önemli olmuştur. Yardımlardan sonra traktörlerin sayısındaki artışla toplam ekili alanda da artış olmuş ancak bu eşitsizlikleri de beraberinde getirmiştir. Traktör almaya gücü yeten toprak sahipleri bundan faydalanarak yoksul köylünün toprağını da ondan kiralayarak ekim arazilerini genişletmiştir³¹. Daha önce kendi toprağı dışında büyük toprak sahibinin toprağında ortakçılık, yarıcılık vs. yapan yoksul köylü ailesi, kendi toprağını işlemekten tamamen vazgeçerek (Keyder, 1983: 242 ve Önal, 2010: 105) emeğini büyük çiftçinin yani tarımsal üretimin de dışında bir alanda satmak zorunda kalmıştır. Bununla birlikte mera arazilerinin tarlaya dönüştürülmesi ile otlaklarından olan köylülerin bir kısmı kente göçmüş³² bir kısmı da sefalet içinde kırsal alanda varlıklarını devam ettirmişlerdir.

Batı'da siyasal özneleşme ve siyasal muhalefet burjuvazi üstünden sağlanmıştır. 1789 Fransız Devrimi bu oluşumun tarihsel doruk ve dönüm noktasıdır. Geniş anlamıyla ele alınırsa liberal doktrinde bir burjuva ideolojisi olarak nitelendirilebilir. Oysa Fransız Devrimi döneminde köylülük bütünüyle siyasal sistemin dışında olmuştur. Devrim feodaliteyi yok etmeye çalışırken köylülükle de sorunlu bir ilişki yaşamıştır. Devrimin önemli amaçlarından birisi köylülüğün tasfiye edilmesi olmuştur. Türkiye'de 1946'da başlayan hareket

³¹ Mübeccel Kıray bu konuda saptaması şöyledir: “Bugün makine ile ziraatın yerleşmesiyle bölgede, özellikle orta ve küçük arazi sahipleri arasında bir cins rantiyelik yaygın hale gelmiştir. Eskiden büyük arazi sahipleri, arazilerini kiraya verirler, ortakçı, yarıcı, maraba vs. kullanırlardı. Şimdi bunlar makine ile ziraat yapıyorlar ve küçük arazileri kiralayarak işledikleri araziye optimum büyüklüğe getiriyorlar. Böylece orta ve küçük arazi sahibi bir grup, arazilerini kiralayarak geçimlerini sağlıyorlar” (Önal, 2010: 105).

³² 1950 öncesi 10 yılda kent nüfusu %21 artmışken, 1950-1960 arasında %79 artmıştır (Köymen, 2008: 138).

köylülüğü değil tasfiye etmek, onunla tam bir mutabakat ve ittifak içindedir. Demokrat Parti köylülüğü önceki dönemde olduğu gibi dönüştürmeyi öngörmemiştir ve ekonomik açıdan onu yeni bir aşamaya taşımıştır. 'Medeniyetin imkânlarından' köylülüğü yararlandırarak onun kendisine ait çevrede kalmasını istemiştir (Kahraman, 2010b: 256). Bu, tarımda traktör ve benzeri araçların hızla yaygınlaştırılmasıyla köylünün ilişkisinden anlaşılabilir.

Köylülüğün yavaş sınıfsal dönüşümü ancak dolaylı olarak göç yoluyla sağlanmıştır. Göçü doğuran sebep kırsal bölgede tamamen yoksullaşmış köylülerin sayıca fazlalığı ile sanayileşme ve kentleşmenin hızla artan işgücüdür. Köylünün göçü yeni bir olgu değildir ancak göçün biçimi bu dönemde değişmiştir. Eskiden göç eden kişiler yılın bir kısmında çalıştıkları halde esas olarak köyde yerleşik halde olmuşlardır. Bu dönemde ise kente sürekli kalmak için göç edilmiş ve köye sadece mevsimlik işler için dönülmeye başlanmıştır. Bu insanlar yeni gelişen sanayilerde iş aramak için gelmişlerdir. Dönem olarak bu sanayilerin kapasitesi hızla artan işgücüne iş temin etmede sınırlı kalmıştır. Bu nedenle göç edenlerin küçük bir kısmı sanayide sürekli iş bulmuş çoğu ise sonunda geçici işçi ya da sokak satıcısı olmuştur. Kentler büyük sayıdaki yeni sakini düzenli şekilde kabul edecek kadar donatımlı olmadığı için göç edenlerin çoğu kendi başının çaresine bakmak zorunda kalmış, kent dışındaki kullanılmayan arazilerde kendi evlerini inşa etmiştir.

Hızla türeyen³³ bu gecekonduların oluşturduğu tüm uydu kentlerin su, elektrik, yol ve kanalizasyon gibi altyapıları yapılamamıştır. Yıllar geçtikçe bu gecekondu giderek kentlerle bütünleşmişlerdir (Zürcher, 1996: 329). Köylülüğün göç veren kesimlerinin ötesinde kalan bakiye nüfusu ise yeni dönemde farklı bir düzen içine girmiştir. Her şeyden önce, göçer nüfus mevcut konumuna gönüllükle değil, bir zorunlulukla gelmiştir. Kırsal alandaki gelirin yetersizliği göç kapısını aralamıştır. Göç eden grup kentsel alanda çok ağır koşullar içinde para kazanmış ve birikim sağlamıştır. Sanayi, tarım ve

³³ İstanbul'un ilk gecekonduları 1950'lerin başlarında ortaya çıkmış, 1955'e gelindiğinde de gecekondu büyük şehirlerin alışılmış görünümünün bir parçası olmuştur (Keyder, 1983: 244).

inşaat ile sanayi bölgelerinde ağır sömürü ortamlarıyla karşılaşmışlardır (Kahraman, 2010b: 256). DP döneminde köylülükle kurulan ilişki bir ekonomik çıkar temelinde somutlaşmasına karşın siyasal planda gene yerel seçkinler üstünden sağlanmıştır.

Tarımda hızla makineleşmenin arttığı önemli miktarda yeni toprağın ekime açıldığı ve toprak mülkiyetindeki eşitsizliğin daha da derinleştiği bir dönem olmuştur. Ekonominin dış yardıma dayalı olduğu bir dönemde, gelen yardımın çok önemli bir kısmı kira aktarılmış bunun sonucunda kırsal alanda sermayenin organik bileşiminde önemli bir artış olmuş ve büyük toprak sahiplerinin özellikle Güney ve Güneydoğu Anadolu dışında gerek üretimde kullandıkları yöntemler gerekse yaşam tarzı açısından kentli burjuvaziden önemli farkları kalmamıştır³⁴.

Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarında Marshall Planı ile elde edilen önemli miktarda dış yardımın 1950'lerin ikinci yarısında kesilmesi bu yardıma dayalı ekonomi politikasının iflasına neden olmuştur. Bu durumda, DP, bir yandan sahip olduğu büyük kırsal oy tabanıyla seçimle iktidardan düşmesi mümkün olmayan; diğer yandan da kırsal nüfusun alım gücünün artması suretiyle Pazar haline gelmesini isteyen kentli Türkiye burjuvazinin taleplerine cevap veremeyen bir özneye dönüşmüştür. DP'nin darbe yoluyla tasfiye edilmesinin ve uluslararası güçlerin 27 Mayıs'a olumlu yaklaşmasının başat sebeplerinden biri olmuştur (Önal, 2010: 109)

Demokrat Parti iktidarı döneminde ticaret kesiminin büyük kazançlar elde ederek yükselmesi, 1950 seçimlerinde iktidarı bırakmak durumunda kalan asker ve sivil bürokrasiyi hükümete cephe almaya zorlamıştır. Buna DP'li çoğunluğun muhalefetin ve basının demokratik haklarına saygılı olmak yerine zor yöntemiyle onları susturmaya çalışması eklenince, 1960'ın bahar

³⁴ Behice Boran'ın bu konudaki tespitleri önemlidir: “Çok sözü edilen ve birçok huzursuzlukların nedeni olan büyük toprak sahiplerini ele alalım. Tarımda feodal kalıntıların hala devam etmesine rağmen şurası açıktır ki, bugünkü büyük toprak sahiplerinin niteliği, feodal ağadan çok farklıdır ve söz konusu büyük toprak sahipleri önemli bir ölçüde burjuvalaşmıştır. Güneydeki büyük toprak sahipleri, dış pazarlar için üretim yaparlar, tarımda makine kullanırlar, Cadillac sahibidirler ve büyük burjuvazinin temsilcisidirler” (Önal, 2010: 110).

aylarında yer yer güvenlik güçleriyle öğrenciler arasında çatışmaya varan tepkiler baş göstermiş ve sonunda 27 Mayıs'ta kendilerine Milli Birlik Komitesi adını veren bir grup genç subay ordu adına ülke yönetimine el koymuştur. Aynı yılın son ayında sivil yönetime geçilmiş bir sene sonra 1961'de yeni anayasa yürürlüğe konmuştur. Bu yıllardan sonra 1965'te seçimler yapılmış Süleyman Demirel'in liderliğindeki Adalet Partisi iktidar olmuştur. Bu dönemde, Batı Avrupa ülkelerinde çalışmak zorunda kalan işçi yurttaşların yurda gönderdiği döviz ekonomiyi rahatlatmıştır. Buna iyi giden hava şartlarının etkisiyle bol ürün ve montaj da olsa sanayinin gelişmesi eklenince, halk, Demirel ile birlikte Menderes iktidarının ilk evresinde yaşanan bolluk döneminin yeniden geldiğini düşünmüştür. Toplumun tüm kesimlerinde tüketim düzeyine erişme umutları uyanmış, buzdolabı, çamaşır makinesi gibi lüks sayılan dayanıklı tüketim malları ve enerji alt yapısının o günkü şartlarda yeterliliği, enerji maliyetinin düşük olması, otomotiv sanayini özendirmekte ve iç pazarı canlı tutmaya çalışmıştır (Özdemir, 1997: 193, 217-218). 1960'tan başlayarak 1980'e kadar sanayileşmekte olmasına karşın ihracata yönelik olmayan bir ekonomiden beklendiği gibi sürekli bir ticaret ve dış ödemeler açığı verilmiştir. Bu açık Amerikan yardımlarıyla karşılanmaya çalışılmışsa da yeterli olmamış ve bunun en fazla mağduru yine köylüler olmuştur.

1960-1980 arası yirmi yıllık dönemde köylüler için önemli olan toprak reformu konusu, devlet katında son kez ele alınmış 12 Eylül Darbesi ile "toprak reformu" bir daha tartışılmamıştır. 27 Mayıs Darbesi'nin ardından iktidara gelen Milli Birlik Hükümeti'nin hedefinde toprak ağaları olmuştur. 1960'da çıkarılan Mecburi İskan Kanunu'na göre, toprak ağalarının tamamının topraklarının kamulaştırılması ve kendilerinin de sürgüne gönderilmesi öngörülmüştür. Kanun, ülke çapında uygulanabilir nitelikte olmamıştır zira toprak ağaları hala devletin kırsaldaki iktidar aracı olmuştur. Bu iktidar aracını ortadan kaldırabilmek için, yerine başka araç konması gerekmiş ve bunun için de herhangi bir çaba harcanmamıştır. Bu durumda da kanun gerektiğinde 27 Mayıs iktidarına muhalefet edenlere uygulanacak biçimde korkutucu bir unsur olarak kalmıştır. Kanunun işlevsizliği nedeniyle

iki yıl sonra kaldırılmış ve uygulama ile alınan mülklerin epey bir kısmı geri iade edilmiştir.

1964 yılında çıkartılan Tapulama Kanunu ile devlet arazilerinin özel mülke dönüştürülmesi kolaylaştırılmış aynı zamanda devletin özel mülke dönüşen arazilerini bedel ödeyerek geri alması hükmü getirilmiştir. Konu mecliste gündeme getirilirken asıl büyük eleştiriler büyük toprak sahipleri tarafından yapılmıştır³⁵. Eleştirilerin temeli, 1960'lı yıllarda güçlenmekte olan sol hareketi düşman gösterip, kentli burjuvaziye de bu ortak düşmanı hatırlatmak olmuştur. Eleştiriler ve talepler ışığında devlet tarafından ele alınmış ve merkezi planlamanın tarımsal sektöre yönelik hamleleri, devletin toprak yerine tarım reformu yapması bunun için arazi ıslahı, sulama, gübreleme, makineleşme, hastalıklarla mücadele, ıslah edilmiş tohum ve damızlıklar sağlama, fiyat destekleme ve pazarı örgütleme gibi hizmetleri sağlayacak biçimde yapılmıştır. Bu, 1973'de uygulamaya konan Toprak ve Tarım Reformu Yasası ile gündeme getirilmiştir. Kentli burjuvazi iç pazarın genişlemesi ve görece kapalı yapıların kabuklarının kırılarak bu alanların da pazara dâhil edilmesini istemiştir. Bu sefer reformun hedefi ülke çapında var olan topraksızlık ve az topraklılık fenomenini ortadan kaldırmak değil, yeterince kapitalistleşmemiş doğu illerini pazara entegre etmek olmuştur. Yoksul köylünün durumunda değişen bir şey olmamıştır. Hazine elinde kalan toprakları ya eski sahipleri olan toprak ağalarına ya da tefeci tüccarlara kiraya verilmiştir. Toprağı devletten ucuza kiralayan tüccarlar, kendileri üretim yapmamış ve daha yüksek kiralalar ile toprağı yeniden kiralama yoluna gitmişlerdir. Toprak reformu 12 Eylül 1980 ile bir daha gündeme gelmemiştir (Önal, 2010: 111-115).

³⁵ Ege Çiftçileri Birliği, tasarının kanunlaşması halinde üretimin düşüp açlığın baş göstereceği ve arazi anlaşmazlıkları nedeniyle yaşanacak çatışmaları önlemeye devletin silahlı gücünün yetmeyeceği yönünde tehditkâr açıklamalar yapmıştır. Aynı biçimde büyük toprak sahipleri tarafından kurulan, kısa süre sonra Türkiye ziraat Odaları Birliği'ni de ele geçirecek olan Türkiye Çiftçi Teşekkülleri Federasyonu'nun başında bulunan ve topraklarının yirmi üç bin dönüm olan Fahri Taman ise toprak reformunu komünistlik olarak nitelemiş ve karşıt propaganda başlatmıştır. Federasyonun yayınladığı bildiriye şunlar belirtilmiştir: "Hepimize birden, yani Moskova'ya uşak olmayan her şerefli insana kızıl ihtilal geliyor. Canınızı, ailenizi, namınızı, namusunuzu katliamdan korumak için bizzat çaba göstermek zorundasınız. Komünizmin şerrinden kurtulmak için formül tektir. Ona kendi usulleri ile yani kuvvetle saldırmak, suratına tükürmek, yumruğu tepesinden eksiltmek..." (Önal, 2010: 114).

Devlet tarımsal destek sistemini 1963'te Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planını yürürlüğe koyarak gerçekleştirmeye çalışmıştır. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planına gelindiğinde yoksul köylü için değişen bir şey olmadığı görünmüştür. Bu planlar çoğunlukla kentli burjuvazinin çıkarlarını gözetmiş sadece seçim dönemlerinde yüksek alım fiyatları yoluyla köylü kitleleri mutlu edilirken uzun dönemde büyük toprak sahiplerinin kazançlı çıkması söz konusu olmuş ve yoksul köylü yine aynı durumda kalmıştır (Önal, 2010: 120-121).

Bu dönemde devlet bir yandan küçük köylülüğün şiddetlenmekte olan sınıf mücadelesinde işçi sınıfının yanında yer almamasını sağlamak diğer yandan da bunu yaparken zengin çiftçilerin çıkarlarına zarar vermemek gibi bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Tarımsal sektöre yönelik devlet kredilerinden, destekleme alımlarından ve sulama gibi altyapı faaliyetlerinden neredeyse tamamen büyük toprak sahipleri yararlanmıştır. Bu durum, halen toprağı sulanmayan, borç almak için devletten düşük faizle kredi alıp kendisine yüksek faizle borç veren büyük toprak sahibi tefeciye muhtaç olan, pazarlanabilir miktarda ürün üretemediği için destekleme alımlarından faydalanamayan küçük köylülük içinde huzursuzluk yaratmaya başlamıştır. Bu çelişkilerden bir çıkış yolu olarak kooperatifçilik modeli oluşturulmuştur. Bu model ile mülksüzleşerek topraktan kopan köylülerin metropollere yığılıp buralardaki işçi sınıfı hareketine eklemlenmesi engellenmiş ve bu insanların doğrudan yurtdışına yolanmasına kapı açmıştır. 1980 Darbesi'yle Köy Kalkınma kooperatifleri devlet için asli fonksiyonlarını yitirmiştir. Yürürlükte olan projelerin hemen hepsinden devlet desteğinin çekilmesiyle birlikte kooperatiflerin çoğu iflas etmiştir (Önal, 2010: 124-125).

Bu dönem boyunca tarım, kırsal kalkınma ve köylülük gibi başlıklara yaklaşımında başat belirleyici etken de Türkiye'nin sınıf mücadelesi olmuştur. 1950 sonrası ortaya çıkan yeni siyasallaşma aracı yani muhalefet etme kapasitesi ve onun güçlendirdiği siyasal bilinç 1960 sonrasında hızla dönüştürülebilmiş, köylülükten küçük üreticiliğe ve sanayi işçiliğine geçen nüfusun siyasal bilinçlenmesi ve işlevselliğinde belirleyici rol oynamıştır.

Köylülük, 1960 sonrasında sol ve sağ parti ayrımı büsbütün keskin bir anlam kazandıktan sonra, sol siyasetin kontrol altına almak istediği bir sınıf haline gelmiştir. CHP'nin 1959'da başlayan ve 1965'te kesinleşen dönüşümünden sonraki açılımı köylülüğe özel bir önem atfetmiştir. Ne var ki, yapılan bütün vurguya rağmen bu kesimin sol siyasete aktarılmasında önemli bir başarı kazanılmamıştır. Tam tersine, feodal ilişkilere bağlı olarak, kısmen de popülist İslam'ın etkileriyle, köylülük sağ siyaseti desteklemeyi sürdürmüştür. Sol ise daha ziyade yeni kentlilik ve işçiler üstünden bir ivme geliştirmiştir (Kahraman, 2010b: 257).

1960-80 döneminin tarım açısından en önemli sonucu burjuvalaşma sürecinin daha da ilerlemesi ve büyük toprak sahiplerinin kendi mülklerine yabancılaşarak burjuva sınıfının kentli yapısına dâhil olmasıdır. Dönem boyunca tarım sektörü giderek önemi kaybetmiş, kaybedilen bu pay sanayi ve hizmetler tarafından paylaşılmış, sermaye bu alana kaymıştır. Köylü toplumunun ilişkilerinde önemli olan tefeciler yerlerini banka kredileri ve kooperatiflerden alınan kısa vadeli avanslara bırakmıştır (Keyder, 1983: 249). Tarımdaki eşitsizlik ve artan yoksulluk nedeniyle 1950'lerde başlayan kentlere göç inanılmaz rakamlara ulaşmış ve kentler artık gecekondularıyla birlikte anılmaya başlanmıştır.

Köyden kente göç etmiş gecekondu semtlerinde yaşayanların toplumsal dokusu her şeye rağmen oldukça güçlü kalmıştır. Bu da semt halkının genellikle ülkenin tek bir bölgesinden gelen insanlardan oluşması sayesinde olmuştur. Gecekondu ile köyler arasındaki bağlar, evlenme ya da toprak alımı için gidişler nedeniyle canlı kalmıştır. Kente göç eden bu grubun sayıca az bir kısmı sanayilerde düzenli iş bulabilmiştir. Pek çoğu, geçimini, gündelikçilik, sokak satıcılığı, kapıcılık gibi işlerle sağlamaya çalışmıştır. Genellikle ev halkından birkaç aile bireyi ailenin gelirine katkıda bulunmaktaydılar. Yaşadıkları yoksulluk ve sıkıntıya rağmen kente göç edenler genellikle kentte kalma fikrinde ısrarcı olmuşlardır (Zürcher, 1996: 393).

İKİNCİ BÖLÜM

EDEBİYATTA “KÖY” ve “KÖYLÜLÜK”

2.1. EDEBİYAT, TOPLUM VE “SOSYAL GERÇEKLİK”

Edebiyat ve toplum arasında kopmaz, yadsınmaz ve reddedilemez bir bağ bulunmaktadır. Buna göre bir anlamda hayatın öncüsü olarak da nitelenebilecek edebiyat, topluma istediği biçimi ve/veya anlamı verebilmekte, insan yaşamını, doğayı, toplumu, evreni varlık ve yokluğu kapsamakta; bu nedenle de toplumsal gelişmelerin doğuşunda ve gelişmesinde önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir (Oğuzhan-Börekçi, 2011: 76). Bu açıdan edebi metinlerin yapısı ile bu yapının içinde geliştiği sosyal yapı ve modern bireyci toplum arasındaki ilişki toplumdaki bağlarla ilişkilendirilerek incelemek topluluğun yapısının daha kolay anlaşılmasını sağlar.

Temelde edebiyat ürünü olan roman, tarihi boyunca, bir biyografi ve toplumun yaşadığı tüm olayların kaydedildiği bir günlüktür³⁶ ve az ya da çok bu günlük toplumu yansıtmaktır (Goldmann, 2005: 24). Genellikle ufak ayrıntılara göndermeler yapan dolaysız temel insan yaşantısıyken (Williams, 1990: 40) aynı zamanda insanın yeryüzündeki yürüyüşünün önemli tanıklarından biridir. Tarihin ve çağın politik, ideolojik bölümü olan edebiyat, toplumun kendi tarihini belirli bir perspektiften değerlendirme aracıdır. Çünkü insan anlamı, değeri, dili,

³⁶ Lucien Goldman’a (2005: 24) göre, romanın günlük olması; piyasa için yapılan üretimin doğurduğu bireyci toplumun günlük yaşamının edebiyat alanındaki yansıması olarak değerlendirilmelidir. Romanın toplumsal olanı yansıttığı ve ona tanıklık ettiği fikrine dair 1924’te Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın mahkeme karşısında söyledikleri açıklayıcıdır: “...Müddeimumi istiyor ki roman gördüğü çirkinlikleri, yaraların kokusunu deşitirsin. Riya, cehil ve taassuba alet olarak hakikati diri diri gömmeye razı olsun. Fakat o zaman hikâyenin, sanatın manası, lüzumu kalır mı? Hayır, efendim hayır, hiçbir hükümet, hiçbir memleket sanatı asaletinden soyup yalancı şahit derekesine indiremez. Akiste iyi şeyler görmek istiyorsak, aslı ıslah etmeliyiz...”. Kırk iki yıl sonra Fazıl Hüsni Dağlarca aynı biçimde mahkemede şunları dile getirmiştir: “...savcı nedir düşündün mü? Yazıları suçlu kılan, usla, yürekle büyümüş gündüzler geceye karşı ama nedir çağlar üzere, beni senden güçlü kılan...” (Akbal, 1968: 8).

duygu ve yaşantısıyla ilgili olan her şey gibi edebiyat da kaçınılmaz olarak insan bireylerinin ve toplumlarının doğasına ilişkin daha geniş, köklü inançlarla, güç ve sorunlarla, tarihe ilişkin yorumlarla, bugünün açıklaması ve geleceğe dönük umutlarla da ilgilidir (Eagleton, 1990: 216).

Roman, bütün sanat dalları arasında, gerçeği en dolaylı bir şekilde ifade eden, kendisine hizmet edenlerin ve bağlananların vicdani endişelerinin etkisiyle anlaşılması zorlaşan, her şeyin üstünde sanatçının yüreğine ve dimağına en çok sorumluluk yükleyen bir sanat olduğu için tüm romanların çekirdeğinde bir çeşit gerçek vardır (Conrad, 1988 :28). Bu; Honore de Balzac'ın köy yaşamını anlattığı Köylüler, Kır Hekimi, Köy Papazı eserlerinde³⁷ yarattığı zalim ve vahşi dünya ile insanın doymak bilmeyen iştahını hak etmediği bir ganimetin ortasında başıboş bırakması ve bu durumun korkunç ve komik gerçeğini yansıtmasında, Proust'un gücünü kaybeden aristokrasisinde, Aldoux Huxley'in entelektüel yönetici sınıfında olduğu gibi toplumu ve onu oluşturan güçlerin anlaşılmasına, gelişmesine ve değişmesinin ortaya konmasına yardım eder. Toplumun doğası ve bireylerin bundan edindikleri tecrübenin yolları ile ümitleri, arzuları, hayalleri ve fantezileri de bu karakterler aracılığıyla öğrenilir. Aslında roman karakterlerinin yaşamlarının toplumsal anlamı aynı zamanda toplumun sosyal değişimlerini de anlatır.

Edebi metin olan romanların incelenmesi, çağın ekonomik, sosyal, politik ve entelektüel yaşamı göz önüne alınarak, yapılanmış sosyal gruplaşmaları içeren yazınsal gruplaşmaları öngörmeyi de sağlarken bu gruplaşmaların içerisine, incelenen eserleri de kendileri ile bütün arasında ilişkiler ve benzeşiklikler kurarak (Goldmann, 2005: 81) hem kendi kültürünün ürünü hem de eleştirisi olurlar. Bu açıdan düşünüldüğünde edebiyat ve

³⁷ Bu üç eser de devrim ve krallığın arkada bıraktığı yıkıntı alanından bahseder. Fransız köy hayatının nasıl berbat bir durumda olduğunu, fakirliğe ve çaresiz karmaşaya nasıl batmış olduğunu anlatır. Eski dünyevi ve ruhani otoritelerle yapılan zulüm yok olmuştur, aynı zamanda onların yolsuzluklarla zayıflamış fakat hala huzur veren mal varlıkları da yok olmuştur. Gururlu ve kör olan yapıcı monarşi, ilkesiz bir medyokraziye imkân tanımıştır. Fakat hüküm süren taraf çıplak kazançtır, yani paradır (Kuhn, 2002: 81). Din, insanoğlunun kötü eğilimlerini baskı altında tuttuğu için toplumsal düzenin en büyük ögesidir (Balzac, 1964: 681).

toplum arasındaki ilişkinin birçok çalışma tarafından ele alınmış ve irdelenmiş olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu ilişkiyi irdelemek iki bakımından önem taşımıştır. Birincisi, toplumsal ortama ilişkin bilginin edebi metni anlamada yardımcı olması iken; ikicisi, edebiyattaki bir tavır ve durumun toplumsal gelişmelere işaret etmesi ve açıklık getirmesidir. Edebiyat ve toplum arasında çok sıkı bir ilişkiler zinciri bulunduğu; edebi ürünlerde tarih boyunca var olan bu ilişkiler bir yandan sanatsal bir açıdan değerlendirilirken, öte yandan geçmiş ile gelecek arasında bir köprü görevi bağlamında ele alınmaktadır. Dolayısıyla edebi ürünler, bir toplumun anlaşılmasında oldukça önemli kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır (Oğuzhan-Börekçi, 2011: 77).

Edebiyatın birikimi ile toplumsal durumları analiz etme, edebiyatı izlek olarak sosyolojik analize varma çabasına denk düşen edebiyat; sosyoloji, tarih ve iletişim³⁸ gibi bilim dallarıyla etkileşim içindeyken bunlara kuram ve yöntem açısından da önemli katkı sağlamıştır. Edebiyatın kendi başına var olamaması yani onu yaratan yazara ve onu konuşan dile ihtiyacın olması onu aynı zamanda bir iletişim kanalı olarak konumlandırmıştır. Edebiyat; dil, okuma, yazma, yayın gibi süreçlerde toplumsal ilişkilerin oluşmasını sağlar bu nedenle de edebiyat kendi özelinde iletişim ve ilişkiler ağı oluşturur bu yönüyle de toplumsal alana dâhil olur (Alver, 2006: 11-13). Aynı zamanda insan-toplum gerçekliğine, sorunlarına ilişkin izleri, ipuçlarını belirleme ve bulmada yardımcıdır.

Edebiyat kolektif kimliğin oluşmasında, toplumsal bilinç durumunun belirlenmesinde, cemaatsel birliğin sağlanmasında, ulusal, dinsel ve ideolojik anlam haritalarının örülmesinde etkili olurken, insanlar arasındaki sosyal ilişki, din, mitolojik değerler, davranış biçimleri gibi her türlü olayları da yansıtmaktadır. Bu anlamda da hayatın akıp gittiği toplumsal ortamın

³⁸ Edebiyat ve iletişim, iletişimin edebiyatın içinde olduğu düşüncesi ile edebiyatın yeni bir anlayışı olarak iki yönlü tartışılmıştır. Her iki tartışmada da iletişimle edebiyat ilişkisi, sözlü anlatım ve yazınsallıkla başlatılır. Yazının hafızayı zayıflatıp, okuma yazma bilen herkese yönelik olduğu düşüncesi ile tartışmalar başlamıştır.

oluşturulmasına katkıda bulunur. Bu nedenle edebi ürünler aracılığıyla bir araştırmacı edebi metinleri yorumlayarak, insan toplum gerçekliği sorularına ilişkin çıkarımlarda bulunabilmektedir.

2.1.1. Roman ve “Sosyal Gerçeklik”

Toplumun içinden çıkan ve kendisine konu olarak aldığı tüm görüngü ve olguları yansıtan edebi metinlerin, toplumsal olaylarla ilişkisi ve etkileşimi ele alınırken tarihsel süreçte bu düşünceye ilişkin çeşitli yaklaşımların öne çıktığını söylemek mümkündür. Temel olarak edebiyatın doğayı, insanı, hayatı kısaca gerçekliği yansıttığı düşüncesinden yola çıkan yaklaşımlar süreç içinde gerçekliğin ne olduğu ve nasıl yansıtıldığı sorularına verdikleri açıklamalarla birbirlerinden ayrılmışlardır. Bu anlamda; sanatın görüngüyü olduğu gibi yansıttığı, geneli ya da özü yansıttığı ve ideal olanı (Moran, 1994: 16) yansıttığı görüşleri³⁹ gerçekliğin yansıtılmasına dair on sekizinci yüzyılın ortalarına kadar yaklaşımların temelini oluşturmuştur.

³⁹ Yansıtma kuramının kökeni Platon’a kadar gitmektedir: var olan dünyayı ideaların bir yansıması, bir taklidi sayan Platon, bu yüzden sanatı, yansımış dünyanın da yansıması olarak tanımlar. Devlet isimli eserinde sanat yapıtını ‘gölgenin gölgesi’ olarak niteler, dolayısıyla da değersiz bulur. Platon’un şairleri toplumdan sürdüğü de bilinen bir gerçektir. Platon’un anlayışını eleştiren Aristoteles, aynı sorunsal içerisinde kalmasına rağmen, mimesis ve katharsis kavramları ile soruna bugün de geçerliliği olan yeni bir boyut kazandırır. Yansıma söz konusu olmakla birlikte, içeriği değişmiş bulunmaktadır. Sanat, olanı yansıtmakla kalmaz, olası olanı yansıtmayı öngörür: “Şairin ödevi, gerçekten olan şeyi değil, tersine olabilir şeyi yani olasılık veya zorunluluk kanunlarına göre mümkün olan şeyi ifade etmektir”. Aristoteles, yansının yansıması saymaz sanatı, tam tersine zorunluluk kanunlarına göre mümkün olan sözleriyle vurguladığı gibi, ideaya ulaşmayı sağlayabilecek yollardan biri olarak alır. Şiir de bir bilgi biçimidir bu anlamda Aristoteles’te. Şairi, sanatçıyı gerçeğin özüne yönelmiş kişiler sayar. Aristoteles’te sanat, yaşamın gerçeğin bir yorumu olarak belirir (Oktay, 2008: 185). Sanatın görüngüyü yansıttığı düşüncesine göre, sanatçının şu görülen dünyayı, buradaki nesneleri, insanları, elinden geldiğince onlara sadık kalarak yansıttığına ya da yansıtmaması gerektiğine inanır. Doğalcı olan bu anlayışa göre, sanatçı hayatı ya da hayatın bir parçasını, bir yönünü, bir kesitini olduğu gibi sunar. Sanatın geneli ya da özü yansıttığını savunan kurama göre, sanatçının yansıttıkları duyu dünyasından olmakla beraber genel olanı açıklayabilir. Ancak sanatçı genel olanı yansıtmak için, formu belirtmeye yarayacak şeyleri seçerek gereksiz ayrıntıları atar ve öyle bir olaylar dizisi kurar ki bunların birbirini zorunlulukla izlemesi, belli bir formun nasıl geliştiğini, nasıl bir sonuca yöneldiğini gösterir. Sanatın ideal olanı yansıttığı kuramına göre, sanat eseri zevk vermelidir bu nedenle hoşla gitmeyen şeyleri atması ve yalnız güzeli, hoş olanı seçmesi doğru olur. Nesnelerin özü ancak olanı değil olması gerekeni sunarak verilebilir (Moran, 1994: 16-34).

Yansıtma kuramlarından doğan ya da doğrudan doğruya bu kurama bağlı olmasa bile yansıtma kuramın özü ve öncüsü olan eserle, eserin meydana geldiği ortam ya da yansıttığı gerçeklik arasındaki ilişkiler üzerine oturtulan kuramlar gelişmiştir. Yöntemsel olarak çalışmada da benimsenen ve edebiyatın toplum içinde doğduğunu, çağının tanığı olarak gören sosyolojik yaklaşım on dokuzuncu yüzyılda tüm toplumsal olay ve olguları, ırk, ortam, dönem, iklim, coğrafya, ulusal özellikler, gelenekler ve siyasi yapıyla açıklamaya çalışmıştır⁴⁰ (Parla, 2010: 37). Kurama göre, belirleyici bu koşullar değişecek olursa halkın yazını da değişir aynı zamanda yazarı, eseri ve okuru toplumsal koşullar belirler bu nedenle bir bilim adamı gibi davranarak ve bu koşullar üzerine eğilerek sanatla ilgili sorunların açıklanması (Moran, 1994: 74) esastır. Kuramın başlangıcı Vico'nun *La Scienza Nuova (Yeni Bilim-1725)* eseri ile başlatılır⁴¹. Ancak edebiyat ve sosyolojiyi soyutlamalardan kurtarıp bunların maddi koşullardan kaynaklandığını belirten Hippolyte Taine ile bu yöntemin başladığı savunulur. Taine'e göre, (Parla, 2010: 36 ve Moran, 1994: 75) dış dünya gibi düşün ve duygu dünyası da değişmez yasalarla yönlendirilir, edebiyat, toplumun maddi temellerinin en kalıcı belgelerini oluşturur. Eserler gelişi güzel gökten inmez, onların yaratıcıları, ülkelerinin iklimi, fiziksel, politik ve sosyal koşulları tarafından belirlenmişlerdir. Bu nedenle bir şeyi açıklamak demek onun nedenlerini ve etkilerini göstermek demektir.

Roman dünyası ile gerçek dünya arasındaki ilişki, güneş ışığını sadece üç renge ayırıştıran bir prizmaya benzetilmiştir. Bu prizmadan geçerek romana yansıyan gerçek, belli ve sınırlı bir gerçeğin yaratılması ve gerçek hakkında genellemelerin yapılmasıdır. Bu prizmanın güneş ışığından dördüncü bir renk daha ayırıştırmasıyla, birbirinden derece derece farklı olan renkler, öyle kesin çizgilere sahip olmuşlardır ki, onları tanımlamak için çeşitli terminolojiye ihtiyaç duyulmuştur. Bu anlamda sanatın her zaman hayata

⁴⁰ Edebiyat tarihi açısından, ırk bir ulusun ulusal özellikleridir. Dönem, belli bir dönemdir. Ortamı meydana getiren koşullara arasında iklim, toprak, coğrafi durum ve toplumsal koşullar vardır (Moran, 1994: 75).

⁴¹ Kitap toplumsal şartların Tanrı tarafından değil, insan tarafından yaratıldığını savunması ve toplumsal kurumların o toplumun maddi koşullarıyla açıklanabileceğini göstermiştir (Şan, 2006: 130).

muhtaç olduğu fikri ve sanatın hayatı idealize etmesi yerine, gerçekçi bir şekilde tasvir etmesi düşüncesi on dokuzuncu yüzyılda romanın gereği olduğu (Scholes ve Kellogg, 1988: 343) daha önceki anlayışlara tepki olarak belirmiştir. Fransa'da Stendhal, Balzac, Zola ve Flaubert gibi romancıların elinde gelişen gerçekçilik akımı yansıtma kuramı ile birlikte ilerlemiştir. Bu yazarlardan Stendhal'e (1964: 674) göre, roman; yol boyunca gezdirilen aynadır. Edebiyat, sosyal yapının farklı görünümüleri olan aile ilişkileri, sınıf çatışmaları, boşanma eğilimleri, nüfus kompozisyonlarının doğrudan bir yansımasıdır. Balzac'a (1964: 679-680) göre, edebi metin üç şekilde olmalıdır; erkekler, kadınlar ve nesneler, yani kişilerle, kişilerin düşüncelerine verdikleri nesnel şekil kısaca insanla hayatını konu edinmelidir. Roman, toplumdaki kusurlar erdemlerin bir listesini sunmalı, tutkuların başlıca olgularını bir araya getirmeli, çeşitli karakterleri betimlemeli, başlıca olayları seçmeli, bağdaşık birçok karakterin özelliklerini bir araya getirip yeni tipler ortaya çıkarmalı böylece toplum davranışlarının nedenleri ile tarihçilerden farklı olarak insanlığın tarihi yazılmış olur.

Sosyolojik eleştiriye göre, edebiyat, sanatçının gerçekliği yansıtması, taklit mekanizmasını işler hale koymasındır. Bununla paralel olarak toplumla ilişki içindeki sanatçının bir ifadesi olarak görülen edebiyat toplumsal olanın içkinliğini kabul eder. Bu eleştiri, edebiyatı kendi başına değil toplum içinde gelişen ve toplumun ifadesi bir alan şeklinde tanımlar. Yazarı, eseri ve okuru toplumsal koşulların çepeçevre kuşattığı ya da belirlediği iddiasından hareketle bu koşullar üzerine eğilerek sanatla ilgili sorunları açıklamanın bir yolu olduğunu temellendirmeye çalışır. Edebiyat hem kültürel değerleri göstermekte ve hem de bu değerleri yeni bağlamlara taşımaktadır (Alver, 2006: 278). Bu yaklaşıma göre, sanat eseri bir aynadır ve toplumun gündelik yaşamı, gerçek tüm iyi ve kötü yönleriyle yansıtılmalı, o dönem bilimden etkilenildiği için eserlerde anlatılanlar bilimde olduğu gibi nedeni ile anlatılmalı mucizelere yer verilmemeli, gerçek durum tüm çıplaklığı ile okuyucuya sunulmalıdır. Yazın artık her çağda ve her yerde geçerli olduğu varsayılan gerçeklerin kendilerine uygun düşen değişmez biçimler içinde dile getirilmesi

değil, belirli bir uzam ve zaman içinde belirli bir uzamın ve belirli bir zamanın somut toplumunun ve somut insanların somut gerçeğini söylemektir (Moran, 1994: 35-37 ve Yücel, 2007: 26).

Bu dönemden sonra gerçekçilik görüşü çeşitli fikirlere bölünmüştür. Bunlardan biri edebiyat sosyolojisinin tarihi bir uzantısı gibi görünen Marksist eleştiridir. Bu eleştiri, Marx ve Engels'in yazılarında doğrudan kurama ilişkin önermeler çok az olduğundan, tarihi maddecilik⁴² kuramını edebiyat incelemesine uygulayarak ilerlemiştir. İdeolojinin tüm toplumsal düşüncüyü koşullandığı, maddi yaşam koşullarının da bilinci belirlediğini savunan bu yaklaşıma göre edebiyat ve sanat elbette ideolojinin bir yansımasıdır (Parla, 2010: 37). Sanat eseri, belirli hayat şartlarını az ya da çok gerçekçi bir tutumla yansıtır. Aynı zamanda, roman; tüm edebi yapılar içinde, ekonomik yapılara, piyasa üretimi ve mübadele yapısına en doğrudan bağlı olan bir yapı (Goldmann, 2005: 42) olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte paradigma 1930'lardan sonra kendi içinde çeşitli görüşleri barındırmış ve toplumcu gerçekçilik kuramıyla yeniden şekillenmiştir.

Toplumcu gerçekçilik, özün ve gerçeğin önceliği, devrimci romantizm ve doğal uzantısı olumlu tip, partizanlık ve yantutarlık gibi iç içe giren ve birbirini koşullayan kategorilerden, yukarıda belirtilen tarihselci ve insansalcı söylemlerden kaynaklanırken, sanatın yansıtmacı açıklaması ile pekiştirilir. Buna göre, toplumcu gerçekçilik büyük ölçüde pozitivizme bağlı kalır ve bilginin tarihi ile nesnenin tarihinin özdeşleştirilmesi üzerine kurulur: Sanat imgeler aracılığıyla dile getirilir olsa da, tıpkı bilim gibi gerçeğin bilgisine ulaşılabilir ve onu açığa vurabilir (Oktay, 2008: 133-134).

⁴² Tarihsel maddeciliğe göre, üretim güçleri ve üretimi yapan sosyal grupların birbiriyle ilişkisi o toplumun ekonomik yapısını meydana getirir ve alt yapı denilen ekonomik yapı o toplumun üst yapısı denilen ahlaksal, hukuksal, dinsel görüşlerini ve sanat anlayışını belirler. Bundan ötürü bir toplumun üst yapısını ve burada meydana gelen gelişmeleri anlamak için alt yapıyı bilmek gerekir. Felsefe sistemlerinin doğuşu, dinsel inançlardaki değişimler, yeni sanat türlerinin ortaya çıkması, temelde yani ekonomik yapıda meydana gelene değişikliklerin sonuçlarıdır ve sınıflara ayrılmış bir toplumda, üst yapı, ekonomik bakımdan egemen durumda olan sınıfın görüşlerini, isteklerini yansıtır. Sanat da üst yapının bir parçası olduğuna göre, o da döneminin ideolojisini yansıtacak, bilinçli ya da bilinçsiz olarak egemen sınıfın çıkarlarına hizmet edecektir. O halde toplumun alt yapısı üst yapısını ve dolayısıyla ideolojisini belirleyecek ve sanat eseri de bu ideolojiyi yansıtan bir yapıt olacaktır. Bu anlamda edebiyat eseri sınıf çıkarlarını dile getiren bir ideolojidir (Moran, 1994: 39).

Toplumcu gerçekçilik sanatın bir yansıtma unsuru olduğunu kabul eder. Bu kuram, mevcut olan bazı değerlerin, kurumların benzer görünüşteki sağlamlıklarına rağmen göçmeye mahkum olduklarını bilir ve bunu belirtirken, henüz mevcut olmayan ve belki varlığı pek sezilmeyen yeni bir şeyin doğmakta olduğunu gösterir (Moran 1994: 49). Gerçekçi edebiyatta, tipik bireyin eylemini daha çok tarihi koşullar, güçler belirler. Bu kuramın önde gelen isimlerinden Georg Lukacs'ın ve Raymond Williams'ın onu izlediği çizgiye göre, yazın metninin dilsel yapısına değil, yansıttığı dünya görüşünün belirlediği yapıya odaklanılmalıdır (Parla, 2010: 38).

Hiçbir kurala uymaması ve her biçime girebilmesiyle romanı, kapitalist üretimin parçalanmışlığını yansıttığını vurgulayan Lukacs'a göre (2010: 122-181), hayat, gerçek ve büyük bir edebi eser için kesintisiz imkân yaratır. Romanın ana konusu toplumdur, toplumsal etkinliklerin temelini yaratan tabiatla ve farklı toplumsal kurumlarla veya toplumsal hayatta insanlar arasındaki ilişkileri yansıtan adetlerle kesintisiz bir etkileşim içerisinde olan insanların toplumsal hayatıdır. Roman formu, hayata yakındır ancak gerçeğin aslına tamamen sadık şekilde de kopyalanamaz. Bu nedenle roman, hayatın sadece bir parçasını gerçeğe sadık olarak yeniden üretmeye teşebbüs etmez, gerçeğin zengin fakat geniş anlamda sınırlı bir kısmının tasviri yoluyla toplumsal gelişim sürecinin bütünselliğini hissettirir. Kısaca roman, toplumun belirli bir durumunu sergilemez veya bu tür durumları en azından sadece görünürde sergiler. En önemli şey, bireysel hayatın küçük, görünmez, ayrıntılı hareketleri içerisinde, toplumsal gelişim eğiliminin yönünün nasıl şekillendiğini ortaya koymalarıdır. Toplumsal gerçekçi roman, hayatın yüzeyine takılıp kalmak yerine belli bir dönemde o yüzeyin altında yatan tarihsel anlamın özüne inerek bunu somut kişiler ve olaylarla sergilemelidir. Romanın, hayatın zenginliğini, gelişim hatlarının karmaşıklığını ve çetrefilliliğini, ayrıntılarının sınırsızlığını dolaysız şekilde hissettirme ödevi vardır. Bu yüzdendir ki, roman, sadece cansız nesneleri değil, aynı zamanda toplumun belirli aşamalarının farklılığının ve gelişim yönünün kendini gösterdiği ahlak tarzlarını, kurumlarını, geleneklerini, davranışlarını da kapsar.

Toplumcu gerçekçilik kuramına Lukacs'ın açtığı yoldan giden Fransız sosyolog Lucien Goldmann'dır. Goldmann'a göre (2005: 42) roman, belli bir arayışın ve yeni değerlerin inşası aşamasında bir araçtır ve edebiyat sosyolojisi bilimsel araştırma sahalarına dâhil edilmelidir. Roman türünün yapısıyla Pazar ekonomisinin yapısı arasında benzerlik vardır. Bu nedenle de, bireylerin düşünüş ve davranış biçimleri nasıl o toplumun egemen ideolojisiyle koşullanıyorsa, yazın metinleri de tek tek bireylerin yarattıkları anlatılardan çok egemen düşünce yapılarıyla şekillenir. Diğer bir deyişle, roman belli bir yer ve zamana özgü egemen dünya görüşünün birey yoluyla ifade bulmuş biçimleridir. Bu anlamda da yazarların büyüklüğü, egemen ideolojiyi yazın yoluyla elle tutulur hale getirmelerindedir. Edebiyat yapıtlarıyla sosyo-ekonomik yaşamın yapıları benzeş olduğuna göre, edebiyat türleri bu koşutluğa bağlı olarak ortaya çıkmış yazma biçimleridir.

Toplumcu gerçekçi düşüncede kendini gösteren maddeci yaklaşım, gerçek dünya maddi ise onu oluşturan biçimlerin metafiziki olamayacağını ve zorunlu biçimde maddi gerçekliği yansıtacağı savından yola çıkmaktadır. Buradan yola çıkarak sahte veya çarpıtılmış yansıtma kavramına ulaşılır. İdeoloji doğru yansıtmayı engellemektedir. Maddi olarak koşullanmış olan sanatçının zihni de bundan bağımsız olmayan maddi bir işleve sahiptir. Sonuçta gerçeklik ve altyapı bilimsel doğru ölçütüyle birbirinden bağımsız olarak ele alınıp sanattaki yansımaları aslına uygun değerlendirmelidir. Bu noktada dünyayı etkinlikten bağımsız sadece nesneler olarak değerlendiren bu mekanik maddecilik anlayışı yerini farklı bir maddeci kurama, maddeci yaşam sürecini insan etkinliği biçiminde yorumlayan tarihsel maddeciliğe bırakmak zorunda kalmıştır. Bu anlamda yukarıda tartışıldığı üzere sanatın gerçek dünyayı yansıttığını ve doğaya ayna tuttuğunu belirten kuramlardan bahsettikten sonra Raymond Williams (1990: 78-81), sanatta toplumsal sürecin temel gerçekliği olarak bilinenlerin yansıtıldığını, yansıtılmadığı durumda bir çarpıtma ya da yapaylıktan yani sanattan değil ideolojiden söz edileceğini vurgular. Ona göre sanat nesneleri değil de gerçek ve doğrulanabilir toplumsal, tarihsel süreçlerin yansımasıdır ancak bu düşünce

eleştirilmelidir. Sanatın yansıtma yani ayna olması düşüncesi toplumsal maddi süreci görmezden gelmektedir. Bu maddi süreç yansıtma olarak ele alındığında sanatsal etkinliğin toplumsal ve maddi niteliği gözden kaçırılır. Bu aşamada yansıtma görüşüne karşılık dolayım-lama düşüncesi kullanılabilir. Bu durumda da şunu söylemek mümkündür; sanatın her zaman toplumsal gerçekliği doğrudan yansıtması söz konusu değildir çünkü toplumsal gerçeklikler dolayım-lama sürecinden geçer böylece içerikleri değişime uğrar.

Dolayım-lamanın öğeleri ortadan kaldırılırsa bir gerçeklik alanı ve sonra da bu gerçeklik alanının algılanışını çarpıtan ya da temsil edilmiş biçimini belirleyen ideolojik öğeler açıklık kazanır. Dolayım-lamanın bu anlamı bastırma, yüceltme gibi psikanalitik kavramlar ve ideolojinin olumsuz anlamına yakın ussallaştırma terimi tarafından desteklenmiştir ama gene de olumsuz anlam olumlu olabilir bir anlamı da beraberinde getirmiştir. Frankfurt Okulu'nun asıl katkısı da bu konuda olmuştur. Artık dolayım-la da söz konusu olan değişim gizeme ya da çarpıtma olarak görülmez. Bütün farklı varlıklar ve bilinç arasındaki etkin ilişkiler kaçınılmaz olarak dolayım-lanır ve bu süreç ayrı bir araç değildir, ilişkili türlerin özelliklerinde zaten vardır. Dolayım-la nesne ile sonradan dönüştürülen biçimi arasında değil, nesnenin kendisinde içkindir. Dolayısıyla dolayım-lama gizleme ya da yorumlama yoluyla toplumsal gerçekliğe sonradan eklenen bir süreç değil, toplumsal gerçekliğin içindeki olumlu bir süreçtir (Williams, 1990: 78-81).

Bu düşünceleri devam ettiren Frankfurt Okulu'nun önemli isimlerinden Theodor Adorno'ya (2008: 153) göre, edebi eser malzemesini ve biçimlerini toplumsal gerçeklikten alır ve bunları dönüştürürken hem gerçeklikten sıyrılır hem de içine gerçekliği dâhil eder. Diyalektik imgeler toplumsal ürünlerin değil, toplumsal koşulun kendini temsil ettiği nesnel yapıların modelidir. Diyalektik imgeler hiçbir zaman ideolojik ya da genelde toplumsal ürün değildirler. Bu, gerçek toplumsal süreç ile ideolojide ya da toplumsal ürünlerde yalnızca bu süreci temsil etmek ya da dile getirmek için bulunan çeşitli durağan biçimler arasındaki ayrıma dayanır. Gerçek toplumsal süreç

her zaman dolayımlanır ve bu tür dolayımın olumlu biçimlerinden biri de gerçek diyalektik imgedir (Williams, 1990: 84). Sanat yapıtları üzerine bu açıdan düşünmek, evrensel ve içerici bir şeyi bulanık biçimde hissetmekle yetinmeyip yapıtın toplumsal içeriğini somut olarak soruşturmakla da yükümlüdür. Edebi metinlerin toplumsal açıdan neyi temsil ettiklerini belirlemek için hem yapıtların içinin hem de dışlarındaki toplumun bilinmesi gerekir. Ama bu bilgi ancak eldeki malzemeye tam bir teslimiyetin içinde yeniden keşfedilebildiğinde bağlayıcı olur. Bu açıdan ideoloji önemlidir. İdeoloji hakikatsizliktir çünkü yanlış bilinçtir ve kendini sanat yapıtlarının başarısızlığında, içsel sahteliklerinde ortaya koyar. Sanat yapıtlarının büyüklüğünün tek ölçüsü ideolojinin sakladığı şeyi dillendirmektir (Adorno, 2008: 116-118).

1960'larda edebiyatı yansıma olarak değil de üretim olarak ele alan yeni kuramlar olmuştur. Bu kuramlara göre, edebiyatın işlevi, bir yanılsama olan ideoloji ile gerçek bilgi arasında köprü görevi yapmaktır. Edebiyat ideolojiyi dönüştürerek yansıtırken onu görünür kılar ve böylece okuru gerçek bilgiye yöneltir (Moran, 1994: 68). Sanat bir yansımadır ve temsil edilmenin kendisi ideolojik bir varlıktır çünkü gerçekçi yazı, dilin belli bir biçimde kullanılmasıdır. Toplumdaki egemen yöntem, onu belli toplumsal biçimiyle kaynaşmış olarak görür. Böylece roman daha çok toplumun kendisi için oluşturduğu belli bir gerçeklik olarak durur. Gerçeklik kesin ve değişmez olarak verili gibi değil de içinde temsil etmenin dayandığı katkı olarak bir üretilidir (Coward ve Ellis, 2008: 39).

Bu dönemden sonra ideoloji temel olarak, toplumsal gerçekliğin çarpıtılmış bilgisi olarak tanımlanmıştır. Bu fikirleri savunan önemli isimlerinden biri Louis Althusser'dir. Ona göre, edebiyat, çatışan güçleriyle, ideolojisi ile toplumsal gerçekliği yansıtır. Edebiyat da hayatı yansıtırken insanların yaşantısını verir, ama edebiyat ideoloji değildir, çünkü yansıtmakla kalmaz aynı zamanda onu belli bir mesafeden sanki dışardan göstererek, sergileyerek ona bir görünürlük kazandırır. Gerçek edebiyat, ideolojiyi ham

madde olarak kullanan, onu kendine özgü yollardan işleyip dönüştürerek yeni bir ürün veren bir pratiktir. Edebiyatı yansıtıcı bir ayna olarak görmek yanlıştır; edebiyat bir üretilimdir ve ürettiği şey de dönüştürülmüş, görünürlük kazanmış ve dolayısıyla kendini ele vermiş ideolojidir (Moran, 1994: 60).

Terry Eagleton'a (1990: 44-48) göre, ideoloji bireylerin yaşantılarıyla toplumsal konumları arasındaki ilişkiyi öyle yansıtır ki bu yansıtma gerçeğin çarpık temsillerini garanti altına alarak egemen toplumsal ilişkilerin sürdürülmesine katkıda bulunur. İdeoloji gibi sanat da gerçeğin çarpık temsillerini garanti altına alan ideolojinin parçasıdır. Yazınsal üretim biçimi, genel üretim biçimlerinden farklı olarak, ideolojiye tümüyle teslim olmaz. Karmaşık yapısıyla, gerilim ve çelişkileriyle, o ideolojiyi zorlayarak, dayandığı yapma söylemleri açık eder. Edebiyat on dokuzuncu yüzyıldan itibaren bir ideoloji haline gelmiştir ve görevi, sanatın içerdiği değerler, enerjiler doğrultusunda toplumu dönüştürmektir. Aynı zamanda din⁴³ gibi öncelikle duygu, yaşantı ile işler ve bu ideolojik görevi on dokuzuncu yüzyılda gücünü yitirmeye başlayan dinden alır. Din toplumsal olarak kargaşa içinde olan sınıflı toplumu bütünleştirebilecek hassas değerleri, temel mitolojileri ve toplumsal harcı sağlayamayınca on dokuzuncu yüzyılda devralınan İngiliz edebiyatı, önceden sorgulanamayan egemenliği yok olmaktan kurtaran yeni bir ideolojik biçim olarak kabul edilir (Parla, 2010: 334).

Pierre Macherey ve Terry Eagleton, Althusser'in başlattığı yaklaşımı sürdürmüştür. Macherey'e göre, yazarın romanında sergilediği insanlar ve bu insanlar arasındaki ilişkiler gerçek yaşamdaki bir ideolojiyi yansıtır ama ideoloji esere yansırken bir açıklık kazanır. Metnin dışındaki dünyada yaşanan ideoloji kendi içinde uyumlu ve tutarlı olmak zorundadır ama bu tutarlılık gerçekliği çarpıtmak pahasına elde edilmiş bir tutarlılıktır ve onun için bir yanılsamadır.

⁴³ Terry Eagleton'a (1990: 47) göre din, etkili bir ideolojik denetleme biçimidir. Bütün başarılı ideolojiler gibi açık kavramlar ve formüle edilmiş öğretilerle değil imge, simge, alışkanlık, ayin ve mitoloji ile işler. Kendini insan öznesinin en derin bilinçdışı kökleriyle sınırlandırılmış hassas, yaşantısal biçimdir ve toplumun her düzeyinde iş görme yeteneği vardır: Entelektüel elit tabaka için öğretisel, kitleler için sofu bir yönü vardır. Din, dindar köylü, aydın orta sınıf liberalini ve din bilimci entelektüeli bir bütün haline getirerek toplumsal kaynaştırıcı görevini yapar.

Gerçek yaşamda fark etmeden yaşanan bu ideoloji eserde dönüşüme uğrar, bir şekil ve yapı kazanır ve böylece fark edilir hale gelir. İdeolojinin söylemeyeceği şeyler, örtbas etmek zorunda olduğu gerçekler, eserde boşluklar ve suskunluklar olarak kendini belli eder. Onun için eserde söylenenler değil, söylenmeyenlerdir ideolojiyi görünür kılan ve okurun uyanmasına olanak tanıyan (Moran, 1994: 62). Her söylem gibi yazın da ideolojinin bir parçası ve ideolojinin belirlediği sınırlar içinde var olabilecek bir söylemdir. Bu nedenle, gerçeğe yakın ve estetik bütünlüğe sahip olması olanaksızdır. İdeolojinin barındırdığı çelişkiler, kaçınılmaz biçimde o ideolojinin söylemine dâhil olan yazın metninde yansıyacak ve yazara rağmen, metnin uyum ve bütünlüğünü parçalayacak; o metni çatışma, çelişki ve parçalamalar, metnin görünürdeki bütünlüğünü bozan, anlam merkezini yıkan bir başka metin oluşturur bu Macherey'e göre, yazın metninin bilinçaltıdır.

Toplumsal olana ilişkin birçok ögenin yanında, tarihsel gerçekliğin de uygun bir biçimde kendisine malzeme kılındığı roman, bu imkânı kullanmış ve oradan roman hakikatsel bağlamında dönüştürülmüştür (Oğuzhan Börekçi, 2011: 90). Hakikat, olanın gizinin çözülmesi ve ortaya çıkmasıdır. Gerçek kelimesi hakikat olarak ele alındığında, insan hayatının ırk, örf, çevre, din, eğitim, toplumsal yaşam, ruh hali, ekonomik durum veya genel anlamda evrensel yaklaşımlar ve hayatın gerçeklerine uygunluk yönünden yansıtılıp yansıtılmadığı şeklinde değerlendirilebilir.

Romanın hakikatle ilişkisinin olduğu veya olmadığı gibi iki noktada değerlendirilmiştir. Hakikatle ilişkisinin olmadığı düşüncesinde, edebiyatın anlamı duygusaldır bu nedenle dilin kullanımı da duygusal bir kullanıştır. Dilin duygusal kullanılışında doğru veya yanlış söz konusu değildir ve edebiyatta dilin kullanılışı bu duygusal alandır. Edebiyatın hakikati bildirmek gibi bir görevi olduğu düşünüldüğünde ise, yazarın doğru önermeler yazması gerekir fakat dilin önermesel kullanımı bilim kitaplarına özgüdür ve bu durumda edebiyat ile bilim aynı işin peşine düşmüş olur. Edebiyatın hakikatle ilişkisi olduğu fikirlerine göre, sezgisel hakikat yaklaşımı söz konusudur. Bu

yaklaşımına göre ise sanat, sezgi ile kavranan bir hakikati açıklar. Bu hakikat, bilimin açıkladığı hakikat değildir; sanat sezgisel bilgi kazandırır. Edebiyat hakikate sadık kalır görüşü ise, edebiyat hakikat ilintisini, yazarın okurlara insanlar, dünya, hayat hakikatler bildirmek iddiasında olmaksızın, eserlerindeki kişileri insan tabiatına sadık kalarak yansıtmaları şeklinde ele alır (Moran, 1994: 249-272).

Roman, bire bir sosyal ya da tarihsel gerçeğe örtüşmese de bunlara bağları olan, bir o kadar da kurmacanın gücü ile beslenen malzemeyi, edebiyat estetiği ile gerçekliğin sınırları içinde farklı uçları olan tartışmalı bir alan yaratmakta ya da yaratabilmektedir. Nitekim romanlarda ele alınan karakterler, olaylar, duygulanımlar dünyası ve bu dünyanın aktarılma şeklinden yararlanarak, bir açıdan, hayatın içinde deneyimlenen ya da gözlemlenen hem öznelliklerin hem de etkileşimlerin anlamlandırılması mümkün olabilmektedir (Oğuzhan Borekçi, 2011: 90). Buna göre gücünü, kurguyu oluşturan ve işleten estetik araçlarla, onu bir ürün olarak çevreleyen toplumsal bağlantılarından alan roman; bu olayların, anlamların ve duygu durumlarının kurgulanışının⁴⁴ analizinde önemli olanaklar sağlamaktadır.

Romanlarda gerçeğin birebir yansıtılması değil, yazarın gördüğü/deneyimlediği gerçeği, dünyayı yorumlaması söz konusudur. Bu bağlamda roman, gerçek dünya ile bağlantılandırılarak inşa edilmiş, kurulmuş, içinde gerçeğin ve kurgunun bir arada bulunabileceği olarak değerlendirilmelidir. Hem içinde bulunan dönemin sosyal yapısını yansıtan, hem de dönemin egemen niteliklerine yönelik toplumsal değiştirme gücü olarak da işlev gören ve hayatın gerçeklerini kendi iç gerçekliği haline getirerek sunan romanın, bu yönünü dikkate alarak yapılan çalışmaların bir toplumun anlaşılmasında önemli katkılar sağlayacağı göz ardı edilmemelidir.

⁴⁴ Kurmaca, gerçek olmayan, inşa edilmiş, kurulmuş metinleri ifade etmektedir. Romanlardaki hayatlar, hikâyeler, anlatılar, olmuş ya da gerçekleşmesi mümkün olayları anlatma temeli üzerine kurulur. Her ne kadar inşa edilmiş de olsa romanlarda anlatılanlar, kişiler, zaman, mekân vb. çoğu zaman günlük yaşamda karşılık bulabilen, insan zihninde canlandırılabilen olgulardır.

Edebiyatın sosyolojik bir gerçek olarak incelenmesinin temel nedeni, onun sosyo-kültürel bir ifade aracı olmasıdır. Nitekim insani bir çaba olarak belli dönemlerde toplumun belli kesimlerince üretilen, politik ve ideolojik tutumlar tarafından şekillendirilen sanatsal bir etkinlik olarak edebiyat, temelinde sosyal varlığın kendisini dışavurumudur. Diğer taraftan hangi türden olursa olsun sanat yapanlar, bir toplumun içinde yaşamaktadırlar. Böylece kimi zaman bilinçli, kimi zaman da bilinçsiz bir şekilde ürünlerine o toplumun varsayımlarını taşımaktadırlar. Dolayısıyla edebiyat, bir bakıma insanın sosyo-kültürel kişiliğinin söz ve yazı halinde kendini dışa vurması anlamına gelen bir olgudur. Buna göre edebiyat zaman zaman toplumu belirleyen, zaman zaman da toplumla biçimlenen fakat hangi şekilde olursa olsun toplumsal yapıyla derinden bağlantılı ifade ve semboller bütünüdür. Diğer taraftan her büyük sanatçı kültürel teşekkülü ve düşünsel yapısıyla içten bir ilişki içinde kalarak eserini yaratmaktadır. Bunların sonucunda ise bir takım toplumsal ve tarihi olayların açıklanmasında edebi ürünlere başvurulması, edebi ve sanatsal gerçek ile toplumsal yapı arasında kurulan ilişkiler için bir zemin oluşturmaktadır (Oğuzhan Börekçi, 2011: 88-89).

Başka bir ifadeyle edebiyat, toplumun somut, siyasal ve ekonomik yapılarındaki gibi, görünür biçimleri toplumun ifadesidir. Böyle olunca bir dönemin yazınsal eserleri içinde, sadece çağdaş ortak duyarlılığın durumu değil, sadece toplumsal bir sınıfın ya da grubun duygusal eğilimleri değil, ortak bilincin gerçek kompleksleri şu veya bu insanın ve insan gruplarının ruhsal zeminini oluşturacak olan arketip imajlar ve bir düşünce ağının az veya çok bozulmuş ifadeleri ortaya çıkabilecektir. Böylece toplumdaki ortak büyük dönemeçlerin tanıkları olarak değişik söylencelerin doğumu, evrimi ya da yeniden canlanması veya insan ruhunun esas yapıları daha derin bir şekilde edebiyat aracılığıyla takip edebilmek mümkündür (Michaud, 2006: 59).

2.1.2. “Sosyal Gerçeklik” ve Roman Yazarı

Roman, insanı hem birey, hem de toplumsallık bağlamında değerlendiren anlatı türüdür. Romanda bir yandan insanın, birey olarak iç dünyası, bilinçaltı, duyguları, düşünceleri ve hayalleriyle yer alırken, öte yandan toplumsal olarak insan, kendini kuşatan kültürel, sosyolojik ve tarihsel olguların içinde gösterilmektedir (Oğuzhan Bökçü, 2011: 89). Bir sanat yapıtı, hem bir saat gibi içinde yaşadığımız zamanı, hem de bir pusula gibi gidilmesi gereken yönü göstermelidir (Akbal, 1968: 15). Bunun nedeni, romanın da sosyoloji gibi insanın aile ve diğer kurumlar içindeki rollerini, gruplar ve toplumsal sınıflar arasındaki çatışma ve gerilimleri tasvir etmesidir (Swingwood, 2006: 103). Bu noktada sosyal bir varlık olarak toplum ve sosyal ortamdan ayrılamayan, eseri yaratan romancı da önemli hale gelir. Kendi döneminin ve yaşadığı yerin toplumsal biçimleriyle sınırlanmış olan romancı eserleriyle toplumsal ve tarihsel durumlara ışık tutabilir veya onları ortaya koyar. Bunu yaparken, anlamlarla uğraşırlar, anlamları açıklar, sergiler, temsil ederler (Williams, 1990: 160). Bu anlamda da sanat yapıtının taşıyıcısı olan sanatçı onu ortaya çıkaran bireyden ibaret değildir; çalışması ve edilgin etkinliği sayesinde tümel toplumsal öznenin temsilcisi haline gelirken (Adorno, : 148) aynı zamanda varlığı topluma karşı eleştirel ve karşıt bir tutumdur. Bu nedenle de tarih boyunca sürekli değişim gösteren toplumda bu değişimleri ortaya koyan (Goldman, 2005: 35, 41) kişidir.

Yazar eserinde kişiler, olaylar ve durumlarla bu tarihsel güçlere somutluk kazandırır. Bu anlamda da gerçek dramatik deha, ancak geniş karmaşık tezahür biçimleri kalabalığının içinden dönemin içsel dramatik içeriğini, dramatik formun gereklerine uygun ve doğru bir şekilde yansıtabilecek olanları seçebilme yeteneğinden kaynaklanır. Öyleyse eserdeki kişilerin, olayların ve durumların tipik olması gerekir ki, sosyal gerçekliği yansıtabilsinler. Tipik ya da temsil edici karakter hem tarihsel güçleri kendi kişiliğinde somutlaştırır, hem de kendine özgü nitelikleri ile yaşayan canlı bir birey olur (Lukacs, 2010, 122).

Roman yazarları bir taraftan yaşanan olayları örnek alır ve bunlardan sapmamaya çalışarak gerçekçi bir tutum izlerken, diğer taraftan yazarın duygularını yansıtan, okurun muhtemel tepkilerini hesaba katarak ilerleyen, yazınsal üslup kullanan, okurun metni doğru yorumlamasını sağlayacak kilometre taşlarını koyarak ve yazın metninin yanı sıra satırların arasında, okuruyla paylaştığı bir de yorum metni oluşturarak (Parla, 2010: 136), günlük yaşamdan uzaklaşabileceklerinin bilincinde olmuşlardır. Yazarın görevi toplumun belli bir dönemindeki gelişim doğrultusunu belirleyen tarihsel güçleri yani toplumun içyapısını ve dinamiğini kavramaktır. Başka bir deyişle o dönem için tipik olan tarihsel durumu anlamaktır.

19. yüzyılda yazarın sesi, okuruyla söyleşen, kendi anlatısını okurun muhtemel sorularıyla kesen, bu kesişlerle kendi otoritesini yok eden bir yazar sesi değildir. Gördüğü gerçeği iletmek üzere anlatısını baştan sona planlamış, sapmalara ve kesintilere izin vermeyen, bu gerçeği gösterecek olayları, tipleri, nedensel ilişkileri tüm tutarlılığıyla sergilemek üzere yazan, bütün, büyük anlatılara yönelen bir yazardır. İdealindeki okur da kendi sınıfından (orta sınıftan), kendi fikirlerine yakın ya da romanı bitirdikten sonra fikirlerini anlayıp kabul edeceğinden umutlu olduğu, tahsilli ve vicdanlı okurdur. On dokuzuncu yüzyıl romancısının iletmeye çabaladığı bir büyük gerçek vardır: Para, hırs ve çıkar uğruna kaybedilen insanlık. Kapitalizme eşlik eden pozitivist mantığın körelttiği duygular, rasyonalizmin öngördüğü tekdüze insan ilişkileri, yalnızca insanın kendini kandırmasına yarayan büyük ideolojiler bu kayba katkıda bulunmuştur. Romancının misyonu insanlığın karşı karşıya olduğuna inandığı bu trajediye okurun dikkatini çekmektir. On dokuzuncu yüzyıl romancısının anlatısını belirleyen temel öge olan ironi, olması gerekenle olan arasındaki mesafeyi sergileyen ve bu mesafeyi algılayıp sarsılacak duyarlı bir okur kitlesi yaratmayı amaçlayan bir ironi olmuştur. Romancının misyonu ideolojilerin maskesini düşürmektir (Parla, 2010: 164- 165). Romanlar, toplumun nedensel karmaşalarını açıklığa çıkarmayı, egemen bakış açılarını, egemen sınıfın bakış açıları şeklinde ortaya koymayı, yenilenmesi gerekli güçlüklerle karşı çözümler getirebilmeyi,

insandan yana bir toplumu oluşturabilecek bir sınıf açısından sorunlarına bakmayı, gelişmenin etmenlerini vurgulamak somutu ve soyutlamayı oluşturabilmeyi amaçlar (Brecht, 1980: 95).

Kendilerini halkın yanında hissetmeye devam eden, dünya görüşlerinin, sanatsal tasvirlerinin hareket noktası “yukarıdan” gelen baskı altında eziyet çeken halkın yanında olan yazarların ele aldığı (Lukacs, 2008: 263) köy/kır romanı türünden bahsedilebilir. Bu metinlerde kapalı toplum yapısına dışarıdan saldırılar kurgulanıp temel krizler meydana getirerek; kentli insanın sahip olduğundan farklı yetenek sergilenişi ortaya konulur. Böylelikle, bireyin sosyo-kültürel yanı kadar, psikolojik dünyası da metinlere taşınır (Aydın, 2006: 189). Bu anlamda da, yerel birikimlerin evrensel anlam taşımaları karşımıza çıkar. Bu durumu Fakir Baykurt, “sanatçının halkla düşüp kalkması, çalışan halkın arasına karışması, dilini onun diliyle, düşüncesini onun düşüncesiyle emiştirmesi, ondan aldığını ona vermesi...” önerileriyle açıklamaktadır. Günümüzde toplum içinde akılda kalan roman yazarları Baykurt’un belirttiklerini yapmaktadırlar. Bu açıdan köylünün işileşmesinin tanıklığı, ağalara başkaldırması bilincini anlatan Yaşar Kemal, Adana’nın pamuk tarlalarında (Binyazar, 2010: 149) varolmuştur.

Osmanlı Türk toplumuna bakıldığında ise gerçekçi ve büyük bir yazın kurulabilmesinin önkoşulu olarak görülen, toplumlarda geçiş dönemi sorunsallarının olması, tohum halinde toplumumuzda da bulunmaktadır. Bir toplumsal sınıfın yeleri olarak roman yazarları başlangıçtan itibaren yaşanan ekonomik, siyasal, ideolojik koşullarda derinden etkilemiş ve özellikle sosyal konuları eserlerinde ele almışlardır (Oktay, 2008: 22). Nitekim Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde toplumun yaşadığı krizler, siyasi olaylar, savaşlar, batıdan gelen çeşitli etkiler ardından yaşanan sosyal inkılaplar sonucunda toplumda bir sosyal değişme yaşanmıştır. Ellili yıllardan itibaren geçiş toplumuna özgü karakteristikler göstermiştir. Bu yıllar içinde, ekonomik düzey, tüm görece gelişmeye karşın sürekli biçimde emekçi sınıf ve kesimlerin aleyhine işlemiş, çelişkiler giderek derinleşmiştir. Bu derinleşme sonunda çok

partili demokratik rejim üç askeri müdahaleyle karşılaşmış buna karşın ekonomik, politik, ideolojik düzeylerde muhalefet önlenememiştir. Bu göstergeler derin toplumsal bunalımları yansıtmış ve bu sosyal olayların kürsüsü roman olmuştur. Bu sosyal olaylardan etkilenen yazarlar Türk roman tarihinde her dönem bir olgu olarak köylülüğü ele almış toplumda yaşanan tüm kriz ve kırılma anlarında köylülerden bahsetmişlerdir. Bu anlamda Türkiye tarihinde köylü ve köylülüğün romanlarda temel olarak nasıl vurgulandığına bakmak, toplumda yaşanan değişimlerin anlaşılması için önemlidir.

2.1.3. Osmanlı-Türk Toplumunda Edebiyat ve Köylülük

Edebiyatın, toplumsal düzeni, savunmaksızın muhafaza ettiği, sabit kıldığı aynı zamanda toplumu yansıttığı, şekillendirdiği ve etkilediği (Merill, 2006: 116) gibi işlevlerinin olduğu düşüncesi on sekizinci yüzyılda Batı'da değerlendirilmeye başlamıştır. Aynı zamanda edebiyat, Aydınlanma'nın toplum mühendisliği projesinde en etkili toplumsallaştırma -insanlara burjuva kültürü aşılama- aracı olarak ve bundan bir yüzyıl sonra da sanayileşmenin yarattığı toplumsal parçalanmaya tepki olarak (Jusdanis, 1998: 144) önemli rol oynamıştır.

Romanın ortaya çıktığı döneme daha ayrıntılı bakıldığında, bu dönemin Batı için çalkantılı olduğu kadar kendi sorunlarına çözüm yolları bulma açısından oldukça verimli bir dönem olduğu görülmektedir. Nitekim bir taraftan insan bilimlerinde yeni gelişmeler olurken, bir taraftan da bu bilim dallarının uzanamadığı alanlara edebiyatın kapsayıcı perspektifi ile yaklaşılmış; gerçek izlenimi veren, düzenli ve akılla kavranabilir bir dünyanın varlığı savunularak, aynasında böyle bir sembol yansıtılmaya çalışılmıştır. Roman, Batı'da yeni bir ideoloji olarak kabul edilen liberalizmin ve yeni bir epistemoloji olarak ortaya çıkan pozitivizmin temel ilkelerini taşımıştır. Buna göre bilim çağı, endüstri çağı ve Rönesans'tan etkilenerek gelişen romanın Batı'da yaygınlaşması ise on dokuzuncu yüzyılda gerçekleşmiştir (Oğuzhan

Börekçi, 2011: 92). Ortaçağın sonunda, batıda, burjuva sınıfının değerleri doğrultusunda ortaya çıkmış olan roman, Fransa'da Rabelais'in *Gargantua ve Pantagruel'i*, İspanya'da Cervantes'in *Don Kişot'u*, on sekizinci yüzyılda İngiltere'de Defoe'nun *Robinson Cruosesu* gibi ilk örnekler kapitalist ekonominin belirişiyile koşut gelişen toplumsal, törel ve ruhbilimsel olgu ve olaylarla oluşan sorunlara dikkat çekmişlerdir⁴⁵. On yedinci ve on sekizinci yüzyılda hızla yükselen ve iktidar üzerinde önemli bir güç kaynağı haline gelmeye başlayan burjuva sınıfı, romanı sahiplenmiş ve onu kendini anlatma aracı olarak görmüştür (Aydın, 2010: 363). Bunu sağlayabilmek için diğer sanat dallarında tiyatrolar, opera salonları, müzeler açtığı gibi edebiyat alanında da kütüphaneler açarak, kendi söyleminin gelişmesine, aynı zamanda da romanın kamusal alanda en önemli kültürel güç olmasına neden olmuştur (Jusdanis, 1998: 149). Bunda kendi kültürünü yaratmaya çalışan burjuva sınıfının okuma ve yazma pratiğini zorunlu kılması önemli rol oynamış artık edebiyat kavramı, belli bir eğitim düzeyini dile getiren genelleştirilmiş toplumsal kavram olmuştur (Williams, 1990: 41). Böylelikle edebiyat ve roman, güçlenen liberal burjuva kamu alanına sıkı sıkıya bağlanmış, devlete ve hiyerarşik topluma karşı istemleri açıkça dile getirmede orta sınıfın özgürleşim hareketlerine yardımcı dokunmuştur. Eskiden soylu meclislerinde saray toplumunun meşrulaştırılmasının bir biçimi olarak işe yaramış olan edebiyat, orta sınıflar arasında geçen siyasal tartışmalara hazırlık yapılan bir arena haline gelmiştir (Eagleton, 1998: 12).

Bu yüzyılla birlikte feodal kast ayrıcalıklarını ortadan kaldırarak üretim ilişkilerini evrenselleştiren ve bir dünya pazarı oluşturan kapitalistleşme süreci, kültür ürünleri için de evrensel boyutlarda maddi bir temel hazırlamıştır (Timur, 2002: 19). Sanayileşmenin ve Pazar ekonomisinin

⁴⁵ Modern paranın belirişi ve Pazar ilişkilerinin belirleyici konuma gelişiyle birlikte feodal dünyanın görünüşü parçalanır, insan dünyada yalnız kalır, gerçekliğini yitirir, değerler aşınır ve geçersizleşir. Roman kahramanları, bozulmuş bu dünyada değerleri ararlar. Bu ilk romanlar yaşamın gizli bütünlüğünü düzenleyerek ortaya çıkarmaya ve kurmaya çalışır, kahramanları suç ve çılgınlık olguları arasında gidip gelirler (Oktay, 2010: 498).

verdiği güç ile Batı’da orta sınıf 19. Yüzyılda demokrasi yoluyla halk kitlelerini seferber ederek siyasi iktidara sahip olmuş ve Batı Avrupa’ya kültürel damgasını vurmuştur (Karpas, 2009: 11). Uluslararası iktisadi bütünleşme sürecinin etki alanına giren ölkelerde de, Halide Edip Adıvar’ın 1943’te Ulus gazetesinde (1964: 637) belirttiği gibi; ekmek ve su kadar gerekli hale gelmiş olan roman, modern orta sınıfların yazın türü olarak toplumsal değişim ve dönüşümden etkilenmiştir. Bu dönemden sonra romanın yaygınlaşmasıyla, roman yazarları toplumsal analizcilerin inceleyemedikleri birçok şeyi, eserlerinde ele almışlar, sosyal hayatı bir psikolog gözü ile tahlil etmişler ve toplumsal ilişkilerin anlaşılmasına katkıda bulunmuşlardır. Bu çerçevede başlangıcından itibaren günümüze kadar Batı kültürü hakkında söylenebilecek birçok şey romanlara konu olmuştur. Nitekim roman bu devirdeki kültürün karakteristik özelliklerini ifade etmiş, eleştirmiş veya ona hizmet etmiştir. Bu dönemde organik toplum kavramının çöküşü, bireyciliğin gelişimi, sınıf dinamizminde gittikçe gelişen olanakların ortaya çıkması, kentleşmenin yaygınlaşması gibi birçok sosyolojik olay ele alınmıştır (Oğuzhan Börekçi, 2011: 93).

2.2. TOPLUMUN ve İMGELERİN DEĞİŞİMİ

Edebiyatımızda roman, Batı’da olduğu gibi feodaliten kapitalizme geçiş döneminde burjuva sınıfının doğuşu ve bireyciliğin gelişimi sırasında tarihsel, toplumsal ve ekonomik koşulların etkisi altında yavaş yavaş gelişen bir anlatı türü olarak ortaya çıkmamıştır⁴⁶. On dokuzuncu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda toplumun her kesimini etkisi altına alan modernleşme

⁴⁶ Modern edebiyatın ortaya çıkışını Tanpınar şöyle açıklar: “Modern Türk Edebiyatı bir medeniyet kriziyle başlar. 1826’da, yeniçerilerin ortadan kaldırılmasıyla başlayan ve 1839’da Tanzimat Fermanı’yla devlet müesseselerinin ve cemiyet bünyesinin yavaş yavaş Avrupalılaşmasına varan sırasıyla 1876’da Birinci Meşrutiyet, 1908’de İkinci Meşrutiyet devrelerini idrak eden bu medeniyet krizi, 1923’te Cumhuriyet’in ilanı, Ankara’nın başkent oluşu, Atatürk inkılapları gibi kesin manzaralı safhalarla Türk cemiyetinin bugünkü durumuna kadar gelir” (Arık, 2002: 300).

projesinin etkisinde Batı romanının ithaliyle⁴⁷ doğmuştur. Getirilen bu dönem romanlar (Timur, 2002: 18), Halide Edip Adıvar'ın (1964: 638) belirttiği gibi; "imgelem bakımından Doğu'dan çok şey alan, teknik bakımdan Batı'yı temsile çalışan", aktarılan biçim ve temalarla Osmanlı kültürel geleneğinin aldığı biçimin sentezinden doğmuştur.

Osmanlının son dönemlerinde devletin ekonomik anlamda zayıflaması ve siyasal bakımdan da güçsüzleşmesi ile birlikte devlet Batı'ya karşı daha bağımlı olmaya başlamış ve bu nedenle de kendisini Batı'ya uydurmak zorunda kalmıştır (Moran, 1998: 18) bu ayak uydurma Batılılaşma hareketlerini getirmiştir. Batılılaşma hareketleri devlet gücünün yeniden oluşturulması veya devletin kurtarılması gibi amaçlara odaklanmış, bu hat üzerinde gelişen siyasi düşüncenin de genel olarak uygulamaya dönük bir karakter taşımasına ve sonuç olarak, yirminci yüzyılın başından itibaren kendisini bir program olarak sunan siyasi Batıcılık'ın teknik ve uygulamalı bir zihniyet yapısı içinde gelişmesine yol açmıştır (Toker ve Tekin, 2004: 82). Uygulamaya dönük bir zihniyet sayesinde devletle ilgili sorunlar kısmi reformlarla çözülmeye çalışılmıştır. Bu anlamda da yönetim, eğitim, hukuk, askerlik gibi alanlarda reformlar yapılmıştır. Bu reformların yapıldığı kurumlardan toplumdaki değerler sistemiyle çatışan yeni aydın tipi yetişmiş ve bu aydınlar sayesinde resim, müzik, edebiyat gibi alanlar da etkilenmiştir. Böylece devletin isteğiyle Tanzimat'la yönünü Batı'ya çeviren Osmanlı toplumu, edebi anlayış bakımından da Batı'dan esinlenerek, onu kendisine model almış ve bu yüzyılın yenileşmekte olan düşünce hayatını birer aydın olan edebiyatçılar yürütmüştür. Bu bağlamda toplumda tıpkı modernleşme gibi iç dinamikler sonucunda ortaya çıkmayan roman, devletin toplumlararası ilişkilerde benimsediği yeni siyasetin bir yan ürünü olmuş, modern Türk Edebiyatı'nın on dokuzuncu yüzyılda doğuşu sosyal gelişmelerle yakından ilgili olmuştur. Köklü sosyal yapı değişiklikleri insanların ve toplumların

⁴⁷ 1873 ile 1876 arasında yoğun biçimde çeviriler yapılmıştır: Fenelon (*Telemak*- 1869), Daniel de Foe (*Robinson Crusoe*- 1874), Eugene Sue (*Esrar-ı Paris*- 1875) gibi örnekler vardır (Dino, 2008: 39-41).

düşüncelerini yakından etkilediği gibi yeni fikirler doğurarak insanların farklı ifade şekilleri aramalarına ve araçlar yaratmalarına neden olmuştur (Oğuzhan Börekçi, 2011: 93-94).

Roman yazarı olan dönemin aydınları Batı'nın çağdaş uygarlığına erişebilmek için onların geliştirdiği anlatı türü romanı topluma tanıtmayı kendilerine görev bilmişlerdir. Bununla birlikte topluma Batılılaşmayı anlatmak, yeni değerleri, eğlendirerek öğretmek için romanı bir eğitim aracı olarak görmüşlerdir. Özellikle Tanzimat ve Meşrutiyet döneminde romanın birinci hedefi okuyucuyu bilgilendirmek olmuştur. Böylece Avrupa'da birçok soruna çözüm getiren roman, Osmanlı/Türk toplumunda bir okul gibi eğitici olmuş ve insanların ihtiyacı olan birçok şeyi öğrenebileceği bir kaynak olarak değerlendirilmiştir. Batılılaştırılmak istenen toplumda, bu rolü, aydınlar yani edebiyatçılar yüklenmiştir. Bu çerçevede aydın ve roman bir anlamda kader birliği yapmıştır. Yazar bir taraftan Batılılaşmış bir aydın olarak yine romanı kullanıp kendi tipinin devamlılığını da sağlamak istemiştir. Diğer taraftan romanın hayatın gerçekliğini yansıtmakla birlikte, muhayyel dünyasının gerçek dünyaya yön verdiği de bilinen bir gerçektir. Topluma tutulan bir ayna olarak kabul edilen roman bir noktadan sonra toplum için alternatif bir model olmaya, hayatı yeniden kurmaya başlamıştır (Oğuzhan Börekçi, 2011: 95-96). Romanının ortaya çıktığı bu dönemde toplumsal farklılaşma ve çatışmaların oldukça yoğun bir seviyede olması romanların toplumsal sorunlara eğilmesini zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla Osmanlı edebiyatına kolayca sokulabilecek zararsız bir teknik olarak görülen roman, toplum yaşamıyla yakın bağları olduğu için ve toplum tarihinin tutanağı olma değeri gibi özellikleri nedeniyle, yenilikçi ve siyasal yanları güçlü olan aydın romancılar tarafından özümsemiştir (Oğuzhan Börekçi, 2011: 96).

2.2.1. Osmanlı'nın Son Döneminde Romanlarda Köy ve Köylülük

İlk romancılar dünyevi, bireyci bir türü olan ve bireyselleştirilmiş bir dünyayı anlatan roman türünü benimserken, onu yenilikçi ve çağdaş saydıkları yaklaşımlarına uyarlayabilmek için bilinçli bir anlatı politikası kurmak zorunluluğu hissetmişlerdir. Bu noktada da romanı dünyevi bir dille, akılcı terimlerle, görünüşte sıradan olayları anlatan ve fakat mutlak gerçeği veren bir metin olarak kabul etmişlerdir. Sosyal faydaya dönük olarak ahlaki, sosyal, siyasi, tarihi ve edebi anlamda benimsenen ve okuyucular tarafından benimsenmesi istenen ideal değerleri ve örnek kişilikleri olumsuz karşıtlarıyla mukayese bağlamında sunmuşlardır. Bu dönem romancılar, toplum bünyesinde gördükleri kimi ahlaki bozuklukları gidermek, okuyucuya örnek alınacak değerlerle donanmış model kişilikler, toplum ve devleti her anlamda daha ileri noktalara taşıma hedef ve heyecanlarıyla dolu idealist tipler sunmak için bir araç olarak görmüşlerdir (Çetin, 2010: 48).

On dokuzuncu yüzyılın başlarında imparatorluğun Batı devletleriyle ilişkilerinin daha da arttığı sırada Türkiye'nin Batılılaşarak, toparlanma siyaseti geleneksel Osmanlı seçkinlerini saf dışı bırakmış, Avrupa'yı ve Batı dillerini bilenlere bir üstünlük sağlamıştır. Böylece halktan kopuk, toplumların yaşantısını koşullayan para ve ekonomi mekanizmalarından habersiz, Batı'nın tüm öğretilerini eleştirmeden ve seçmeden kabul eden bürokratlar ortaya çıkmıştır (Dino, 2008: 16). Bu yeni seçkin bürokrasi, yönetime egemen olmuş devletin yüksek mevkilerini verasetle geçen bir hale sokmuşlardır. Aynı zamanda Batılılaşmayı; Batı kültürünü ve yaşam biçimini yüzeyden taklit olarak algılamışlardır. Bu süreçte aynı dönemlerde de Batı'yı yüzeyden taklit eden seçkin bürokrasiye tepki olarak Yeni Osmanlı grubu doğmuştur⁴⁸. Yeni Osmanlılar, Tanzimat hareketinde yer alanların Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nu sömürdüğünü ve kendi çıkarları için bir araç olarak kullandıklarını anlamadıklarını ileri sürmüşlerdir. Yine Yeni Osmanlılar'a göre,

⁴⁸ Yeni Osmanlılar Batı uygarlığının temelini oluşturduğuna inandıkları anayasa ve özgürlük gibi kurumları ve kavramları bir yana iterek Batı'yı yüzeyden taklit eden, dine ve şeriata gereken önemi vermeyen Tanzimat hareketine ve bunu diktatörce yürüten seçkin bürokrasiye bir tepki olarak doğmuştur (Moran, 1998: 13).

Tanzimatçılar, bir üst tabaka meydana getirmiş, kendi kültürlerini kösteklemiş (şeriatı unutmüş) ve ancak yüzeysel anlamda “Batılı” olmuşlardır. Tanzimatçıların Batı’nın “ruhu” nu oluşturan hürriyetçi ve parlamenter eğilimleri anlayamamasını eleştiren Yeni Osmanlılar grubu (Mardin, 2006: 13) içinde yer alan Namık Kemal, Şinasi gibi yazarlar, seslerini duyurabilmek için gazete ve edebiyatı bir araç olarak kullanmışlardır⁴⁹. Yeni Osmanlılarca başlatılan fikirler Jön Türklerce devam ettirilmiştir. Bu aydın yazar grubu, çağdaş uygarlığın bir gereği ve uygarlığa toplumu kavuşturacak araçlardan biri olarak romanı benimsemiştir (Moran, 1998: 13-17). Bu dönem romanlar, Osmanlı aydınlarının sosyal değişimin getirdiği sorunlara nasıl yaklaştığını belirlemesinin dışında aynı zamanda yazdıkları dönemin toplumsal ve siyasal değişmelerinin yarattığı sorunları incelemeleri açısından önemli olmuşlardır (Mardin, 2006: 30). İlk dönem romancılarda, kadının toplumdaki yeri, ahlak sorununa önem verilmiş, asalak rantıye sınıfı konu edilmiş toplumun diğer kesimleri yok sayılmış, yanlış Batılılaşma (özellikle üst sınıf erkeklerin Batılılaşması) anlayışı eleştirilmiş ve bu nedenle de karikatüral kahramanlar⁵⁰ yaratılmıştır. Osmanlı romanlarında yöneten ve yönetilen ile bir bütün olarak işleyiş mekanizmaları anlatılmamıştır (Timur, 2002: 12, 49).

Modernleşmenin getirdiği çok yönlü altüst oluşun, geçiş zorluklarının toplumsal ve bireysel karmaşasını, ikiliklerini, yarılımlarını komiklik ya da hainlikle dışsallaştırmış böylece bu sorunların trajiğiyle yüzleşmemişlerdir (Bora, 2004: 254). Bu dönem romancılar, Batılılaşmadan ne anladıklarını dile getirmeye ya da Doğu ile Batı değerleri arasında bir birleşim kurmaya çalışmışlardır. Batı’dan yeni bir takım anlayışların, kavramların ve değerlerin topluma mal edilmesini amaçlayarak romanlarında, alafranga aşk, züppe yaşam biçimleri, batı özentisi tipler, evlenme biçimleri, kadına karşı

⁴⁹ Gazete ve edebiyatın önemli bir araç olduğunu Namık Kemal şöyle ifade etmektedir: “Milletimiz maarifçe öyle her mahallesinde bir darülfünun bulunacak, her sokağında bir allame yetişecek mertebelerden pek baid olduğu için aramızda gazeteden, hikâyeden istifade ihtiyacından müstağni pek çok ve belki pek az adam mevcut olduğuna kolaylıkla ihtimal verilmez ” (Moran, 1998: 14).

⁵⁰ *Felâhî Bey ve Rakım Efendi* (1876), *İntibah* (1876), *Sergüzeşt* (1889), *Aşk-ı Memnu* (1900), *Araba Sevdası* (1896), *Küçük Paşa* (1910), *Mai ve siyah* (1897), *Sevda Peşinde* (1910).

tutum, cariyelik kurumu, ticaret anlayışı gibi toplumsal sorunlar eleştirilmiştir (Moran, 1998: 16).

Toplumsal, siyasal, düşünsel, kültürel ve törel sorunların olduğu bu dönemde romancılar Türk toplumunu ve insanını daha ayrıntılı, gözden kaçan ve öncelikli yanlarıyla anlatmak için köy ve köylülük gibi konuları da işlemişlerdir. Kır hasreti veya köy özentisi biçiminde de olsa, edebiyatta çevre değişikliğine duyulan ihtiyaç kendisini önce şiirde duyurmuştur. Şiirde köye, Anadolu'ya dönüş de denilen bu başlangıç, büyük şehirlerden kaçıp tabiata sığınma olarak ortaya çıkmıştır. Romanda ise köye yönelişi Tanzimat dönemi romancıların edebiyattan beklentileriyle örtüşmüştür. Bu dönem edebiyatçıları, sosyal yaşamda gerçekleştirilmeye çalışılan düzenlemelerin ve onların dayandığı batılı anlayışın yerleştirilmesinde romanı araç olarak kullanmışlardır. Edebiyatın sosyal hizmete girmesi ve sosyal fayda peşinde olması anlamına gelen bu tutum, Tanzimat dönemi yazarlarını önce yakın çevrelerinden başlayarak gittikçe halkları genişletmeye ve daha değişik çevrelerle ilgilenmeye sürüklemiştir. Bu anlamda sosyal bir çevre olarak köy romana girmiştir (Kaplan, 1988: 4).

Batı'nın sanayi ticari burjuvazisini model alarak yola çıkan yazarlar Osmanlı döneminde böyle bir burjuvanın ancak şehirlerde ve genellikle gayrimüslimlerden oluştuğunu savunmuşlardır. Bu gayrimüslim burjuvazinin Müslüman Türk köylüsünü istismar ettiğini iddia etmişlerdir (Karpas, 2009: 34). Köy ve köylü, dar çerçeveli, oldukça ilkel denebilecek basit biçimde ele alınmıştır. Bu dönemin karakteristik örneği Nabizade Nazım'ın *Karabibik*⁵¹ (1890) romanı, köy ve köylüye dair konuları ele almış, topraktan geçinen Türk köyü ile tüccarlık yapan Rum köyünü anlatmış bu ikisi arasında bir çatışma kurmuştur. Temelde eserde, fakirlik, toprak ve mal sevgisi, hastalık, köydeki çekişmeler, evliliklerin maddi çıkarlara bağlı oluşu, erkek kadın ilişkileri, okulsuzluk ve bu yüzden köylünün okuyamaması, köydeki hayatın durgunluğu, Hristiyan köyleri ile Müslüman halkın yaşadığı köyler arasındaki

⁵¹ Antalya'nın Kaş ilçesi Beymelek köyün fakir bir köylünün bir çift öküz sahibi olabilmek için tasarıları ve onları gerçekleştirme çabaları üzerinde durulur.

ekonomik dengesizlik, köylünün cinsel yaşamı, köyde güçlü olmanın maddi güce bağlı olması, tefecilik, sömürü, köylünün mahkemeden yılgınlığı başlıca ele alınan konulardır. Nabizade Nazım *Karabibik*'in (2010: 7) önsözünde şu ifadeleri ile

“Romanımın konusunu Anadolu köylerimizden seçmekte bir düşüncem vardır ki bu da köylülük, çiftçilik dünyasının uzağındaysanız size o dünya hakkında bir fikir vermiş olmaktadır. Olayların geçtiği yerlerdeki halkın yaşamı ve uğraşları hakkında yeterli derecede bilgi bulacaksınız, ayrıca dillerini de tanıyacaksınız”

hiç ele alınmayan ve bilinmeyen köylüleri görünür kılmak, toplumun bu kesiminden haberdar etmek için yazdığını belirtmiştir. Karabibik kadar olmasa da köy ve köylüyü ele alan Ahmet Mithat'ın *Bir Gerçek Hikaye*⁵² (1876) ile *Bahtiyarlık*⁵³ (1885) adlı hikaye boyutunu aşan geniş hacimli eserleri ve Refik Halit Karay'ın *Memleket Hikayeleri* (1919) de öncü eser olarak sayılmıştır (Kaplan, 2010: 281). Ahmet Mithat'ın bu eserleri, köy romanı bakımından önemi, olayların köyde geçmesinde ve hikâye kişilerinin köylü oluşundadır. Geri kalmış bir çevre olarak köyün ulaşım imkânlarından yoksun oluşu, köylülerin içlerine kapanıklığı, idare karşısında çekingen davranışları gibi konular üzerinde birkaç cümleyle de olsa durulmuştur (Kaplan, 1988: 7).

Ebubekir Hazım Tepeyran'ın *Küçük Paşa*, eseri de köyü anlatan eserlerden biridir. Romanda bir köylü çocuğuyla annesinin İstanbul ve köydeki yaşamları anlatılmaktadır. Yazar eserinin 1910 baskısına yazdığı önsözde, “bir köylü çocuğunun muhayyel sergüzeşti” dediği eserini, Anadolu'daki faciaların hepsini değilse de öncelikle söylenmesi gerekenleri söylemek için yazdığını belirtir. Yazar romanın başlangıcında çizdiği köy tablosuyla, dikkatleri köy ve köylü üzerinde yoğunlaştırır (Kaplan, 1988: 21). Köyün coğrafi bakımdan tanıtılmasına yönelik bu tasvirlerde bile devletin köye ilgisizliği, köylünün fakirliği ve yaşama şartlarının son derece kötü oluşu sert ve kesin bir ifadeyle ortaya koyulur.

⁵² Ali isimli bir delikanlı ile bir Rum kızın arasındaki aşkı anlatır (Kaplan, 1988: 7).

⁵³ Batılılaşma ve medeniyet çatışması üzerine kurulmuştur. Bu konu için köyün ve şehrin çevre olarak alınması, köy ve şehir medeniyetlerinin veya hayatlarının karşılaştırılması söz konusudur (Kaplan, 1988: 7).

Bu dönem yazarlarının büyük çoğunluğunda henüz doğrudan doğruya köylünün sorunları ele alınmaz. Daha çok okuyucularına, kendilerinin de yabancı oldukları fakat çeşitli nedenlerle ilişkileri ölçüsünde tanıyabildikleri değişik çevreyi çok sınırlı ölçülerle tanıtmaya çalışmışlardır. Bunun için köy teması, asıl konuların yanında ikinci derecede yer almış, roman için başlı başına bir konu olamamıştır. Bu nedenle de köy çevresi tüm özellikleriyle romanlara girememiştir demek mümkündür. Köylerin geri bir çevre olduğu düşüncesi, bu eserlerin hepsinde ortak bir noktadır. Buna bağlı olarak da Cumhuriyet dönemi romanlarında daha derinlemesine ele alınan ulaşım, ekonomi, gerilik, bilgisizlik, idari problemler gibi bazı temalara bu yıllarda da yer verilmiştir. Köy konusuyla ilgilenen yazarlardan bazılarının köyü tanımamaları, eserde gözlemin etkisini ve dolayısıyla eserin inandırıcılığını azaltmıştır. Bu romanlarda köy ve köylü çoğunlukla şehirli aydının gözüyle görülmeye çalışılmış, eserde aktif olarak yer alamamıştır. 1876'tan milli edebiyat dönemine kadarki yıllarda köy romanı ile ilgili eserler köy konusunu çeşitli sorunlarını ve insan çevre ilişkilerini derinlemesine kavrayamamışlardır (Kaplan, 1988: 36). Ancak bunlar kendilerinden sonra daha doğrudan ele alan romanlara ortam hazırlamışlardır.

2.2.2. Mütareke Yıllarında Romanda “Eğitilmesi Gereken” Köylüler

1908'de II. Meşrutiyet döneminde çöküşün eşiğinde bulunan ülke için bir fayda, bir kurtuluş umuduyla girilen Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak çıkmış, yükselen yeni değer milliyetçiliğin devletin parçalanma sürecini hızlandırırken, içeride de tepkisel bir anlayışla milliyetçi eğilimler güç kazanmaya başlamıştır (Lekesiz, 2002: 468-469). İttihat ve Terakki'nin yönetimi devraldığı bu dönemde, Osmanlı aydınları temel sorunları yeniden siyasi tartışmanın anaforunda çözümlemeye çalışmıştır. Bu canlılık edebi hayata da yansımış ve roman sayısında artış olmuştur. Osmanlıcılık, İslamcılık, Batıcılık gibi fikirlerin İmparatorluğu kurtarmaya yetmeyeceği bu

nedenle çöküntüyü durdurmak için devletin egemen ulusa dayanması gerektiği savunulmuştur. Bu düşünce aydınların halka yönelmesine neden olmuştur. Halka doğru olarak isimlendirilen bu siyasi hareketin edebiyatta yansıması ulusal kaynaklara dönme düşüncesi olmuştur. Bu düşünceden yola çıkan yazarlar milli edebiyatın da temelini oluşturmuşlardır. Siyasal değişmelerin etkisinde, onlara hizmet etmek üzere şekillenen yeni edebiyat, modernleşmenin gereği olan millileşmeyi gerçekleştirmek üzere büyük bir sorumluluk üstlenmiştir (Oğuzhan Bökçü, 2011: 108).

Rusya'daki Narodnik hareketinden de etkilenen Milli Edebiyatçılar, milli konulara, yerli yaşama ve sözlü gelenekten gelen halk edebiyatını yeniden değerlendirmiş, halka ulaşabilmek için dilin sadeleştirilmesi gerektiği fikrini savunmuşlardır. Böylece halk ile aydın arasındaki kopukluk ortadan kaldırılmış olacaktır. Yalnızca edebiyat ve dil sorunuyla değil siyasal ve toplumsal sorunlarla ilgilenmişlerdir. Romanlar, halkı, düzendeki haksızlık konusunda aydınlatmak, boş inançlardan kurtarmak ve ona ileri fikirler aşılacak amacıyla yazılmıştır (Moran, 1997: 13).

Milli edebiyat Osmanlı edebiyatında söz konusu edilmeyen ve toplumsal gerçekçilik açısından daha çok Anadolu insanını, yoksul alt sınıfların gerçeğini dışa vurabilmeyi amaçlayan bir gerçekliğe yönelmiştir. Bu dönem ilk aydınlardan biri olan Yusuf Akçura'nın (Oktay, 2008: 274) halkı köylülükte yaşayan az toprak sahibi yahut büsbütün topraksız rençperler ve şehirlerde geçinen ufak esnaf ve gündelikçi ameleler, ırgatlar biçiminde tanımladığı, romancılar da bu sınıfsal bağlamda yapılmış tanımı benimsedikleri, seçtikleri konulardan ve kahramanlarının toplumsal kimliklerinden anlaşılmaktadır. Birinci Dünya Savaşı ve onu izleyen Ulusal Savaş dönemindeki ağır hayat şartlarını unutturma, maziye gündeme getirerek bir tür ruhsal dayanıklılık, umutların her şeye rağmen yaşatılması için bir tür motivasyon sağlamak üzere roman yazım ve yayımı meşrutiyet döneminin ilk zamanlarında önceki döneme oranla büyük hız kazanmıştır (Lekesiz, 2002: 468-469).

Meşrutiyetin ilk zamanlarından hemen sonra mütareke devri denilen yıllar savaş dönemi olduğu için oldukça karışıktır. Savaşlardan yenilgiyle çıkan devletin sıkıntılı günlerinde roman geri plana düşmeye başlamıştır. Eserlerin konuları oldukça kısırlaşmıştır (Özön, 164: 591). Bu dönem, asıl meyvelerini Cumhuriyet dönemi içinde ortaya çıkaracak, bir geçiş süreci olmuştur. Bu dönemde de sosyal bir konu olan köy ve köylü konusu ele alınmıştır. Eserlerini bu dönemde yazmaya başlayan ancak olgunluk dönemleri Cumhuriyet'e denk gelen Reşat Nuri Güntekin ve Halide Edip Adivar, Anadolu'yu ve köylülere değinen isimler olmuşlardır.

Bu isimler çöken imparatorluğun sesleri ile Kurtuluş Savaşı'nın karışıklıkları içinde eserlerini vermişlerdir. Reşat Nuri'nin romanlarının da, yeni oluşum içindeki Türk bürokrasisinin eleştirilmesi, küçük kasabaların dar ortamlarında yaşayan renkli hayat sahnelerinin tespiti, idealist ve sevimli öğretmenin kişiliğinde her okuyucunun sıcak bir ilgi ve merhamet duyduğu aydın genç portresi yer alır (Aydın, 2010: 366). Bu anlamda Reşat Nuri Güntekin'in *Yeşil Gece* (1928) isimli eserinde Anadolu'da görev yapmak isteyen genç öğretmen Şahin Bey'in taşraya gidişi anlatılır. Köydeki cahilliği, sefaleti, köyün düşmanlar tarafından işgal edilmesini ve bunun üzerine Türk kuvvetlerine istihbaratta yardım etmek amacıyla düşmanla işbirliği yapan kahramanın savaşı anlatılır. Demokratik devrim özlemiyle yaşayan kahraman, Cumhuriyet'in ilanından sonra da toplumsal yapının korunduğunu ve eski gericilerin maske değiştirmiş biçimde de olsa yine yüksek mevkileri işgal ettiklerini görünce umutsuzlukla yeniden yol ağzına dönüp her şeye yeniden başlamak ister. Milli mücadeleye yakından tanıklık eden Halide Edip Adivar'ın *Vurun Kahpeye* (1926) isimli eserinde, idealist İstanbullu öğretmen Aliye'nin Anadolu'da bir kasabaya gidişi ve bölgede Milli Mücadele düşüncesine destek faaliyetleri aktarılır. Romanda, köylünün Millî Mücadele'ye bakışı, söz konusu mücadelenin sembolü konumuna gelmiş Kuvayı Milliye oluşumunu algılayışının yanı sıra çözülen Osmanlı devlet mekanizmasının temsilcileri ve eski düzen karşıtları

yansıtılır. Halide Edip'in romanlarında, toplumun kendi değerlerinin savunulduğunu görülür.

2.2.3. Erken Cumhuriyet Döneminde İdealize Edilen Köy ve Köylülük

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra, farklı iç ve dış koşullar altında, bağımsızlık ve özgürlük özlemleriyle Mustafa Kemal'in önderliğinde Ulusal Kurtuluş Savaşı örgütlenmiş, yurtseverlik bilincine sahip herkesin birleşmesi ile işgalci güçlere karşı toplum harekete geçmiştir (Timur, 2002: 61). Bu koşullarda kumandanlar, din adamları, eski ittihatçılar, bürokratlar, eşraf gibi çeşitli kesimleri bir araya getirerek çok yönlü bir ittifak kurulmuştur. Geniş halk yığınlarının sorunları göz önünde tutularak onların yararına faaliyet gösterilmesi gerekliliği vurgulanmış bunu sağlamak için de geniş kesimi içine alabilecek bir halkçılık ideolojisi geliştirilmiş ancak savaş sonrası bu ittifak ve ideoloji sürdürülmemiştir (Moran, 1997: 8).

Kurtuluş savaşı kazanıldıktan sonra, iktidarı ele geçiren asker ve sivil bürokrasi emperyalist devletlere karşı bağımsızlığı koruyabilmek için Batı modelini seçmeyi en iyi çare olarak görmüştür. Sınıflı bir toplum olan Batı⁵⁴ modeli ekonomik gücünü zengin burjuva sınıfından almıştır. Batı devletleri gibi güçlü olmak için toplumsal düzeyde milli kimlik, kültürel düzeyde pozitif bilime dayalı seküler zihniyet ve laiklik, iktisadi düzeyde kalkınmak gibi köklü devrimler yapmak gerekmiştir (Toker ve Tekin, 2004: 91). Nitekim saltanat ve hilafet kaldırılmış, Cumhuriyet kurulmuş ve kültürel alanda Atatürk devrimleri sırasıyla gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte milli ekonominin güçlenmesini sağlamak için izlenecek yolun tartışıldığı İzmir İktisat Kongresi'nde (Moran, 1997: 8-9) rejimin karma ekonomiye dayanması, özel sektörün ve özel girişimin desteklenmesi gibi Batı'nın liberal sisteminde karar kılınmıştır.

⁵⁴ Ekonomik bakımdan gücü ele geçiren ve o yoldan aristokrasi üzerinde bir hâkimiyet kuran burjuvazinin daha sonraki dönemdeki hedefi siyasal iktidar olmuştur (Kahraman, 2010: 11)

Böylece rejim yeni toplumsal tabanın bir bölümünü oluşturan burjuvaziyle kurduğu ve kurması zorunlu olan ittifakın da belkemiği oluşturmuştur (Kahraman, 2010a: 87).

Bu durumda, savaş sırasında kurulan çok yönlü olan ittifakı sürdürmeye gerek kalmamıştır. Ancak gücünü paradan almayan ve bir sınıfa dayanmayan küçük burjuva iktidarı, iktidarda kalabilmek ve tasarladıklarını gerçekleştirebilmek için Anadolu'ya egemen ve ekonomik gücün sahibi eşraf ve ayanın desteğine muhtaç olmuştur. Bu nedenle merkezi bürokrasi diğer kesimlerle savaş sırasında kurulan ittifakları savaştan sonra bozarken eşraf ve ayanlarla olan ittifakını sürdürmüş ve bir anlamda onları iktidara ortak etmiştir (Moran, 1997: 8-9). Önce saltanatın kaldırılması sonra Cumhuriyet'in ilanı, ardından Hilafetin lağvı ortaya eskiler-yeniler, muhafazakârlar-ilericiler ayrımı çıkarmıştır. Bu ayrım köylülük ve taşranın merkezdeki ordu-bürokrasi-aydınlardan oluşan yapıyla kurduğu koalisyon olmuştur (Kahraman, 2010: 17). Ticaret ve sanayide güçlü bir burjuva sınıfı yaratmak için, henüz gelişmemiş şehir burjuvazisinin sermaye sahibi olmasına yardım ederken bir yandan da eşrafın topraklarını genişletme çabasına arka çıkmıştır. 1923-1945 yılları arası toplumsal yapı asker sivil bürokrasisi, eşraf ve ticaret burjuvazisi tarafından yönetilirken, işçi, esnaf ve köylü de yönetilen (Moran, 1997: 8-9) kesimi oluşturmuştur. Çalışmanın başlarında tartışıldığı gibi bu anlamda Cumhuriyetin ilk yıllarında devletçilik köylü yararına işlememiştir.

Batıcılık, kentin kırsala baskısına yol açmış ve Türkiye muhafazakârlığının temel niteliği olan kır-kent gerilimi, kırsalın gelenek ya da din adına Cumhuriyet'le uyuşmazlığı sonucunu doğurmuştur (Toker ve Tekin, 2004: 93). "Köylü efendimizdir" sloganı lafta kalmıştır. Halk partisinin kendi bünyesinde meydana gelen değişiklik de partiyi ilerici çizgisinden yavaş yavaş uzaklaştırmıştır. Sonuç haksız bir düzenin belirgin biçimde yerleşmesi olarak görülmüştür. Serbest Fırkanın meydan okuyuşu karşısında Halk Partisi sınıf çıkarlarına ödün verme yoluna iyice girmiştir. Çıkar temsilcileri olmayan eski devrimciler, asker, aydın, memur kökenliler yerine yavaş yavaş

eşraf, ağa, bey temsilcileri partide üstün gelmeye başlamıştır. Bu değişmeye paralel olarak, parti, halk, köylü, işçi ve aydın kitlelerine dayanmak yerine bunların hepsi Kemalizm'in ya fiili ya da potansiyel düşmanları olarak görülmüştür. Özellikle aydın ve işçi, şüpheli insanlar olarak görülmeye başlamıştır. Aslında Kemalizm'e karşı olan çıkar zümreleri, partiyi kendi tekelleri altına almışlardır. Bu değişmelerin farkında olmayan bazı aydınlar kendilerini mahkemede veya hapishanede bulmuşlardır. 1923-1950 arası sınıf farklılaşmasının gittikçe arttığı, köylünün giderek yoksullaştığı yıllar olmuştur (Moran, 1997: 9).

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın sonrasında ilan edilen Cumhuriyet ile birlikte edebiyat ve roman alanında da yeni bir dönem başlamıştır. Cumhuriyet'in kurulma ve kurumsallaşma süreci, gerek Batıcılık'ın on dokuzuncu yüzyıl boyunca içinde geliştiği aplikatif zihniyetin, gerekse Cumhuriyet'le birlikte harekete geçen yeni bir toplum yaratma arzusunun taleplerini karşılamakta ve bu talepleri devletçi bir eksenle birleştirmiştir. Bu devletçi eksen toplum devlet aracılığıyla uygulanan sosyal teknik yoluyla yeni baştan yaratılabileceği böylelikle devletin bekasının da ancak bu yolla sağlanabileceği anlayışını ifade etmiştir (Toker ve Tekin, 2004: 86). Bunun yanında devletin bekasının sağlamak için modernleşme gerekli görülürken milliyetçilik bunu gerçekleştirmek için bir araç olarak değerlendirilmiştir. Bu açıdan bu dönemde ulusal kimlik, ulus devlet, uygarlaşma projelerinin bir gereği olmuş bunun için medeni ve Batılı modern vatandaş yaratılması hedeflenmiştir. Yeni devlet ve kültürün oluşturulması toplumda eğitim ve kültür alanında birçok atılım getirmiştir. Bu atılımlar çerçevesinde okuryazarlığın artışı ve edebiyatın toplumun aydınlanmasında işlevsel kılınması gibi planlamalar aydınlarca benimsenmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında devlet, toplumun yapısını değiştirmek için edebiyatçılardan yardım beklemiştir. Birçok yazar da bu beklentiye cevap vererek, eserlerinde zihinsel dönüşümü gerçekleştirme amacı gütmüşlerdir. Böylece Cumhuriyet dönemi Türk romanının ana işlevlerinden birisi, Türk bilincinin yayılması yolunda

yayınlar yapmaları ve muasır medeniyetin fikir atmosferini Türkiye'ye taşımak olmuştur (Oğuzhan Borekçi, 2011: 115).

Cumhuriyet ideolojisinin halkçılık ve laiklik felsefesi edebiyata da etki etmiştir. Edebiyattaki halkçılık bütün sosyal gruplar arasında organik ve eşitlikçi bağların kurulmasını gerektirmiştir. Yeni edebiyat Osmanlı sultanlarını ve onların çevresindekileri kendi hanedan çıkarları uğruna alt sınıftaki Türkleri sömürü ve zulme maruz bırakan kozmopolit bir yöneticiler sınıfı olarak resmetmişlerdir. Cumhuriyet döneminde iktidar; bürokrat, asker ve kırsal kesimin üst gruplarından oluşan bir orta sınıfın eline geçmiştir. Bunların eski Osmanlı yöneticilerine karşı sınıfsal düşmanlığı bütünlüklü bir sosyal eşitlik felsefesinden ziyade güç mücadelesinden kaynaklanmıştır. Regim bilhassa aydınları yardıma çağırılmış ve onları toplumun her kesiminden insana ulaşmak için her tür çabaya girişmeye, bu uğurda duygu ve düşüncelerini ifade etmek için de edebiyattan faydalanmaya yöneltmiştir. Amaç insanların gündelik yaşamından alınmış temalara başvurarak elitleri ve kitleleri birbirine bağlayarak yeni bir milli kimlik ve aidiyet duygusu yaratmıştır. Buna karşılık laiklik de dünyaya ve insan ilişkilerine dair pozitivist bir bilimsel görüş sağlayacaktır. Bu anlamda Halkevleri kurulmuş ve bunlar edebiyatın yeni kavramlarını ve Cumhuriyet'in sosyal felsefesini yaygınlaştırmada önemli görev yerine getirmişlerdir. Bu sırada da edebiyat, yeni rejimin felsefesine uyumlu olarak dindarlıktan, dini konulardan ve mistik temalardan arınmış olmalıdır (Karpas, 2009: 177).

Bu dönemde romancılardan bir kısmı kendileri gibi küçük burjuva kökenli olan seçkin bürokrasinin iktidarını, hemen hemen 1950'lere kadar desteklemişlerdir. Çağdaşlaşmanın bir ahlak ve kültür sorunu olduğu inancında olmuşlardır ve dönemin egemen ideolojisinde yer alan milliyetçilik, bağımsızlık, halkçılık ve laiklik ilkeleri aydınların da inandığı ilkelerdir. Bundan ötürü devrimler de halk yığınlarına değil aydın tabakaya dayanılarak yapılmıştır. Romancılar ve şairler de devletin himayesinde sanatlarını sürdürmüşlerdir. Bir kısmı yüksek düzeyde devlet memuru ya da milletvekili

olmuştur. Bu yazarlar toplumsal ilişkilere resmi ideolojinin içinden bakmışlardır. Louis Althusser'in terimleriyle ifade edilecek olursa, ideoloji, var olmanın gerekçe koşullarını bir sis perdesi altında gizlediği için mevcut üretim ilişkilerini değil, bireyin bunlarla olan hayali ilişkisini yansıtır. Romancılar da ideolojinin perdelediği ama gerçekte var olan üretim ilişkilerini ya önemsemiyor ya da ayırımına varmamışlardır. Bundan ötürü Cumhuriyet ve batılılaşma sorunsalına eğildikleri, sonuçlarını tartıştıkları yapıtlarıyla egemen ideolojiyi yeniden üretme çabasına katkıda bulunmaya devam etmişlerdir (Moran, 1997: 12).

Tanzimat'la birlikte aydınlar, milli kimlik kavramının unsurlarını romanlarında çeşitli şekillerde ortaya koymuş olsalar da, bu kavram Cumhuriyetle ivme kazanmış siyasi projenin ve yaratılmak istenen milli kimliğin yansımaları hâkim olmuştur. Bu noktada Cumhuriyetin kurucu aydınları, milli dönem edebiyatçılarının edebiyat geleneğini neredeyse tamamıyla devralmışlar ve özellikle Cumhuriyet'in ilk on yılında milli edebiyat akımı roman dünyasına hâkim olmuştur (Oğuzhan Bökçü, 2011: 114). Bu dönemde edebiyattan beklenen, esasen ülke içindeki insanlar ve olaylarla sınırlanan ve bu anlamda milli nitelikte olmasıdır. Aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun geçmişteki zaferlerine duyulan ilgi, yerini Türk bireyinin gelecekteki refahına yönelik kaygılara bırakmalıdır. Bu yıllarda romanlarda, Cumhuriyet ideolojisi ele alınmış ya da yapılan inkılaplar ve bunların haklılığı savunulmuştur. "Geçmişle bağlarını koparmış", ilhamını Batı'dan almış, milliyetçi, gerçekçi ve rasyonel düşünceli, bilime, tekniğe ve sanata yaslanan bir toplum yaratmak isteyen Cumhuriyet'in kurucu entelektüel kadrosu köyle arasındaki kopukluğu fark etmiştir. Bu açıdan, halktan alıp halka gidecek, her türlü eylem ve düşüncesini halkıyla iç içe yaşayacak hayatın içinde aydın fikriyle (Cantek, 2001: 189) bir toprak parçası olmasından ziyade bir ideal olarak Anadolu ele alınmış ve buradaki sosyal gerçekler anlatılmaya çalışılmıştır. İdeal Anadolu, aydınların yanılgılarının, hayal kırıklıklarının ve duydukları pişmanlıkların sonucunda kucağına sığınılan, bağışlayıcı, sevecen bir ana gibi ele alınmıştır (Yalçın,

2006: 164). Bu idealize edilen halk/Anadolu ve köylü anlayışını ele alan ve eleştiren Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*⁵⁵ (1932) romanında aydın ile köylü arasındaki kültür ve zihniyet farklılığını vurgulamıştır. Köylülerin din anlayışı, sömürülmesi, ağalık gibi konulardan ziyade aydın- halk ayırımına değinmiş ve köylü, romanda, henüz ulusal bilince erişememiş, pis, cahil, yalancı, yobaz insanlar olarak resmedilmiş, köye gelen aydın (Ahmet Cemal) ise köylü için yaban olarak sunulmuştur.

İstanbul'un savaşların uzamı olması ve insanları düşürdüğü umutsuzluklar, yaşanan gelişmelerle yabancılaştırması gözde olma durumunu, korunmaya muhtaç olan Anadolu'ya bırakmıştır. Bu dönem romanlarda, ilk önce köy yaşamı mutlak bir iyimserlikle idealize edilmiş ve köye yönelik romantik idealleştirme, uzak ve bilinmedik bir yerden bahsedencesine kullanılmıştır (Cantek, 2001: 189). *Yaban*'da (Karaosmanoğlu, 2003: 29), "...ne güzel, ne yeşil bostanlar görmüştüm. Ortalarında bir dolaplı kuyu vardı. Gözleri bağlı bir hayvan, durmadan bu dolabı çevirir. Ortadaki çıkırık, kâh bir çocuk gülmesine, kah bir kadın hıçkırığına benzer ses çıkarır. Sıra sıra demir kovalardan sular boşanır, dolar. Vaki bir yaz akşamıdır. Kavak ağaçlarında Ağustos böceklerinin sesi, henüz dinmemiştir. Kuyunun dört bir tarafından, düz, uzun, küçük toprak kanallar, serin ve berrak suyu sarışın marul tarlalarına doğru götürür..." betimlemeleri idealleştirmeyi iyi örneklemektedir. Bu idealize etmenin sakıncaları *Yeni edebiyat* dergisinin 15 Mart 1941 tarihli 11. sayısında Reşat Fuat Baraner (Ali Rıza adıyla), gibi isimler tarafından da bu dönemde belirtilmiştir:

"Mecmualarda yazıların sıklet merkezini köylüye ait olanlar teşkil etmekte, genç şairlerimizin söyledikleri şiirde, köylü hayatına temas eden mısralara pek çok rastlanmaktadır. Bazı gençler arasında mevcut olan bu temayül, çok zaman ve birçokları için adeta kuvvetli bir cereyan halini almaktadır. Nüfusumuzun dörtte üçten fazlasını köylü teşkil ettiği ve cemiyetimizin sosyal toplulukları içinde köylülere isabet eden *izafi sıklet*, şehirlilere nazaran çok fazla olduğu için köylülüğe bu derece ait olması tabii görünmektedir. Fakat zamanımıza kalırsa bu cereyanda köylülüğün adedi

⁵⁵ *Yaban*, ya aydın ile köylü arasındaki uçurumu içtenlikle dile getirdiği, bu yarayı cesaretle deştığı ve Anadolu köylüsüne ait gerçekleri tüm çıplaklığıyla serdiği için çok övülmüş, ya da tek yanlı olduğu, gerçekleri çarpıttığı ve köylünün yalnız ve olumsuz yönlerini anlattığı için eleştirilmiştir (Moran, 1998: 153)

çokluğunun oynadığı rol kadar ve belki daha çok ona *atfedilen keyfi hususiyetlerin* tesiri oluyor. Bu tesir nispetinde bu cereyan zararlı bir şekil alma istidadını göstermektedir. Köy davasının hallinin ileri inkılap ve köylülüğün kurutuluşunu mühim bir memleket meselesi addetmek gibi doğru ve faydalı zihniyet yanında bununla iktifa etmeyerek köylülüğün yükselişini *başlı başına bir gaye* gibi sayan ve bu gayenin de tek başına ve *yalnızca* köylülerle tahakkuk edebileceğine inanan düşünceler mevcut olduğu gibi, *hariçten* geliş bir propagandanın tesiri ile köye ve toprağa *dönmek* gibi *yanlış* ve cemiyetimiz için zararlı fikirler vardır” (Oktay, 2008: 361).

Anadolu ve köyü idealize etmenin hemen ardından, aydının ideal Anadolu’yu umduğu gibi bulamaması üzerine, köy, durağan bir maddi ve toplumsal hayat olarak resmedilmiştir. Bununla birlikte, üretimin geri kalmışlığı, eskimiş tarım teknikleri, köylülerin doğal koşullara karşı koymadaki beceriksizliği gibi sorunlarda gözler önüne serilmiştir. Yazılan eserlerde, siyasi rejime kitle tabanı oluşturması açısından ya da bürokrat ve ağalar tarafından sömürülen açısından köylüler ele alınmaya başlamıştır.

Aydınlar için devletin milli politikaları doğrultusunda halk arasına girilmesi gerekmiştir. Seçtikleri konular kadar vermek istedikleri mesajlar da siyasi ve sosyal olmuştur. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, romanlarda, Anadolu/köy konuları üzerine yazmış olsalar da sonraki döneme göre gerçekliğe pek uyamamış, Yakup Kadri’nin de (1964: 639) belirttiği gibi roman tiplerinin nitelikleri romancının dünya görüşünün savunusu olmuştur. Cumhuriyet’in bu ilk yılları belirli sınırlamalar olmuş olsa da edebiyata önemli katkıları olmuştur; yeni düzene ilham kaynağı olarak Batı’yı kabul etmesi için cesaret vermiş olması, Osmanlı geçmişinin gözden düşmesini sağlayarak gericilerden gelecek açık bir muhalefetten kurtartmış olduğu yeni düşünce akımlarına ivme kazandırmıştır (Karpaz, 2009: 131).

Savaş yıllarında İnönü rejiminin işgal tehdidi altında, demokratik blokla imzaladığı anlaşmaları bir tarafa atarak Nazilerle anlaşmalar imzalaması aynı dönemde Turancılığın yeniden canlanması, Kemalist rejimi radikal bir kültür ve değişim devrimi olarak görmek isteyen (Timur, 2002: 323) yazarları düş kırıklığına sürüklemiştir. Sosyal değişimin hızlı, köklü bir hal alması, devletin iktisadi kurumlarının, devleti güçlü tutmak için bürokrasiyi ve devletçi iş sahiplerini koruması ve desteklemesi, halkın işsizlik ve yoksulluk içinde

olması, köylünün göstermelik modernleşmeyi desteklemek için ağır vergiler ödemesi (Karpaz, 2009: 23) gibi toplumda çelişkilerin yaşanması, yazarları düzenle uzlaşmaz bir hale getirmiştir. Bu yazarların en çarpıcı özelliği rejimin otoriter niteliğine rağmen toplumsal eleştiriye yapmalarıdır. Kentlerde kapitalist sınıfla işçi sınıfı henüz oluşmadığı için haksız düzenin en açık olarak görüldüğü yer kırsal kesim olmuş ve bu kesimin gerçeklerini temsil eden eserler de verilmiştir (Moran, 1997: 12). Bu yazarlar eserlerini gerçekçi akımın etkisiyle ortaya koymuşlardır. Çok eskiden beri varlığını sürdüren tarımsal ekonomilerinin dağıldığını gören ve modern endüstriyle ilk temasın yarattığı şokla yüz yüze gelmeye başlayan Anadolu köylüsünün sorunlarıyla ilgilenen Sabahattin Ali bu dönem itibarıyla en iyi örneğidir. Ali'nin; bir taşra kasabasında çıkar çevreleriyle; kasaba esnafı, eşrafı ve köy ağasına direnen, kaymakam ve evlat edindiği küçük çocuk Yusuf'un başına gelenleri anlatan *Kuyucaklı Yusuf* (1937) eseridir. Roman, Cumhuriyet dönemi romanlarından farklı olarak Kemalist rejime eleştirel bir tablo ile yaklaşmış ve köydeki toplumsal ilişkileri, köylülerin içinde bulundukları güç koşulları en gerçekçi biçimde yansıtmıştır. Romanda, köy/kasaba hayatının iktisadi ve siyasi anlamda yerel eşraf tarafından kontrol edildiği hatta buna bürokratların (kaymakam, hakim) bile gücünün yetmediği vurgulanmıştır. Bu anlamda, bürokratlar etkisiz, yerel eşraf güçlü ve zengin, köylü (sıradan insan) güçsüz, fakir olarak resmedilmiş bu anlamda da toplumdaki yaşananlara en gerçekçi biçimde değinmiştir.

2.2.4. Edebiyatta “Köy Romanı” Dönemi

1940 yıllarda gündelik hayatı ele alan edebiyatçılar, sanatın mükemmeliyetini temel alan isimlerden farklı olarak, toplumsal gerçekçi bir edebiyatçı grubunu oluşturmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki edebiyatın mevcut siyasi yapıyla organik bağı bu dönemde kopmaya başlamıştır. Aynı zamanda edebiyat çoğu zaman, şehir aydınları adı verilen küçük bir azınlığın malı olmaktan çıkmaya başlamıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında köyde

yetişmiş bir iki aydının da adeta utanarak, çekinerek geldikleri çevreyi gizlediği ve Halkevleriyle, dergilerin köy problemlerini tartıştığı ama yeterli olmadığı dönem değişmiştir. Köylü kendi çabasıyla edebiyata girmiş, baskın görüşü büsbütün değiştirmiştir. Köy romancıları, daha üretici olmadan, üretici olmanın eğitimini görürken, o gerçekliğin çerçevesinde kurulabilecek bir düşünsel sorunsalın dışına çıkmıştır. Aldığı devlet eğitiminin bedeli olarak, içinde doğduğu köyün gerçekliğine onun dışında kurulmuş bir sorunsaldan bakması olmuştur (Karpaz, 2009: 89). Bu anlamda, romanını yazmaya başlamadan önce, o romanı sunacağı kentli aydının yanında bir konuma yerleşmiştir. Bu aydınlarla özdeş olmamış tersine kendini köyün ürünü ve sözcüsü olarak görmüş bu nedenle de ayrı saymıştır (Belge, 1998: 238).

Köylü edebiyata, gerçek anlamıyla 1940'larda kurulan Köy Enstitüleri'yle girmeye başlamıştır. Bu enstitüler köyden alınan çocukları eğitmek, sonra da onları köylerde öğretmenlik yapmaya yollamak ve bu şekilde köylüyü kısa zamanda bilgisizlikten kurtarmak amacını gütmüştür. Buradan köy problemlerini ciddi anlamda ele alan yeni bir aydın tipi çıkmıştır. Bunlar yalnız aydınlara özgü pratiklerde değil, eğitsel aygıtın pratiği içinde de belli ölçülerde etkin olmuşlardır (Belge, 1998: 237-238). Bu aydınlar eskiden tanık olunmayan gerçekçi ve çarpıcı bir anlayışla köy yaşamı hakkında yazmaya başlamışlardır. Türkiye nüfusunun önemli bir kısmını meydana getiren köy ve köylüler, bundan sonra ülkenin çağdaş edebiyatında gitgide artan bir önem kazanmıştır. 1948-49'da *Varlık*⁵⁶ dergisinde enstitü mezunlarından Mahmut Makal'ın, Türk köyündeki yaşam koşullarını, geri kalmışlığı, yoksulluğu abartmadan gerçekçi bir dille anlatan notları yayımlanmıştır. Bu notların 1950'de *Bizim Köy* adı altında bir kitapta toplanması Türk edebiyat tarihi açısından önemli olmuştur. Bundan sonra, köy hayatına duyulan ilgi gün geçtikçe artmış sonraki on yıl boyunca köy, edebiyata hâkim bir konuma sahip olmuştur (Karpaz, 2009: 90).

⁵⁶ 1933 yılında kurulmuş bir edebiyat dergisi olan *Varlık* ve onun yayımcısı Yaşar Nabi Nayır'dır. Dergi, kurulduğu yıldan itibaren kesintisiz biçimde cumhuriyetçi bir çizgi izlemiştir. Dergi, Cumhuriyet'in ve hatta CHP'nin Altı Ok'la simgelenen değerleriyle ters düşmemiş tersine sürekli olarak onları korumuş ve bir ilke olarak kabul etmiştir (Kahraman, 2010: 378).

Edebiyat artık sahil bir Şekilde memleketin, yani halkın içinden, halk arasından çıkan, halkı tanıyan ve halk dilini bn göçü ile kabullenen ve ifade edebilen yazarlar tarafından tanıtılmıştır. Bu yazarlar halk arasından çıkmakla beraber Cumhuriyet'in okullarında okumuş ve Cumhuriyet'in temel halkçı-demokratik ruhuna sahip olmuş kimselerdir. Onları yetiŐtiren Cumhuriyet'e ihanet etmemiŐ, tam tersine edebiyat yolu ile rejimi temel kuruluş ilkelerine dönmeye aėırmıŐlardır. Edebiyatçılar çok partili rejimin getirdiği nispi hürriyetten faydalanarak memleketin Őikyetlerini sanat yolu ile kendi görüşlerine göre ifade etmişlerdir (Karpaz, 2009: 25).

2.2.5. Toplumcu Gerçekçilik ve Köylüler

Savaş ncesi Almanya'nın dünya piyasa fiyatlarının üzerinde yaptığı ödemelerle buğday stoklamasına gitmesi, Türkiye'de belli bir dönem için üretim alanlarının geniŐlemesine ve köylünün buğday ekimine ağırlık vermesini sağlamıştır. Bu görelili refah dönemini izleyen 1940'lar, kalabalık bir orduyu her an savaşa hazır tutmanın yarattığı yokluklar, enflasyon ve savaş zenginleri⁵⁷, Milli Korunma Kanunu'nun yarattığı sıkıntılar ve yolsuzluklar, savaş ekonomisi yaşandığı bir dönem olmuştur. Tek Parti merkezi bürokrasi burjuva sınıfını güçlendirirken denetimi elinde tutacağını umut etmiş ama güçlenen burjuva, iktidarı zorlayacak duruma geldiğinde başka fırsat aramıŐtır. İkinci Dünya Savaşı Türkiye'deki ticaret burjuvazisine ve büyük toprak sahiplerine bu fırsatı vermiştir (Moran, 1997: 11). Aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Amerika Birleşik Devletleri, geleneksel "tecrit" siyasetinden uzaklaŐmıŐ ve aktif bir diplomasiyi yavaş yavaş uygulamaya başladığı bir dönemde, Türkiye'de dış koşulların zorlaması ve savaş yıllarındaki yaŐananların olduğu bir ortamda CHP ve iktidardaki İsmet İnönü bizzat kendisinin öncülük ettiği çok partili seçim yapılmıştır. Seçim, savaş

⁵⁷ Savaş koşulları, hububat ürünlerine belli oranlarda el koyan devletten mal kaçırılmasına ve stoklamaya giderek, ürünlerin serbest piyasada fahiŐ fiyatlarla satılmasını sağlamıştır. Büyük toprak sahiplerinin büyümesini kolaylaştıran, tarım kaynaklı sermaye birikimini hızlandıran bir süreç başlamıştır (Cantek, 2001: 191).

koşularının yarattığı sıkıntılara karşı halkın muhalefetini demokratik girişimlerle yumuşatma ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Köy Enstitülerinin yarattığı fırtınalarını dindirmek üzere yapılmış (Timur, 2002: 97-99) tek parti sistemini bırakarak demokrasiye kapılar açıldıktan sonra ticaret burjuvazisi ve büyük toprak sahipleri, halkın bıraktığı CHP'nin elinden iktidarı kolayca almıştır.

1940'ların sonunda Mahmut Makal'ın öncülük ettiği "köy romanı" akımı güçlü örneklerini bu dönem ve sonrasında vermeye başlamıştır. Toprak mücadelesinden, köyden kente göçe kadar köylünün akıbeti Türk yazarlarının bu dönemden sonra bir hayli ilgisini çekmiş ve köylünün yaşam serüvenini romana sokarak Türk edebiyatı tarihinde ilk kez bu yazı türüne yeni bir boyut ve itibar kazandırmıştır. Bu dönem yazarların ele aldığı toplumsal konularda, yoksullukla kaderciliğin ilgisizliğe sürüklediği Anadolu insanında yaşama isteğini ve hayatın çağdaş bireysel kavramlarına göre hareket etme düşüncesini uyandırmak amacındadırlar. Yazarlar, Anadolu'nun çevresinde ve kendisinde yenidünyalar arama isteğini uyandırarak, insanı durgunluktan kurtarma amacını gütmüşlerdir. Onun yaşamını, yeni ihtiyaçlar yaratarak, içgüdülerini içtenlikle açığa vurarak zenginleştirmişlerdir. Bu yazarların anlayışına göre hayat, kişinin tabii yeteneklerine göre değerlendirebileceği bir mutluluk kaynağıdır, katı geleneklerle yönetilip özentili biçimlere sokulamaz. Bu düşünceye uyarak hareket ve kendine güven övülür, kadercilik felsefesi yerilir. Dünya zevkleri günah ya da zayıflık sayılmaz, yaşamının doğal sonuçları olarak benimsenir (Karpaz, 2009: 101-102).

Enstitülü yazarlar çok iyi bildikleri ama roman okuru için yeni olan köy gerçeğini dile getirmişlerdir. Geri bırakılmış yoksul köylünün durumuna, köydeki yaşam koşullarına, sömürü düzenine eğilen bu yazarlar aynı zamanda köyün kalkınması sorunlarına çözüm aramayı da görev bildikleri için romanı bu yolda bir araç olarak kullanmışlardır. Kişileri, çatışmaları ve çözümleri belirleyen de yazarın toplumcu çizgideki görüşleri olunca yaşamı ete kemiğe büründürecek insan yerine, roman, koşulların betimlenmesinde

araç sayılan kişilerle yürütülmüştür (Karpas, 2009: 103). Öykülerin klişeleşmiş aktörleri; yoksul ve cahil köylü; onu sömüren gerici güçler (ağa, imam, parti adamları) ve bir de kurtarıcı (öğretmen, ilerici kaymakam ya da uyanık bilge bir köylü) olmuştur. Bu kişiler arasında, yazarın tezine uygun bir ilişkiler ağı kurulmuş ve roman, cahil köylünün aydınlatılması ve uyandırılmasıyla nasıl kurutulabileceğini bunu engelleyen güçlere karşı nasıl savaşımlar verileceğini gösteren bir örnek oluşturmuştur.

Mahmut Makal'ın ardından diğer enstitü mezunları Talip Apaydın, Fakir Baykurt gibi yazarlar köy problemlerini derinlemesine ele almışlar, bozuk ve haksız düzenin üzerine cesaretle gitmişlerdir, okurların gözünü gerçeklere açan, onları bilgilendiren eserler vermişlerdir. Köy Enstitülerinde yetişmiş olan yazarlar, Türk köylüsünü ilerlemekten alıkoyan gericilikle savaşıp, batıl inançlara, kaderciliğe yol açan bilgisizliğe karşı koymaya çalışmışlardır. Bu anlamda çalışmaya konu olan Fakir Baykurt'un *Yılanların Öcü* isimli eseri (1958) Burdur'un Karataş isimli seksen haneli bir köyünde annesi, eşi ve üç çocuğuyla birlikte yaşayan Kara Bayram'ın, evinin önüne yasal olmayan bir yöntemle ev yapılmasına karşı verdiği savaşı ele alarak, köylülerin toprak kavgalarını, yokluk, yılgınlık, bilgisizlik içinde birbirleriyle didişmeleri anlatılmıştır. Romanda hakları yenen aileyi savunan öfkeli, inatçı, direngen ana-kadın dikkati çeken tip olmuştur. Baykurt'un vermek istediği iki önemli mesajı olmuştur; biri din hayatının köylü üzerindeki etkisinin yok edilmesi, diğeri yöresel güç unsurlarının dönemin siyasal partilerinin gücünü arkalarına alarak amaç ve hedeflerine ulaşmalarıdır.

Talip Apaydın kendisini İstanbullu yazarlardan ayırarak, romanın insanı ve çevreyi anlatma sanatı olduğunu savunmuş ve doğal olarak en iyi tanıdıkları çevrenin köy ve köy insanı olduğuna göre romanlarındaki insan unsurunun da doğal olarak bu insanlar olacağını söylemiştir (Yalçın, 2005: 109). Talip Apaydın'ın *Sarı Traktör* isimli eserinde (1958) köy insanı için yeni olan bir duygu, tutku ölçüsüne varan makine sevgisi dile getirilmiştir. Romanda ilkel üretim biçimiyle makineli tarımın karşılaştırılması yapılmıştır.

Köy yaşayışının türlü yönleri canlı çizgiler ve ayrıntılarla tanıtılmıştır. Gerçekçi biçimde köye bakılırken köy davasının kültürel değil daha teknik bir dava olduğunu düşünen bir görüş de ortaya çıkmıştır. Bu anlamda 1948’de *Ulus* gazetesinde bu durum şu şekilde anlatılmıştır: “Dava kültürden evvel teknik davasıdır. Köyü şehre yaklaştıran yol, taşıt, muharebe şebekelerinin ıslahından ve istihsal tekniğinin medenileştirilmesinden evvel köylü üzerinde yapılacak tesirlerin hepsi verimsiz olur çünkü nazari kalır. Köylünün uyanışı, köyü şehre bağlayan ve yaklaştıran teknikten doğacaktır” (Cantek, 2011: 271). Ancak Safa’nın bu görüşü pek çok yazar tarafından romanlarda eleştiri konusu olmuştur buna *Sarı Traktör* iyi bir örnektir.

Demokrat Parti iktidarından sonra büyük toprak sahipliği adeta tarım kesiminin başat özelliği olmuştur. Küçük toprak sahipleri ile topraksız köylüler tefeci ve ağa baskısı arasında bir cendereye girmiş gibi ezilmiş, kırsal alanda yoksulluk her anlamda yaygınlaşmıştır. Demiryolu ağının genişlemesi ancak ürünlerini pazarlama olanağına sahip olan büyük toprak sahiplerine yaramıştır. Bazı ürünlerde uygulanan destekleme alımları da aynı sonucu vermiştir. Tarımdaki en büyük atılım bu dönemden sonra olmuştur. Traktörün geniş ölçüde kullanılmaya başlanması ekili arazilerin alan olarak büyümesi sonucunu verdiği gibi, açığa çıkardığı işgücünün kentlere göç etmesini de doğurmuştur. Bu olay ve toprak dağılımının daha da bozulması 1950 sonrası romanlarına konu olmuştur (Çavdar, 2009: 67). 1950 sonrası romanda egemen ideolojiye karşı çıkan yazarlar üretim ilişkilerinin uğradığı değişimi romana getirmişler ama eski hayatın eski insan ilişkilerinin, geleneklerin, törelerin, destanların, mitosların ideolojik düzeyde varlığını sürdürmesi de yazarların edebi söylemlerine girmiştir.

Demokrat Parti iktidarından sonra köy enstitülü yazarlarının yanı sıra Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Kemal Tahir, Samim Kocagöz gibi bir kısmı köyden bir kısmı orta tabakadan gelme yazarlar da ortaya çıkmıştır. Samim Kocagöz’ün *Bir Karış Toprak* (1964) isimli eseri Söke çevresindeki Cumhuriyet dönemi öncesi mülkiyet ilişkilerini anlatır. *Yılan Hikâyesi*’ndeki

(1954) konu Türkiye’de demokratik hayatın, çok partili siyasal düzenin belirişi, sıkıntılar içinde ve ağı baskısında kıvranan Ege köylülerinin ilk serbest seçime bağlanan umutları fakat sonunda gene düş kırıklığının kendisini göstermesidir. *Bir Çift Öküz* (1970) isimli eseri diğer iki romanla bağlantılı ve zaman açısından Cumhuriyet dönemini ele alması bakımından da önemlidir. Bu üç eser, ege bölgesinin sosyal, siyasal ve kültürel gelişmesi anlatması açısından büyük bir önem taşır. Söke Ovası tüm ege bölgesinin önemli tarımsal alanlarından birini oluşturmaktadır. Bu alanda yüz elli yıllık bir tarımsal gelişim serüveninin anlatılması ülkenin yakın sosyal tarihinin anlaşılmasında önemlidir.

Toplumsal gerçekçi ekolün önemli isimlerinden biri olan Orhan Kemal kentlerdeki yeni sanayi merkezlerinde çalışan köy kökenli işçilerle, İstanbul’un imkânları çok kısıtlı küçük insanlarıyla ve Anadolu’dan sanayileşmiş tarım yapılan yerlere göç etmiş tarım işçilerini anlatmıştır. Bir bakıma doğrudan köyü ve köylüyü anlatmamış zihniyet olarak köylülükten bahsetmiştir. İlk romanlarında Orhan Kemal küçük insanların yaşama serüvenini, değişik bir ortamda, hızla sanayileşen Adana’da yoksul işçilerin yaşayışlarını, sevgilerini, aralarındaki çıkar çatışmalarını, zaman zaman haklarını elde etmek için bilinçli olmasa da birbirleriyle dayanışmalarını, fabrikaların ve işçi mahallelerinin acınası durumu daima zayıfları güçlüye ezdiren düzenin etkileyici bir anlatımla dile getirmiştir. *Bereketli Topraklar Üzerinde* (1954) romanı köyden şehre nüfus akını gibi önemli bir toplum sorununa sağlam şekilde ışık tutmakta, köy dışında harcanan insanlarla değişik çevreye ayak uydurma gücü gösteren ve yeni hayatın başarı umudunu içinde taşıyanları anlatır. Romanda, Orta Anadolu’da yoksul bir köyden Çukurova’ya çalışmaya inen üç topraksız köylünün gurbet serüveni anlatılır. Büyük şehrin yabancıyı serseme çeviren havası içinde iş bulma güçlükleri, haraç yiyen ırgat başılar, salt kendi çıkarını gözetten işverenler, işçi sabotajları arasında gurbetçilerin yaşamları anlatılır. Bu noktada toplumsal gelişimin önemli bir aşaması gösterilmektedir. Köy, toplumsal birim olarak

eski değerini yitirmiştir. Yeni insan, yeni çevrenin koşullarına göre yetişecektir. Bu koşullar kasaba-gecekondü düzleminde gelişir.

Orhan Kemal'in Çukurova üzerine kaleme aldığı eserlerinde, Türkiye'nin belli bir sürecinde beliren, bölgesel olmasına rağmen, Türkiye'nin hemen hemen her yerinden insanları çalışmak ve yatırım yapmak için sermayeyi, çeken bu bölgedeki kapitalistleşmeyi anlatmıştır. Ülkenin her yerindeki toplumsal ve ekonomik yapıları bu kapitalistleşme az veya çok dönüştürdüğünü anlamak için bu bölgenin betimlenmesi aynı zamanda, Türkiye'nin bir aynasıdır (Arif, 2011: 8) demek mümkündür.

Kemal Tahir'in *Yediçınar Yaylası* (1958) ve *Köyün Kamburu* (1959) Türkiye'deki siyasal gelişmenin ve köyde ekonomik, toplumsal değişimin geniş bir panoramasını verirler. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin çözülüş dönemlerinde Çorum ve çevresindeki toplumsal ilişkileri tarihsel geçmişe, köklerini Osmanlı'nın ekonomik ve siyasal düzeninden alan yapılara dayalı bir biçimde anlatırlar. Tahir'in romanlarındaki köylü, kentten soyutlanmış bir köylü değildir. Anadolu'nun yüzlerce yıllık geleneğine bağlı olarak zaman zaman kente çalışmaya giden daha sonra köyüne dönen, köyle kent arasındaki köprüyü tamamen koparmamış kimselerdir. Yaşar Kemal'in 1961'de gazetede yayımlanıp sonradan kitap olan *Akçasazın Ağaları* (1973) ve *Yusuçuk Yusuf* (1975) toprak ağalarının birbiriyle çekişmelerinin hikâyesidir. Yeni ekonomik koşullarla geleneğin ve törelerin karşı karşıya gelmesi anlatılır. Yazar romanlarını kişisel deneyime ve işleyeceği malzeme hakkında ilk elden edinilmiş bilgilere dayanarak yazar. Ağaların, jandarmanın ve tefecinin insafına terk edilmiş köylülerden oluşan karakterlerine şefkatle yaklaşır. Bu insanlar için daha iyi bir yaşam talep eder, adaletsizliğe ve buna izin veren sisteme karşı çıkar (Karpaz, 2009: 147). Kemal Tahir'in sağdaki simetriği olan Tarık Buğra'da Anadolu'yu, Anadolu insanını, yaşamlarını ve bunlara aydınının bakışını anlatır. Bu anlamda *Dönemeçte* (1980) isimli eseri, çok partili döneme geçiş yıllarını, bu yıllarda yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik değişimlerin kasabalı tarafından nasıl karşılandığını, bu olaylar

sırasında Anadolu insanının nasıl düşündüğünü, nasıl hareket ettiğini anlatır. Romanda Türkiye’de değişen ekonomik şartların köylüyü zenginleştirip ne oldum delisi yaparken zamanında itibarın en köklüsüne sahip memur maaşlarının değerini kaybettiğinden de bahsedilir.

Demokrat Parti dönemi köylülüğün çözülüşü ile birlikte iç göç sonucunu getirmiştir. Bu durum, kırsal kesim ve bunların kültürünün kente gelmesi ve taşra eşrafının politikaya dâhil olması nedeniyle yozlaşmanın artmasına neden olmuştur. Bu durum kültürel yapıda tahrifat yaratmış, bu tahrifatin tasvirinde olumsuz bir köylü imgesi yapısal bir öge olmuş bu durumda köye bakışı değiştirmiştir. Köye daha az romantik ve daha çok gerçekçi biçimde bakılmıştır. Yaşanan toprak sıkıntısı, traktörlerle yapılan tarım sonucu pek çok insanın işsiz kalması ile köylerden kente göç olgusu da romanlara girmiştir. Bu dönem yazarlar gerçekçiliği yakalamak için kişisel deneyimlerine ve doğrudan gözleme dayanırlar. Dilleri basit ve doğaldır, çoğu zaman köylülerin diliyle yazarlar. Genel kurallara itaat etmeyen deneyci yazarlardır, yine de sanatsal ölçütlere bağlı kalırlar. Ele aldıkları konular ve üslupları açısından hatırı sayılır derecede açık görüşlüdürler ve belli bir derinliğe ulaşmışlardır (Karpata, 2009: 149). Bu dönem romanlarda köy idealize edilmez artık gerçekçi bir yaklaşımla; yoksulluğun, cehaletin, ilkel yaşam koşullarının hüküm sürdüğü, insanların sömürüldüğü bir yerleşim alanı olarak anlatılır.

Bu dönem romancılarına ve romanlarına yukarıda her ne kadar toplumcu gerçekçi bir özellik taşıyor denilmişse de buna katılmayan görüşlerin olduğunu söylemek mümkündür. Köyü konu edinen “köy romanı”, Batılı ülkelerde olduğu gibi burjuva devrimlerinin feodal malikâneleri tasfiyesi sürecinde ortaya çıkan mülkiyet kavgaları ya da Rusya’da olduğu gibi, 1861’de feodal köleliğin kaldırılmasıyla ortaya çıkan toprak sorunları biçiminde yerel plan karşılaşmış olsa da esas olarak edebiyata köylülüğün doğrudan girmesi yapay demokratlaşma süreci ile olmuştur. Bu anlamda 1950’lerde başlayan ve 12 Mart 1971 darbesinden sonra yazındaki ağırlıklı

konumunu yitiren “köy romanı”, Timur’a göre (2002: 382), “toplumcu gerçekçi bir yaklaşımın ürünü değilse de, nesnel olarak ana tezleri ile ona koşuttur. Sovyetler Birliği’nden çıkan toplumcu gerçekçi roman, resmi doktrin durumuna geldikten sonra, sınıf kavgası ekseninde proletarya öncülerini olumlu kahraman olarak tablolaştırmıştır. Oysa Türkiye koşullarında, 1950’lerde dahi, proletarya devrimcisini kahramanlaştıran gerçekçi bir roman yazma koşulları olmamıştır. Büyük çoğunluğuyla Türk proletaryasının bir ayağı köyde olmuş ve zihniyet olarak da kentliden çok köylüye yakın bir işçi sınıfı olmuştur”. Toplumcu gerçekçilikte kötü ağa/iyi köylü şematizmi, toplumsal dönüşüm projesinin öncü rolünün köylüye verilmesinin romantizmi ve gerçekçilik iddiaları çeşitli biçimlerde ele alınarak eleştirilir. Atilla İlhan, bu tür romanların feodal ilişkilerinden kurtulamayan toplumu eğitim yoluyla kalkındırmayı uman Narodnik hayallerinin tutsağı olduğunu söyler. Buna göre, Türk Romanı artık suyu çıkarılmış bir bizim köy gerçekçiliğini çiğner ha çiğner, ağayla köy imamı el ele vermiş durup dinlenmeksizin öğretmenle uğraşırlar, yoksul yanaşma, açlığa dayanamayıp kalkar kötü çiftlik sahibini vurur, dağa çıkar. Bir kere, on kere, yüz kere’. Kemal Tahir, *Notları*’nda; romantizmin her şeklinin, gerçekçi edebiyata ve gerçek bilgiye karşı olduğunu vurgulayarak, Fakir Baykurt, İraz Ana ile hiç ilgisi olmayan, uydurma, romantik bir dram sokuşturmaya çabalamıştır. İşte sökmeyen, sökmeyecek olan, Fakir Baykurt’u düşürecek olan bu sahteciliktir. Köy edebiyatına öncü sayılabilecek eleştirilerden birini yapan Kadir Cangızbay, romanlarda bildiri şeklinde insanları aydınlatmak üzere konuşmaların geçtiğini, kahramanların kişisel çıkar bilmeyen havariler olduğunu belirterek: ‘Mutsuz köyden mutlu köye geçmek için köylünün aydınlanması, imama inanmayıp, öğretmen ya da batıcı-laik kahramanın etrafında toplanması, tabiatı daha verimli bir şekilde kullanma yolları öğrenmesi yetecektir. Düşünme tarzını değiştirme ve bilgiye dayanan bir kurtuluş için ise, düşünmeyi öğretecek, köylüyü aydınlatacak, önderlik edecek tek kişi yeterli olacaktır. Toplumsal kurtuluş, okuyan köylü imgesinde görülmekte, kötü şartlar altında yaşadıklarını anlayamayan köylülerin uyanması için okuması istenmektedir’ (Cantek, 2011: 278).

2.2.6. Romanlarda Mazlum Köylüden Kapitalist Köylüye

Halkın büyük desteğiyle iktidara gelen ve uzun süre bu desteği korumayı başaran Demokrat Parti, ideolojisi açıklık kazandıkça zayıflamaya ve kendini desteklemiş olan kesimlerden bir kısmını yitirmeye başlamıştır. Devrimcilik, anti-emperyalizm, ulusal bağımsızlık ve laiklik ilkelerinden ödün vermekte sakınca görmemiş bu nedenle bürokratları, orduyu ve üniversiteyi karşısına almıştır. Buna ekonomik başarısızlık da eklenince, parti, gücünü, baskı rejimi kurarak korumaya çalışmış ve sonunda 27 Mayıs İhtilali ile devrilmiştir. 1950-1960 yılları arasında burjuvazinin geliştirdiği kapitalizm sınıf sorununu daha da berraklaştırmış ve böylece bilinçlenmeyi hızlandırmış, solu kamçılamıştır. Emre Kongar'ın dediği gibi; "Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında Osmanlı toplum yapısının özel niteliklerinden dolayı ideoloji, sınıflaşmayı önemli ölçüde etkilemiştir. Oysa 1980'lere giderken, bunun tam tersi olmakta, sınıflaşma değişkeni, ideoloji ögesini biçimlendirmektedir". Başka bir deyişle Halk Partisi'nin ideolojisi gereği güttüğü ekonomi politikası ister istemez sınıflaşmayı doğurmuş ve sınıflaşma da, doğal olarak, ideoloji çatışmalarını getirmiştir. Beliren yelpazede küçük burjuva kökenli aydınların bir kısmı Demokrat Parti'nin temsil ettiği ideolojiyi, bir kısmı seçkin bürokratların Kemalist ideolojisini, bir kısmı da toplumcu çizgide bir Kemalizmi benimsemişlerdir (Moran, 1997: 10-12).

1960'lı yıllarda köyü anlatan romanlar hem olgunlaşmış hem de popülerliklerini sürdürerek Anadolu'nun dört bir yanına ulaşmıştır. Bu yıllarda da romanda toplumda yaşananlar anlatılmaya başlamıştır. Anadolu'yu anlatan romanlardaki sömürülen köylünün yerini Türkiye halkı, sömüren toprak ağasının yerini kapitalist burjuva sınıfı almıştır (Moran, 2002: 11). Köy romanları 27 Mayıs 1960 sonrasında fikri düzeyde gelişen Marksizm dolayısıyla sosyalist gerçekçilikle bir arada ele alınmış, edebiyattaki etkisini sıradan insanın konu edilmesi ve otantik öğelerin ağırlık kazanmasıyla göstermiştir (Cantek, 2011: 272). Ekonomik ve sosyal meselelerin bilimsel

açından yasaklandığı uzun yıllarda Türk solu ifadesini sanatta bulmuş, fikirler en fazla sanat yoluyla aktarılmıştır. Bu süreçte ele alınan konulardan biri, köyden kente göç eden, gecekonduya yaşayan insanların merkezin dışında kalarak oluşturdukları yeni kimliklerden kaynaklanan sıkıntılar olmuştur. Yazarlar kasaba ve şehirlerde yaşayan dar gelirli, işsiz güçsüz sefil insanların, içinde yaşadıkları toplumsal düzenin kötülüklerini görüp anlamalarına yardımcı olmak amacıyla, hemen her konuyu romanlarında ele almışlardır. Bu konular arasında fabrika ve gecekondu çevrelerinin yaşayışı, geçiş dönemi şehir insanının geçirdiği sarsıntılar, cinayet ve intiharlar, geçim sıkıntıları, gecekondu yıkımları, yoksul insanların tefecilerle mücadelesi, işçi patron münasebetleri, işçilerin sendikalaşması, devlet eliyle geçirtilen tekelci kapitalizmin devlete yön vermesi, aydın ve halk ilişkisi, sinema oyuncusu olmak hayaliyle taşradan İstanbul'a gelen genç kızların durumu, yozlaşmış siyasi ortam içindeki istismarlar, sahtekârlıklar, dinin siyasete alet edilmesi, yasak aşklar, toplumun suça ittiği insanlar, suçlu çocuklar sorunu ve toplum yaşantısı içinde karşılaşılabilecek hemen her konu bu tip romanları oluşturmuştur. Bu çerçevede kasaba ve kentlerin varoşlarında yaşayan yoksul ve sıradan insanların sıkıntıları, ezilmişlikleri, kaygıları ve umutları tasvir edilmiştir (Oğuzhan Bökçü, 2011: 125-126).

Bu dönem yazarlardan bazıları, alt orta sınıflardan gelirler. Bu da alt orta sınıfın entelektüel olarak ülkedeki en iyi yetişmiş ve en ileri sınıf olduğu şeklinde anlaşılmalıdır. Bu yazarlar devlet görevlilerin, subayların ve küçük işadamlarının çocuklarıdır. Bir kısmı İstanbul doğumludur ama çoğu güneydoğu, Batı Anadolu ve Karadeniz'in kasaba ve köylerinden gelmektedirler. Alt orta sınıf kökenli olmaları ve ülkenin dört bir yanından gelmeleri sebebiyle Türkiye'nin genel koşulları hakkında alışılmadık derecede güçlü bir bilgi ve kavrayış sunarlar (Karpaz, 2009: 150). Buna en iyi örnek Kastamonu'nun Cide kasabasında doğan, toplumcu gerçekçi Rifat Ilgaz'dır. Ilgaz'ın *Yıldız Karayel* (1981) romanı yazarın çok iyi tanıdığı Cide kasabasında toplumsal yapıyı, insanlararası ilişkileri, sorunları konu edinir. Romanda bireyin hakkını korumak ve eşitliği sağlamak için egemen bazı

güçlere karşı toplu halde verdiği mücadele ile doğaya karşı verdiği mücadele aynı paralelde buluşur.

Köy insanın hayatını ve değişimini anlatan romanlar artık mekân olarak kendilerine gecekonduyu almışlardır. Burada önemli olan gecekonduda değil, gecekonduda insanın değişimi, yani köylünün şehirleşmesi-modernleşmesi, eğitim ve meslek sayesinde sosyal, ekonomik ve entelektüel yükselişidir. Bu sayede gecekondu yolu ile sosyal ve entelektüel bakımdan yükselen, şehirleşen köylü hem Türk siyasetini hem de edebiyatını kökünden etkilemiştir (Karpaz, 2009: 39). Latife Tekin egemen ideolojinin kalıplarına devşirilmeden kaldığı için kendi köye bakışını, köy yaşantısını yaşayışını daha üstün olduğu dogmatik bir biçimde kabul ettirilen öteki sorunsalla değiş tokuş etmek zorunda kalmamıştır. Altmışlı yıllar boyunca süren köyden kente göçün içinde yetişmiş ve bütün bu sürecin özgün seslerinden birini çıkarabilmiştir (Belge, 1998: 240). Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm* (1983) eserinde Kayseri Bünyan ilçesinden büyük kente giden ve sonra köyle kent arasında, köy ve kent kültürü arasında yaşamaya çalışan bir ailenin yapısını ve özelliklerini anlatır. Romanın ilginç yönlerinden birisi de, halkın batıl inanışlarının nasıl Anadolu'nun kırsal alanlarından gelerek büyük kentin varoşlarında yaşadığının bir yönüyle de olsa cevabını vermeye çalışmasıdır.

Türkiye'de 1968 hareketinin esin kaynağı uzun yıllar boyunca yasaklı kalmış Marksist düşünceler ve liderleridir. 68 eylemleri, 27 Mayıs öncesinden başlayarak 1960 sonrası adım adım yükselen sosyalizme bağlanmış öğrenci hareketlerinin devamı olmuştur ve gençliğin öncülük etmek istediği kesim proleterler olmuştur. Tüm coşku ve heyecana, romantik motiflere rağmen isyan sol gelenek için bir yere yerleşmiştir. Fikir düzeyinde bu temel ayrım sanat ve edebiyata da yansımıştır. Batı'da mevcut düzen kadar mevcut düzenin statükocu alternatiflerine de yönelen çifte reddiye var olan tüm kurumlarla birlikte bütün kültür ve sanat geleneğinin sorgulanmasıyla sonuçlanmıştır. İsyan, kültürüyle isyan olmuş, gençler başka türlü giyinmek, başka tür müzikleri dinleyip başka filmleri izlemek klasiklerin içi boşaltılmış

büyük biçimlerinden kurutulmak istemişlerdir. Bu isyanın Türk romanına radikal ya da özgün bir etkisi olmamıştır. Sol gelenek içine yerleşen bu hareketin edebiyattaki karşılığı yeni bir akım değil, Cumhuriyet'in toplumcu gerçekçi kuşağı olmuştur. Bu nedenle isyan bir kopuş ya da yenilik yaratmamış tersine gelenekle kucaklaşmıştır (Türkeş, 2009: 863-864).

2.2.7. Romanlarda Kentleşme, Göç ve Köylülük

1970'lerde sanayileşmenin ön plana çıkması ve köy gerçekliğinin yerini şehir hayatının almasıyla, Türk romanında ortaya çıkan değişim olmuştur. Bu değişim, şehirleşen Türkiye'de aydının ruh dünyasını ele alan romanlar yazılmaya başlanmış bununla birlikte toplumsal değişiklikleri ele alıp işleyen, sorgulayan bu değişikliklerden duyduğu rahatsızlığı dile getiren yazarlar da olmuştur. Bu yazarlar, sosyal gerçekliği hem köyde hem şehirde meydana gelen birbirini tamamlayıcı bir süreç olarak görerek bütünlüklü bir yaklaşımı benimsemiştir. Sosyal sınıflar, köyde ve kentte yaşamalarından bağımsız olarak, çıkar çatışması (çok daha az ölçüde eğitim ve yetiştirme) sebebiyle birbiriyle birleşen veya birbirinden ayrılan gruplar olarak görülmeye başlamıştır. Artık sınıfsal bağlar köyle kent arasındaki birleştirici halka olarak görülmüştür. Edebiyat bir yandan kolektifin çıkarlarına önem atfetmiş, bir yandan da bireyin arzu ve özlemlerini ikinci plana düşürmüştür (Karpaz, 2009: 181).

Değişimin en belirgin özellikleri kentleşme olgusu ve bireyin sorunlarıdır. Bu değişimin anlatıldığı önemli romanlardan biri de Sevgi Soysal'ın *Yürümek* (1970) isimli romanıdır. Roman, iki gencin büyüme çağları ile Cumhuriyet'in başkenti Ankara'nın süregelen değişim ve gelişmesini ele alarak anlatır. "Yürümek" romanı mekân olarak Ankara'da Samanpazarı ve çevresinin tanıtımıyla başlar. Eski Ankara'da ticarî etkinliklerin yürütüldüğü Samanpazarı'nın tarihî dokusu zamanla değişime uğrar. Ekonomik yapı ve ticarî anlayış değişir. 1925'lerin Samanpazarı

eski canlılığını yitirmeye başlar. Ankara’da Samanpazarı’nın yerini Yenışehir, Kızılay ve Kavaklıdere alır. 1925’lerden sonra gelişmeye başlayan Yenışehir, Ankara’nın modern yüzü olur. Burası daha çok memurların, profesörlerin ve subayların oturduğu, yoksul ile zengin çocukların birlikte top oynayabildiği, kaloriferli apartmanların yaygınlaşmadığı yeni semttir. Bu dönemde, kırsal kesimden Ankara’ya göç başlar. Altındağ bir gecekondu mahallesi olur.

Ankara’ya köyden gelen aileler uyum sorunu yaşarlar. 1950’lerden sonra yavaş yavaş Amerikan kültürü Türk kültürü içinde yer edinir. İngilizce ifadeler insanların hayatlarına girmeye başlar. Amerikan tarzı giyim ve yaşam biçimine rağbet artar. Roman Türkiye’de ve mikro örnek olarak Ankara’da yaşanan bu değişimi gözler önüne sererken, kentli ve köylü ayırımını da sürekli vurgular. Romana göre, Türkiye’de kentleşme bireyle ilgili birçok sorunu açığa çıkarır. Ankara’yla birlikte başlayan kentleşme olgusu toplumda büyük bir değişim ve dönüşümün başlangıcı olur. Kırsal bölgeden kentlere göç eden aileler çeşitli sorunlarla karşılaşır. Bu sorunlar çocukların yetişme dönemlerinde daha belirgin bir şekilde ortaya çıkar. Kentte, kadının iş hayatına atılması, aile içindeki rol dağılımını önemli ölçüde etkiler. Kadın, zamanla aile içinde birey olarak tek başına karar alma noktasına gelir. Ankara, Cumhuriyet’in simgesidir. Sıhhiye, “Eski Ankara” yla, “Yeni Ankara” yı ayıran bir hat olur. “Yürümek” romanı, birey ve toplumun son elli yıl içindeki sosyo-kültürel değişim çizgisini gösterir. Kadın sorunu toplumun birinci önceliği olur. Kentleşme olgusuyla birlikte ataerkil yapı çözülür. Apartman kültürü ile beraber çekirdek aile yapısı önem kazanır.

2.3. TOPLUM SORUNLARI BAĞLAMINDA KÖY VE KÖYLÜ İMGELERİ

Çalışmanın bu bölümünde, kuramsal kısımda tartışılan siyasal, ekonomik ve toplumsal açıdan köylülüğün nasıl bir görünüm sergilediği ve nasıl temsil edildiği ile nasıl bir dönüşüm geçirdiği romanlardaki imgeler aracılığıyla ortaya konulacaktır. Buna göre çalışma “Ekonomik Güçlükler Açısından Köy”, “Siyasal Yaşam ve Köylü”, “Sosyal Hayat Açısından Köylülük” olmak üzere üç ana kategoride incelenecektir. Söz konusu kategorilere ait sınıflandırmalar ise şu şekildedir:

2.3.1. Ekonomik Güçlükler Açısından Köy/Köylü

2.3.1.1. Feodal Yapı, Ağalık Düzeni ve Yoksulluk

2.3.1.2. Ekonomik Değişim, Ortakçılık ve Tefecilik

2.3.1.3. Değişen Ekonomik İlişkiler Karşısında Köylünün Konumu

2.3.2. Siyasal Yaşamda Köylü

2.3.2.1. Köylünün Gündelik Yaşamında Siyaset

2.3.2.1.1. Köylünün Gündelik Siyasetinde “Toprak”

2.3.2.1.2. Köylünün Gündelik Siyasetinde “Su”

2.3.2.2. İktidar Karşısında Köylü

2.3.2.2.1. Güçlü-Güçsüz İlişkisi

2.3.2.2.2. Ağa-Köylü Çekişmesi

2.3.2.2.3. “Kurnazlık” ve Direniş

2.3.2.2.4. Yozlaşma

2.3.3. Sosyal Hayat Açısından Köylülük

2.3.3.1. Aydın ve Köy İlişkisi

2.3.3.2. Köylü ve Kanaat Önderleri

2.3.3.2.1. Kanaat Önderi Olarak Din Görevlileri/İmamlar

2.3.3.2.2. Kanaat Önderi Olarak Eşraf

2.3.3.3. Modern Yaşamın Göstergeleri ve Köylü

2.3.3.4. İşsiz Kalan Köylünün Kentle Tanışması

2.3.3.5. Muhafazakâr ve Geleneksel Yaşama Bağlı Köylü

2.3.3.6. Yoksul Köylünün “Lüks Yaşam” Sembolleri

2.3.3.7. “Cemaat” İlişkilerinin Mekânı: Köy

2.3.3.7.1. Cemaatin Önemli Bağlayıcı Unsuru: Din

2.3.3.7.2. Cemaatin Önemli Bağlayıcı Unsuru: Aile

2.3.3.8. Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Gelenekleriyle Köy

2.3.3.8.1. Kent ve Köy Arasında Kasaba

2.3.3.8.2. İdealize Edilen Sığınılacak Bir Mekân Olarak Köy

Bu sınıflandırmaya göre “Ekonomik Güçlükler Açısından Köy” başlığı altında incelenen köylü ve köylülük, öncelikle ekonomik ilişkilerle temsil edilmeleri noktasında kategorize edilmiştir. Ekonomik ilişkiler açısından yapılan bu kategorileştirme her şeyden önce köylülüğün en temel anlamda iktisadi açıdan tanımlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu ilişkilerde her dönem romanlarda köylüler yoksul olarak kurgulanmış olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan romanlarda simgeleştirilen zengin köylü yani ağaların temel eleştiri noktaları ekonomik anlamda yoksul köylüyü sömürmesi ve siyasal anlamda ise yoksul köylüyü kullanması olarak tespit edildiğinden

yoksul köylü ve feodal yapı ve ağalık düzeni şeklinde bir sınıflandırmaya gidilmiştir. Bu sınıflandırmada bir başka kategori ise “Ekonomik Değişim, Ortakçılık ve Tefecilik” dir. Bu kategoride toplumda yaşanan ekonomik değişimlerin köylüye nasıl etki ettiği üzerinde durulurken feodal dönemde kullanılan takas yönteminden parayla tanışan köylünün geçim sıkıntıları anlatılmıştır. Paranın köylülerin hayatına girmesi ile birlikte yoksulluğun giderek artması ve kendini idame ettirememesi ve borçlanması üzerinde durulmuştur. Borç ilişkileri tefecilikle karşılaşan köylülerle birlikte anlatılmıştır. Bununla birlikte yoksul köylünün para ekonomisi ile birlikte giderek yoksullaşması kuramsal kısımda anlatıldığı gibi romanlarda da ortakçılık ilişkilerinde kendini göstermiş olduğu tespit edilmiştir. Bu başlık altındaki son kategoride ise değişen ekonomik ilişkiler karşısında köye giren kapitalist üretim biçimi ve buna bağlı olarak gelişen makineleşme ile birlikte değişen ilişkiler ve köylünün kendi içinde sınıfsallaşmasına değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci ana kategorisi ise “Siyasal Yaşamda Köylü” dür. Bu ana kategorinin alt kategorilerden “Köylünün Gündelik Yaşamında Siyaset” alt başlığında, köylülerin siyasi eylemlerinin kaynağını nelerin oluşturduğunun yanıtına bakılmıştır. Bu açıdan romanlarda hayatta kalabilme koşullarından hangilerinin köylünün gündelik siyasetini kurduğuna bakılmıştır. Bu anlamda romanlarda fikirler, değerler, su, para, eğitim gibi gündelik yaşamın unsurlarının gündelik siyaseti oluşturduğu tespit edilmiştir. “Köylünün Gündelik Yaşamında Siyaset” başlığının alt başlıklarında bu siyaseti oluşturan unsurlardan toprak, su gibi unsurların hemen her romanda nasıl konu edildiğine bakılmıştır. “İktidar Karşısında Köylü” kategorisinde ise siyasi iktidarla köylünün nasıl bir ilişki içinde olduğuna bakılmıştır. Bu kategorinin alt başlıklarından “Güçlü Güçsüz İlişkisi” nde ise yöneten ve yönetilen ilişkisinin romanlarda nasıl kurulduğuna ve bu yapıda kimlerin yöneten kimlerin yönetilen olarak sunulduğu incelenmiştir. “Kurnazlık ve Direniş” kategorisinde ise köylülerin direniş unsurlarının neler olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü ana kategorisi “Sosyal Hayat Açısından Köylülük” başlığında siyasi ve ekonomik alanın dışında sosyal yaşamın romanlarda hangi açılardan ele alındığı ve bunların nelerle sunulduğuna değinilmiştir. Bir şekilde köyle ilişki içinde olan aydınların köy/köylünün sorunlarına hangi açılardan yöneldikleri ve bu bağlamda hem devlet politikalarına hem de köylerdeki etkin güçlere ilişkin muhalif söylemlerin nasıl kurulduğu “Aydın ve Köy İlişkisi” kategorisinde incelenmiştir. “Köylünün Kanaat Önderleri” kategorisinde ise köylünün siyasal yaşamda hangi kanaat önderleri tarafından yönlendirildiği ya da yol gösterildiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu anlamda “Kanaat Önderi Olarak Din Görevlileri/İmamlar” ve “Kanaat Önderi Olarak Eşraf” alt başlıklarında köylünün bu kişilerle ilişkisi incelenmiştir.

Bu açıdan modern yaşam içinde köylünün durduğu konum romanlarda nasıl sunulduğu “Modern Yaşamın Ve Köylü” alt kategorisinde ele alınmıştır. Köylünün kente neden ve hangi koşullarla göç ettiği ise “İşsiz Kalan Köylünün Kentle Tanışması” alt kategorisinde incelenmiştir. “Muhafazakâr ve Geleneksel Yaşama Bağlı Köylü” alt kategorisinde, köylünün neden ve hangi geleneksel kodlara sarıldığı ve muhafazakâr çizgide durduğu ele alınmıştır. Romanlarda köyün hangi açılardan cemaat unsurları taşıdığı ve bu cemaat ilişkilerinde dinin etkisinin nasıl etki ettiği “Cemaat İlişkilerinin Mekanı Köy” ve “Cemaatin Önemli Bağlayıcı Unsuru: Din” başlıklarında incelenmiştir. Cemaat ilişkileri kapsamında ailenin etkisinin nelerle simgeleştirildiği “Cemaatin Önemli Bağlayıcı Unsuru: Aile” başlığında incelenmiştir. Siyasal, sosyal ve ekonomik geleneklerle köyün hangi kodlarla sunulduğuna “Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Gelenekleriyle Köy” başlığında incelenmiştir. Bu başlığın alt kategorilerinde kent-köy, kasaba-köy ilişkisinin romanlarda hangi açılardan ele alındığı “Kent ve Köy Arasında Kasaba”, “İdealize Edilen Sığınılacak Bir Mekân Olarak Köy” alt kategorilerinde incelenmiştir.

2.3.1. Ekonomik Güçlükler Açısından Köy/Köylü

Çalışmanın ilgili bölümünde üzerinde durulduğu gibi Türk edebiyat tarihinde köy ve köylülere her zaman değinilmiştir. Bu değinmeler 1950 ve sonrasında olduğu gibi kimi zaman doğrudan köylünün sorunları, 1970 yıllardan sonra da kentle iç içe ele alınarak anlatıldığı gibi kimi zaman da erken Cumhuriyet dönemi romanlarda olduğu gibi arka planda anlatılarak sunulmuştur. Ancak Tanzimat döneminden itibaren romanlarda köy ve köylünün ekonomik anlamda dönüşümleri anlatılarak esasen toplumun bir panoraması resmedilmiştir. Bu ekonomik sorunlar köylünün yoksulluğu- işsizliği, feodal yapının eleştirisi ile ağalık düzeninin ele alınması, toprak mücadelesi ve susuzluk, tefecilik, Türkiye'nin ekonomik anlamdaki değişiminin köylüye etkileri gibi başlıklarda izlemek mümkündür.

2.3.1.1. Feodal Yapı, Ağalık Düzeni ve Yoksulluk

Tanzimat döneminden başlayarak Demokrat Parti dönemine kadar süreç içindeki romanlarda, Boratav'ın bahsettiği (2004) çalışmanın birinci bölümünde de tartışılan, küçük üreticiler ekonomisini görmek mümkündür. Küçük üreticilikte, köylü sınırlı ölçüde toprağa sahip olsa bile sahip olduğu toprak ve iş aletleri ile ailenin yeniden üretimini sağlayamaz. Bu nedenle bu grup, ya toprak kiralayarak veya işgücünü diğer işletmelere satarak varlığını sürdürebilir. *Karabibik* (1890) romanında, “akşamları bir kaşık çorba içecek kadar” ürün üreten kahraman, toprağını sürececek hayvanı ve bunu alacak parasının olmamasından bahseder: “...Ah bir çift. Bu hayvanları ne kadar sevecekti... Para! Bunun için yirmi mecit olsun gerekliydi...” (2010: 14). *Bizim Köy* romanında biraz toprağa sahip köylünün onu işleyecek hayvanı olmaması: “...Kağnı ve kağnyıya koşacak öküz herkeste pek bulunmaz. Onun için kağnısız ama bir öküzü ya da eşiği bulunanlar sap çekebilecek öküzü, kağnısı olanlarla ortak olurlar. Ortak olmak için yalvarıp yüzü suyu döktüğü konu komşusu buna yanaşmazsa, işte o zaman ali haraptır köylünün...” (2004: 38) olarak anlatılır.

Küçük Paşa (1910) romanında ise; "...dikdörtgen şeklinde olan bu odanın iki büyük kenarına birer sıra taş dizilmiş, duvarla bu aş dizisi arasında kalan boşluğun toprakla doldurulması ile yerden bir karış kadar yüksek iki şilte payı, yani sedir yapılmıştı. Sonra üzerine kaba hasır ve siyah çul serilerek ocağın iki tarafına birer minder örtüsü konulmuş üçer yastık dayanmıştı. Gündüz minder, gece yatak vazifelerini gören bu minderler..." (2011: 95) gibi yapılan ev tasviri ile köylünün yoksulluğu anlatılır. Giderek toprak işçisi olan köylüler, tamamen veya büyük ölçüde işgüçlerini satarak yaşayan, dolayısıyla kapitalist ilişkileri temsil eden bir gruptur. İşgücünü satarak yaşamak zorunda olan *Yaban'* ın köylüleri kış mevsimi harici toprak sahiplerine çalışırlar. Köylüler, küçük bir parça toprağa sahip olan, bunu kendisinin işlediği ve geçinmesine yetmeyecek kadar ürün alan küçük üretici olarak karşımıza çıkar.

1950'li yıllardan sonra, çalışmada daha önce de belirtildiği üzere Türkiye'de her alanda olduğu gibi tarım alanında da görece hızlı bir büyüme olmuş özellikle makineli tarım yaygınlaşmıştır. Kapitalizmin kendini giderek hissettirdiği ülkede romanlar da bu konu üzerinde durmuş ve bu konuyu köy üzerinden anlatmışlardır. Bu açıdan erken Cumhuriyet dönemi romanlarda görülen küçük üretici ekonomisi yerini kapitalist ekonomiye bırakmıştır. Bu dönem romanlarda artık köylünün kendine yetmeyen bir toprağı bile kalmamıştır ya da bu yolda hızla gitmektedir. Kemal Tahir'in *Köyün Kamburu* romanında tüm toprakların, malların mülklerin Abuzer Ağa'ya ait olması gibi Samim Kocagöz'ün *Bir Çift Öküz* romanında her şeyin İbrahim Ağa'ya geçmesi anlatılır. Kocagöz, köylülerin ellerinde giderek bir şeyin kalmamasını şu şekilde anlatır: "...Üç, dört yıl önce, İmram Ağanın ortaklarıydı (köylüler) çoğu. Bir motor dalaveresi çıktı. Yüz ortağın ettiğini iki motor etmeye, sürmeye, ekmeye başladı. İbrahim motorları alınca, hepsini s...etti. (Köylüler) Birinci yıl kazandıklarını yediler. İkinci yıl, öküzlerini kasaplara satıp yediler. Üçüncü yıl, bir bölümü şehirlerde iş aramaya gitti. Kalanlar da ırgatlık ediyor. Yarı aç, yarı tok..." (1970: 14). Köyde toprağı olmayan ve bu nedenle köyden göç etmek zorunda olanlardan bir kaçı da Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar*

Üzerinde isimli eserindedir. Roman, “...Orta Anadolu’nun seksen evlik köylerinden Ç. Köyünün erkekleri o yıl da çalışmak için çeşitli iş bölgelerine dağıldılar...” anlatımıyla kente çalışmak için göç eden köylüleri anlatır.

Aşağıdaki tablo çalışmaya konu edilen romanlarda köylünün üretim süreci içinde köylüye nasıl yaklaşıldığını anlatmaktadır.

Tablo 3: Köylünün Sosyal Üretim İlişkilerine Göre Romanlarda Dağılımı

Toprak Ağası	Yunus Ağa (<i>Kuyucaklı Yusuf</i>), Kamber Ağa (<i>Küçük Paşa</i>), Salih Ağa (<i>Yaban</i>), İbrahim Ağa (<i>Bir Karış Toprak</i>), <i>Yılan Hikayesi</i> , Derviş Bey ve Akyollu Mustafa Bey (<i>Demirciler Çarşısı Cinayeti</i>), <i>Büyük Mal</i> , <i>Yedi Çınar Yaylası</i> .
Zengin Köylü, Kapitalist Çiftçi	Hilmi Bey (<i>Kuyucaklı Yusuf</i>), İbrahim Ağa, Yakup (<i>Bir Karış Toprak</i>), Muhtar İzzet (<i>Sarı Traktör</i>), Derviş Bey ve Akyollu Mustafa Bey (<i>Demirciler Çarşısı Cinayeti</i>), <i>Büyük Mal</i> , <i>Yedi Çınar Yaylası</i> , Kantarcıların Hüseyin Efendi (<i>Vurun Kahpeye</i>).
Orta Köylü	Yusuf (<i>Kuyucaklı Yusuf</i>), Koca İmam (<i>Karabibik</i>), Mehmet Ali (<i>Yaban</i>), <i>Bir Karış Toprak</i> , Recep (<i>Yılan Hikayesi</i>), <i>Sarı Traktör</i> , Hurşit Ağa (<i>Yıldız Karayel</i>), Kır Abbas (<i>Kaplumbağalar</i>).
Yoksul Köylü	Karabibik (<i>Karabibik</i>), Ali (<i>Küçük Paşa</i>), <i>Bizim Köy</i> , <i>Bir Karış Toprak</i> , <i>Sarı Traktör</i> , <i>Büyük Mal</i> , <i>Yedi Çınar Yaylası</i> , Kara Bayram (Yılanların Öcü).
Tarım İşçisi	<i>Kuyucaklı Yusuf</i> , <i>Sarı Traktör</i> , <i>Demirciler Çarşısı Cinayeti</i> , <i>Büyük Mal</i> , <i>Yedi Çınar Yaylası</i> , <i>Bir Çift Öküz</i> , ⁵⁸ <i>Bereketli Topraklar Üzerinde</i> .

⁵⁸ Tarım işçisinin durumunu anlatması açısından *Bir Çift Öküz* romanından şu alıntı iyi bir örnektir: “...köyde herkes evine sinmişti. Yalnız kahve, ağzına değin doluydu. Pamukların toplanması yeni bittiği için, milletin cebinde ırgatlık edenine varana dek az çok para vardı. Bol bol kahve çay içebilecek para...Nasıl olsa bir yandan da İbrahim Ağa’nın zeytinlerini toplamaya başlamışlardı. Köşede bucakta sıkışmış birkaç zeytin ağacı olan köylü, ‘Zeytin bu yıl iyi, bol’, deyip kasılıyor, yağmuru bahane ederek kahvede yan geliyordu. Zaten yağmur olmasa da yine gitmezlerdi bazı kalp kişiler zeytin toplamaya; karıyı kızanı, çoluğu çocuğu yollarlar, yine kahvede çöker otururlardı. Yalnız aslan yaylasından inen yörükler, yağmur çamur demez, fırsat buldukça çalışır, zeytinliklerdeki damlarda barınır, ağanın korkusundan pek köye, kahveye inmezlerdi... İbrahim Ağa’nın pamuğu çapalanacak bütün yaz, İbrahim Ağa’nın pamuğu toplanacak bütün güz, İbrahim Ağa’nın zeytini toplanacak, silkilecek bütün kış. Kalıyordu baharda birkaç ay boş vakitleri...” (Kocagöz, 1970: 156-157).

Küçük üretici köylülerle birlikte, orta ölçekli toprağa, bunu işlemeye yetecek, yaşamalarını idare ettirecek kadar hayvana sahip orta sınıf köylüler de romanlarda görülür. Bunlar, basit yeniden üretim sıkışması olarak adlandırılan genellikle kuraklık, aşırı yağış ve satın almaları gereken mallarla satabilecekleri mallar arasındaki değişim fiyatlarının aleyhlerine dönmesi gibi şoklar karşısında yoksul köylü saflarına doğru itilmiş (Bernstein, 2009:) biçimde tasvir edilirler.

Aile reisinin hastalığı ya da ölümü gibi savunmasızlıklar istikrarsızlıklar köylünün batmasına ya da kıt kanaat geçinebilmesine neden olmaktadır. *Sarı Traktör*'de (1958) de basit yeniden üretim sıkışmasını görmek mümkündür. Roman karakteri Arif'in babası köyde az sayıda durumu iyi olan ailelerdendir. Bir gün babanın hastalanması ile tüm işler aksar, ailenin diğer fertleri eskisi gibi yaşayamazlar. Bunun üzerine ailenin sahip olduğu hayvanlar satılır, ürünler az kişinin üretimiyle yaşanabilecek biçimde traktör parası yapılır. Ailenin eski üretim girdisi, değişir. Yoksullaşmazlar ya da kıtlığa düşmezler ancak yaşam kaliteleri eskisine göre değişir.

Önemli miktarda ürün fazlasına sahip olan bir köylü bir ya da birden fazla ürün kaldırabildiği halde, geçinme sınırında bulunan bir köylü, en küçük bir aksilikte tüm ürün ya da gelirlerini kaybeder. Bu aksilik ister iklime bağlı (su baskını, kuraklık, vb.), ister biyolojik (insan, hayvan ya da bitki hastalıkları), ister ekonomik (piyasa durgunluğu, dalgalanma, vb. ya da politik (iç savaş vb.) olsun köylüler her defasında kıtlığa mahkûm olurlar (Mazoyer ve Roudart, 2010). *Bir Karış Toprak*'ta (1957), tüm hayvanlarını satıp toprak almış ve yerleşik hayata geçmiş Türkmen köylülerin tüm tarlalarını Menderes baskını vurduğu için her şeyini kaybeden köylü su altındaki toprağını bırakıp yeniden yaylara çıkmıştır. Kıtlığa mahkûm olan köylülere bir örnek de *Küçük Paşa*'da söz konusudur. Başkahraman olan Küçük Paşa'nın babası askere gidince, aile fertleri kendi geçimlerini idare edemez hale gelirler. Buna benzer olarak *Kuyucaklı Yusuf* (1937) romanında da, aile büyüğü baba ölür, evin diğer

erkeği sürekli başka köylere işe gider. Bu durumda evde kalan kadınlar kıtlık içerisinde, geçinebilmek için çaba harcarlar. *Yıldız Karayel* romanında ise, geçinme sınırında Cide’de yaşayan köylü Hurşit ağanın topraklarını devlet istimlakı ile kaybetmesini anlatan “...anlaşıldı, rahat vermeyecekler. Sahil yolu, kıyı şeridi diye yazmış gazeteler. Sahil yolunun dağ başında işi ne. Biz dağ köylüsüyüz. Hayvancılıktan geçinmekteyiz. Dört dönüm toprak bende var. Ona da bu adamlar (devlet görevlileri) göz diktiler. İlle de yol geçirecekler üstünden...” (İlgaz, 2011: 7) cümleleri köylünün sadece biyolojik ve doğal olaylar, ağalık düzeni nedeniyle değil siyasi çekişmeler ve eylemlerle de yoksullaştığını anlatır.

Feodal dönem ve yapıdan kalma, toprağın sahibi olmakla burada yaşayan insan toplulukları üzerinde de hak sahibi olmayı anlatan ağalık kurumu, romanlarda köylülerin ortakçılık yöntemleriyle toprağı kullandığını, köylünün kendisi gibi oturduğu ev ve eklentilerinin, hayvanlarını otlattıkları otlak ve meraların, ağanın veya ailesinin mülkü olarak resmedilir. Ağalık kurumu, Türkiye için Osmanlı’dan Cumhuriyet dönemine kadar varlığını sürdürmüştür.

Özellikle devlet gücünün zayıf olduğu, kamusal hizmetlerin halka ulaşmadığı yerlerde ağalık bir toplumsal kurum olarak halkla devlet arasındaki boşluğu doldurmuştur. Bunu Yaşar Kemal’in *Demirciler Çarşısı Cinayeti* isimli eserinde izlemek mümkündür. Romana konu edilen Derviş ve Mustafa isimli soylu ağalar devletle halk arasındaki boşluğu dolduran hatta bu nedenle devletin kendisi olarak resmedilmiştir: “...Hükümet var sanıyorsunuz, hâlbuki burada hükümet yüz yıldır Derviş ve Mustafa’dır...”, bu ağalar yeri geldiğinde sahipsiz kalanları sahiplenir, kimi zaman ev ve para yardımında bulunur, köylünün düğün, derneğini yapar, köylüyü eşkıyalardan korur.

Köylüler romanlarda, merkezi yönetimle ilişkisi olduğu için köyün muhtarına, ağalara fiziksel ve ekonomik açıdan bağımlıdır. Muhtar kasaba ve şehirdeki resmi makamlarla ilgili işleri hallettiği için, köylünün gözünde

yüce insan olarak görülür. *Yaban* romanında köylünün askerlik işlerini halleden muhtara tüm köylü saygı duyar. Göçmenlere evini açan *Yediçininar Yaylası*'nın ağasında olduğu gibi, ağalar kimi zaman kalacak yer, kimi zaman *Bir Karış Toprak*'ta olduğu gibi ekecek toprak, kimi zaman *Kuyucaklı Yusuf* ve *Demirciler Çarşısı Cinayeti*'nde olduğu gibi çalışacak arazi vererek de saygıyı ve tabi ki bağımlılığı kazanırlar. *Dönemeçte* romanında hâkime karşı tüm topluluğun nasıl neden saygı ve bağlılık duyduğu şu cümlelerle anlatılmaktadır: "...Asliye Ceza'ya bakan Münir Bey var. Çevreye, itibara değer veriyorsan onunla iyi geçin. Halk tapar ona adeta. Kaskatı bir dürüstlük timsali. Bizler de sayarız. İstersen sayma. Bilir saydırmasını kerata. Ve o sana nasıl davranırsa çevre de o gözle bakacaktır sana. Böyle bilesin bunu... Yanında bir örneğin mörmeğin dedin mi, yandın. Bırak git daha iyi. Çünkü aşçısından garsonuna, bakkalından terzisine kadar herkes ters bakar artık. Ama bir de kulübe gelirken koluna girdi mi, sırtın yere gelmez; el üstünde tutulursun..." (2005: 57).

Devlet gücünün zayıf olduğu, kamusal hizmetlerin halka ulaşmadığı yerlerde ağalığın bir toplumsal kurum olarak halkla devlet arasındaki boşluğun doldurulması çoğunlukla yoksul köylü için olumlu anlamda olmamıştır. Yaşar Kemal'in *Demirciler Çarşısı Cinayeti* örneğinden ve diğer tüm romanlarda ağalar devletle köylü arasındaki boşluktan kendi çıkarları için yararlanmışlardır. Zaten toprak ve diğer her şeyin sahibi olan ağa köylünün hiçbir yaşam hakkına fırsat vermemiş, cahil ve yoksul köylünün devlet ve diğer kurumlarla ilişki kurmasına da olanak tanımamıştır. Çoğunlukla romanlarda ağaların kendi çıkarlarını koruyabilmek için giriştikleri haksızlıklar anlatılmıştır. Bu, Yaşar Kemal'in *Demirciler Çarşısı Cinayeti* isimli eserinde köylü için iyi, korumacı olan ağaların çocukları yani yeni nesil ağalarla sunulmaktadır. Pazar ekonomisinin genişlemesi ve tarımda makineleşmenin yaygınlaşması ile geleneksel ilişkilerin önemli ölçüde etkilendiği vurgulanır. Bu ağalarla birlikte ortakçılara verilen topraklar azaltılır, yeni oluşan ailelere toprak verilmez. Daha önce uçsuz bucaksız bataklık olan yerler bu ağalar tarafından işlenmeye başlanır bu nedenle de yerleşik yaşama geçmeye

alışan gmenler bu topraklardan gnderilirler. Teknolojik olarak ortakılara gereksinme duymayacak duruma gelen bu ikinci nesil aalar topraklarını tek bir işletmeye çevirmek için çaba gösteren kapitalist işletmecilere dnşrlr.

Aalık sistemini, Osmanlı döneminden rnekleyerek anlatan ve bu sırada eleştiren Samim Kocagöz'n *Bir Karış Toprak* isimli romanında şu şekilde verilmiştir: "...Osmanlı toprağı, Osmanlı padişahının malıdır. Ancak Osmanlı ağasının işlemesine izi verir. Bu toprağın bir karşısında Osmanlı köylüsünün hakkı yoktur. Köylü ağa izin verirse sürer toprağı...." (Kocagöz, 1964: 107). Kimi zaman da ağaların toprak dışında kanunsuz başka işlerle zengin olması bu zenginleşmeyi de yoksul köylüyü kullanarak yaptığı anlatılır. Bu anlamda *Yıldız Karayel* romanında büyük ağalar için bir karış toprağı olmayan kişiler iki ve sigara kaçakçılığı yaptığı, iyi bir örnek olarak sunulmaktadır.

Demokrat Parti döneminde tarımda hızla makineleşme artmış, önemli miktarda yeni toprak ekime açılmış ve toprak mülkiyetindeki eşitsizlik daha da derinleşmiştir. Bu durum yukarıda rneği verilen Yaşar Kemal'in *Demirciler arşısı Cinayeti* isimli eserinde, uçsuz bucaksız bataklıkların ağalar tarafından tarla haline getirilmesi ve burada yaşayanların kovulmasıyla anlatılır. Ağaların topraklara el koymasına devlet tarafından ses çıkarılmamasını anlatan bir örnek de *Bir ift öküz* isimli romanda sunulmuştur. Köyün ağası İbrahim, yerleşik yaşama geçmeye karar vermiş yörüklerin çok para vererek satın aldıkları topraklarına el koymuştur. Hayvancılıkla geçinen yörükler hayvanlarını satarak tarla almış ve Subaşı köyüne yerleşmişlerdir. Ancak tarlalarını Menderes ırmağının taşması sonucu ekinlerini kaybetmişler, borçlarını ödeyememiş ve tekrar dağlara gitmişlerdir. Devletten daha önce satın alınan ve sahipsiz kalan topraklara ağa el koymuş ve bunu bilen devlet görevlileri de ses çıkarmamıştır. Romana göre vergi alan devlet, ağanın bu toprakları almasına ses etmemiş, ağa da vergisini vermeye razı olmuş böylece daha fazla toprağa sahip olmuştur.

2.3.1.2. Ekonomik Değişim, Ortakçılık ve Tefecilik

Erken Cumhuriyet dönemi romanlarda sadece kendi toprağını, aile emeğiyle işleyen, kendi geçimine yetecek kadar iş aletlerine sahip olan köylüler vardır. Bu köylüler kendine yetecek kadar üretim yaparak piyasayla bağımsız bir ilişki kurmalarına neden olur. Bu ilişki ve üretim, üretim, kriz durumlarında köylünün daha az tüketim yaparak ve piyasa ilişkisini azaltarak az çabayla varlığını devam ettirmesine neden olur (Shanin, 1966). Bu açıdan, bu romanlarda sömürü ilişkisi yaratmayan bir ticareti görmek mümkündür. Piyasa için üretimin en ilkel şartlarında üretici ve tüketicinin aracısız olarak ve doğrudan doğruya karşı karşıya gelmesi söz konusudur. *Sarı Traktörde*, buğdaylarını ve şeker pancarlarını aracı olmadan doğrudan devlete satarlar. Bu satıştan elde ettikleri ile de zanaatkârlardan tarımsal olmayan tüketim mallarını alırlar. *Küçük Paşa* romanında benzer şeyi görmek mümkündür. Köyde elde ettikleri ürünlerini köye arada bir gelip ürünlerini satan zanaatkârlara veren köylü bunlardan bayram için kıyafet vb. şeylerini alırlar. *Bizim Köy* romanında; "...Nevşehir gibi yerden iki sepet üzüm satmak için ta bizim buralara kadar gelirler. *Bizim Köy'* den de bir çuval çavdarla gidip, Nevşehir'de üzüme değişenler çıkar..." (2004: 31) veya "...Mehmet Ali'nin anası, evde yaptığı bütün iyi şeyleri, yemez, içmez, hiç kimseye tattırmaz, alır kasabaya götürür. Ben geldiğim günden beri gerçi, bunların bir miktarını evde koyabiliyoruz. Ben yağı olsun, yoğurdu olsun, peyniri veya sucuğu olsun, kasabadaki fiyatının iki mislini verip almağa muvaffak olabiliyorum. Bu suretle de kadın gene memnun görünmüyor. Mırıldanıyor, çünkü onca, paranın bereketlisi, pazarda kazanılandır..." (2003: 31) *Yaban* romanında tasvir edildiği gibi köylü malını aracısız olarak kasaba/şehir pazarlarına götürerek satar ya da takas eder. Küçük üreticiliği en katıksız biçimde temsil eden grup budur.

Erken Cumhuriyet dönemi romanlarındaki küçük üretici ekonomisi, ülkede yaşanan ekonomik ve siyasal gelişimlerle değişmeye başlar.

Demokrat Partinin iktidara gelmesinden sonra değişen ekonomi politikalarının yansımaları romanlarda görmek mümkündür. Bu dönemden sonra romanlarda köylünün işgücü piyasasına girdiğı ölçüde kapitalist ilişkilerle bütünleştigi, toprak ağalığına bağımlı bir ortakçılık durumunda yarı-feodal ilişki içine girer. Bir tarla işletmesinde işçiliğı üstlenmek suretiyle yıllık gelire ortak olan ve tüm aile fertlerinin istihdam edilmesine imkân veren ortakçılık Kemal Tahir'in *Köyün Kamburu*'nda doğrudan anlatılmıştır. Ortakçıya toprağını kiralayan Çalık Hafız'ın annesi bir süre sonra bu durumun geçinmelerine yetmediğini anlayarak oğluna "...bir çift öküz uydursak, tarlalarımızı ortakçıdan kurtarsak... Sen Allah'ıma şükür, iyileştin, askerliğin neyin de yok... Bir hizmetkâr bul da rençberliğe giriş..." der. Buradan tarlası olan orta sınıf bir köylünün bile geçinmekte zorlandığını söylemek mümkündür. Aynı zamanda küçük ve orta mülk sahiplerinden toprak kiralayarak varlığını sürdürebilen ve piyasaya üretim yapan yoksul köylünün ise, belli ölçülerde küçük meta üretimini içerdiği söylenebilir. Az sayıda orta sınıf köylü, zenginler sınıfına katılarak kapitalist toprak sahibi olurken, sayıca çok olan fakir köylülerin giderek toprağı olmayan işçi haline geldikleri söylenebilir.

Romanlarda köylünün giderek kendi içinde sınıfsallaşması ile birlikte aracı kurumlar da ortaya çıkar. Üretici ve tüketici arasına tefeci/tüccar unsurunun girmesiyle, bu "aracısız ticaret" modeli tarihe karışır. Artık aracı niteliğıyle tüccar ortaya çıkar. Aracı, tek bir mal için, üreticiye gider malını satın alır. Aynı biçimde malı tüketiciye fazla fiyata satar. Romanlarda aracı tüccar sermayesinin kaynağı, satan ve satın alan üreticiler arasına kendisini asalakça sokar iki taraf arasında para kazanır. Aracı tüccar-tefeci, *Bir Karış Toprak'ta* tüm malları, tarlaları alan ve bunları satan Agop Efendi, *Karabibik'te* ürünleri alan ve yeni ürünleri de köylüye satan Anderya, *Bir Çift Öküz'de* tüm buğdayı ve pamuğı alan Rıza Efendi olarak ortaya çıkar. Bu durumda köylüler toprak sahibine, tefeci ve tüccarlara sürekli borçlanarak özgür üretici konumunu kaybeder.

2.3.1.3. Değişen Ekonomik İlişkiler Karşısında Köylünün Konumu

Büyük toprak sahibi olan köylüler (ağalar) romanlarda önce kapitalistleşmeye ve tekelleşme eğilimlerine karşı çıkmışlardır. Çünkü bu eğilimlerin, kendi varlıklarını tehlikeye düşüreceğini kestirmişlerdir. Aynı nedenlerden dolayı değişimi ve değişimin yönünü etkileme amacı nedeniyle muhafazakâr ve tutucu konumda olmuşlardır. Muhafazakârlığını da güçlü iktidarla yani var olanı muhafaza edecek siyasal oluşumları destekleme şeklinde gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Ancak giderek köye giren kapitalist üretim biçimi ve buna bağlı olarak gelişen makineleşme ile ilişkiler değişmeye başlamıştır. Romanlarda bu durum, dayanışma yerine bencillik ve daha çok para ve güç kazanma hırsıyla gösterilmiştir. *Demirciler Çarşısı Cinayeti* (Akçasazın Ağaları⁵⁹), *Bir Çift Öküz*, *Büyük Mal*, *Sarı Traktör* romanlarında geleneksel üretimle para kazanan ağalar makineyle tanışır. Bu süreçten sonra da hem geleneksel ilişkilere ve üretime karşı olmuş hem de var olan dayanışma ve “yoksulun yanında olan, onları besleyen benzeri ağalık” özelliklerini yitirmiş, kuşak ve sınıf çatışmaları halini almıştır.

Hayatını devam ettirmek isteyen köylü bunun için bir toplumun asgari olarak gerekli olanın üstünde ve ötesinde üretmek zorundadır. Bu miktar, köylünün günlük emek harcarken kaybettiği enerjiyi dengelemek için gerekli günlük besin alımını gerekli kılar. Romanlarda köylü sadece kendine asgari kalori (kaybettiği enerjinin yerine koyacağı besin miktarı) temin etmekle birlikte aynı zamanda gelecek yılın ekimini yapabilmek için yeterli tohum temin etmek veya hayvanlarına yiyecek üretmek zorundadırlar. Bu nedenle elde ettiği toplam hasılanın yarıdan fazlası peşinen tohuma ve yeme ayrılır. Bu miktar ihtiyaç fazlası değil üretim araçlarını yerinde tutmanın masraflarına ayrılmış bir miktardır. Köylü aynı zamanda alet edevatını tamir etmek, bıçağını bilemek, ambar ya da evindeki deliği çatlağı sıvamak, avlusunun

⁵⁹ “O iyi insanlar, o güzel atlara bindiler, çekip gittiler.” Akçasazın Ağaları bu cümleyle başlar ve şöyle biter: “O iyi atlar o iyi insanları aldılar, çektiler gittiler.” Söz konusun iyi insanlar iki düşman aşiretin reisleridir ve roman, aşiret kavgasının giderek toprak kavgasına dönüşmesinin ve birbirine karşı acımasız bir kan davası güden iki aşiret şefinin oğullarının ilkel birikimin kuralları içinde yoksul köylülere karşı birleşmesinin hikâyesidir (Timur, 2002: 183).

kenarını çevirmek (*Karabibik*), iş hayvanlarını nallamak, kuşları tarlasından uzaklaştırmaya yarayacak bir bostan korkuluğu yapmak (*Bir Karış Toprak*)⁶⁰ için zaman ve emek ayırmak zorundadır. Dahası akan çatı, kırılmış bir çanak ve giyilemeyecek kadar eskimiş elbiselerinin yerine yenisini koymak zorundadır. Hem üretim hem de tüketim için gerekli asgari aletlerinin yerine yenilerini koymak için ihtiyaç duyulan miktar onun ikmal-ikame fonudur (Wolf, 2000).

Romanlarda kapitalist üretimin hızla yaygınlaşması, üretimde makinenin kullanımı ile birlikte yoksullaşan, yetersiz beslenen ve bozulmuş bir ortamı işleyen yoksul köylüler geçinme sınırında yaşarlar. Bu durumda ikmal ikame fonu için borçlanmak zorunda kalmalarına kötü bir hasat yeterli olur. *Bir Karış Toprak* romanında tüm paralarını yerleşik hayata geçip, çiftçilikle uğraşmak için toprağa yatıran köylüler, daha ilk sene Menderes taşkını ile karşılaşır ve her şeylerini kaybederler. Her şeyini kaybeden köylü ağaya borçlanır. İyi bir hasat köylüye ana borcunu, borç faizinin büyük bir bölümünü ödemek, ölmeyecek kadar yemek ve gelecek dönem için tohumunu saklamak için olanak verir. Ama yoksul köylünün üretim koşullarında iyi ürün almak çok seyrek mümkündür, ortalama ürün bile azdır ve köylüye borcunu ödedikten sonra genellikle yalnızca birkaç ay tok yaşamasını sağlayacak bir ürün kalır. *Bizim Köy*'de şu betimlemelerde ; “...çok kere tezek, saman ve kesmik de tükeniverir kış ortasında. İşte o zaman köylünün hali dumandır... Allah kışı vermiş, kış için gerekli olanları da kendiniz bulun demiş. Bulunmazsa başa gelen çekilir. Gemisini kurtarabilen çıkar karaya, kurtaramayan da gider araya! Öyle oldu, yaşlılar pek az fire ile çıktılar kıştan. Ama çocuklar, çocuklara oldu olanlar! Yeni doğanlardan tutun da, bir yaşındakilere kadar hiç kalmadı. Soğuğu fırsat bilen amansız çocuk hastalıkları, silip süpürdü yavrucakları...” (2004: 25-27) köylü ne kadar çalışsa da borçlarını ödedikten sonra kalanla geçinmesi ve hayatta

⁶⁰ “...kazlar, tarlanın öte başına indiler... usul usul yanaşacağım. Sonra bir koşu onar havalanana dek durur, tüfeğimi ateşlerim... eğile eğile yürümeye başladı, neredeyse emekliyordu... birden hep birlik koşacağız ha hazır olun... üçü birden fırladılar...” (Kocagöz, 1964: 57).

kalmasının güçlüğü vurgulanır. Köylü her defasında daha erken ve daha fazla miktarda borç almak zorunda kalır.

İkmal-ikame fonunu sadece teknik anlamda değil, aynı zamanda kültürel anlamda düşünmek gerekir. Belli bir teknolojinin alet ve tekniklerini geçmişteki uzun kültürel birikimin ürünleridirler. Çömleği ve depolama kabı ya da iş hayvanı olmayan teknolojiler vardır. Ancak bir teknoloji, bu unsurları bir kez içerir hale gelince, bunlar günlük hayatın ayrılmaz bir parçası, bundan ötürü de kültürel olarak gerekli hale gelirler. Yunan filozofu Diyojen gibi bir kimse elindeki su kabını fırlatıp atabilir zira kendi eliyle kendine su kabı yapabildiği müddetçe susuzluktan sıkıntı çekecek değildir. Fakat çömlekçinin yaptığı su kapları bir kimsenin kültürel beklentilerinin bir parçası haline gelince su kapları sadece su kabı olmaktan çıkıp bir kimsenin uğrunda eylemde bulunması gereken bir amaç haline gelirler. Bu nedenle, ikmal-ikame fonunu tehdit eden *Yıldız Karayel*'de olduğu gibi devletin toprakları istimlakı ve denizde fırtınada teknenin batması, bir yangın, bir kuraklık, su baskını, *Yılanların Öcü*'nde ki gibi evinin önüne ev yapılmasına köyün ileri gelenlerinin izin vermesi, *Kaplumbağalar*'da olduğu gibi devletin ekili araziye el koyması ya da herhangi bir talihsizlik sadece bir insanın asgari biyolojik varoluşunu değil onun zorunlu kültürel ihtiyaçlarını karşılama kapasitesini tehdit eder. Çünkü bundan sonra batan tekneyi yapabilecek durumu, üzüm ekecek bir arazisi, sel götürdüğü için ekilebilecek bir tarla olmayacaktır. Asgari kalori ihtiyacı ve ikmal-ikame fonu temin edilince bir köylünün üretken faaliyetlerini durdurması makuldür. Onların günlük çalışma sürelerine ilave saat eklemelerini gerektirecek ne teknik ne de toplumsal herhangi bir sebep yoktur.

Wolf'un (2000) yukarıda belirttiği gibi Sarı Traktör romanında, roman kahramanı Arif'in traktörü sadece üretimi artırmak ve emeğin aşırı zorlanmasını azaltılması dışında kültürel sembol haline gelmiştir. Arif'in traktörü olduğunda, nişanlısının gözünde seçkin erkek olacak, köyün ileri gelenleri için çalışkan, kendi yaşlıları içinde statüsel olarak üstte olacaktır. Yine Wolf'un belirttiklerinden yola çıkıldığında, *Küçük paşa* romanında Küçük

Paşa'yı bu sığata taşıyan paşa üniforması sembolik öneme sahiptir. Bu üniforma, köydeki çocukların sahip olmadığı bir şeydir ve bu nedenle ilgi çekmektedir. Aile içinde baba için oğlunun paşa soyundan geldiğı hissini yaşamasına neden olur. Üvey annesi içinse babanın gururlanıp, övündüğü his kıskançlık olarak karşımıza çıkar.

2.3.2. Siyasal Yaşamda Köylü

Roman yazarlarının köyü ekonomik unsurlarıyla anlatmalarının yanından ele aldıkları konulardan biri de köylünün iktidarla ilişkisi ile devletin köy ve köylü politikaları olmuştur. Buna göre yazarlar bürokratik yapıdaki aksaklıklar, köylünün direniş unsurları, güçlü-güçsüz mücadelesi ve iktidar ile köylü ilişkisi gibi unsurları sorgulamışlardır.

2.3.2.1. Köylünün Gündelik Yaşamında Siyaset

Köylülüğün siyaseti üzerine düşünöldüğünde bu durumda resmi siyaset gibi köylölükte eğer siyaset, sadece köylülerin içinde bulunduğı siyasi sistem ve yaşam arasındaki ilişki olarak aranırsa köylülerin siyasi eylem ve düşünceleri kaçırılır. Köylülerin siyasi eyleminin altında, fikir ve değerler, kaynakların; toprak, su, para, güç, eğitim gibi somut ve somut olmayan şeylerin kullanımı, üretimi, bölüşüm ve kontrol yatar. Kaynakların kullanımı, dağıtımı, üretimi ile ilgili davranışlar; işbirliğı, dayanışma, tartışma, kavga, şiddet, çatışma ile sınıflandırılır. Ve bu davranışlar tüm köylü bireylerini, gruplarını içerir. Bu açıdan köylünün siyaseti her yerdedir. Köylünün gündelik yaşamındaki siyasetin oluşması *Vurun Kahpe*'ye eserinde, Kuvayı Milliye güçlerine destek için toplanması gereken para tartışmalarında görmek mümkündür. Kasaba eşrafı kendi aralarında toplanarak müdafaa için vergiye mahkûm olmalarını kasabadaki öğretmen Aliye'ye ve bunun Kuvayı Milliye güçleriyle olan yakın ilişkilerine

bağlamışlardır. Eşraf öğretmene ilk geldiği günden itibaren yakın olmamış ona kuşkuyla bakmıştır. Öğretmen Aliye, Kuvayı Milliye güçlerinin başı Tosun Bey’le yakın ilişkidir. Bu nedenle eşraf Aliye’nin kendilerinden öğ almak istediğini düşünür, bunun üzerine de kendi siyasetlerini geliştirirler. Sadece kendilerine olan vergi zorunluluğunu tüm kasaba halkı için verildiği söylentisini yayarak kasabanın gündemini bir anda hareketlendirirler.

2.3.2.1.1. Köylünün Gündelik Siyasetinde “Toprak”

Köylünün gündelik siyasetinde yaşamını ve geçimini sağladığı toprak önemli rol oynar. *Kaplumbağalar* romanında, taşlı, çorak bir dağın eteğindeki topraklara kendi kendilerine asma eken köylüler anlatılmaktadır. Toprak, köyden kimsenin tapusunda değildir. Yıllar içinde asmalar büyür, bağ bozumu yapılır bu sırada da üzümleri anayollara çıkarak gelen geçen herkese dağıtılır. Ancak bu köylülerin yararına olmamış tam tersi zararlı çıkmışlardır. Devlet görevlisi tapu kadastro memurları köye gelmiş asmaların dikili olduğu araziye dair inceleme yapmışlardır. Ardından köylülere kullandıkları arazinin hazine malı olduğu –“...14 numaralı Gezici Kadastro Komisyonu’nun 18317 Sayılı Kararı’na göre burası hazineye aittir. Tarafınızdan altı yıl önce kanunsuz bir müdahaleye uğramıştır... Hazine arazilerine müdahalenin zamanaşımı olmadığından ya burasını terk edeceksiniz ya da hazineyle anlaşacaksınız...” (Baykurt, 2011: 261)- ve vergi vermek zorunda oldukları söylenmiştir. Bunun üzerine köylü Kır Abbas öncülüğünde başladığı işe yine onun öncülüğünde bitirmek için toplantılar yapmıştır. Bu toplantıların birinde “...bağlar gitmiştir, masalımız bitmiştir komşular... Hiç insan kendi malının hırsızı olur m? Biz olduk, çabuk üzümleri kağınlara yükleyin...” (Baykurt, 2011: 306, 346) diyerek, devletin köylüye gönderdiği kararlar, köylünün devletle uzlaşamaması, köylünün emeğinin boşa çıkması gibi toprak tartışması, köylünün günlük siyasetini oluşturmuştur.

2.3.2.1.2. Köylünün Gündelik Siyasetinde “Su”

Köylülerin siyasi eyleminin oluşmasına neden olan unsurlardan biri olan suyun kullanımı *Yılan Hikayesi* isimli eserde anlatılır. Eskiden bağ olan arazilerin baraj yapılması ile sular altında kalması ve fakir köylünün bu gölden yararlanamaması ile birlikte siyasi eylemlerinin başlaması anlatılır. Köylü esasen neden tarlalarının sular altında kaldığını ve bu yüzden yoksullukla mücadele ettiğini bilmektedir: “...hani biz, şu gölün yıldan yıla taşmasına, tarlalarımıza girip bir daha çıkmamasına, hepimizin malının irezil olup topumuzun bir topan ekmeğe muhtaç kalmasına, hep Allah’ın afatı diyoruz amma lafın gelişi bu. Sen de ben de, bütün köy de hep biliyoruz işte, bu Allah’ın afatı değil, kul belası... bunca yıldır şu gölden bize bir küçük balık tutturmadılar. Hepsi dalyancı ağanın başı altından. Herifte para kuvvetli, arka kuvvetli. Dalyanına balık gelsin diye, gölün taşkınla dolması lazım...”. Sular altında kalan tarlalarının neden olduğunu bildikleri için köy kahvesinde gizli gizli toplanıp, karar alırlar, konuşurlar. Bu toplantılar ve alınan kararlar, tüm köye kadın erkek, genç yaşlı herkese yayılarak köyün gündemini oluşturur. Köyün gündelik yaşamında, suyun kullanım durumuna göre köylü, siyasi otoritelere karşı destek olur ya da bunları şikâyet eder ve romanda “...daha mı inat ediyosun? Devlet bizim gibi fakir fukaranın sözünü dinler mi? Balık Balık diye, kasabaya varıp hükümet konağına da dayandınız kaç kere...mahkeme ne oldu?...” (Kocagöz, 1982: 32) belirtildiği gibi onlardan umudu keser. Bu durumda, destek olma; çoğunlukla sistemin coşkulu onaylaması, şikâyet ise, destek durumunun tersidir. Köylü bundan sonra bu gündemle birlikte yaşamaya başlar. Suyun kullanımı, toprakların bölüşümü gibi konular; kimi zaman köylünün işbirliği yapması, dayanışması, kimi zamanda kendilerine karşı olanlarla tartışması, çatışması ile anlatılır. Ve bu davranışlar tüm köylü bireylerini, gruplarını içerir. Bu açıdan köylünün siyaseti her yerededir.

2.3.2.2. İktidar Karşısında Köylü

İktidar imgesi yaratan siyasal iktidar, kullandığı yöntem, teknik, değişiklik gösterse de, iktidarın özü hiç değişmeden, aynı amacı; yönetilenlerde saygı ve hayranlık doğurarak kurulu düzenin güvence altına alınmasını güderler. İktidarın hegemonik olmasıyla birlikte insanlar, iktidara yalnızca fiziksel olarak değil, duygusal olarak da bağlanırlar ve bunun sonucunda iktidar olgusunun içerdiği kulluk-kölelik ağının içine kendi istekleriyle saplanıp kalırlar (Ağaoğulları, 2011).

Bu anlamda 1950'lerde Demokrat Parti ortaya koyduğu politikalarla, taşra ve çevre olan köyün temsilcisi, merkez sağıın yaratıcısı, dinsel ve diğer muhafazakâr değerlerin savunucusu olmuştur. İktidara gelmek için seçimlerde köylüyü ekonomik özne olmadan önce, aktif siyasal bir kimliğe kavuşturmuş, bir nevi oy deposu olarak görmüştür. Köylünün seçimlerde oy kullandığı takdirde de *Yılan Hikayesi* romanında ki "...kasabada demokratlar kurulmuşlar gayrı... haber salmışlar köyde parti ocağının kurulması için... demokrat parti bizim işlere mukayyet olacak. Söz veriyorlar..." cümlelerinde olduğu gibi vaatlerde bulunmuş ama bunları gerçekleştirmemiştir. Köylüyü ekonomik anlamda özneleştirmemiş ve yoksulluğunu devam ettiren kararlar almıştır.

Köylüye seçime katılmasını söylemiş, ancak bu demokrasinin şekil şartının yerine getirilmesinden başka bir şey olmamıştır. Çünkü devlet katlarına herhangi bir biçimde erişmesi neredeyse imkânsız olan yoksul köylüler, *Köyün Kamburu*, *Vurun Kahpeye*, *Yılanların Öcü*'nde: "...ister burda kal, bizimle barış, ister mahkemeye git, ipin ucu bizim elimizdedir... Sırtını ilçedeki kodaman particilere ve yöneticilere dayamış muhtarın elindedir ip..." (Baykurt, 2012: 3) veya *Yılan Hikayesi*'nde: "...kaç kere kasabaya vardık, akıllı avukatlara dayandık, tarla dedik, balık dedik, siz hiç meraklanman, arkamızda kanun var, nizam var dediler. Kanundan kuvvetli hiçbir şey olamaz dediler. Üstelik paracıklar da gitti. İşin sonu gelmedi..." (Kocagöz, 1982: 17) diye derdini anlatan köylüde olduğu gibi yine seslerini duyuracak merci bulamamışlardır. *Yıldız Karayel*'de Hurşit Ağa'nın Ankara'da

tanıdığı bürokratlar sayesinde tarlasına dokunmadan yolun yapılmasında olduğu gibi büyük toprak sahipleri, köyün ileri gelenleri ve taşra eşrafı Osmanlı'dan beri devam ettirdikleri güçlü durumlarına kaldıkları yerden devam etmişler, yöresel milletvekilleri ile bürokratik makamlara erişerek taleplerini iletebilmişlerdir.

Romanlarda iktidarın gözünde yiyecek üretiminde monopol olan köylülüğün siyasi etkisi, genellikle onun temel sosyo-politik güçsüzlüğü ile belirlenir. Köy kültürü, siyasi anlamda (oy deposu) güçlü bir kale gibi görünse de zayıftır. Çünkü kendilerini aldatan ya da baskılayan siyasilerle uyuşamaz ve hiçbir konuda etken olmaz. Bu anlamda Samim Kocagöz'ün *Bir Karış Toprak* isimli romanında, kendilerini aldatan ve sömürdüğünü düşündükleri CHP'ye karşı DP'yi desteklerler ancak var olan süreci ve seçimleri değiştirebilecek güce sahip değildirler. Seçimler sonrası CHP yine iktidar olunca köylüler, tarlalarının su altında kalmasına neden olan balık çiftliğine fiziksel şiddetle karşı koysalar da sonucu değiştiremedikleri gibi bir de tutuklanırlar.

Bu anlamda da iktidarı veya iktidara talip olanların genel politikalarının eleştirisi de verilmektedir. Bu politikaların eleştirisi *Bir Çift Öküz* romanının başkişilerinden olan Yakup Emmi tarafından Demokrat Partili yöneticileri eleştirilerek yapılır. Yaşanılan dönemin olumsuz koşullarına dikkat çeken karakter, dönemin Kemal Paşa zamanı olmadığını, Demokrat Parti dönemi olduğunu vurgulayarak, bu iktidarın Atatürk ilkelerinden uzaklaştığına; memurlar üzerinde büyük baskılar uyguladıklarına dikkat çektiği ve demokrasinin gelişini olumsuz bir tavırla karşıladığı görülmektedir. Karakter, milletin kendi kendini yönetmesi ilkesini “kızı başıboş bırakırsan, ya davulcuya varır, ya da zurnacıya” sözüyle eleştirerek, milletin bu yönetim biçimine hazır olmadığının altını çizmekte, bu iktidarın, halkın yararından ziyade, köy ağalarının çıkarlarına yönelik hizmet ettiğini vurgulamaktadır. Nitekim ona göre, Demirkırat zamanı demek, işlerin parayla döndüğü zaman demektir”.

2.3.2.2.1. Güçlü-Güçsüz İlişkisi

Romanlarda insanlar iki biçimde yönetenler ve yönetilenler olarak sunulurlar. Daima daha az sayıda olan ilk sınıf, tüm siyasi işlevleri yerine getirir, iktidarı tekeline alır ve iktidarın getirdiği avantajlardan yararlanır, fakat sayıca fazla olan ikinci sınıf, ilki tarafından yönetilir ve denetlenir. Yöneten sınıfı iki biçimde tanımlayan Pareto, Machiavelli'den ödünç alarak bunu 'Tilkiler' (kurnaz, zeki ve rızayla-harekete geçiren) ve 'Aslanlar' (hayal gücü kısıtlı olan ama zor kullanarak sorun çözen) olarak karakterize eder (Piercon, 2000). Çalışmaya konu edilen romanlarda genel olarak bu iki tip yöneticinin varlığından söz etmek mümkündür. Tilki olarak karakterize edilen yöneticiler romanlarda, köylüyü sürekli kandıran ve her seferinde onu ikna eden ağa, muhtar olarak karşımıza sunulurlar. Samim Kocagöz'ün *Bir Karış Toprak* romanında, toprakların büyük çoğuna sahip İbrahim Ağa daha fazla toprak kazanmak için hırsla köylülerini pek çok şeyden mahrum bırakarak onlara istediğini yaptırır. Bu kimi zaman köylülere borç vererek ve bunun iki katını isteyerek, kimi zaman köyün yakınındaki ilçelerdeki siyasilere başvurması ile olur. Sabahattin Ali'de, *Kuyucaklı Yusuf*'un kendi istediklerini rahatlıkla yapamadığını düşünen eşrafın onu köylere göndermesi, *Yedi Çınar Yaylası*'nda Kenan Ağa'nın yönetime rüşvet vererek köylülerin hizaya gelmesini sağlaması "tilki" yöneticiye örneklerdir. Kan davası gibi aşiret sorununu adam öldürerek çözmeye çalışan *Demirciler Çarşısı Cinayeti*'nin iki ağası ise Pareto'nun aslan yöneticisine örnektir. "Tilki" ve "Aslan" olarak tanımlanabilecek yöneticiler, isyan etmedikleri ve vergilerin ödenmesi konusunda itaatkâr davrandıkları sürece, köylünün gündelik yaşamında ne yaptığıyla çok ilgilenmemektedir.

Devletin oluşturduğu mekanizmadan dolayı, içinde bulunduğu hiyerarşik düzey ne olursa olsun, köylü bir kısmı kendini, devlet erkinin kişiliğinde somutlaştıran iktidarla özdeşleştirerek bir başkasının efendisi olmayı arzular. Böylece, insanlar, iktidarın altında kendilerine küçük alanlar yaratabilmek için etrafında toplanıp onu desteklemeye başlarlar. Kapitalist

sistemin kendini toprakta göstermesinden sonra toprağından kopan köylülerden kimi kendini bu sistem içinde sermayenin yanında köylülere karşı olarak konumlandırmıştır. Kimi zaman haraç, rüşvet alarak kimi zamanda sermaye adına para toplayarak yaşamıştır. Hiçbir dünya görüşü olmayan önceden Halk Partisi'ne yakın duran iktidara Demokrat Parti geldikten sonra hemen yönlerini bu tarafa değiştiren insanların durumunu anlatan *Dönemeçte* romanında; "... Dün Milli Şef'i övmeyi bir şan, şeref yarışı ve yurtseverlik gereği sayan bu insanlar; bugün aynı yüceliği ona sövüp saymakta, onun yönetimini ve onu şaşırtıcı, hatta korkutucu bir hırsla kötülemekte görüyorlardı..." (2005: 78) sistem içinde kendine yer bulan insanları anlatır.

Romanlarda köy ve köyle şehir arasındaki bağlar incelenmiştir. En belirgin özellikleri gerçekçi, nesnel, özel yaşantılara ve gözlemlere dayanan edebi anlatımlardır. Halktan gelen, onun görüşünü, amaçlarını belirten bu yazarlar, topluma ve bireye yeni bir anlayış getirmişlerdir. Romanların çoğu, bu açıdan ezen-ezilen çatışması üzerine kurulmuştur. Ezmek fiili yönetici ve zengin sınıfın genel anlamda halkı sömürmesi dışında, kaba kuvvete dayanarak yapılan hareketleri, yani şiddeti (dayak, işkence, adam öldürme) içerir. Buna karşılık başkaldırının da silahlı başkaldırı olması zorunludur, çünkü ezilenin hakkını araması için başvurabileceği yasal yollar tıkalıdır. Ahmet Oktay'ın da (2011: 218) belirttiği gibi, *Kuyucaklı Yusuf* romanında farklı iktidar ilişkileri söz konusudur. "Bu coğrafyada insana ilişkiler, ister istemez, egemen toplumsal kesimlerin yani eşraf ve mütegalibenin ekonomik gücünden olduğu kadar bu güç sayesinde edinilmiş bireysel gücün baskıcı uygulamalarından da etkilenir. İyi ile kötü arasındaki savaş, bütün bireysel ve rastlantısal görünümüne rağmen, son kertede bu iktidar ve sınıf ilişkileri çerçevesinde meydana gelir. Aslında doğarken ölmüştür Kuyucaklı Yusuf".

Ezilen ve sömürülen insanların başta gelen dertlerinden biri yoksulluk ve açlıktır. Tanzimat, meşrutiyet ve hatta Cumhuriyet'in ilk dönem romanlarında öykünün önemli kişileri Doğu ve Batı'yı temsil eden kişiler olmuştur. Bu dönem romanlarında ise, ezen ve ezilen sınıfların insanları

olmuştur. Ezilenler için iki seçenek sunulmuştur; ya kurban ya da asi olmak. Çoğunluk kurbandır; anlatının kahramanı ise başkaldırma işlevini gören asi figürdür ve asi, kurbanlar arasından çıktığı için kurbandan asiye bir dönüşüm sergiler (Moran, 1997). Bu anlamda *Vurun Kahpeye* romanında Doğu ve Batı'yı temsil eden öğretmen Aliye, *Yeşil Gece'deki Şahin Efendi* ile *Yaban'daki* Ahmet Celal, gericiliğe, yobazlığa karşı çıkmaya çalıştıkları için önce halk tarafından asi olarak ilan edilmiş ardından kurban olmuşlardır.

2.3.2.2.2. Ağa-Köylü Çekişmesi

Güçlü-güçsüz ilişkisi, *Bir Çift Öküz*, *Bir Karış Toprak*, *Demirciler Çarşısı Cinayeti*, *Yediçınar Yaylası*, *Köyün Kamburu* romanlarında ağa-köylü çekişmesi ile verilir. Bu romanlardaki ağaların yerini *Yılanların Öcü*, *Büyük Mal*, *Yılan Hikayesi*, *Bereketli Topraklar Üzerinde*, *Kuyucaklı Yusuf* gibi romanlarda varlıklı ve siyasi gücü ellerinden bulunduran eşraftan beyler, muhtar, bürokratlar ve yakın çevreleri alır. *Yılanların Öcü'* nde güçlü-güçsüz çekişmesinde muhtar önemli rol oynar. Muhtar Hüsnü, kaymakam için verilecek ziyafette kullanılmak üzere, Kara Bayram'ın kuzusunu kestirip istediği zaman güçsüzlere zarar vermekle, ailece bir odada yatıp kalktıkları için Bayram'ı komünist olarak suçlamakla, sürekli kanundan söz etmesine rağmen kanunları çiğneyerek yetkisini çıkarları doğrultusunda kullanmakla, kendisi de köylü olduğu halde kendisini köylüden ayrı ve üstün görmeye çalışmakla, olanlardan pişman olmuş gibi gözükp gittikçe zulmünü arttırmasıyla, güçlülerle güçsüzlerin mücadelelerinde, güçlülerin tipik bir örneğidir.

Yılanların Öcü' nde toplumdaki huzursuzlukların ekonomik dengesizliklerden ileri geldiği düşüncesi asıl hareket noktası olmuştur. Bunun için köylüler arasında görülebilecek basit anlaşmazlıklar ve buna uygun farklı ekonomik güçleri temsil eden kişiler seçilmiştir. Muhtar ve Haceli varlıklı insanların örneğidir. "...her gün kadı gelse, ağırlanır. Yağı, tuzu, eti, sütü bulunur bunların". Kara Bayram ise, Irazca' nın ifadesiyle "...bir pabucu dört

kişi ortak giyer. Ölmeyecek kadar kaldırırlar, ölmeyecek kadar yerler. Biz onlardanız...” dediği, yoksul köylüdür.

2.3.2.2.3. “Kurnazlık” ve Direniş

Toprak serfinin zihniyetine sahip olan köylü kendini ne bir kollektivitenin üyesi olarak görür ne de toplumdaki ekonomik ve siyasal ilişkileri değiştirmeyi amaçlayan sistematik ve kalıcı bir kampanya yürütür (Forgacs, 2010). Gelenekçi toplumlarda partiler arasında yürütülen çeşitli modellerin tümünde sanayici ve toprak sahipleri bulunur. *Demirciler Çarşısı Cinayeti’* nde (356) “...Türk köylüsü, ekmek yediği sofraya bıçak sokmaz, bir de onda para bitmez. Türk köylüsü dünyanın en zengin köylüsüdür. Yalnız vuracaksın boynuna, vuracaksın, vurmazsan çok kurnazdır, aldatır, boyun büker, ağlar, inanmayacaksın...” tanımlandığı gibi kurnaz köylü olarak büyük toprak sahipleri ellerindeki olanaklarla, politika alanındaki partilerden birini kullanırlar ama kendi partileri yoktur. Bu nedenle de politikaya sırt çevirdikleri ya da politikanın dışında oldukları söylenemez; çıkarları belirli dengeye bağlıdır. Bu dengeyi sırayla ellerindeki olanaklarla, politika alanındaki partilerden birini ya da ötekini güçlendirerek sağlarlar (Gramsci, 2007: 246). *Bir Çift Öküz’* de İbrahim Ağa, Demokrat Parti’nin tarafından olacağını söylemiştir. Ancak kendisi parti işlerine girmemiş, bunun yerine köylüden yağ alıp kentlere satan aracı tüccarı Rıza Efendi’yi siyasete sokmuştur. Bunu yaparken de devlet yardımı alma, toprağın mülkiyetinden, işlenmesine kadar tüm süreci kendisine sağladığını şu cümlelerde görmek mümkündür: “...Güvenden de kötü mü oldu? Bir selam saldım yetmiş iki buçuk köye, hepsi senin ardına düştüler... Ettik mi seni koca Söke’nin parti iresi? Aldın koltuğunun altına iki karpuz. Ticaret bir yandan, particilik öte yandan. Becerdin de. İsteğimiz gibi Maraşal yardımı filan dedik bankalardan para çektik. Tarlalardaki ortakçılardan öküzlerden kurtulduk, motorlar aldık, paraları çoğalttık. Sen de belediye başkanlığından parti başkanlığına

atlayınca işini uydurup devlet yardımlarından yağhanenin karşısına koca çırçırtı kurdun...” (1970: 94).

Romanlarda güç dengesini korumaya devam ettikleri sürece kurnaz zengin toprak sahibi köylü için hangi partinin iktidar olduğu önemli olmamıştır, onun için önemli olan topraklarını genişletmek, sömürücü düzenini devam ettirmek yeterlidir. Ekonomik iktidar olan ağalar, siyasi iktidarı biçimlendirmenin yanında, onu kullananlara etki etmek ve onlar üzerinde baskı kurmak da ister. Siyasal iktidarı kullananların ekonomik yaşamla ilgili kararlar alabilecek konumda bulunmaları, siyasal hayatta ekonomik iktidarı cazip kılar. Ekonomik iktidarın siyaset üzerinde etkinlik kurma arzusunun nedeni budur. Bu etkinlik bazen devlet mekanizmasındaki önemli karar merkezlerini ele geçirmek, bazen hükümetin faaliyetlerini kontrol altında tutmak bazen de onun faaliyetlerini baltalamak suretiyle olur. Zenginlik ile önemli makamların ele geçirilmesi arasındaki ilişki, ekonomik gücün siyasal iktidar üzerindeki etkisini kanıtlar (Bulut, 2003). Bu çıkar grupları aynı zamanda daha önce bahsedilen kanaat önderleri, çoğunlukla lobiyle, kişisel baskıyla ve bazen de rüşvete başvurarak hükümetin en alt düzeylerdeki birimleri ya da siyasi örgütleri üzerindeki etkilerini kullanarak çıkarlarını sürdürürler.

Kasaba eşrafının önde gelen isimlerinden birinin çocuğunun adam öldürmesi sonucunda çocuğun hapse atılmaması için ileri gelenlerin kolluk kuvvetlerine rüşvet vererek olayın üstünü kapatmalarını anlatan *Kuyucaklı Yusuf*'ta olduğu gibi. Toprak sahiplerinin, onların yandaşlarının ve yolsuzluğa batmış devlet görevlilerinin insafına terk edilmiş olan köylülerin başlıca kaygıları doğa güçlerinin saldırılarından, toprak sahiplerinin ve devlet görevlilerinin suiistimalleri ile acımasız barbarlıklarından kendilerini fiziksel olarak korumaktır (Gramsci, 2007: 139). *Demirciler Çarşısı Cinayeti* (Akçasazın Ağaları) romanında kan davası güden iki ağanın feodal şiddeti ile oğullarının kapitalist şiddeti Gramsci'nin belirttiği toprak sahiplerinin kendilerini korumasını örnekler. Feodal şiddeti uygulayan “aşiret reisleri, kan

davası göttükleri düşmanlarını yakalayınca onları insanı dehşete düşüren işkenceler yaparlar. Bu zulümler sırasında beylerin en büyük korkusu, kurbanlarının çabucak ölecek işkenceden kurtulmasıdır. Buna karşılık aşiret mensuplarına karşı dürüst, koruyucu ve sevecendirler. Oğulları ise tamamen farklıdır. Mehmet Ali için ‘Bir traktör bin insandır. Bir biçerdöver on bin’. Vahşi kapitalizmin yöntemlerine karşı köylüler de Anavarza bataklığından kendi tarlalarına kanallar açmaya ve kuruttukları toprakları kazanmaya çalışarak birleşmek isterler. Bu konudaki azimleri ve dayanışmaları kasabadaki yüzbaşının da takdirini ve desteğini kazanır. Fakat İçişleri Bakanlığı ağalar koalisyonundan yanadır ve sonunda Yüzbaşı, Bakanlıktan ‘Ayaklanmayı bastırın’ diye telgraf aldığı için üzerlerine ateş açtırarak köylüleri dağıtır. 120 bin dönümlük bataklık son derece verimli tarlalara dönüşerek yeni yetme ağalar arasında paylaşılır” (Timur, 2002: 185-186).

Romanlarda, toprağa bağlı üretim gelenek ve göreneklerle yasalaştırılıp zaman içinde düzenli bir biçim aldıkça kalıcı hale gelmekte ve bu durum kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Baharın başlaması ile birlikte sabah gün ışığıyla tarlaya gitmek, öğleden sonra tarladan dönmek, hayvanlara bakmak, ev işlerini yapmak geleneklerle kural halinde işlemektedir. Anlık güç dengeleri, belli sınırlar içinde kaldıkları sürece kısa vadede geleneksel ilişkilerin de değişmesine yol açmazlar. Anlık güç dengelerine karşı oldukça sağlam karşılık veren bu dengede karşı koyamadıkları; devlet, büyük ağalar gibi güçlerle değiştirilmektedir. Bu açıdan *Yılan Hikayesi* (1954) romanında senelerdir CHP tarafından yönetilen köye DP’nin getirilmeye çalışılması köy tarafından kolay kabul edilmemiş ve köy halkı direnmiş iktidarda olan Halk Partisi de destek vermiştir. Kemal Tahir’in üçlemesi *Köyün Kamburu*, *Yedi Çınar Yaylası* (1958), *Büyük Mal* romanlarında da Çorum yakınlarındaki ağalarca yönetilen bölgelerin merkezi sistemle yönetilmesine halk direnmiş ve hatta uzunca bir süre devlet yönetimini tanımamıştır.

Köylüler, geleneksel ilişkilerini korumaya ve sürdürmeye çalışırken çeşitli tepkiler ortaya koyarlar. Bu tepkiler P. Chatterjee'nin (2002: 269-270) belirttiği gibi; yadsıma, belirsizlik, biçimsellik, dayanışma, aktarım ve topraklarını korumacılık ilkelerine uyumludur. Geleneksel ilişkilerin devam ettirilmesine yönelik direniş unsurlarını tablo ile sunmak anlamayı kolaylaştıracaktır.

Tablo 4: Direnişin Unsurları

	Erken Cumhuriyet Dönemi Romanlar	Çok Partili Hayat Sonrası Dönemdeki Romanlar
Yadsıma	<i>Bizim Köy</i>	<i>Yılan Hikâyesi, Büyük Mal</i>
Belirsizlik	<i>Vurun Kahpeye</i> <i>Yeşil Gece</i>	<i>Dönemeçte</i>
Biçimsellik	-	<i>Demirciler Çarşısı Cinayeti, Bir Çift Öküz</i> <i>Yılanların Öcü</i> <i>Kaplumbağalar</i>
Dayanışma	<i>Küçük Paşa, Kuyucaklı Yusuf</i>	<i>Büyük Mal, Demirciler Çarşısı Cinayeti, Sarı Traktör</i> <i>Kaplumbağalar</i>
Aktarım	<i>Yaban, Bizim Köy, Kuyucaklı Yusuf</i>	<i>Büyük Mal, Sarı Traktör, Bir Çift Öküz</i>
Topraklarını Korumacılık	<i>Kuyucaklı Yusuf</i>	<i>Bir Çift Öküz, Büyük Mal</i> <i>Yılanların Öcü</i> <i>Kaplumbağalar</i>

Romanlar tabloda iki dönem olarak sunulmuştur. Erken Cumhuriyet dönemi romanlar tarihsel olarak 1950 dönemi öncesini kapsamaktadır. Bu dönem romanlar önceki bölümde tartışıldığı gibi Tanzimat'tan Demokrat Parti dönemine kadar olan yıllarda yazılmış romanlardır. Sonraki romanlar ise aralarında köy romanı olarak da tanımlanan dönemi kapsamaktadır.

Romanlarda görülen direniş unsurlarından biri köylülerden vergi, kira alınması ya da onların cezalandırılması gibi egemenlik işaretlerinin yok edilmeye çalışılmasıdır. Samim Kocagöz'ün *Yılan Hikâyesi* isimli romanında, topraklarının yıllardır sular altında olmasına dayanamayan aynı zamanda toprakları üzerinde baraj gölü yapılması ve bundan faydalanmalarına izin vermeyen ağalara karşı köylü toplanarak başkaldırır. Köylü izin verilmeyen sulara balıkçılık yapmak için eyleme girer. Aynı biçimde *Bizim Köy* isimli eserde, köylü çocuklarının kuranın, dinin gündelik yaşamlarında vazgeçilmez unsur olduğunu düşündüğü için milli eğitimin okuluna çocukları göndermeden önce kuran kursuna gönderir. Buna karşı çıkan “devletin öğretmenine” ayak direrler ve hatta bu eğitim gerekli olmadığı düşündükleri için okula fiziksel yardım da bulunmazlar. Okulun damının, penceresinin değiştirilmesi gerektiğinde ya da ısıtılması gerektiğinde yardım etmek yerine çocuklarını okula göndermemektedirler. Bu durumu Mahmut Makal (2004: 130), şöyle anlatmaktadır: “...Milli Eğitim Müdürlüğü'ne, müfettişe ve benzeri kurumlara durmadan yazarak, bir yandan da muhtarı sıkıştırarak, okul üzerine dikkati çektik. Salma'nın ivedi toplanması ve okul gereksinimine harcanması için emir geldi. (Salma'nın köye özgü bir vergi olduğunu bilirsiniz herhalde!) şimdi köylünün bu salma borcunu toplayıp okula cam, soba, sıra alacağız. Muhtarın da aklı yattı bu işe. Güçlük çıkarmıyor. Tellal çağırtık; gelen olmadı. Ev ev geze geze, bekçinin ayaklarına kara sular indi. Kimi kaçmış, kiminin hastalanacağı tutmuş, kimi de açıkça 'yok' diye kesip atmış...”.

Büyük Mal romanında, iki ağanın (Kenan-Sülük) bölgenin yönetimi, üretimde söz sahibi olma, yasa dışı işleri yapmayı tek elde toplama isteği sonucu yaşanan çatışmada ölenler olmuş ve ağalardan biri (sülük) hapse düşmüştür. Bu ağa sayesinde geçimini sağlayanların devlet yönetimince hiçbir şey yapılmaması ve ağalarının hapisten çıkarılmamasına ve bununla birlikte ölen kişilerin katillerinin de devlet tarafından bilerek katillerinin bulunmadığı düşüncesiyle köylü direnişe geçer:

“...aman varalım bakalım, bu hükümet nasıl bir hükümet! Gazi Paşamın adaletli hükümeti değil mi bu? Gazi Paşamın zagonu* kalktı mı dünyanın yüzünden, göğe mi çekildi? Kurtla kuzuyu beraber gezdiren bir zagonları... Varalım bakalım, kahpeler, vali paşanın peygamber postuna, Hacı Kenan dümbüğü mü geçti kuruldu, parası gücüyle? Görüp bakmadan, bakıp bilmeden hiç olmaz orospular, boşuna çığırışmakla hiç olmaz!” (2008: 426)

cümleleriyle belirtildiği gibi köylü merkezi yönetimden hesap sormak için bir araya toplanarak yönetimin binasına gider. Köylünün isyanlarının karakteristik bir özelliği Chatterjee’ ye göre (2002: 268), baskı altındaki insanın otoriteye direnişini “kendi kültürüyle değil düşmanın kültürüyle” ifade etme arzusudur. Bu görüşten yola çıkıldığında Samim Kocagöz’ün *Yılan Hikâyesi* romanında köylü kendi bildiği yollarla halledemeyeceğini anladığı toprak sorununu, genç, okumuş birini aralarından seçerek parti işlerine yönlendirir. Köyde var olan iktidar partisinin (CHP) karşısında bulunan (DP) partinin politikalarını tüm halka yayarak iktidarın yani muhtarın anladığı dilden konuşmaya başlarlar.

Bir diğer direniş unsuru ise, belirsizliktir. Egemenlik ilişkisi tam da isyanla birlikte tersine dönmüş olduğu için, ayaklanmaya dair işaretlerin suç ve benzeri sapkın davranışlara has “normal” işaretlerden ayırt edemeyen iktidardakiler tarafından yanlış anlaşılması muhtemeldir. Dönemeçte romanında Eczacı Celal ile Doktor Şerif arasındaki arkadaşlığın bozulması ile Eczacı Celalin ölümünü anlamayan polis, ölümü olağan karşılamıştır. *Vurun Kahpeye* romanında köyü kontrolleri altına alan Yunanlılar, başkahraman öğretmen Aliye’nin, Kuvayı Milliye’ye yardım ettiğini anlamamış hatta onu kendilerine çekmeye çalışmışlardır.

Üçüncü unsur, isyankâr köylü hareketleri kendilerine özgü bir biçime sahip olmasıdır. Siyasi, ancak doğuştan olumsuz bir yapısı olan egemen iktidar ilişkilerini ters yüz etme özelliği, karakol ya da toprak ağasının kiralrı topladığı yer veya tefecinin dükkânı gibi otorite işaretlerini yok etme biçimini almıştır. Bu yok etme biçimleri; yıkma, yakma, tahrip etme, yağmalamadır. *Demirciler Çarşısı Cinayeti*’nde (1973) değişen dünya karşısında çatışan iki

* Kanun, yasa.

ağadan (Derviş Bey-Mustafa Bey), Mustafa Bey'in diğer ağanın konağını, tarlalarını yakması buna örnektir. *Bir Çift Öküz* (1970) romanında, köyün ağasıyla işbirliği içinde olan köy muhtarının yaptıklarını (adam vurma, tarla yakma vb.) köylüler birleşerek mahkemeye taşırlar. Böylece köylüler görünürde muhtara ama aslında ağaya karşı savaş açarlar.

Yılanların Öcü romanında, Kara Bayram evinin önüne ev yapılmasına itiraz eder. Bunu köy eşrafına da belirtir ancak onların Kara Bayram'dan yana olmamaları, Bayram'ın kendi kendine direnmesine neden olur. Bundan sonra Kara Bayram ev inşaatının başlamasına izin vermez; önce ev inşaatının temellerinde uyur, sonra kerpiçleri parçalar bir başka zaman da çukurlar kazar. Otorite işaretlerini yok etmeye çalışanlardan biri de *Kaplumbağalar* romanının Kır Abbas'ıdır. Devlet tarafından bağlarının dikili olduğu araziye el koyulan köylüler bir gece tüm bağı hayvanlara yedirerek, bağı yok ederler. Böylece kendileri bağdan olurlar ama devletin de bu bağdan yararlanmasını engellemiş olurlar.

Dördüncü unsur, köylünün kendini tanımlaması, düşmanlarından ayrı ve onlara muhalif bir ortaklığa ait olduğunun bilincinde olması, aralarındaki dayanışmadan kaynaklanmaktadır. Dayanışma çoğunlukla, aynı kökenden gelenlerin, akrabaların ya da ilişki kategorilerinden herhangi birine girenlerin birbirini tutması şeklinde ifade bulmaktadır. Bir başka deyişle, bireysel kimliklerin çıkış noktası bir cemaatin üyesi olmalarından kaynaklanır. Bu dayanışmanın örnekleri, *Büyük Mal* romanında, göçmen köylülerinin yerleşik köylü ve ağalarına, devlet yönetimine karşı gelmesi, *Demirciler Çarşısı Cinayeti*'nde iki aşiretin devlet yönetimine karşı birleşerek karşı gelmesi, *Küçük Paşa*'da köy halkının, askere gitmemek için yoklamaya gelen jandarmalara karşı söz birliği etmesi, *Kuyucaklı Yusuf*'ta eşrafın birleşerek işlenen cinayetten habersizmiş gibi davranmaları, *Sarı Traktör*'de makineli tarımın önemli ve kolay olduğunu düşünen köy halkının ağalara karşı söz birliği yapması olarak verilebilir.

Beşinci unsur, köylüler isyanla ilgili mesajları birbirine öylesine kolaylıkla ve hızla aktarmaktadır ki, hakim sınıflar çoğu zaman şaşkına döner. Bu mesajların, mesajın kaynağının bilinmediği, mesajı ileten ile onu dinleyenler arasında hiçbir ilişkinin olmadığı dedikodu gibi kendine özel kanalları vardır. Buna en iyi örnek *Büyük Mal* romanında görülebilir: “...yıllardır çok çatışma, baskın, arama görmüş, geçirmiş, geçimini kanun dışı işlerle sağlar olduğundan her beklenmez durumu karşılamaya alışmıştı. Hele baskınlar artık çocuk oyuncağı sayılıyor, en ürkek karılar, ödle herifler, el kadar çocuklar bile böyle sıralarda ne yapacaklarını biliyorlardı... Suç delili sayılacak her şeyin, göçmen mahallesinde, iki boğumlu saklanma yeri vardır. Birinci bulunsa da, oradan ikinciye geçmek kolay değildi. Bütün tedbirlerse, kaçak mallar dışarıdayken yapılan baskınlara göre hazırlanmıştı. Saklayıcılara vakit kazandırmak için bebeler, körpe kışlar, güzel gelinler, gebe karılar, emzikliler, koca avratlar baskıncılara karşı n’apacaklarını çok iyi biliyorlardı...” (2008: 480) cümlelerinde görüldüğü gibi Jandarmanın mahalleye baskına gelişi halk tarafından hemen herkese duyurulmuştur.

Sonuncu unsur ise, tepki gösteren köylünün dayanışması belirli bir coğrafyayı işgal etmektedir. Bu coğrafyanın sınırları bir yandan köylünün düşman otoritesinin coğrafi yayılmasını algılayışıyla olumsuz bir biçimde, başka bir deyişle hariç tutma ilkesiyle belirlenmekte, diğer yandan da topluluğun işgal ettiği dayanışma ilkesiyle, olumlu bir biçimde belirlenmektedir. Söz konusu iki alanın kesişimi, direnişin topraklarını koruma özelliğini tanımlamaktadır.

Romanların pek çoğunda köylülerin direniş unsurlarından bahsetmek mümkün olsa da, bu direniş unsurları nihayetinde siyasal ve toplumsal anlamda köy sisteminde hiç bir değişiklik yapmamış, kimi zaman köylüler için daha da sıkıntılı duruma neden olmuştur. *Bir Çift Öküz*’de Ağaya karşı gelen Sökeli köylüler yaptıkları her hamlede çok daha zor duruma (tarlalarının yanması, tutuklanma gibi) düşmüşlerdir. *Büyük Mal*’da direnen göçmen köylüler, hapse atılarak, tartaklanarak, tarlaları ellerinden alınarak ya da

yöneticilerinin (Sülük Ağa) öldürülmeleri ile çaresiz hale gelirler. *Kuyucaklı Yusuf*'ta eşrafın yolsuzluklarına karşı durmaya çalışan kaymakam en sonunda sıkıntılarla mücadele edemez ve kalbine yenik düşer. Köylü, genel anlamda sistemi yargılamak ona dair soru sormak yerine, sistemin uygulayıcılarına, iktidar aygıtlarına karşı çıkmıştır. Köylü, herhangi bir uygulamaya ya da karara ve bunlara neden olan ağa, muhtar gibi doğrudan iktidara ve onun yaptıklarına yani yapısal değişikliklere karşı durmak yerine onun yanındakilere, uygulayıcılarına karşı çıkar. Sıkıntılarını, isyanını kâhyalara dile getirir, ağayı görünce ise onu yere göğe sıgdıramaz. Bununla birlikte köylünün gündelik yaşam siyaseti, yardım/destek, rıza, değişim ve kaçma gibi direniş öğeleriyle de sunulmuştur. Bu anlamda direniş, kendisinden güçlü ve yüksekte olan sınıf, statü ve kurumların köylülere haksız, taraflı iddiaları durumunda köylülerin nasıl karşı koydukları, kızdıkları, nasıl davrandıklarına işaret eder.

Köylü direnişi çoğunlukla örgütlü olmadığı gibi bir anda köyün sözü dinlenen kişilerince yapılabilir. Romanlarda köylünün, ağasına, toprak sahibine, hükümet yetkililerine *Yıldız Karayel'deki* Hurşit Ağa'nın sırtını dönmesi veya *Bir karış Toprak'ta* "Osmanlı Toprağında Tanrının fukaradan yana olduğu duyulmuş iş değil..." gibi Yakup'un hükümet yetkililerine şaka yapması, *Bereketli Topraklar Üzerinde romanındaki* İflahsızın Yusuf'un onlar hakkında aşağılayıcı, kötü sözler söylemesi de bir direniş olarak sayılabilir. Gündelik yaşamda direniş, hegemonya tartışmalarına da katkıda bulunmuştur. Köylünün fakirleşmesini sessizce kabul edişinin sunduğu göstergeler aslında yüksek statüdekilere karşı köylülerin hoşnutsuzluğunu gizleyen görünüşlerdir. Köylü statükoyu kabul etmek yerine çoğunlukla kaynakların nasıl üretileceğine, dağıtılacağına ve kullanılacağına ilişkin alternatif görüş, değer ve inanışları besler. Genel olarak belirtilirse, köylülerin gündelik yaşamda direniş form ve düşünüşünün altında yatan; siyasetin savunusunu yapan egemen politik koşulların gizli eleştirisidir.

2.3.2.2.4. Yozlaşma

İnsanları yönetenler ve yönetilenler biçiminde bölen devlet aynı zamanda onları, meşruluğunu sağlamak yönünde kullandığı ideolojik söylem ve eylemler aracılığıyla bir bütün içinde eritir. İnsanların kişiliklerini yitirip bireyler olmaktan çıkmaları sonucunda insanlık yozlaşır. Bu yozlaşma, romanlarda, ağanın, muhtarın, memurların, işverenin yardakçılığını yapan kişilerle temsil edilir. *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanında, işveren ve fabrika sahibinin gözüne girmek için her şeyi yapan taşeron, *Köyün Kamburu'*nda Abuzer Ağa'nın etrafında dolanan Çakır Kâhyaların Kenan Efendi, *Yılan Hikayesi*'nde Demokrat Partili büyük toprak sahibi ağayla arasını iyi tutmak için tüm köyün zeytinini alan Bakkal Ali gibi yozlaşmanın örnekleri vardır. *Kuyucaklı Yusuf*'ta Eşraf, kirli işlerini kendileri yapmaz genelde; adamları vardır. Bunların en önde gelenleri Hacı Etem ve Avukat Hami Beydir. Hacı Etem, Yirmi dört yaşında, kurnaz ve güzel bir delikanlıdır. Küçük yaşta anası ve babasıyla hacca gittiği için kendisine bu ad takılmış, parasal durumu iyi olmamasına karşın iyi giyinir, paralı gezer. Paraların kaynağı ise eşrafın zengin oğulları Şakir ve İhsandır. Bu zengin çocuklara iki cinsten insanlar bulur, dalkavukluk eder. Selahattin Beyi kumarda borçlandıran, Şakir'in kurtulması için rüşvet verip, yalancı tanıklar bulan, Kübra'nın tecavüzünde dışarıda nöbet bekleyen Hacı Etem, para karşılığı eşrafın kirli işlerini yapan bir kişidir. Avukat Hami Beyi ise, oldukça zengin ve eşrafın önemli isimlerinden Hilmi Beyin uzaktan akrabasıdır. Kasabada en çok iş yapan avukattır. Davayı kazanmak için kirli yollara başvurmakta sakınca görmez. O da eşrafın işini gören adamlardan biri olarak kirli çemberde yerini alır.

Köylüler La Boetie'ye (2011: 44-45) göre; "Tiyatrolar, oyunlar, gösteriler, acayip hayvanlar, ödüller, kumar masaları ve diğer uyuşturucular eski halklar için kulluklaşmanın yemi, özgürlüğü yitirmenin bedeli, tiranlığın araçlarıdır. Eski tiranlar bu çareyi, bu yemleri uyrukları boyunduruk altında uyutmak için kullanırlardı. Böylece gösterinin önünde olan bu eğlencelikleri güzel bulup onlardan hoş bir haz alan aptallaştırılmış halklar, küçük çocuklar

gibi, fakat onlardan daha da kötü bir biçimde, budalaca hizmet etmeye alışmışlardı; çünkü küçük çocuklar, hiç olmazsa minyatürlerle süslü kitapların parlak resimlerine bakmak uğruna okumayı öğrenirler... Her şeyden çok midenin zevkine önem verip kendini koyuveren bu ayak takımı... şarap ve para bağışlandığı zaman yaşasın kral diye bağırırdı.” La Botie’ nin de belirttiği gibi köylüler kendilerini sevene karşı kuşkulu, kendisini aldatana karşı saftır. Pohpohlandıklarında hemen kendilerini teslim ederler. *Yılan Hikayesi*’ nde köylüye bedava yiyecek, para dağıtan muhtar, *Bir Çift Öküz*’ de toprağı olmayan köylüye çalışacak toprak verdiği için ağa köylü topluluğı tarafından hep sevilir. Romanlarda, eli açık davranan yöneticilerin -ki bunlar çoğunlukla muhtar, ağa ve ileri gelenler- bu davranışlarının (yiyecek içecek dağıtılması, para bağışlanması, törenler düzenlenmesi gibi uygulamalar) ardında yatan aslında köylüyü sömürerek elde ettiklerinin küçük bir kısmını köylüye geri vermesidir. Köylü kısa vadedeki çıkarını gözettiğinden iktidara ve sömürü mekanizmasının içine iyice gömülmeye devam eder.

2.3.3. Sosyal Hayat Açısından Köylülük

Çalışmanın ilgili bölümünde üzerinde durulduğu gibi roman yazarları her dönem köy, köylü ve köylülük gibi konuları ele almış, değişen toplumla birlikte köylünün sorunlarını ve toplumla ilişkisini de değerlendirmiştir. Bu anlamda köylü ve toplum ilişkisini anlatırlarken ekonomik ve siyasi boyutun dışında köylünün sosyal yaşamı ele alınmıştır. Sosyal yaşam çoğunlukla modern toplumun bir unsuru olarak düşünülmüş ve buna göre köylü konumlandırılmıştır.

2.3.3.1. Aydın ve Köy ilişkisi

Cumhuriyet’in “yeni” değerlerinin ve milli kimlik olma sürecinin önemli bir öncüsü olarak ortaya çıkan aydınlar, tıpkı Tanzimat sonrasında olduğu gibi Cumhuriyet sonrasında da bir problem olarak ortaya çıkan yeni toplum ve yeni insan konusunda sosyal ve politik roller oynamak, topluma yön

vermek istemişlerdir. Buna göre bu aydınların en önemli işlevlerinden biri yeni kurulan cumhuriyetin değerlerini topluma aktarmak ve milli kimlik oluşturma sürecine katkı sağlamaktır. Söz konusu katkı sağlanırken ise aydınların bir taraftan geçmişin eskimiş kurum ve anlayışını eleştirilerinin odağına aldıkları bir taraftan halkı yol gösterilmesi gereken bir unsur olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Bu aydınların karşıt oldukları temel unsurun geçmişin köhnemiş kurumları ve zihniyeti ile milli bilinci oluşmamış halk olduğunu söylemek mümkündür.

Ulus devlet olma sürecinin etkin olarak tanımlanabilecek aydınların Anadolu'ya yöneldikleri görülmektedir. Bu bağlamda Anadolu'yu geri kalmış bir toplum, insanlarını yüzyıllardır ihmal edilmiş ve cehalete teslim edilmiş bir kitle olarak kabul edip kendisini onları aydınlatmaya adanmış bir aydın *Yeşil Gece* romanındaki Ali Şahin'dir. Kahraman üzerinden, medrese eğitimi, din adamları ve bunların toplum üzerindeki olumsuz etkileri gibi toplumsal eleştiriler yapılır. Kahraman kendi kişisel gelişim serüveni üzerinden medrese eğitiminin olumsuz etkilerine dikkat çeker. Eski sistemin boş ve yanlış düşüncelerinden arınmış Ali Şahin kendisindeki değişimi şöyle tarif eder: "...eski haliyle şimdiki hali arasındaki farkı hiçbir zaman bu kadar keyif ve ıftihar ile görmemişti. Evet aradaki fark sadece o zamanki aç, sefil çömeze mukabil, şimdi eli ekmek tutmuş bir mektep mezunu, devletin aylıklı ve itibarlı muallim efendisi olmasından ibaret değil. Artık, boş vehimler ve hurafelerden de kurtulmuştu. Başının içinde bu açık eylül sabahının manzaralı gibi aydınlık, hududu, hendesi belli ve nizamlı şeyler vardı. Artık ne düşündüğünü, ne istediğini, bu dünyada vazifesinin ne olduğunu biliyordu...". Görüldüğü gibi yanlış inançlardan kurtulmanın gururunu yaşayan söz konusu karakter, devlet memuru olmanın onurlu ve itibarlı konumuna da dikkat çekerek, yeni eğitim sisteminin etkisiyle hayata dair amaçlarını daha iyi belirleyebileceğine işaret etmektedir.

Eski sistemin değerleri ve kurumlarına karşı olan aydınların bu tavırları yine aynı eserde kahraman Ali Şahin üzerinden verilmeye devam eder. Buna

göre medrese eğitime ve bunun oluşturduğu zihniyet yapısına karşıt bir tutum geliştiren kahraman öncelikle medresedeki hocaların kötü özelliklerine ve bunların toplum üzerindeki olumsuz etkilerine işaret etmektedir. Ona göre medrese hocaları, yalancı şahitlikle geçinen, kendi alanlarında bile yeterince bilgi sahibi olmayan, kadınları taciz eden ve aşağılayan kişilerdir. Buradan hareketle medreseyi sahip olduğu düşünce yapısını karanlıkla simgeleştirerek “yeşil gece” ye benzetmiştir.

Aydınlar yeni kurulan cumhuriyetin değerlerini topluma aktarırken ve milli kimlik oluşturma sürecine katkı sağlarken halkı yol gösterilmesi gereken bir unsur olarak değerlendirmişlerdir. Bu görevi yaparken romanlarında çoğunlukla eğitilmesi gereken halkı yani köylüyü de eleştirmişlerdir. Köy bu anlamda *Yaban* romanında cehaletin, yoksulluğun, ilkel yaşam koşullarının hüküm sürdüğü, insanların sömürüldüğü yer olarak betimlenmiştir. Romanda bir taraftan tıpkı Osmanlı’da olduğu gibi kültür ikileşmesinden kaynaklanan bir kopukluk ele alınırken, bir taraftan da vatani kurtarmak için savaşılan ilerici aydınlarla Kurtuluş Savaşı’na inanmayan “gerici” köylüler arasındaki kopukluk işlenmiştir. Romanın kahramanı ile köylüleri ayrı dünyaların insanı yapan, okumuş kentli ile cahil köylü farkı aynı zamanda bu ikisinin Kurtuluş Savaşı karşısındaki farklı tutumlardır.

Toplum kentli ve kentli olmayan olarak nitelendirildiğinde bu durumda yukarıdaki açıklamalar karşımıza çıkmaktadır. Romanlarda kentli bilincine sahip olan kent sakinleri ile buraya sonradan gelen ve bu bilince sahip olamamış köylüler vardır. Kentli bilincinin köylere de etki ederek bu mekânlarda da kimi zaman yaşama tarzı ile kentli bilincinin olabileceği düşüncesi romanlara göre köylü toplumunda bulunmamaktadır. Bu açıdan Tek Parti döneminde modern kent bilincinin köylerde de yaşanması için modern eğitim sistemi oluşturulmaya çalışılması romanlarda işlenmiştir. Bu açıdan karşımıza köylü, kentli okumuş öğretmen karşıtlığı olarak sunulmuştur. Bu anlamda Türk aydınının yol göstericilik misyonu ile yola çıkışı romanlarda karşımıza ya *Yaban* romanın kahramanı Ahmet Celal ya da

Vurun Kahpeye ve *Yeşil Gece* romanlarının öğretmenleri Aliye ve Şahin Efendi olarak çıkar. *Yaban* romanın kahramanı Ahmet Celal birçok karşıtlığı ayırt edemeyen köy halkına doğru ve yanlış göstererek, aydının yol göstericilik görevini üstlenmiştir. Yakup Kadri birbirine uygun bir köy ve köylü tablosu çizer. Hatta mekân olarak dış görünüşü son derece sevimsiz gösterilen bir köy dekoru, köylü hakkında ileri sürülebilecek her türlü olumsuz düşünce için hazırlanmış bir kılıftır. Ahmet Celal'e göre köyün hangi durumda olduğunu anlamak için onun köy hakkında kullandığı bazı ifadeleri sıralamak yeterlidir: "...köy bataklıkta bir uyuz manda gibi kokuyor... burada her şey çıplak, çirkin, kaba... Porsuk çayının bile cana can katan serinliğini ve rengini bulamazsınız. Bu topraklar orada çürümüş ve pıhtılaşmış sanılır. Elinizi bir soksanız günün hangi saatinde ve hangi mevsiminde olursa olsun bir cerahat gibi ılıktır, tepeler bir urdur...".

Yakup Kadri *Yaban*' da donmak kelimesini çok sık kullanmaktadır. Ona göre, "Orta Anadolu'da bir köy donmuş bir konaktır". Köy ve köylüyü en sert biçimde karakterize eden bu ifade tarzı, köydeki hayatın durgun, değişmez, sevimsiz ve sıkıcı oluşunu gösterir. Köyün evleri de köstebek yuvaları olarak bu sevimsiz tablonun bir parçasıdır. Yazar, köylünün en çok karşılaştığı ve yakından bildiği devlet görevlilerinin adlarını sıralamakla, bir başka yönden köylülerin memurlar karşısındaki ürkekliğine dikkati çeker. Ahmet Celal'in bunlardan hiç biri olmadığı anlaşılınca o, küçümsenen, hiç olmazsa fazlaca önemsenmeyen, en basit davranışları bile tuhaf karşılanan birisi olur. Her gün tıraş olması, sabah akşam dişlerini fırçalaması, saçlarını taraması ve sabaha kadar kitap okuması hoş karşılanmaz. Her medeni insanın günlük hayatında yer alan bu davranışlar karşısında, köylünün takındığı tavır ne derece geri kaldığının dikkate değer bir ölçüsüdür.

Romanda köylüyü Ahmet Celal'den olduğu kadar, Ahmet Celal'i de köylüden uzaklaştıran noktalardan en önemlisi Milli Mücadele'dir. Köylüler bu konuda tam bir gaflet içindedir. Ne düşman ne de savaş hakkında doğru bir bilgileri vardır. Köylüler düşman tarafından yapılan propagandayla da, düşmanın

kendilerini halife adına kurtarmaya geldiğine inanmışlardır. Cepheden yeni dönmüş Mehmet Ali bile, “...beyim, Allah vere de, bizi tekrar askere almasalar...” sözleri, köylünün bazı olaylar karşısında gerçekçi düşüncesini gösterse de olumsuz tavırlarını ortaya koyar (Kaplan, 1988: 58-61).

2.3.3.2. Köylü ve Kanaat Önderleri

Kendi kendine yeten köylü için siyasete katılmanın söz konusu edilmesine gerek yoktur çünkü o karnının doymasına bakar. Bu durum romanlarda giderek zenginleşen bazı köylülerin köy dışına bağımlılığın artması yani sadece doymak için üretim yapmayıp bunun pazarlayan köylü için artık siyasete katılımın önemli hale gelmesidir. Köyün dışında pazarla bütünleşmeye başlayan *Bir Çift Öküz* romanındaki İbrahim Ağa gibi büyük toprak sahipleri veya *Kaplumbağalar’ daki* Kır Abbas gibi çiftçi köylülerin haber kaynakları da fazlalaşmış ve bu nedenle merkezi siyasal örgütle yoksul köylülerin bağlantısını kurmuş ve hatta kanaat önderi rolünü oynamıştır. Köyün tüm topraklarını ele geçiren veya ürününü pazarda satamayan köylünün ürününü satıp köylüye çok az para veren İbrahim Ağa köyün dışına açılmıştır. Buğday yerine endüstriyel ürün olan pamuğu eken Ağa böylece çok fazla kazanmaktadır. Pamuğun ekimi, toplanması ve daha da önemlisi satılması için kasabadan önemli isimlerle ilişki kurmuştur. Kasabanın avukatı, banka müdürü ve fabrika sahibi ile para üzerine dayalı ilişki geliştirmiştir. Bu kişilere verdiği paralar karşılığında kendisine siyasi anlamda kapılar açılmıştır. Bu kapı sayesinde tüm toprak alımı, işlemesi ve hatta suçların üstünün örtülmesini sağlayacak güce sahip olmuştur. Bu ilişki sayesinde haber kaynakları da artmış kasabada olan biten ve hatta ülke gündeminden köylülere göre daha fazla ve hızlı bilgiye ulaşması kolaylaşmıştır. Haber kaynağına bu kadar hızlı erişmesi ve “dünyadan” haber verdiği köylünün gözünde sözüne güvenilir bir kaynak ve fikirlerine saygı duyulacak kanaat önderi haline gelmiştir.

Kanaat önderi fertlerin ve toplumların anlama ve kavrama farklılıklarından ötürü, bir gruba veya topluluğa sosyal mesajları veya sosyal olayları, onların anlayacağı ve kavrayacağı dilde anlatan liderdir. Kanaat lideri, *Kaplumbağalar* romanındaki Kır Abbas, *Yıldız Karayel*'deki Hurşit Ağa gibi içinde yaşadığı toplulukla birlikte yaşar. Dolayısıyla grup üzerinde hayli etkindir. Kır Abbas, köyün yakınlarında taşlı bir toprağa sahip tepeye, asma dikmeye karar verir. Önceleri köylünün çekinceli gözlerine maruz kalır. Taşlık arazide asma olmayacağını düşünen köylüyü ikna etmek için önce topraktan taşları temizler, ardından kasabaya gidip ziraat işlerine danışır, broşür alır. Asma fidelerini bulur ve diker. Altı sene sonra ilk mahsullerini aldığı anda tüm köye pekmez yapmaları için üzümleri dağıtır. Köylü Kır Abbas'ın bu davranışlarına çekinceyle yaklaşıp da giderek ona destek olur ve mahsullerle de tamamen inanır. Bundan sonra köylünün gözünde Kır Abbas tarım işlerinden anlayan, kendilerine göre bilgili biri olarak kabul edilir ve yaptıklarına destek verilir. Köylüler artık Kır Abbas'ın yanında bağlarda çalışır, onun dediklerini dinler ve sözlerine uyarlar, devlet tarafından arazilerine el koyulunca da var güçleriyle savunurlar.

2.3.3.2.1. Kanaat Önderi Olarak Din Görevlileri/İmamlar

Kanaat önderi kimi zaman topluluğun dünya görüşüne kimi zaman da kendi dünya görüşüne göre topluluğu yönlendirir. Romanlarda kendi dünya görüşüne göre topluluğu yönlendiren kanaat önderinden biri de çoğunlukla köyün imamları ve din görevlileridir. Bu anlamda da köyde saygı duyulan bir önder olarak resmedilse de olumlu bir kahraman olarak sunulmazlar. İlk dönem Batılılaşmanın ve ülkenin kurtuluşunda öncü olan yazarların eserlerinde milli mücadele vurgusu yapılmış, cahil olan halkın aydınlatılıp çağdaş uygarlığa erişmek hedefi anlatılmış ve bunun için de romanlarda öğretmen gibi aydınların köye gönderilmiştir. Bu aydınlar, “orta çağdan” kalan, cahil köylüyü eğiterek modern ülkenin temellerini oluşturacaktır. Ancak çağdaş öğretmenin karşısında köyün bağınaz kanaat önderi din görevlileri yer almıştır.

Daha sonraki romanlarda da din görevlileri roman kahramanlarının karşısında, haksızlıkları yapanların yanında, çıkarıcı, tutucu insanlar olarak tanıtılmışlardır.

Her ne kadar bunlar olumsuz sunulsa da yazarlar imamların veya din görevlilerinin iyi birer kanaat önderi olduğunu yadsımazlar. Bu anlamda *Yaban*' da ana kahraman Ahmet Celal, önce köye gelen Şeyh Yusuf'un kirli sakallı ve teke gibi koktuğunu belirterek olumsuz düşüncelerini belirtir ardından asıl düşüncesini sunar. O'na göre, din kisvesi altında zaten yoksul olan köylüyü tamamen sömürmektedir. Her ne kadar romanda şeyh kahraman tarafından olumsuz olarak anlatılsa da, köylünün gözündeki büyük adam, yol gösteren, öğüt veren, başı sıkıda olanları selamete çıkaran yani önemli bir kanaat önderidir. Halide Edip'in, *Vurun Kahpeye* adlı romanındaki kasabanın kanaat önderlerinden Hacı Fettah Efendi, Kuvayı Milliye aleyhine "...erkeklerin içinde yüzü gözü açık namahremeler, Müslümanların kalbini fesata vermek için şarkı söyleyerek dolaşıyorlar, bunlar lanetlidir..." gibi halkı milli mücadeleye kışkırttığı sunulur. Bir yandan da halkın Hacı Fettah Efendiye dinlediği bu nedenle kalabalık halinde onun her dediğini yaptığını hatta başkahramanı öldürdüklerini de sunmaktadır. Reşat Nuri'nin *Yeşil Gece*'sindeki Softa tipler de buna örnek verilebilir. *Yeşil Gece*'de dindar ve vatansever görünümünün tersine hiçbir kutsal değer tanımayıp çıkarını ön planda tutan Hafız Eyüp, *Vurun Kahpeye*' deki Hacı Fettah Efendi'nin bir benzeri olarak işlenir. Bu tiplerle verilmek istenen mesaj da aynıdır. Hafız Eyüp de, düşmanla işbirliği eden, kişisel çıkarları için her şeyi yapabilecek bir anlayışta olan, yobaz, makam düşkünü ve vatan haini bir tip olarak ele alınmaktadır. Bununla birlikte halkı galeyana getirmek, dediklerini yaptırmak, sözlerini dinletmek gibi becerileri ile de kanaat önderi olarak düşünülebilir.

2.3.3.2.2. Kanaat Önderi Olarak Eşraf

Kanaat önderleri romanlarda, geleneksel güç sahipleri olarak da sunulur. Köy halkının iletişiminde en önemli rol oynayan unsurdurlar. Bu

önderler her meslek ve sosyo-ekonomik düzeyde bulunsalar da çoğunlukla yüksek statü ve gelirle eşleştirilmiştir. Bu anlamda köy/kasabanın zengin, sözü geçen, ileri gelenleri olan eşraf aynı zamanda halkın yönlendirebilen kanaat önderleridir. Bunu iyi örnekleyen *Dönemeçte* romanında Asliye Ceza Hâkimi Münir Bey'dir. Tarık Buğra (2005: 57) halkı yönlendirebilen kanaat önderini şu şekilde tanımlar: "...Asliye cezaya bakan bir Münir Bey var. Çevreye, itibara değer veriyorsan onunla iyi geçin. Halk tapar ona adeta. Kaskatı bir dürüstlük timsali. Bizler de sayarız. İstersen sayma. Bilir saydırmasını kerata. Ve o sana nasıl davranırsa çevre de o gözle bakacaktır sana. Böyle bilesin bunu. Ama asıl sır bu değil: Yanında bir örneğin mörneğin dedin mi, yandın. Bırak git daha iyi. Çünkü aşçısından garsonuna, bakkalından terzisine kadar herkes ters bakar artık. Ama bir de kulübe gelirken koluna girdi mi, sırtın yere gelmez; el üstünde tutulursun..."

Kanaat önderinin etki sürecinde özellikle yüksek statüden aşağı doğru dikey bir hareket söz konusudur. Yirminci yüzyılın başlarında, Türkiye'de nüfus değişimlerinde terk edilmiş mülk ve ticarethanelerin yeniden paylaşımında yerel eşraf kazançlı çıkar grubu olmuştur. Bu eşraf, parasal olarak zenginleşirken, siyasi iktidar ile de çıkarıcı bir ilişki geliştirmiştir. Eşraf ile köylüler arasındaki ilişkiler egemenlikten çok, ekonomik güç üzerinde temellenmiştir. Bunun yanında eşrafın çevresindeki ikinci dereceden bazı kimseler de, ekonomik alanda başarı kazanmayı sağlayacak fırsatları görmüş, alış veriş, değiş tokuş, pazarlık çok fazla yaygınlaşmıştır (Mardin, 2012). Eşrafın bu konumu romanlarda da işlenmiştir. Yaşar Kemal *Demirciler Çarşısı Cinayeti* isimli eserinde halkın kanaat önderi olarak benimsediği kişileri okuyucuya tanıtarak eşraftan olan bu insanları eleştirir. Buna göre, Cafer Özpolat, Ala Temir, Süleyman Sami, Rüstemoğlu, halkın güvenini kazanan bu yolla zengin bir ağa haline gelen en nihayetinde de belediye başkanı olup yüksek zümre içinde kendine yer edinen Hacı Kurtboğa gibi eşraftan olan bu isimler bir kulüpte zaman zaman toplanıp eski kuşak ağaların sonlarını getirmek için plan yaparlar. Bunun için vali, kaymakam, savcı, yüzbaşı gibi devletin çeşitli birimlerini de çoğunlukla rüşvet vererek

kullanırlar. Aynı zamanda ağalarına bağlı olan köy/aşiret halkını da etkilemeye çalışırlar. Bu etkiyi her biri kişisel özellikleriyle yapmaya çalışırlar. Kurtboğa, köydeki kadınların tüm işlerini yaparak onların güvenini kazanır ve dediklerini yaptırmaya başlar. Aynı biçimde Rüstemoğlu da dini, namazı kullanarak köylüleri kendine inandırmıştır.

Yukarıda bahsedilen konumları ile eşraf, romanlarda eleştirilmiş ancak toplumu etkileyen ve dediğini yaptıran bir kanaat önderi olarak oldukça başarılı resmedilmişlerdir. Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf* romanı da bu anlatılana iyi bir örnek oluşturur. Romanda eşrafı Hilmi Bey ve oğlu temsil eder. Bütün eşraf takımı gibi dayandıkları tek güç paradır. Hilmi Bey Edremit'in eski eşraf ailelerinden birine mensup, kibarca bir adamdır. Midilli İdadisinde okumuştur. Halk ona büyük servetinden dolayı saygı gösterir. Hilmi Bey bu gücü kullanır sürekli; Muazzez'i oğluna almak istediğinde Selahattin Beyi kumarda borçlandırarak yapar bunu ilkin, Şakir Ali'yi öldürdüğünde de rüşvet verir karakol çavuşuna; yalancı tanıklar tutar ve onun serbest kalmasını sağlar. Hilmi Bey, kasabadaki bürokratları da elde eder para gücüyle. Yeni atanan Kaymakam İzzet Beyin Yusuf'u "süvari tahsildarı" olarak kasabadan uzaklaştırmasında o rol oynar. Bürokratlarla olan kirli çıkar ilişkileri, güçsüzleri ezmesi vb. pek çok yönüyle kapitalizmin metaya ve çıkara dayalı anlayışının Anadolu'daki tipik temsilcisidir eşraftan Hilmi Bey. Kimi kez para, kimi kez kadın, kimi kez de bürokrasiyi yanına alarak halkı etkileyen bir karakterdir.

2.3.3.3. Modern Yaşamın Göstergeleri ve Köylü

Bugün metre ile ölçülen uzaklık, çok önceleri, insan bedenleri ve insan ilişkileri ile ölçülmüştür. Modernitenin gelip çatmasına kadar insanlar; dünyayı, kendi bedenlerinin birer parçası olan ayaklarıyla, karışlarıyla, avuçlarıyla ve kollarıyla; ürünlerini, kendi yaptıkları sepet ve kova gibi araçlarla; tarlalarını, şafak vaktinden alaca karanlığa kadar bir insan tarafından işlenebilecek arazi

parçasına bölerek kendi etkinlikleriyle ölçmüşlerdir. Belirtilen geleneksel topluma dair bu özellik romanlarda köylülerin günlük yaşantıları içinde sürekli anlatılan öğelerden biridir. Bu öğeler, Mahmut Makal' ın *Bizim Köy* romanında, köylülerin ettikleri toprağı tanımlarken on-on beş adım tanımlaması yapmaları, zaman ölçüsünü imamın ezanı okuması bunun da “ikinci namazı, köyün alt yanından ilçeye giden uluyolun batısındaki sivri tepenin gölgesi yola inince” (2004: 84) gibi güneşin doğuşu ve batışına göre tanımlamaları iyi örnekler. *Köyün Kamburu*, *Küçük Paşa* gibi romanlarda uzaklık için kullanılan “bir taş atımı” ya da “duyulacak mesafede”, *Sarı Traktör* romanında hacim için kullanılan “bir araba dolusu”, “bir sepet dolusu”, “bir avuç” gibi ifadeler romanlarda kullanılan ölçü birimleridir. Bir arabanın ya da sepetin büyüklüğünün bir yerden ötekine değişebileceği ve bir taş atımının kişiden kişiye tam olarak aynı olmayacağı düşünüldüğünde bu ölçü birimleri coğrafi ve zamansal olarak oldukça yerel görünümlüdür. *Küçük Paşa* romanında, “diğer köy ne kadar uzakta” diye sorulan soruya, cevap; “üç pirinç pişirmelik uzaklıkta” olarak verilir. Bu ve buna benzer cevaplar soruyu soran kişinin o köyün kaç kilometre uzakta olduğuyula değil, oraya gitmenin ne kadar zaman alacağıyla ilgilendiğini ortaya koyar.

Uluslararası kapitalist pazarın standart ölçü birimlerinin kullanılmaması aslında romanlarda bir yandan ülkenin ve bir yandan da köylülerin bu pazara henüz eklemlenmemiş olduğunun bir ifadesidir. Bununla birlikte James Scott' ın (2008: 52) da, köylüler için belirttiği gibi *Bir Karış Toprak* isimli eserde; “Arazi onu ekmek için gereken tohum miktarına göre değerlendirilir. Toprak çok iyi olduğunda tarla yoğun olarak ekilirken, güçsüz bir arazi hafifçe tohumlanır. Bir tarlaya ekilen tohum miktarı aslında ortalama hasılatın hesaplanması için görece iyi göstergedir, çünkü öngörülen ortalama gelişme koşullarına göre tarlaya ekim yapılır, oysa mevsimsel gerçek hasılat daha değişken olacaktır. Belli bir ekin rejimi göz önüne alındığında, ekilen tohum miktarı, her ne kadar araziye ekmenin ne kadar yorucu olduğu ya da hasatların ne kadar değişken olduğu hakkında çok az şey açığa vursa da, bir tarlanın ne kadar verimli olduğunu kabaca gösterecektir. Fakat bir arsadan

elde edilen ortalama hasılatın kendisi de oldukça soyut bir figürdür. Geçim sınırına yakın yaşayan birçok çiftçinin her şeyden önce bilmek istediği şey, belli bir tarlanın temel ihtiyaçlarını güvenilir bir şekilde karşılayıp karşılayamayacağıdır” belli faaliyetlerin önemi vurgulanır.

Romanlarda bu nedenle köylüler açısından yaşamlarını idame ettirirken ve topraklarını belirtirken “bir çift öküzlük, vb.” gibi terimleri kullanılır. Yerel ölçümler aslında köylülerin toprakla ilişkilerinin anlatılmasının da bir göstergedir. Bir ailenin geçim ihtiyacını, bir diğerinin toprak zenginliğini, toprakla ilişkilerinde tarımsal teknolojiyle olan durumlarını, işgücü kapasitesini sunarak Türkiye’de köylülerin yaşam koşullarını, durumlarını ve değişimlerine dair de fikirler sunar. Bu anlamda Karabibik romanında kullanılan teknolojinin, *Sarı Traktörde* değiştiğini, *Bir Çift Öküz* romanında ise iyice ayrıldığını söylemek mümkündür. İlkinde toprak karasabanla, toprak sahibi köylü tarafından sürülür. Alet zengin toprak sahibinden kiralanır. *Sarı Traktörde*, toprak sahibi kendi toprağını traktörle sürmeye başlar. *Bir Çift Öküz* de ise, toprak sahibi toprağını başkalarına traktörlerle sürdürür.

Köy toplumunda ilişkiler sisteminin zamansal ve mekânsal yapısı, doğrudan insan bedenlerinin kapasiteleri etrafında şekillenmiştir. Somut gerçeklerden soyut fikirler ve kavramlar üretmeleri mümkün değildir ve köyde bunu üretmeye çalışan okumuş yazmış (çoğunlukla öğretmen) kişilere karşı da tepki gösterirler. Mahmut Makal’ın *Bizim Köy* romanında, güneşin doğuşu ve batışına göre yaşanan yaşamı kahraman köy muhtarından saat istemesiyle değiştirmeye çalışır. Ancak köylüler bu isteğe delice bir fikir olarak bakarlar. *Sarı Traktör*’de, traktör isteyen kahramana herkesin kabul edilemeyecek bir istek olarak bakması, somut fikirlerin köylülerce soyutlaştırılamamasına örneklerdir.

Tarım toplumundan modern sanayi topluma geçiş sürecinde sosyal ilişkiler yerel bağlamından belirli ve kısa aralıklı zamansal ve mekânsal yapısından uzaklaşarak daha belirsiz, aralıklı ve genel bir zaman ve mekân bağlamına yerleşmiştir. Bunun gerçekleşmesinde, yeni teknolojik imkânların

ve araçların ortaya çıkması önemli rol oynamıştır. 1948’de Meclis tarafından onaylanan Amerika Birleşik Devletleri-Türkiye İktisadi İşbirliği Anlaşması ile resmîyet kazanan Marshall Planı, Türkiye’nin kalkınma yolunda birinci önceliğin tarıma verilmesi anlamına gelmiştir. Bu anlaşma ile Türkiye aldığı yardımlarla tarım sektörünü geliştirerek Batı Avrupa’nın yaşamakta olduğu gıda kıtlığına yardımcı olacağını kabul etmiştir. Demokrat Parti’nin iktidara gelmesinin ardından uluslararası konjonktürden ayrılmadan tarım politikalarına devam edilmiştir. Marshall yardımlarıyla tarımda makineleşme artırılırken bunun en büyük simgesi traktör de *Demirciler Çarşısı Cinayeti*’nde yeni nesil ağaların babalarına “...bak baba böyle karasabanla, atla öküzle çiftçilik olmaz. Bundan sonra yarıcı olmaz. Bundan sonra bir traktör bin insandır. Bir biçerdöver on bin...” bahsettiği gibi gelişmenin simgesi haline getirilmiştir.

Modernleşme sürecinde makineleşmenin artması romanlarda köylülerin yaşamında önemli bir figür olan saban ve traktörü statü sembolü halinde sunulmasına da neden olmuştur. Hayvanlarla sürülen sabanlar ilk dönem romanlarında toplumdan farklılığı işaret etmiştir. *Karabibik*’in öküz alarak toprağını onlarla sürmesi kendisini üste görmesini hatta kızını her isteyene veremeyeceğini düşünmesine neden olmuştur. Tarlayı sürmeye yarayan sabanların yerini traktörün alması köylülerin toplumsal ve kültürel bütünlüklerinde farklılıkları da beraberinde getirmiştir. *Sarı Traktör*’de, traktör almayı gereksiz gören bunu ekonomik getirilerini düşünmeyen ve kültürel anlamda traktör sahibi olmayı sınıfsal ayırım olarak değerlendiren, köylü izzet Ağa’nın traktörü çok isteyen oğluna söyledikleri; “...biz köylüyüz oğlum... o dee, zenginler için belki iyi. Ustalar ayağında, hatırın olur... traktörde alırsın her bir şey de alırsın... biz köylüyüz” (2007: 21) makineli tarımın simgesi traktörün köylü hayatında toplumsal ve kültürel farklılıkları keskinleştirdiğini göstermektedir.

Makineleşmenin köyün sosyal ve ekonomik hayatını değiştirdiği *Sarı Traktör* romanında anlatılmıştır: Özeler köyünde harman zamanıdır. Bütün

köylü var gücüyle çalışıp bir an önce harmanını kaldırmaya uğraşır. Ama kavurucu, kızgın güneş altında çalışmak çok zordur. Çalışanlar içinde belki de en rahatı Yakup'un Ali'dir. Çünkü traktörü vardır. Ekinlerin harmana getirilmesini hem çabuk, hem kolay yapar. Muhtar İzzet diye anılan kişinin oğlu Arif de bir traktörlerinin olmasını ister. İşleri görmek o zaman çok daha kolaylaşacaktır. Tarlaları çoktur, zengindirler. Ama babasını, traktör almaya bir türlü ikna edemez. Nihayet bunun da bir yolu bulunur: Kasabada belediye başkanlığı yapmış olan Hasan Bey'e söylettirilecektir. Muhtar İzzet'in, onun sözünden çıkamayacağı bilinmektedir. Bu işi de öğretmen yerine getirecektir. Bunların planladığı sırada Arif'in babası ciddi bir rahatsızlık geçirir. Traktörle kasabaya, oradan da taksiyle Ankara'ya yetiştirilir. İzzet Ağa, uzun bir süre hastanede yatar. Arif'in ziyaretlerinden birinde, babası köye dönüşte traktör alacağını söyler. Arif'in sevinci sonsuzdur. Bu sevinçle işe koyulur, harman kaldırılır. Harmandan sonra pancar sökümü ve taşınması başlar. Günler Arif için yine sıkıntıyla geçer. Nihayet bir gün babası hastaneden döner. Kasabada traktöre yazıldığını da Arif'e bildirir. Karın yağmaya başladığı bir akşam traktör de köye getirilir. Arif için sabah olmak bilmez. Sabah olur olmaz, traktörü getiren şoförle şoförlük öğrenmeye başlayacaktır. Fakat sabaha kadar yağın ve yarım metreyi geçen kar, traktör kullanılacak alan bırakmamıştır. Arif erkenden kalkarak traktör dönecek kadar alanı temizler. Çevresindekiler onun bu hareketine şaşırırlar ve ona, sarışınılığından dolayı "sarı traktör" adını takarlar. Bu betimlemelerden anlaşılacağı üzere, makineli tarımın ve bunun bir girdisi olan traktörün basit bir köylünün hayatında büyük kırılmalara neden olduğudur.

Makineli tarım biçiminin ekonomik anlamda köylü için çok sıkıntı oluşturmuştur. Makineleşme köyün sosyal ve ekonomik hayatını değiştirirken; insan gücünün yerini alışıyla ortaya çıkan sıkıntıları ve birtakım teknolojik problemleri de peşinde getirmiştir. Problemlerin ele alındığı *Demirciler Çarşısı Cinayeti, Bir Çift Öküz* romanları daha önceki bölümlerde de anlatıldığı gibi traktörün köylü yaşamına girmesinden sonra köylünün yaptığı

işi traktörün yapması yoksul köylüyü işsiz bırakmış, işsiz kalan köylü köyünü terk edip kentlere göç etmek zorunda kalmıştır.

2.3.3.4. İşsiz Kalan Köylünün Kentle Tanışması

Köylülüğün dönüşümü ancak dolaylı olarak göç yoluyla sağlanmıştır. Göçü doğuran sebep kırsal bölgede tamamen yoksullaşmış köylülerin sayıca fazlalığı ile sanayileşme ve kentleşmenin hızla artan işgücüdür. Köylünün göçü yeni bir olgu değildir ancak göçün biçimi değişmiştir. Eskiden göç eden kişiler yılın bir kısmında çalıştıkları halde esas olarak köyde yerleşik halde olmuşlardır. Artık, Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm* romanında Huvat' ın bir süreliğine dönmesi gibi, kente sürekli kalmak için göç edilmiş ve köye sadece mevsimlik işler için dönülmeye başlanmıştır. *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanında anlatıldığı biçimiyleyse bu insanlar yeni gelişen sanayilerde iş aramak için gelmişlerdir. Dönem olarak bu sanayilerin kapasitesi hızla artan işgücüne iş temin etmede sınırlı kalmıştır. Bu nedenle göç edenlerin küçük bir kısmı sanayide sürekli iş bulmakta çoğu ise sonunda geçici işçi ya da sokak satıcısı olmuştur.

Kentler büyük sayıdaki yeni sakini düzenli şekilde kabul edecek kadar donatımlı olmadığı için göç edenlerin çoğu kendi başının çaresine bakmak zorunda kalmış, kent dışındaki kullanılmayan arazilerde kendi evlerini inşa etmiştir. Hızla türeyen⁶¹ bu gecekonduların oluşturduğu tüm uydu kentlerin su, elektrik, yol ve kanalizasyon gibi altyapıları yapılamamıştır. Yıllar geçtikçe bu gecekondu giderek kentlerle bütünleşmişlerdir (Zürcher, 1996: 329). Bu durumu Ankara'nın süregelen değişimini iki genç üzerinden anlatan Sevgi Soysal'ın *Yürümek* isimli romanı iyi bir örnekler. Romanda Ankara ve bu ilde kurulan Yenışehir, Kavaklıdere, Kızılay gibi yeni semtlerinde oluşan yaşayış biçimi yeni sosyal çevre olarak işlenir. Bu semtler çevre illerden gelen memur, kapıcı, seyyar satıcı esnaf, yüksek dereceli bürokrat ailelerinin iç içe

⁶¹ İstanbul'un ilk gecekonduları 1950'lerin başlarında ortaya çıkmış, 1955'e gelindiğinde de gecekondu büyük şehirlerin alışılmış görünümünün bir parçası olmuştur (Keyder, 1983: 244).

yaşadığı mekânlardır. Aynı zamanda Samanpazarı' nın geleneksel dokusu içinde, geleneksel bir Anadolu kentinin, birbirinden tamamen farklı iki bölgesinin yaşayışından da kesitler verir. Altındağ ise işçi, küçük esnaf ve gündelikçilerin oluşturduğu yoksul, köyle kent arasında her ikisini birden yaşayan insanların oluşturduğu bir semttir. Bununla birlikte yeni gelişen apartman kültürü ve Ankara'nın ortasında bir bataklıkta yeni kentin oluşması sürecindeki insan ilişkileri sunulur (Yalçın, 2005: 445-449).

Köylülüğün göç veren kesimlerinin ötesinde kalan bakiye nüfusu ise farklı bir düzen içine girmiştir. Her şeyden önce, göçer nüfus mevcut konumuna gönüllükle değil, bir zorunlulukla gelmiştir. Kırsal alandaki gelirin yetersizliği göç kapısını aralamıştır. Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanında, Orta Anadolu'nun seksen hanelik bir köyünden Çukurova'ya çalışmaya giden üç kahramanın iş buldukları çırçır fabrikasında acımasız ırgat şeflerinin elinde yaşam mücadelesi vermesi gibi, göç eden grup kentsel alanda çok ağır koşullar içinde para kazanmış ve birikim sağlamıştır. Sanayi, tarım ve inşaat ile sanayi bölgelerinde ağır sömürü ortamlarıyla karşılaşmışlardır (Kahraman, 2010b: 256). Kentli ağaların elinde kötü mekanizmalar aracılığıyla sömürülen köylüleri anlatan romanda, bir ayağı köyde bir ayağı kentte olan insanların içine düştükleri kimlik bunalımını işlenir. Ağır çalışma koşullarına uyabilmeleri için ırgat başının esrara alıştırdığı bu geçici işçiler, köyün tutucu değerlerini de tamamen unuturlar. O kadar ki kahramanlardan biri, ırgat başının geneleve düşmüş kızını “köyde kim bilecek” diye nikâhlamak ister.

Kayseri Bünyan ilçesinden büyük kente giden ve sonra köy ve kent kültürü arasında yaşamaya çalışan bir ailenin yapısını ve özelliklerini anlatan Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm* romanında ana karakterlerden biri olan Huvat, kente daha iyi iş olanakları ve daha iyi yaşam koşulları bulmak amacıyla göç etmiştir. Çoğunlukla son derece rasyonel olan bu beklenti mistik bir başka şeyle eşleşir. Bu rasyonel beklentiler sık sık hayal kırıklıkları ile kesilir. Kentin mistisizmi, rasyonel beklentilerden daha güçlü olmaya

başlar. Bu mistisizm, beklentilerin maruz kaldığı hayal kırıklıklarını giderici bir rol üstlenir. Hayal kırıklıkları ve aşağılayıcı durumlar ne olursa olsun şehir, olayların gerçekleştiği, hareketli ve geleceğin ümitlerini bağrında yeşerteceği sanılan yer olmaya devam eder. Yıkılan düşlerin neden olduğu öfke ve üzüntülerle birleşen mistisizm, varlığını sürdürme olanağı bulur. Bu anlamda romanda, inşaat işçisi olarak çalışmaya başlayan Huvat, daha sonra taşeronluğa kadar yükselen saf ve eğitimsiz bir köylüdür. Din hayatı ile ilgili hiçbir ciddi eğitimi olmamakla birlikte kente gittiği zaman dini inançlarına sıkı sıkıya sarılmaya çalışır. Karısı Atiye ise hayatının önemli bir kısmını metafizik ve büyü güçleriyle yönlendirileceğine inanır. Kente göç etmiş bu insanlar, bir yandan atalardan gelen ve temeli olmayan bir İslam inancına körü körüne diğer yandan da yayla kültürünün özelliklerine bağlı olarak çoğunlukla sözlü şaman kültürünü sürdürmeye devam ederler. Kente göç ile birlikte aile bireyleri şehir kültürüne uyum sorunu yaşarlar. Bu anlamda, roman kentleşmenin aile ve birey üzerinde bir ikilem yarattığını vurgular. Bununla birlikte roman bir başka noktayı da gözler önüne serer; bedenleri kolay yer değiştiren insanların zihinlerinin kolay yer değiştirememesinin doğurduğu çelişki ve çatışmanın aile ve birey üzerindeki etkisidir. Bu anlamda romanın başkarakterlerinden olan Huvat, köyünden çıkarak büyük kente gelmiş ancak ruhsal ve zihinsel olarak köyde yaşamaktadır.

2.3.3.5. Muhafazakâr ve Geleneksel Yaşama Bağlı Köylü

Toplumun gerek coğrafi olarak gerekse nüfus bakımından büyüdüğü, bireyler, gruplar ve sosyal tabakalar arasında çıkar, görüş ve inanç ayrılıklarıyla çelişkilerin ve çatışmaların yaşandığı, geleneksel cemaat yaşamının sağladığı güven ve dayanışma duygusunun zayıfladığı, toplumsal ilişkilerin yerel bağlamından koparak yeni bir zaman ve mekân bağlamına yerleştiği, sosyal ilişkilere ve davranışlara yön veren geleneksel değerlerin, normların ve standartların etkinliklerini kaybettiği koşullarda insanlar, daha önce hiç aşına olmadıkları ilişkiler, olaylar, sorunlar ve risklerle yüz yüze

gelmişlerdir. Kişisel bağılılıkların zayıfladığı, toplumsal ilişkilerin anonimleştiği ortamda, toplumsal dayanışma, barışa, düzene ve istikrara katkıda bulunacak bir mekanizma olarak giderek insan eliyle yaratılan veya şekillenen bir sistem ortaya çıkarılır (Yüksel, 2004: 69).

Bu açıdan düşünüldüğünde ilk dönem romanlarda, henüz kapitalist sistemin genel özellikleri olan; ortak ya da komünal çabanın yerini alan, teknik gelişmelerle desteklenen özel girişim, rekabet, yoğun olarak yansıtılmadığı için köylü ilişkileri gelenekselliğini korumaktadır. *Sarı Traktör* romanında, ev işlerini yürüten ev reisinin hastalanması ile köyün ileri gelenleri, erkekleri evin işlerinin devam etmesi için evin kadınına yardım ederler. Bu dönem romanlar doğal ve bozulmamış olana vurgu yaparlar. Bu açıdan J.J. Rousseau'nun, yozlaşmış uygarlığa karşı doğayı, sade yaşamı anlatan, "doğaya dönelim" (Moran, 1997: 25) sözünü romanlarda görmek mümkündür. İnsanların toplum düzenine geçmeden önce yaşadıklarını varsaydığı "doğal durum" da, yaşayan "doğal insan" özgürdür, eşitlik vardır. "Doğal insan" tanımının en iyi örneği *Kuyucaklı Yusuf* romanında görülür. Yabani incir ağacı gibi büyüyen, şehirli insanların değil ağaçların dilinden anlayan toplumla değil de doğa ile uyum sağlayabilen roman karakteri Yusuf doğal insan örneğidir.

Köylüler, dış dünyanın talepleri karşısında kendi hane halkının geçim ihtiyaçlarını dengelenmesi için emeklerini geri çekme tehdidinde bulunmazlar, çünkü bunu gerçekleştirmek için gereken örgütsel araçlardan mahrum olmalarının yanında başka bir şekilde yaşamalarını sağlamayacaklardır diye belirten Giddens' in (2008: 95) bu savına rağmen köylüler tüketimini kısıabilir. Köylü yaşamını sürdürebilmek için, en temel gıda maddelerini ve dış pazardan satın aldığı şeyleri en temel olanlara indirebilir. Bununla birlikte, hem yiyecek hem de ihtiyaç duyulan diğer nesneleri kendi çiftliğinin sınırları dâhilinde üretmek için olabildiğince kendi hane halkının emeğine dayanabilir. Köylü açısından iki strateji vardır: 1. Üretimi Arttırmak ve 2. Tüketimi Kısıkmaktır (Wolf, 2000). Üretimi arttırmak için daha fazla çalışması

gerekmiştir. *Bizim Köy*' de (1950), köylü, üretimi arttırmak için çifte, ineğin yerine eşiği ve hatta kendisini koyarak tarlayı sürmeye devam ederken, *Köyün Kamburu*' nda (1959) çeltik tarlalarında günlerini geçiren köylüler sürekli çalışmakta ancak sadece kendi ekonomik gayretleri ile zorunlu ödemelerin talep ettiğinin üstünde bir üretkenlik düzeyine yükselmemişlerdir. *Sarı Traktör* de, roman kahramanı bu nadiren olabilecek şeyi başarmış ve tek başına yapılması çok zor olan toprakla uğraşarak ürünlerini elde etmiş, ailesine yetenden fazlasını üreterek traktör almıştır.

Az tüketmek ya da ihtiyaç duyulan seviyenin altında tüketmek suretiyle hesapları dengelemek yönündeki bu gayretler köylülerin niçin geleneksel yaşama biçimlerine sınıksız sarıldıklarını ve günah işlemekten çekinircesine, herhangi bir yeniliğin hassas dengeyi bozabileceği düşüncesiyle, neden yeni olandan korktukları da ortaya çıkar. Böyle bir durumda köylülere göre, herhangi bir yenilik hassas dengeyi bozabilir. *Sarı Traktör* de, traktör alındığında ekonomik dengenin, Küçük Paşa'da, kahramanın eşyalarının aile huzurunun bozulacağına düşünülmesi, yeniliklere neden tepki göstereceğinin açıklanmasında önemli etkilerdir. Aynı zamanda, dengenin bozulacağını düşünen köylüler, geleneksel toplumsal ilişkilerin sürdürülmesini desteklerler. Yedi Çınar Yaylası ve Narlıca köyünün huzuru Çalık Kerim ve Sülük Ağa gibi iki ağanın düzenine bağlıdır *Büyük Mal* romanında. Bu huzur köylere yeni ürünleri, işleri getiren ağalar tarafından bozulunca köylüler yeniliklere istememiş, ayak diremişler, başlarına gelen tüm felaketlerden de bunları sorumlu tutmuşlardır.

Bir Karış Toprak'ta, yerleşik hayata geçip toprakla uğraşmak isteyen Türkmenler, yörüklerinden kovulmuşlardır. Gittikleri sene içerisinde topraklarının sular altında kalmasını geleneksel yaşamlarından vazgeçmelerine bağlamışlardır. *Yaban* romanında ise köylüler, köylülerine İstanbul'dan gelmiş Ahmet Celal'in "...İstanbul'da ne padişahın, ne devletin, ne hükümetin beş paralık itibarı kaldı. Yüzbaşı rütbesinde yabancı subaylar, sadrazamlara emir veriyor. Padişaha, filan adamı filan yere tayin et, filanı filan

yerden kaldır, diye akıl öğretiyor. Ahaliye ise, yapılmadık ceviri kalmadı. Herkesi, olur olmaz sebeplerden haraca kesiyorlar. Şundan, tavuğu baş aşağı tuttun diye beş lira, bundan tramvayda yüksek sesle konuştun diye on lira alıyorlar...” gibi sözlerini hiç beğenmemiş, imparatora bağlılıklarına devam etmişlerdir. *Bizim Köy*’de, öğretmen Mahmut’un açlıktan sürünen köylüye şeyhlere neden erzak yardımı yaptıklarını sorgular. Bu tür sorgulamalar köylü tarafından sevilmez ve kendisini imansız, inançsız olarak topluluğa duyururlar. Öğretmenin söyledikleri dinlemek bir yana yine bildikleri gibi bulgurlar, hayvanlar, unlarını vermeye devam ederler. *Bir Karış Toprak* romanında, tarlaya buğdayın dışında bir şeyin ekilmesini uğursuzluk olarak gören köylüler, pamuk ekimi önerilerini reddederek yaşamlarına devam ederler. Bunlar ayakta tutulabildiği müddetçe köylü cemaati dışarıdan gelen talep ve baskıların daha ileri noktalara nüfuz etmesine karşı durabilirler. Köylü dış çevre karşısında tevekkül zihniyetiyle hareket eder ve kendi kaderine razı olmuş bir tiplere çizer. Özellikle ortada açık bir seçenek görülmediğinde durumlarda, gittikçe artan yoksullaşma, yavaş yavaş köylülerin "haklı" ve "doğru" olan ile ilgili ölçütlerine ayak uydurmuştur. Köylüleri çileden çıkaran şey, pek çok kişiyi aynı anda vuran ve benimsenmiş kurallarla göreneklere ters düşen, yeni ve ani bir dayatma ya da istek olmuştur.

2.3.3.6. Yoksul Köylünün “Lüks Yaşam” Sembolleri

Tarıma dayalı üretimin temel üretici kesimi olan köylüler, ürettikleri üründen kendileri için gerekli asgari miktarı ayırıp ürünün diğer kısmını toprak sahibine aktardıkları için, tüketim miktarı geçimlik düzeydedir. Tüketim çoğunlukla oldukça özel zamanlar (bayram, düğün, ürün hasadı vb.) için yapılır. Üretici köylü için bu özel günler dışında tüketim, benzerlerinin tüketimidir. Bey, ağa, tımar gibi denetleyici yani üretici olmayan kesimler için, tüketimin özel bir anlamı vardır. Üretim üzerinde denetleme yetkileri olduğu ölçüde, toplumsal artı üzerinde de belirleyici olan bu kesim, bölüşüm ilişkilerinin niteliğini de belirler. Üretim amaçlı, tüketimin az miktarda olduğu,

yani birikimin az olduğu köylü toplumlarında, toplumsal fazla daha çok üretken olmayan alanlarda kullanılır. Üretken olarak kullanılmayan tüketim, denetleyen kesim için sınıflar arası farklılığı ve sınıflar içi hiyerarşiyi belirlemede önemli sembolik bir gösterge işlevi üstlenir. Kimin hangi tür elbise giydiği, nasıl evlerde yaşadığı, yemeklerin çeşidi ve ayrıca tüm bunların tüketilme biçimi önemlidir (Ercan, 2004: 114). Bu sembolik göstergelerin toplumda hızla arttığı dönemden bahseden Tarık Buğra (2005: 13), *Dönemeçte* romanında, yoksul köylülerin nasıl bilinçsizce tüketime yöneldiğini anlatır: "...savaş bitmiş, buğday altın değerine ulaşmıştır. Köylü sigaranın, rakının en pahalısına saldırıyor. Köyünde elektrik yok, elektrikle çalışan buzdolabını vurduğu gibi tatar arabasına, kağınsına evine götürüyor, tel dolap yerine kullanıyor. Sağlığına düşkünlüğü de buna göre artmış; vara yoğa doktora dayanıyor; 'bi iğne yapıver bana doktor bek' diyor. 'Bir şeyin yok, aslan gibisin' diyen doktordan hiç mi hiç hoşlanmıyor. Rakıyı, sigarayı karaborsaya düşürtmüş, aburcuburlu sarhoşluğunun ağrıları, sızıları, kesiklikleri önemli hastalık sayılsın, önemsensin ve iyileştirilsin istiyor. Meyhaneciler, orospular ve doktorlar için, doktor işbirliği sayesinde eczacılar için ganimet ve yağma sofrası ortada..."

Köylüler sembolik gösterge olan kılık kıyafet konusunda kendinden olmayana karşı ayırım yapar. Yapılan bu ayırım, farklı bölgeden farklı lehçeye, kıyafete, geleneklere sahip köylülerde birbirini köylü olarak tanımlamalarına neden olan köylü zihniyetini yaratır (Hobsbawm, 1973). Bu doğrultuda romanlarda köylülerin kılık kıyafet farklılıklarına göre oluşturdukları köylü zihniyetine göre "bunlar da bizim gibi 'fakir' veya 'yoksulun dostu yoksuldur' anlayışı ürettiklerini söylemek mümkündür.

Modernliğin sembolleri sadece günlük yaşamda önemli temsilleri ile karşımıza çıkar. Örneğin *Bizim Köy* romanında kol saati ve dolma kalem sadece işlevsel açıdan yararlı bir araç olarak düşünülmemektedir. Bunlar işlevselliklerinin yanında sembolik anlamlar da taşırlar. Bunlara sahip olan ve bunları teşhir eden kimselerin modern sosyal statülerini temsil ederler. Ve

seçimlerinde gerçekten isabet vardır. Bunlardan bir tanesi okuryazarlığa ve okuryazar olmanın kişinin önünde açtığı engin bilgi hazinesine işaret eder. Diğeri ise modern teknolojik üretimin ve modern bürokrasinin, bir başka deyişle de modern toplumun bir simgesi olma rolünü üslenir. Modernliğin sembolleri insan vücudunun birer parçası olmaya başlayınca modern bilinç yapıları da insana dayatılır. Kol saati ve dolma kalemin değeri maddi olmanın yanı sıra hatta daha da çok olmak üzere manevidir. Bilincin dâhili değişimlerinin dışsal yansımalarıdır. Bunlar modernliğin geleneksel sosyal yaşamın içine kaçınılmaz olarak sızmasının getirdiği çatışmaları, çekişmeleri, çarpışmaları ifade etmektedir.

Demokrat Parti ile birlikte ekonomi dış yardıma dayalı olmuştur. Bu dönemde, gelen yardımın çok önemli bir kısmı kıra aktarılmış bunun sonucunda kırsal alanda sermayenin organik bileşiminde önemli bir artış olmuş ve büyük toprak sahipleri gerek üretimde kullandıkları yöntemler gerekse yaşam tarzı açısından kentli burjuvaziden farkları kalmamıştır. Bu durum romanlarda büyük toprak sahiplerinin önemli ölçüde burjuvalaşmış olduğu biçiminde resmedilmiştir. T. Veblen' in *Aylak Sınıfın Teorisi* (2005) adlı çalışmasında gösterdiği gibi, köylülerin içinde tüketimin farklılaşması aslında toplumda bir aylak sınıfın varlığına yani “zamanını üretken olarak kullanmayan” bir sınıfın varlığına dahası bu sınıfın gelişmesine neden olur.

Babadan oğula geçen, devlet tarafından toprakların işlenme hakkı tanınan ağalar, çalışmaya konu edilen romanlarda Veblen' in “Aylak Sınıf” tanımıyla örtüşmektedirler. Zenginliğin kanıtı olarak tüketimden faydanılması türemiş büyüme şeklinde sınıflandırılabilir. Malların üretim dışı tüketimi romanlarda daha çok erkekler ve hatta ağalar için mümkündür. *Akçasazın Ağaları* romanında çöken bir aşiret aristokrasinin yerini görgüsüz ve doyumsuz bir çiftçi sınıfı alır. Özellikle aşiret reisleri Avrupa'da eğitim görmüş, birçok yabancı dil bilen, felsefe meraklısı aydındırlar. Ancak bu aylaklar aşiretlerine döndükten sonra Batılı yaşantıyı unutmuşsa da kendilerine göre ritüellerini, lüksü devam ettirmişlerdir.

Aylak sınıfın varlığı, beraberinde bazı metaları ayrıcalıklı da kılar. Bu metalar, toplumun aylak kesiminin toplumun diğer kesimlerinden ayrı ve farklı olduğunu gösterir. Tüketim mallarının işe yararlılığı ve güzelliği popüler kanaate bağlıdır. Bu anlamda büyük toprak sahibi ve çoğu köy ağası bu yeni burjuva kesim, *Demirciler Çarşısı Cinayeti'nde* olduğu gibi tarımda makine kullanmaya başlamışlardır. Buna bağlı olarak *Bir Çift Öküz'de* İbrahim Ağa'nın buğdayı bırakıp pamuk ekmesi gibi endüstriyel tarım yapmaya başlamışlardır. *Büyük Mal, Bir Çift Öküz, Yıldız Karayel Bereketli Topraklar Üzerinde* romanlarında ise statü sembolü olarak görülen Cadillac veya Mercedes gibi dönem için lüks ve pahalı olan arabalara sahiptirler.

Uluslararası piyasa koşullarına uymaya başlayan zengin köylü tarım kaynaklı sermayesini arttırmak için bu piyasaya eklemlenmeye başlamıştır. Levent Cantek (2001: 191), bu durumu “Hacıağa ve Çukurova” kavramlarıyla isimlendirilmiştir: “Çukurova, verimli topraklarından çıkan hasılayı pazara taşıyabilecek bir ulaşım sisteminin üzerindedir. Bu bölgedeki toprak sahiplerinin ürettiklerini paraya dönüştürebilmelerini kolaylaştıran en önemli etkidir. Aynı dönem, toprak büyüklüğüne göre bir oranlama yapmadan, ürünlerinin dörtte birini devlete satma zorunluluğunun getirilmesi, büyük arazi sahiplerinin serbest piyasada yüksek fiyatlarla satacağı malın oranının da artmasını sağlamıştır. Böylelikle Çukurovalı-Adanalı büyük toprak sahipleri, kazandıkları bu büyük birikimle İstanbul'a gelmeye, savaş nedeniyle açlığın ve yoksulluğun yaşandığı bir dönemde tezat oluşturarak eğlence yerinde görülmeye başlamışlardır. İstanbul'a taşınan bu para, ekmeğin karneyle dağıtılmasına kadar gazino ve barların sayıca artmasına, Hacıağa olarak adlandırılan bu zengin toprak ağalarının istediği biçimde eğlence anlayışının değişmesine yol açacaktır”. Şehirlerde eğlence yerlerine gittiklerini, *Yılan Hikayesi* romanındaki (Kocagöz, 1982: 38) “... pamuktan para kazanan ağaların hepsi kasabada hanaylar, saraylar yaptırıp duruyor...” cümleler açıklamaktadır. Bununla birlikte bu haciağalar, şehirlerden lüks alış verişi yaparlar, köyde büyük evleri vardır ve *Bir Çift Öküz'de* ağanın evinde buzdolabının olması gibi köy halkında bulunmayan

ev eşyalarına sahiptirler. Hızla zenginleşen büyük toprak sahiplerinin göze batacak boyutlarda israf içeren bir yaşam tarzı sürmesi romanlarda anlatılırken bu durum çoğunlukla eleştirilmiştir.

2.3.3.7. “Cemaat” İlişkilerinin Mekânı Köy

Geleneksel toplumdan modern topluma geçildiği tartışmaları içinde Tönnies, insan topluluklarının cemaatten cemiyete doğru evrimleştiğini; cemaatlerin, ırk, etnik köken ve kültür bakımından farklılaşmamış bireylerden oluşan kişisel, samimi ve içten ilişkiler üzerine kurulmuş, küçük homojen ve mahrem insan toplulukları niteliğinde olduğunu; cemiyetlerin ise, ırk, etnik köken, sosyo-ekonomik statü ve kültür sistemleri bakımından soğuk, mesafeli, çıkarlarla ilgili, kişisel olmayan, çoğu zaman özgür iradeye dayalı ilişkiler üzerinde kurulduklarını ve fonksiyonel ihtisaslaşma ile karakterize olduklarını belirtir.

Aynı konuda Emile Durkheim’ın yapmış olduğu ayrım ile Tönnies’ in ayrımı arasında büyük benzerlikler vardır. Durkheim tarafından yapılan ayrım; sosyal gelişmenin ilk basamağını oluşturan mekanik dayanışma üzerine kurulu basit cemiyetler; oldukça küçük, diğer sosyal gruplardan izole, kedi kendilerine yeten toplumsal bütünlerdir. Bunlarda işbölümü ve fonksiyonel uzmanlaşma düşük derecede olup toplumsal dayanışma, bireylerin düşün, değer ve inançlarındaki benzerliğe dayalıdır. Başka bir deyişle toplumsal bütünleşme, bireylerin aynı geleneklere, göreneklere, aynı ahlaki ve dini kanaatlere veya inançlara bağlı olmalarıyla sağlanır. İnsanlığın evriminin daha ileri bir aşamasını temsil eden organik dayanışmaya dayalı karmaşık cemiyetlerde ise, nüfusun ve nüfus yoğunluğunun artmasıyla bağlantılı olarak gelişen karmaşıklık, işbölümü ve fonksiyonel ihtisaslaşma söz konusudur. Bu tipteki yapılarda; benzer değerlere, inançlara, kanaatlere ve geleneklere sahip olmanın yerini, kişiler ve gruplar

arası karşılıklı bağıllık ve işbirliği almaya başlar. Cemiyetin sosyal düzeni formel kurallar ve mekanizmalar ile sağlanır hale gelir (Yüksel, 2004: 7).

“Cemaat” likten “ulusal” lığa geçiş durumundaki toplumda yaşamış ve toplumun sorunlarını gözlemiş, bu sorunlara yanıt aramış olan Kemal Tahir ‘e göre, köylülüğün egemenliğini yadsımak ya da küçümsemek yerine Türk toplumu neredeyse bütünüyle köylü bir toplumdur. Tahir, toplumun köylülüğüne ilişkin; “Bizim memleketteki özellikleri içinde köy, her zaman şehirle içli dışlı yaşamıştır. Bu iç içelik, kişilerin köylü şehirli olarak yan yana gelmeleri biçiminde olduğu gibi, iyice şehirleşmiş ailelerin yarısının hala köylerde yaşamalarında, bunlardan en şehirleşmişinin iki göbek gerisinin köye dayanmasında görülür” (Timur, 2002: 189) demektedir.

Romanlarda cemaat ve cemiyet tanımları göz önünde tutulduğunda köylülerin cemaatlerin karakteristik özelliklerini taşıdıklarını söylemek mümkündür. İlk olarak sınırlı sayıda sürekli birbiri ile yaşayan bir grup söz konusudur. Birey yaşamından habersiz, küçük gruplar arasında kişilerin kendilerini ve sosyal ilişkilerini kurdukları bir durum söz konusudur. Bu ilişkiler çoğunlukla örf ve adetler tarafından kişilere benzer davranışları sergilemesini telkin eder. Romanlarda köyler, birbirini takip eden nesiller arasında dahi bir neslin öbür nesli aynen taklit etmesine yol açacak kadar muhafazakâr ve homojendir. Sosyal miras bir önceki nesilden alındığı şekle bir sonraki nesle devredilmekte ve kültür hemen hemen değişmeden korunmaktadır. Kemal Tahir cemaat yapısını yansıttığı köyün durgun özelliğini yozlaşmayla birleştirerek anlatmıştır. Böyle olunca da toplumsal ve kültürel gelişme yokluğunda, seks dürtüleri olağanüstü bir yoğunluk kazanmış ve yazar yedi yaşındaki kız çocuklarını bile olgun kadın olarak betimlemiştir.

Cemaat kalıntılarından kurtulamamış Türk köylü toplumu kapitalist üretim ilişkilerinin yaygınlaşması, kentleşmenin hızlanması, ulusal bilinç ve kimliğin giderek cemaat bilincinin yerine alması ile durgun yapısından çıkmaya başlamıştır. Romanların ikinci döneme ait olanlarında çoğunlukla, köylerde kendi kendine yeten sistemin bozularak kapitalistleşmenin,

uluslararası piyasa koşullarının unsurları görüldükçe cemaat olma kavramı da kapalı kabuğunu kırmıştır. Cemaatin üyeleri manevi değerler sisteminden maddi değerler sistemine doğru kaymaya başlamıştır. Köylere makinelerin - traktör- girmesi buna bağlı olarak daha fazla ürün alınması paraya dayalı ilişkilerin aşırı görenekçi davranışların silinmesini getirmiştir. Kendi kendine yetecek üretimi yapan piyasa koşullarına açılmamış köylüden piyasa için üretim yapan, yaşaması için gerekli asgari koşulları sağlayamayan köylüye geçildikçe, kapalı topluluğun kabukları da kırılmaya başlamıştır. Kendi kendine yetemeyen köylü ekonomik anlamda giderek işçi haline gelmiş, zengin olan köylü ise giderek kapitalist çiftçileşmiştir. Kültürel anlamda ise her ikisi de dışa açılmak zorunda kalmıştır. Yoksul köylü yaşamını devam ettirebilmek, iş bulabilmek için şehirlere göç etmeye başlamıştır.

2.3.3.7.1. Cemaatin Önemli Bağlayıcı Unsuru: Din

İnsanlar diğer canlılardan farklı olarak toplumda sadece varlıklarını sürdürmekle kalmaz, ayrıca toplumu üretirler. Toplumu üretirken ise sadece maddi ortamın dönüşümüne yol açmazlar, maddi yaşamla birlikte bir dizi düşünsel yapı, kültürel ve ideolojik kurgular üretirler. Bu düşünsel yapılar insanların gündelik yaşamlarını kendi anlam sistemleri içinde tanımlamalarına ve olup bitenlere belirli anlamlar yüklemelerine neden olurlar. Gündelik yaşam pratiklerine içkin olan tüm bu etkinlik hali, anlam haritaları olarak tanımlanan bir dizi sistematik olmayan değerler sisteminin varlığına yol açar. Bu değerler sistemi ve anlamlandırmalar ile çok daha sistematik olan dinsel yaşama ilişkin tavır alışlar, yaşanan topluma ilişkin değer yargıları ve bir dizi deneyim sonucu oluşmuş gerçeğe yakın düşüncelerin karışık toplamından oluşur (Ercan, 2004: 133).

Cemaat kavramı din gibi bir toplumsal kuruma dayanan belirleyici değerlerden birisidir. İlahi güce inanmak, statükoya katlanmayı kolaylaştıran, boyun eğişi teşvik eder. Böylece, ilahi etki, “kader” olarak, yani “her insanın

yazgısının temel yönlerinin, ahlaken tarafsızca belirlendiği takdiri ilahi” olarak temsil edilir (Giddens, 2008: 105). Romanlarda, köy cemaatlerinde yaşayanlar modern kentli hakim sınıfın üyelerinden farklı olarak dinsel inançlarına sıkı sıkıya sarılmışlardır, gündelik yaşamlarına bu inançların adetlerini eklemlenmişleridir. Din inançlardan ibaret değildir, toplumsal pratikleri somutlaştırırlar ve bu yüzden de toplumsal kurumlar halindedirler. Durkheim’ın belirttiği üzere, din, ortak değerlerin bir ifadesi, değerlerin korunduğu saygının göstergesi kutsiyet olarak temsil edilmektedir.

Bu anlamda din, topluluk olan köylüyü bir bütün haline getirerek toplumsal kaynaştırıcı görevini yapar. Mahmut Makal, Kemal Tahir, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nda din, disiplin altında tutmak için ya da kölelik ruhu aşılayan tevekkül, alınyazısı, kismet ve rızık gibi, insanları haksızlıklar karşısında boyun bükmeye iten miskinleştirici inançlar olarak sunulmuştur. *Köyün Kamburu*’ndaki, “...Şeyh Yusuf gitti. Fakat, zehrini köyde bıraktı...” (Yaban, Karaosmanoğlu, 2003: 48), “...köy yerinde Kuran, mevlüt okumaktansa karagöz oynatmak, cura çalmak daha iyidir. Köylünün hovardası sofusundan daha verimkar olur. Sofu takımı her yerde ‘hep bana’ hesabını kollar...molla kısmının her şeyi paradır, bağırması, salya sümük ağlaması...Seni aminci tutarlar. Aminci, yan, ya, hoca okurken aşka gelmiş olacaksın da var gücünle ‘Alleeeh’ diye naralanacaksın. Her bağırış bir kuruş. Ama kubbeyi sarsmacasına...eğer aralıkta hökür hökür ağlamaklığa başlayabilip gözlerinden ip gibi yaş dökebilersen bir gümüş çeyreğin vardır...” cümleler ile, *Bizim Köy’deki* “...1947 yılının eylül ayında gezdiğim on bir köyde, gezmeden bildiğim yine yirmiye yakın köy içerisinde, en az şeyh, Hıncıp köyündedir. Elliden fazladır. Köy yüz elli evlik. Çoluk çocuk tarikata heves etmekte ve görmekte. Tarikat ilişkilerine bizde şık, yani şeyh derler. Bir karış sakal uzatıyorlar. Görünüşte, dünyada gözleri yoktur. İşi ermişliğe vurmaktalar. Bütün bu köylerde, bunların işleri sabaha kadar kudüm çalıp ilahi çağırmak ve sesleri kısılcıncaya dek zikretmek... ” betimlemelerden de anlaşıldığı üzere bu yazarlara göre, halk din adı altında yapılanlara inandığı sürece sömürülmekten kurtulamayacaktır.

Romanlarda, köylünün hayatını yöneten kuralları, Anadolu'da eski medeniyetlerden kalma inançlar, Orta Asya'dan göç eden Türklerle gelen ve İslamiyet'in yayılışından sonra eklenen yeni itikatlar ve geleneklerin karışımından meydana gelen bir değerler ve inançlar sistemi olarak sunulur. Romanlardaki gericilik ve kaderciliğe göre, toplumun önceden kesinleşmiş, değişmez bir düzeni vardır. Bazı kimseler özellikle toprak sahipleri bu inancı özel çıkarlara alet eder, uygarlığın temsilcisi olan öğretmene karşı koyar dine ve geleneklere dayanarak sosyal statükoyu koruyan imamlarla hocaları desteklerler. Din meselelerinde derin bilgi sahibi olduklarını ileri süren diğer bazı kimselerde günün şartlarına uymayı, boyun eğmeyi öğretirler köylülere. Bununla birlikte köylüyü din meselelerinde aydınlattıkları için kolayını bulup hizmetlerinde karşılık istemeyi de ihmal etmezler. Bu fırsatçıların bazıları, kasabalardaki çeşitli dini mezheplerin temsilcileridir. Günün şartlarını sürdürebilmek, köylünün düşünce ve hareket isteğini öldürebilmek için insan hayatını, bu dünyada ettiklerini öbür dünyada biçersin diye özetlerler. Tek yapılacak şey dua etmek, boyun eğmek, dünya zevklerinden mümkün olduğun kadar el etek çekmektir.

Boş, beyhude, yalan, çürük anlamına gelen batıl Arapça' dan gelen bir sıfattır. Batıl inanç da asılsız şeylere inanma demektir. Bilimin ve geçerli bir dinin reddettiği inançlar batıl inanç olarak değerlendirilebilir. Psikolojik anlar, eşyanın mahiyetini ve doğa kanunlarını bilmemek, geleceği öğrenmek arzusu, korku, cin, peri ve dev inancı, batıl inanmalarla ilgili yayınlar batıl inançlara yol açan sebepler arasındadır. Batıl inançların romanlarda geri kalmış bir toplum olarak sunulan köylerde yaygın olduğu vurgulanır. Romanlarda köylerin gerçeğe aykırı değişik inançların ortaya çıkmasına uygun bir yapıları olduğu ve böyle bir yapının meydana gelişinde düşünce ve yaşayıştaki geriliğin payı olduğu vurgusu yapılır. Bu anlamda *Yedi Çınar Yaylası*, *Demirciler Çarşısı* *Cinayeti*, *Bizim Köy* gibi romanlarda bazı olaylar ve durumlar karşısında çaresiz kalan insanlarda görülen batıl inançlar üzerinde durulur. Bu duruma örneği Mahmut Makal eserinde şöyle anlatmıştır: "Bizim köye pek yakın olan Boyalı köyünde, bir Şeyh Murat Hoca

var. Bir de baktık Murat Hoca'nın ünü göklere çıkarılıyor: efendim, ermişmiş, meleklerle görüşürmüş... meğerse cerre çıkan bir hoca, bunun evine konuk olmuş. Murat Hoca, sobayı doldurduktan sonra yolsuya dönmüş: Hoca çıkar bakalım kibriti, buyurmuş. Rastlantı olacak, onda da kibrit varmış, çıkarıp vermiş. Odada başkaları da bulunduğundan, şaşırıp sormuşlar Murat Hoca'ya, ne bildin kibrit olduğunu misafirde. Yatıp kalkıp Allah diyoruz be, onu da mı bilmeyeceğiz, demiş..." (2004: 109).

Yaban romanında, köylünün bazı konulardaki inançlarının bir tür alışkanlık haline gelişi üzerinde durulur. Ahmet Celal, Mehmet Ali'nin annesinden aldığı yağ, peynir, yoğurt ve sucuğa kasabadaki fiyatının iki katını ödemesine rağmen kadın yine de memnun olmamıştır. Çünkü kadına göre paranın bereketlisinin pazarda kazanılacağına inanmaktadır. Bunun için çoğu zaman kimseye haber vermeden, sabahın erken saatlerinde kasabanın yolunu tutar. Batıl inançlar köy insanının düşünme ve inanmadaki eğilimlerini yansıtmaları bakımından da ele alınır. İnançların çoğu ya birtakım zararlardan korunmayla ya da bilinmeyen gerçek sebebin yerini, çare olarak düşünülen insan zihninin uydurmasıdır. *Yılanların Öcü'* nde Irazca, evlerinin önüne ev yapılacağını öğrendikten sonra, sağ gözünün "üç günden beri seyirip" durmasını bu olaya bağlar. İlk pişirdiği ekmeği yağlayıp torunu Ahmet'e vermeyi düşündüğü halde, birinci ekmeğin yenilmesinin uğur sayılmayışından ve onu yiyenin karısının öleceğine inanıldığından, vazgeçer.

Köylünün yaşam dünyası değer yargıları tarafından inşa edilir. Bu yargılar gerçeğin tanımları olarak sunulur. İnsanların gerçek olarak herhangi bir şeyi algılamaları değer yargılarının bir sonucudur. Örneğin, *Sevgili Arsız Ölüm* romanında modern şehirde yaşayan ancak geleneksel topluma ait olarak sunulan köyden kente göç etmiş köylüler vardır. Bu üyelerden evin annesi olan Atiye, ölmüş babasının kendisini çağırdığıyla ilgili rüya görür. Bu rüyada kendisine ne anlatıldığını düşünerek gördüğü rüya ile babasının öbür dünya ile arasında ilişki kurmaya çalışırken romanda modern insanın bunu yapmayacağı da sunulur. Çünkü modern insan gördüğü rüya sonucunda

değerlendirme yapar ama bunu kişisel ilişkileri ve deneyimleri ile ilişkilendirmeden doktoruna sorarak bitirir. Aynı zamanda Atiye' nin inanç, âdet ve görenekleri yorumlama ve uygulama biçimi esnek ve 'pragmatik' yaklaşımlıdır. Atiye bu tutumuyla inanç, âdet ve göreneklere, günlük yaşamda işe yaradığı sürece bağlı kalınacak, günlük hayatın gidişatını tehlikeye sokma ihtimali belirlediğinde ise bir tarafa bırakılması gerekecek bir kurallar bütünü olarak baktığını belli etmekte; bir bakıma kentsel kültüre özgü akılcı bir yaklaşım da sergilemektedir.

2.3.3.7.2. Cemaatin Önemli Bağlayıcı Unsuru: Aile

Küçük cemaat hüviyetini taşıyan aile hem aile birliğini hem de cemaatin devamlılığını sağlar. Doğanın sınırlı kaynaklarıyla küçük üretim yapan köylülerin yaşamında bu durum sınırlamalara neden olur ve bu da aileyi ve aile dayanışması önemli kılar. Ekonomik birim olarak ailede, pozisyonlar, fonksiyonlar ve kurallar tarımdaki görevlere göre belirlenir. Yani aile tarım üretimi gündelik yaşam faaliyetlerini, ilişkilerini ve değerlerini belirler (Shanin, 1966: 9). Romanlarda köylülerin pozisyon ve prestijleri temel olarak, ailenin nereli olduğu ve bu ailedeki duruma göre değişen faktörlere bağlıdır. *Yediçinar Yaylası'nın* ağası Abuzer'in kürt ellerinden gelmesi, Çorum halkının onları benimseyememesine neden olmuştur. *Karabibik*, *Bizim Köy*, *Demirciler Çarşısı Cinayeti* gibi romanlarında da ailenin nereli olduğu ya da ailenin ekonomik, eğitim durumu köy yaşamında ve ilişkilerinde önemlidir. Okumuş insanların olduğu aile, imamların olduğu aile ile ilişki kurmak bunlarla kız alıp verme ile aile olmak prestij unsurlarıdır.

Ailedeki pozisyon, kişinin yeteneklerine göre değil, kendisinin yaş/durum olarak ilerlerken ona atfedilmiş pozisyonundan kaynaklanır. Çocukluk, kısmen olgunluk, evlilik öncesi, evlilik ve sonrası, özgürlüğünü alması ve evi terk etmesi, kendi ailesini kurması, bir aile tarımının başı olması ve emekliliği vb. yaşa göre ailedeki durumu belirler. *Küçük Paşa* romanı

çocukluk dönemi yapılacaklara iyi bir örnek sunar: “...evde sarf olunacak suları çeşmeden taşımak, bebeğin beşiğini sallamak, kirli bezlerini yıkamak, yaşlı çalı çırpı, tezek ile tutuşuncaya kadar ocağı zayıf ciğerleriyle körüklük etmek, ineği öküzleri sulamak, çocuğu gezdirmek...” (2011: 137). *Sarı Traktör*’de babası hastalanınca hayvanları otlatmak, tarlayı sürmek gibi aile işlerini yapmaya başlayan karakter de olgunluk ile evlilik öncesine örnek oluşturur.

Evlilik önemli bir noktadır. Romanlarda ailenin temel tanımı, çokeşli gruplar ve bunların çocukları ya da evli çiftlerden oluşan çekirdek birimin tarıma katılmasıdır. Bireylerin kişisel duyguları, kabul edilmiş aile rol davranışlarına boyun eğer. Köylü hem iktisadi eylemde bulunan bir birey, hem de bir hane halkının reisidir. Onun işletmesi hem bir iktisadi birim, hem de bir yuvadır. Bu nedenle köylünün birimi sadece tarlalarda çalışmaya hazır belli bir elden oluşan bir üretim birimi değil, aynı zamanda işçi sayısı kadar doyurulması gereken boğaza sahip bir tüketim birimidir. Ayrıca, bu birim sadece üyelerini beslemekle kalmaz onlara birçok hizmeti de temin eder. Yaşlıların ölünceye kadar bakılması gerekebilir ve cenaze masrafları birimin servet stokundan ödenir. *Kuyucaklı Yusuf*, *Karabibik* veya *Küçük Paşa* romanlarında olduğu gibi, köylüler için elde avuçta bulunanı kendi hane halkının geçimini temin etmekten bağımsız bir ekonomik çerçevede düşünmek de zordur. Bir toprak parçası, bir ev sadece üretim faktörleri değildir; bunlar aynı zamanda manevi değerlerle de yüklüdürler. Ailenin elindeki mücevherat ve eşyalar sırf dondurulmuş bir nakit biçimi değil, çoğunlukla ailenin atalarından devraldığı ve duygu yüklü manevi bir mirastır: *Küçük Paşa* romanında Paşa’dan Salih’e kalan kılıç örneğinde olduğu gibi.

Sosyal anlamda, bir takım dengelere dayanmayan veya gençlerin kendi istekleri dışında yapılan evliliklerle bunların sonuçları oluşan aile yapıları da romanların konusu olmuştur. *Kuyucaklı Yusuf*’ta Yusuf’la Muazzez’in evlilikleri gibi kültür, bilgi, görgü ve anlayışça birbirlerinin dengi olmayan kişilerin kurdukları evliliklerin felaketle sonuçlanması romanlarda

görülen unsurlardandır. Köylünün evlilik hakkında ve cinsel konularda bilgisizliği, gelenekçi anlayışa bağlılığı ve evlilik dışı ilişkiler de konu edilmiştir. Kemal Tahir'in *Köyün Kamburu* romanında Parpar Ahmet'in evlenmesi buna örnek oluşturur. Parpar Ahmet'in evlenmesine ve hatta kiminle evlenebileceğini bile köyün ileri gelenleri karar verir. Bu anlamda yetim ve öksüz olan Ayşe'nin Ahmet'le evlendirilmesi uygun görülür.

Köylünün evlilik dışı ilişki yaşaması hatta aile için ensest ilişkiler de romanlara konu edilmiştir. Bu anlamda Yakup Kadri'nin *Yaban* romanı bu durumu "...bizim köyde, bir Süleyman vardır. Mehmet Ali'den biraz sonra, o da civar köylerin birinden bir kız almıştı. İşte, bu kız temiz çıkmamış, Süleyman: 'sana kim dokundu?' diye sormuş. Kız, 'ağam demiş, küçükten tarlada oynaşıyorduk. Beni omuzlarımdan yakaladı. Altına aldı. Sık, sıktı. İşte ne olduysa, o zaman oldu...'” betimlemeleri ensest ilişkiye örnek oluşturmuştur.

Romanlarda erkek kadın ilişkilerinde erken yaşta evlilikler konu edilirken bu evliliklerin sebebinde köylünün bilgisizliği öne sürülür. Bu anlamda *Yaban* romanında Mehmet Ali'nin henüz on beşinde olmayan kardeşi İsmail, evlenirse daha iyi gelişeceği düşüncesindedir. Köylünün bilgisizliği yüzünden erken yaşta evlenmeleri öne sürülürken bir başka düşünce daha romanlarda verilir bu da erken evlenmenin ekonomik sebeplere dayandırılmasıdır. Çünkü bu tür evliliklerle aile fertlerinin bir an önce ailenin ekonomik hayatına katılması amaçlanmaktadır.

2.3.3.8. Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Gelenekleriyle Köy

Modern edebiyatın başlıca tarzlarında biri de mekânların kahraman olmasıdır. Mekânlara kendilerine özgü kişiliğin verilmesinde asıl amaç toplumsallaştırmadır. Mekânlar, bir yandan insanlara kim olmak istediklerine dair fantezileri için bir dekor oluştururken bir yandan da insanların kim oldukları hakkında doğru bilgi sunarlar (Bermann, 2004: 263). Köylerin bakış

açısından yazılmış romanlarda, köylerin insanlarını onları oluşturan parçalara ayırarak görülebileceği ileri sürülebileceği gibi bir yandan da yakından bakılırsa her bir özelliği bütünsel varlıklarının mikrokosmosu olarak kavranabilir. Edebiyat tarihinde köyü mekân anlamında örnek olarak sunan Mahmut Makal gerçekçi bir biçimde köyü ve köy yaşamını anlatmıştır. Edebiyata yansıyan biçimiyle mekân olarak köy, politik süreçlere bağlı bir ilgi görür. Köylünün seçmen olması sonucu görüşülmeye hak kazanır, köylünün önemi ve itibarı seçimlere bağlıdır ve bunu köylü de bilir. Köye yapılan ziyaretler çoğunlukla seçmenin nabzını ölçmek için yapılır. *Yılan Hikâyesi'* nde, Halk Partili olan köylülerin toprakları sular altındadır ve ekemedikleri topraklarının vergisini vermeye devam etmek zorundadırlar. Bunun nedeni ağalar topraklarını genişletmek, dere taşmalarını önlemek için yapılan bentlerden oluşan gölden balıkçılıkla gelir elde etmek için politikacılarla arasını iyi tutmasıdır. Bu süreçte, her ne kadar iktidar partili olsa da yoksul köylü sıkıntıdan kurutulamaz. Aynı dönemlerde Halk Partisi'ne rakip olarak ortaya çıkan Demokrat Partisi'ne kayıldığında topraklarını geri kazanabileceklerini düşünen köylü bu yeni partinin temsilcileriyle ilişkiye geçer. Böylece potansiyel oy olarak köylü için Demokrat Parti'nin kasaba temsilcileri köye gelirler, görüşmeler yaparlar. Demokrat Parti 1946'dan itibaren seçimleri kazanır, köye söz verilen gölü oluşturan bentler yıkılmaz. Hatta bu bentleri yıkmaya çalışan köyün gençleri hapse atılır. Böylece siyasi partilerin iktidara gelmek için köylüleri kullandığı da gözler önüne serilir.

Mekân sosyal ilişkileri anlama veya ilişkilerin oluşturduğu yapısal dinamikleri betimsel düzeyde açıklamak için önemli bir değişkendir. Mekân kullanım biçimleri, bu anlamda toplumsal yapıyı ve verili ilişkileri anlamayı sağlayacak ipuçları sunar. Özellikle gelişme ekonomisi açısından mekânsal yapı ve pratiklerin ayrı bir önemi vardır. Sosyal mekân olarak tanımlanabilen mekân, insanların kendi günlük yaşamlarını yeniden üretmeleri için gerekli üretim faaliyeti ile bütün olarak yeniden üretim faaliyetlerinin sürdürüldüğü etkinliklerinin yoğunlaştığı ve insanın bilincinin doğar doğmaz otomatik olarak içine girdiği (Gramsci, 2007: 18) mekândır. Bu mekânlar, toplumsal ilişkilerin

tarihsel ve çok boyutlu dinamiklerinden etkilendiği gibi sosyal ilişkilerin yeniden üretimi üzerinde de bir dizi etkisi olur (Lefebvre, 1998: 117). Hayvan ve bitki üretimi ile uğraşan köylü, buğdayı ekmek haline, pamuğu kumaş ve meyveyi konserve haline getirememesi ile kentten ayrılmaktadır. Köylü doğayla; ekeceği tarlayla, güneş, suyla doğrudan ilişki içindedir. Duvarların arasındaki kentli ise kalın bir kültür battaniyesi ile örtülü durumdadır. Ayağının altında toprak değil, kaldırım taşı ve başının üstünde de binaların, cadde ve yer altı geçitlerinin elektrik ışığı vardır. Şehirli köylüye göre daha mobil durumdadır; bir yerden bir yere, bir meslekten başka bir mesleğe sefaletten zenginliğe (Kentli için yoksulluk sınırlı ölçüde geçicidir çünkü asanın bir dokunuşu ile ev hizmetçisi ve hemen ardından kamu görevlisi statüsüne yükselebilir) fakirliğe daha kolaylıkla geçebildiği (Kurtkan, 1968: 76-78) mekânsal ayrışma söz konusudur. Bu açıdan romanlarda köy, kendini toprak ve tarımla, kenti de fabrika, endüstri ile anlatarak farklılaştırır. *Dönemeçte* romanında, bu anlamda köylünün kente; yağ, peynir, un, yün, pancar gibi topraktan kazandıklarını verirken, kentin de köylüye endüstriyel üretimin ürünleri olan plak, saat, lamba, plastik eşyayı sunması ile köy-kent sembolleri yansıtılarak farklılaştırılır.

2.3.3.8.1. Kent ve Köy Arasında Kasaba

Bir Çift Öküz romanında olduğu gibi çok fazla insanın olduğu ve bunların birbirinden bihaber biçimde dolandığı kasaba köyden farklı olmasıyla tanımlanmıştır. Bu anlamda köyde herkesin bir şekilde çalışmasına karşılık kasabada kahvelerde tembel tembel oturan insan tasvirleri yapılarak kasaba köyden farklılaştırılmıştır. Bu ayrımla birlikte mekânlar arasındaki değer sistemi ve yaşam tarzı farklılıkları da romanlarda öne çıkarılmaktadır.

Köy, yabancı doğa ile kasaba arasında yer alır çünkü kasabanın erişebileceği, denetleyebileceği ama gücünü ve baskısını sürekli uygulayamadığı bir mekândır. Bununla birlikte, bir kolu kasabada olan

ağaların egemen olduğu bir bölgedir. Romanlarda mekan ve zaman ölçeğinin küçüklüğü nedeniyle çeşitlilik olmadığı için her şeyden haberdar olmak kolaydır. Her şey dar alanda yaşanmaktadır ve olan bitenin yayılım hızı oldukça yüksektir. Herkesin nerde ne yaptığını Tarık Buğra *Dönemeçte* romanında şöyle betimler: “Avuç içi kadar kasaba... hele böyle yağmurlu ve kötü havalarda kimin nerde olduğunu, hatta olabileceğini kestirmek, hiç yanılmadan kestirmek ne kolaydır” (2005: 146).

Kasaba aydınların düşünceleriyle, hükümet siyasetini büyük halk çoğunluğuna aktaran bir geçit yeridir. Yukarıdan gelen herhangi bir düşünceye karşı belirli bir tepki göstermek, direnmek duygusu kasabada doğar. Ancak kasaba şu veya bu şekilde bir fikir uğrunda hizaya getirildikten sonradır ki işler kolaylaşır. Devlet işleriyle uğraşan küçük memur sınıfı da şehirde yaşar ve merkezden uzak oldukları için kolaylıkla yerlilerin etkisi altına girerler. Gerçek anlamda aydınlar sınıfının gerçekçi görüşleri, tabiat ve hayatla doğrudan doğruya bir ilgi kuran köylünün görüşlerine benzer bir bakıma. Birisi gerçeğe kafa ile ulaşmış diğeri gündelik yaşayışıyla. Bu iki sınıfın ardında ise yarı aydın idarecileriyle, tarafgir, dar dünya görüşüyle kasaba yer alır. Kasaba kalıplaşmış düşüncelerin, taassubun beşiğidir. *Kuyucaklı Yusuf* romanında, köy-kasaba karşıtlığı daha çok serbest olan köy ve düzenli olan kasaba üzerinden yapılır. Kasabaya yerleşen Yusuf’a göre; “...Buranın insanları çok şeyler biliyorlardı; kendisinin hiç bilmediği bir takım şeyler... Ve bu bilgiçlikleri her tavrından dökülüyordu... Hakikaten, ne yaparsa yapsın, kimlerle arkadaş olursa olsun, alışamıyordu bu şehirlilere vesselam... Kendisini mütemadiyen yabancı ve ayrı buluyordu. Onların işlerine akıl erdiremiyordu...” (2011: 21, 25).

2.3.3.8.2. İdealize Edilen Sığınılacak Bir Mekân Olarak Köy

Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden tek köyü alarak o çerçevede geçen olay ve entrikalar zincirini konu edinen romanlarda ortak yaklaşım vardır. Bu eserlerin tümünde yoksul ve sömürülen köylülere karşı sıcak ve sevecen bir yaklaşım söz konusudur. Bu köylüler genellikle ağa, ağanın bulunmadığı durumlarda da devlet güçleri tarafından ezilen zavallılardır. Fakat çaresizdirler, ortak hareket etmeyi başardıkları zaman bile yenilgiden kurtulamazlar. Bu romanlarda yoksul köylüye yöneltilen romantizm, toplumsal gerçekler karşısında kararlılar ve tanık olunan hikâye genellikle hüznü bir biçimde biter bunda sevecenlikle yaklaşılan yoksul köylünün yetersizlikleri ve kusurları da rol oynar. Burada paradoksal bir durum vardır: yazarların halkçı yaklaşımı köylüye sevgiyle dolu bir biçime götürürken, yakından tanık olduğu olay ve tiplerle ilgili gerçekçi gözlemleri sık sık pek sevimli olmayan kahramanlar çıkarır. Hatta bazen tüm yoksul köylülerin ortak davada birleşmeleri bile onları, yazar tarafından küçümsenmelerine yol açan aciz davranışlardan ve yenilgiden kurtaramaz. Fakir Baykurt'un *Kaplumbağalar* romanı bunu örnekleyen bir eserdir. Eserde, yoksul köylüyü ezen ve onun kendi çabasıyla bir şey üretmesini bile engelleyen bürokratik despotizmin acı bir eleştirisi yapılır. Fakat başarılı bir biçimde genel tablo siyah beyaz renklerle donatılmış basit bir çelişkiye indirgenmemiştir. Bürokratlar içinde de köylülere yakınlık duyan, olumlu düşünen kişiler vardır. Kaymakam vekili tahriratçı sırrı Bey ilginç gözlemlerde bulunur ve eğitimci Hamdi Bey memlekete “yandan sürmeler” in yerine “kökten sürmeler” egemen olmadıkça kurtuluşun hayal olduğunu belirtir. Ne var ki onlar da egemen olamadıkları bir mekanizmanın esiridirler. Fakir Baykurt romanında acılarını paylaştığı yoksul köylülerin çaresizliklerine karşı sinirlenmekten de kendini alamaz. Doğalcı bir yaklaşımla onları köyü dolduran kaplumbağalara benzetir. Bu kızgınlık, sevgiden doğan bir yaklaşımın sonucudur ve Kemal Tahir'in aynı köylüleri “Büyük Mal” a benzeten iticilik dolu felsefesiyle karşılaştırılmaz (Timur, 2002: 154-156).

Değer sistemi açısından kimi zaman köy; masumiyet, erdem, saflık ve mutlu yaşamın sürdürüldüğü yer olurken, kent, para hırsı, ikiyüzlülük, yapaylık, ahlaksızlık olarak sunulur. *Küçük Paşa* romanında, kentten ayrılan kahramanın, Anadolu'yu sükûn ve huzur yeri olarak gördüğü ve "...bir saat kadar yan yana uzayan bu iki dağın eteklerinde sağdan sola, hiç umulmaz yalçın kayalar arasından süzülüp çıkan berrak suları toplaya toplaya, gittikçe çoğalarak, taştan çarpıla çarpıla köpürerek bir çay akıyor; ötede beride etrafı yeşil çimenli çukurlarda biraz durarak, güzel bulut akisleriyle yere düşmüş birer gök parçası gibi parlayarak ve sanki her şeye can veren kudretini bili gibi mağrurane büküntülerle iki yanını selamlayarak, kah billuri mırıltılarla, kah velveleli çağlıtlarla hayli aktıktan sonra yüksek bir kaya üstünden cam gibi şeffaf bir şelale şeklinde dökülüyordu..." (2011: 14) gibi cümleleri ile köy, masumiyet, doğallık, erdemlilikle resmedilmiştir.

Sınıflandırma, dâhil etme ve dışlama eylemlerinden oluşur. Her bir adlandırma eylemi dünyayı ikiye ayırır: Verilen isme uyan ve uymayan varlıklar. Belli varlıklar, yalnızca öteki varlıklar dışlandığı, dışarıda bırakıldığı takdirde bir kategoriye dâhil edilebilir –bir kategori oluşturabilirler. Böyle bir dâhil etme/dışlama operasyonu, uygulanan gücün boyutlarının, yaratılan farklılığı dengelemeye yetmesi durumunda başarıya ulaşabilir. Köylü kentlinin, "onlar" "biz" in, ötekisidir. Bunlar birbirine bağımlıdır; fakat bağımlılık simetrik değildir. İkinci taraf, tasarlanmış, zoraki tecrit edilmişliğinden dolayı birinciye bağımlıdır. Birinci ise, kendini doğrulamak için, ikinciye bağımlıdır (Bauman, 2003: 26-27). Kentin köye bağımlılığını Fakir Baykurt, *Kaplumbağalar* romanında; "...köyler boşalmasın, ulusun, milletin beşiği köyler değil mi? Bu kaynağı kurutup nerde üreteceksin milleti, köyü söndürdün mü memleket söner..." belirttiği gibi köyün bitmesini kentin de bitmesi olarak anlatmaktadır.

Fakir Baykurt'un, *Kaplumbağalar* romanında kaymakamın karısının köyü beğenmeyip gelmemesi gibi çoğunlukla köylü olmayanın, kendini, sosyal hiyerarşide üstte görmesi ve köylüleri de her an kendilerini soymak için komplo kurduklarını, baskı yapacaklarını düşünmeleri nedeniyle, köylüler, köylü

olmayana karşı hep şüpheyile yaklaşır ve onlardan hoşlanmazlar. Bu durum yine aynı romanda şehirden kadaastro için gelen memurlar için “...bir iş yapacaklar ama acaba ne?...” düşüncelerinde görölmektedir.

Köylüler her zaman kendinden olmayanın ve bunların kendilerini sömürdüğüünün farkındadır. Köylünün bu farkındalığı, hem köy eşrafı ve efendi/ağalara, hem de tüccar ve şehirliiler (tamamen şehirli olmamış ve kısa sürelğine şehre gelmiş köylülerin hemşerileri olan şehirde yaşayanalar hariç) için geçerlidir. Yazarlara göre, yine köylü şehre kuşkuyla bakar, orayı kendi saflığından yararlanacak ahlaksızların barınağı olarak görür. Şehir halkının kendisine istenmeyen bir konukmuş gibi kuşkuyla baktığını, onu küçük gördüğünü, ama kullanmaktan da geri kalmadığını anlar. Böylece köylü, şehre gelir gelmez kesesini kuşağına bağlayacak ya da ceketinin astarı içine dikerek parasını iyice saklayacaktır. Aptal sanılmasın diye de olduğundan çok daha çalımli görünmeye çalışacaktır. Orhan Kemal’in *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanında Adana’da iş arayan üç köylü buna iyi bir örnektir. Burada köylü, köyündeki korkunç şartlardan ötürü şehre gelen, orada da kalpsiz patronların, adi devlet memurlarının elinde oyuncak olan bir yabancı olarak tanımlanırlar.

Bir başka açıdan şehir köy ilişkisi; gerçekte köylü kendi toplumundan herhangi bir sebeple ayrılabilir ama genel olarak iş bulacağına emin olduğu zaman şehre gelir. Şehirle köy arasında devalı bir gidiş-geliş görölür çünkü şehirleşmiş genç köylüler *Sevgili Arsız Ölüm* romanındaki Huvat karakteri gibi devamlı bir işe yerleşince ailelerini görmek ya da onları şehre getirmek için köylerine dönmektedirler. Her şehirde hemşeriler vardır. Bunların evli olanları şehir dışında bir yerde, bekârlar hanlarda, ya da ucuz kiralık odalarda yaşarlar. Köylü şehre geldiğinde Orhan Kemal’in *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanın karakterlerin Sivaslı hemşerilerini bulması gibi hemen hemşerilerini bulur. Onlar da kendisine iş bulmaya çalışır, kendini geçindirebileceği zamana kadar yardım eder. Bu gibi hemşeri topluluklarında karşılıklı yardımlaşma çok ilerlemiştir, akrabalıktan ve aynı çevreden gelmekten doğan bir duygudur bu.

Yine de şehirle köy arasındaki asıl önemli ilişki başkadır. Samim Kocagöz'ün *Bir Çift Öküz* romanında olduğu gibi İbrahim ağa gibi köylülerin yakın bir kasabada ya bir akrabası, ya bir tanıdığı, ya da iyi bir arkadaşı vardır. Çoğu kez bir dükkân veya fabrika sahibi de olabilir bu kimse. Kasabaya alış veriş için ya da hükümet işi için her inişinde köylü bunlardan birini görür, ondan bilgi alır. Özellikle, yeni bir işe girişmek gibi önemli kararlar vermeden İbrahim Ağa'nın fabrikatöre buğday yerine pamuk ekiminin karlı olup olmadığı sorması gibi, önce kasabalı dostuna danışır. Köylü bu tanıdıklarıyla gurur duyar, onların siyasi görüşlerine, dünya meseleleri üzerine düşüncelerine önem verir. Köylünün arkadaşı şehiriye gelince, o, zamanda çoğu kez iş yapabilecek ya da mal alabilecek kadar para kazandıktan sonra şehre taşınmıştır. İşini eski köylü dostlarıyla yaptığı ticaretle yürütür. Köylünün yetiştirdiklerini satın alır, karşılığında yemek ve çiftlik malzemesi alması için borç verir. Borçlar harman sonunda ödenir. Bu iki insan arasında dini ve kültürel bakımdan çok az farklar vardır, dostlukları içtendir.

Doğal mekândan sosyal mekân üreten insanlar, kapitalist toplumla birlikte doğal mekânı sosyal mekâna çevirme işini hızlandırmıştır. Avcı toplayıcı toplumdan yerleşik tarım toplumuna geçişle birlikte, doğal mekânların belirli parçalarının temel üretken faaliyetlerinin uzantısı olması yani sosyal mekâna dönüşmesi söz konusu olmuştur. Üretimin gerçekleştiği tarımsal alanların yanı başında, yeniden üretim ilişkilerinin de yoğunlaştığı belirlenmiş mekânlar ortaya çıkmıştır. Üretim ve tüketimin belirli bölgelerde yoğunlaşması insanların mekân üzerindeki hareketliliğini kısıtlamıştır. Bu aşamadan sonra artı ürünün ortaya çıkması ile biçimlenen, en kapsamlı işbölümü mekânsal farklılaşma kır/köy ile kentin ayrılması ile kendini gösterir. Köy ile kentin birbirinden ayrılması, mekânsal yapıların toplumsal ilişkilerden etkilendiğini gösterir. Üretenler ve denetleyenler arasındaki ilişkilerinin varlığında, eşitsiz ilişkiye taraf olan kesimlerin farklı sosyal pratikleri beraberinde farklılaşan mekânların varlığına neden olmuştur. Uzmanlaşma ve işbölümünün artmasına paralel olarak, bir mertebeye dayanan mekânlarla karşılaşılır (Ercan, 2004: 152-154).

Bu anlamda köy ile kent arasındaki farklılaşma *Yaban* romanında her fırsatta gözler önüne serilmiştir. Köy ve kentin toplumsallaşma biçimleri değerlendirilir: "...eleme, kedere hatta sevince bir sınır tayin etmek... Bunu, yalnız şehirlerde olur bilirdim. Meğer insan köylerde, dağ başlarında ve mağara kovuklarında da samimi olmak, içinden geldiği kadar gülüp ağlamak hürriyetine sahip değilmiş. Toplumun görenekleri, kuralları insanların yarı çıplak yaşadıkları bu köstebek yuvalarında da aynı şiddetle hüküm sürüyormuş..." ifadelerinden de fark edileceği üzere, kahraman, şehirlerdeki toplumsallığın davranışlara sınır koymasını anlamakta ama duygusallığın sınırlandırılmasını köye yabancı bulmaktadır. Şaşkınlığı kendi içinde tutarlıdır, çünkü kahraman köyü toplumsal bir mekân olarak görmemekte, köy, dağ başı ve ağaç kovukları bir kategori olarak sunulmaktadır. Toplumsallık bir baskı formu olarak yarı çıplak insanların köstebek yuvalarını daha da yaşanılmaz hale getirmektedir. Kahramanın bakışı yargılayıcıdır ama sorgulayıcı sayılmaz. Yarı çıplaklık ile köstebek yuvalarına benzeyen yerlerde yaşamak keyfi değildir, yoksulluğun sonucudur. Ancak bu durum romanda yoksulluk göstergesi olarak değil, ilkelik göstergesi gibi yer almaktadır (Zengin, 2009: 203).

Köy şehir karşıtlığı *Kuyucaklı Yusuf'ta* da işlenen temalardan biri olmakla birlikte, bu romanda köyden farklılaşan İstanbul'dan ziyade kasaba ve küçük şehirdir. Roman kahramanı Yusuf kendisini bey çocuklarından farklı görür ve şehirlere alışamaz. İçinde köy çocuğu olmasında ileri gelen serbestlik duygusunu taşır. Romanda Yusuf karakteri üzerinden serbestlik arzusu ile köy arasında ve de düzen ile şehir arasında özdeşlik kurulmaktadır. Yusuf kasaba insanından farklı resmedilmiştir. Yusuf'a göre, "...buranın insanları çok şeyler biliyordu; kendisinin hiç bilmediği şeyler... Ve bu bilgiçlikleri her tarafından dökülüyordu. Bu yabani çocuğa evvela ehemmiyet vermediler; fakat asıl ve hakikaten ehemmiyet vermeyenin bu yabani çocuk olduğunu fark edince onunla alay etmek, onu kızdırmak istediler" (Zengin, 2009: 206).

SONUÇ

Köylülük olgusu birçok bakış açısına göre tanımlanmış ve her zaman için geçerli olabilecek tanıma ulaşılammıştır. Bu nedenle her zaman için geçerli tek bir köylülük tanımından bahsetmek yerine tarihsel süreçteki koşullar göz önünde tutulduğunda köylülüğün anlaşılması mümkün olmuştur. 1917 Rus Devrimi'nde önemli rol oynayan, Birinci Dünya Savaşı sonunda Balkanlarda yaşanan ayaklanmalarda ön planda olan, 1940'ların sonunda Çin'de köylü devrimine neden olan köylülük meselesi dünyanın farklı bölgelerinde farklı zamanlarda kendini göstererek, ekonomik, ideolojik tartışmaları ve siyasal hareketleri de beraberinde getirmiştir.

Sosyal bilimlerdeki benzer pek çok kavram gibi, köylülük toplumsal konum ya da kimliği nedeniyle tek bir tanım içine sığdırılamayacak kadar tartışmalı bir kavram olmuştur. Bununla birlikte günümüzdeki anlamlarına yakın bir köylü ve köylülük tanımının kökenlerinin kapitalizm ve modernleşmenin etkisiyle biçimlendiği yaygın olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda insanın yerleşik yaşama geçtiği andan itibaren başlayan köylü ve köylülüğün ilk örnekleri, günümüzde temel özelliklerini devam ettirse de modernleşme, sanayileşme ile birlikte değişimler yaşamıştır.

Bu bağlamda köylü ve köylülük var olduğu dönemden günümüze kadar olan sürede değişen özellikleri nedeniyle aralarında anlam farkının getirdiği kavram karışıklığı bir kenara bırakıldığında, tüm toplumlar için önemli rol oynamıştır. Nitekim, köylü toplumun temel üretici gücü, kapitalizmin getirdiği değişimlerle bu gücü elinde tutmaya çalışan çoğunlukla yoksulluk içinde yaşayan topluluktur. Bu anlamda ortak mülkiyetin yerini özel mülkiyetin alması buna bağlı olarak da ortakçılığın ortaya çıkması ile belli bir parça toprağa sahip olan yoksul köylü yönetici sınıfın toprağını da işlemeye başlamıştır. Kapitalizmle ticaretin gelişmesi, kentleşmenin artması ile toprak üzerinde tasarruf hakkına sahip köylülerin ellerinden bu haklar alınmasına neden olmuştur. Böylece kapitalizmle birlikte köylü için toprak mülkiyetine, tarımsal sermayeye ve topraksız işçiye dayanan yeni bir dönem yaşanmaya

başlamıştır. Özel mülkiyet ile topraklarını kaybeden köylü bir sonraki durumda da kendi toprağından sürölmeye başlamıştır. Sanayi devrimi tarımda makineleşmeyi de beraberinde getirmiş, basit araçlarla üretim yapmaya çalışan köylü bununla başa çıkamamıştır. Topraklarını büyük toprak sahiplerine vererek ya kendi toprağında tarım işçisi olmuş ya da kentlere göç ederek yaşamını sürdürmeye çalışmıştır.

Kapitalizm kendi sisteminin sürekliliğı için siyasal arenada da çeşitli gelişmelere neden olmuş, dönemin koşulları önce ulus devletleri ardından da çok uluslu şirketleri getirmiştir. Ulus devletler her dönemde sözde köylülerin yoksulluğunu azaltmak için politikalar, kanunlar, kararlar, stratejiler uygulamış olsalar da köylüler her zaman sıkıntı içinde boğuşmak zorunda kalmışlardır. Bununla birlikte modernizmin bir unsuru ulus devlet karşısında köylü her zaman geri kalmış, ilkel, eğitilmesi gereken, bozulmamış, doğal olan bir topluluk olarak görölmüşlerdir. Modern yaşam içinde feodal yaşamın özelliklerini barındıran köylülükte güç ilişkileri kapsamında ağalık düzeni yaşamaya devam etmektedir. Ağalık düzeni nedeniyle de güçlü ağa, güçsüz yoksul köylü ilişkisi, ilk başladığından günden beri sürmektedir. Köylü ve köylülük, iktidar karşısında kimi zaman olumlayıcı, onaylayıcı, boyun eğen, meşrulaştırıcı, kimi zaman da bunları reddeden, toplumsal ilişkilerin güç, tahakküm ve hegemonya ilişkilerini ortaya çıkaran, direniş unsurları sergileyen topluluk olmuştur.

Bu anlamda araştırmaya kaynaklık eden Osmanlı Türk toplumunda köylülüğe bakıldığında, dünya örneklerinden farklılıklar gösterdiği ve özgün yanlarının olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte köylülüğün kapitalizmle birlikte değiştiğini köylülerin refah içinde olmadıklarını da belirtmek gerekmektedir. Aynı zamanda siyasal iktidar karşısında Osmanlı-Türk köylüsünün koşullarını değiştirecek direniş unsurlarını hiçbir dönem gösteremediğini ifade etmek mümkündür. Bu nedenle de siyasal iktidar tarafından her dönem müdahale edilen, yok sayılan bir unsur olarak ele alınmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında yaşanan Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ile Kurtuluş Savaşı köylülere ve topraklarına büyük yıkımlar getirmiştir. Köylülerin büyük çoğunluğu geçimlerini idare ettirebilecek toprağa sahip olmamışlardır bu nedenle de büyük toprak sahiplerinin topraklarında çalışmak durumunda kalmışlardır. Cumhuriyet'in ilanından sonra nüfus mübadelesi sonucunda büyük toprak sahipleri daha güçlenmiş, Akdeniz ve Ege'de büyük toprak sahipliği, yer yer büyük işletmecilikle örtüşürken, diğer bölgelerde büyük toprak sahipleri köy dışında yaşamış, mülklerini ortakçılık ya da kiracılıkla işletmiş, kendileri de ticaret ve tefecilikle uğraşmışlardır. 1929 Dünya Ekonomik Buhranından sonra, köylüler vergilerini ödemek ve ailesini geçindirmek için kentlere geçici olarak gitmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı sonrası, Türkiye'nin köylüler için politikaları "kalkınma" amacıyla Amerika Birleşik Devletleri ve Dünya Bankası'nın stratejileri ile belirlenmiştir. Bu kalkınma stratejileri çerçevesinde Anadolu'ya çok sayıda traktör girmiş bu durum ortakçı olan köylüleri yok etmeye başlamıştır. Traktörleşme yüzünden işsiz kalan ortakçı köylüler kentlere göç etmiş ve buralarda yerleşik düzene geçmişlerdir. Göç eden köylünün küçük bir kısmı sanayide sürekli iş bulmuş çoğu ise geçici işçi ya da sokak satıcısı olmuştur. Göç eden bu grup kent dışındaki kullanılmayan arazilerde kendi evlerini inşa etmiştir. Hızla türeyen bu gecekondu giderek kentlerle bütünleşmişlerdir. 1960 ve 1970'li yıllarda köylü için düzenlemeler yapılmış ancak bunlar ülke çapında uygulanabilir nitelikte olmamıştır zira toprak ağaları hala devletin kırsaldaki iktidar aracı olarak kalmışlardır. Kentlere göç inanılmaz rakamlara ulaşmış ve kentler artık gecekondularıyla birlikte anılmaya başlanmıştır. Gecekondu ile köyler arasındaki bağlar, evlenme ya da toprak alımı için gidişler nedeniyle canlı kalmıştır. Sonuç olarak bütün dönemler boyunca köylülük için alınan kararlar, yapılan uygulamalar yoksul köylüyü sürekli yaşatarak sisteme uygun hale getirmiştir.

Toplumda yaşanan bu dönüşümlerden, toplumun içinden çıkan, onu yansıtan romanlar ve romanlardaki imgeler de etkilenmiştir. Çalışmaya konu edilen romanlarda, geçimini devam ettirmeye yetmeyen sınırlı ölçüde toprağa

sahip köylüler işgüçlerini satarak yaşamlarını devam ettirmektedirler. Piyasa için üretimin en ilkel şartı olan üretici ve tüketicinin aracısız olarak karşılaşması söz konusudur. Ülkede yaşanan ekonomik ve siyasal gelişmelerden etkilenen romanlarda Demokrat Parti'nin getirdiği politikalar yansımıştır. Köylünün işgücü piyasasına girdiği ölçüde kapitalist ilişkilerle bütünleştiği, toprak ağalığına bağımlı ortakçılık durumunda yarı-feodal ilişki içine girdiğini söylemek mümkündür. Romanlarda kapitalist üretimin hızla yaygınlaşması, üretimde makinenin kullanımı ile birlikte yoksullaşan, yetersiz beslenen ve bozulmuş bir ortamı işleyen yoksul köylüler geçinme sınırında resmedilmişlerdir.

Kapitalizmin zorunlu kıldığı gündelik yaşamın temel öğeleri haline getirdiği ölçü birimleri, zaman ölçüleri gibi kültürel unsurlara romanlarda, köylünün uyum sağlayamadığı, bu anlamda kapalı bir yapı sergilediğini söylemek mümkündür. Romanlarda köylülerin bu kapalı yapıda olmaları yine kapitalizmle ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Köylüler dış dünyanın taleplerini karşılamak ve yaşamını sürdürebilmek için üretiminin arttırmaya çalışırken tüketimini de kısmıştır. Bu durum köylüye zarar verdiği için köylü dış dünyanın koşulları yerine kendi geleneksel yaşamına sıkı sıkı tutunmaya çalışır. Romanlarda bu nedenle de herhangi bir yeniliğin bu hassas dengeyi bozacağı düşüncesiyle köylünün neden yeni olanı istemediği açıklanır.

Köylünün yoksulluğa, sömürüye karşı direndiği noktalar anlatılsa da bunlar yerel boyutlu olarak kalmış ve sonucu değiştiren hareketler olmamıştır. Bu Türkiye'nin toplumsal yapısına ve tarihiyle paralellik sergileyen durumdur. Köylünün geleneklerine sıkı sıkı bağlanması ve direnişlerinin etkili olmaması nedeniyle içinde bulunduğu koşulları değiştiremediği için küçük, bireysel çıkarlar peşinde koşmuştur. Çoğunlukla köylü kurnazlığı olarak vurgulanan bu durum, romanlarda yoksul köylüden çok zengin toprak ağaları ile başka bir yapıya bürünmüştür. Bu dönem romanlarda zengin toprak ağaları, siyasilerin izin verdiği ölçüde kendi gücünü arttırmaya çalışmıştır. Bu süreçte de hem yoksul köylüyü kullanmış hem de

siyasileri hoş tutmuştur. Bu anlamda yoksul köylüye durumlarının düzeltileceği garantisini vererek belli siyasi partileri işaret etmiş bir yandan da bu partilerin ihtiyacı olan oyları sağlamaya çalışmıştır.

Kendi günlük yaşamlarını yeniden üretilmesini sağlayan sosyal mekân olarak köy, romanlar için önemli bir öge olarak kullanılmıştır. Mekan olarak ortaya koyulduğu zaman köy, kentle çatışma içinde sunulmuştur. Köy kimi zaman sanayileşmiş yozlaşmış kente göre, el değmemiş, doğanın temsili olarak sunulmuştur. Kimi zaman da pislik içinde, ilkel koşulların hüküm sürdüğü bir yer olarak çizilmiştir. Bu tablolar daha çok yazarların dönemin koşullarında, uygulanan siyasal politikalarla birlikte hareket ettiği ve onları desteklediği ya da karşısında durup eleştirdiğini ifade etmektedir.

Yazarların dönemin koşulları itibariyle sosyal, siyasal ve ekonomik politikalar çerçevesinde şekillenen eleştirel ya da destekleyici tavırları sonucunda romanlarda köylülüğün din ile ilişkisi belirlenmiştir. Din, topluluğu bağlayıcı, yönlendirici özellik olarak değinilmekle birlikte çoğunlukla yanlış bilincin aşılmasına neden olan, sapkınlığa doğru insanları sürükleyen bir unsur olarak resmedilmektedir. İnsanları bir arada huzur içinde ayakta tuttuğu düşünülen aile romanlar da sadece işlevsel yönüyle ortaya konmaktadır. Köylüler için aile, namusun, üremenin, tarlanın ekilip biçilmesi, hayvanların bakımı gibi temel ihtiyaçların giderildiği kurumlar olarak sunulmuştur.

Osmanlı Türk toplumunda başlangıçtan itibaren yaşanan ekonomik, siyasal, ideolojik koşullardan derinden etkilenen yazarlar sosyal konuları eserlerinde ele almışlardır. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde toplumun yaşadığı krizler, siyasi olaylar, savaşlar, batıdan gelen çeşitli etkiler ardından yaşanan sosyal inkılaplar sonucunda toplumda bir sosyal değişme yaşanmıştır. Ellili yıllardan itibaren geçiş toplumuna özgü karakteristikler göstermiştir. Bu yıllar içinde, ekonomik düzey, tüm görece gelişmeye karşın sürekli biçimde köylülerin aleyhine işlemiş, çelişkiler giderek derinleşmiştir. Bu derinleşme sonunda çok partili demokratik rejim üç askeri müdahaleyle karşılaşmış buna karşın ekonomik, politik, ideolojik düzeylerde

muhalefet önlenememiştir. Bu göstergeler derin toplumsal bunalımları yansıtmış ve bu sosyal olayların kürsüsü roman olmuştur. Bu sosyal olaylardan etkilenen yazarlar Türk roman tarihinde her dönem bir olgu olarak köylülüğü ele almış toplumda yaşanan tüm kriz ve kırılma anlarında köylülerden bahsetmişlerdir. Bu anlamda toplumsal ortamdan beslenen aynı zamanda bu ortamın özelliklerinden etkilenen yazarlar yaşanan değişimler karşısında değişen köylülük imgesini. Bu anlamda eserinde kişiler, olaylar ve durumlarla tarihsel güçlere somutluk kazandıran yazarlar dönemlerinin içsel dramatik içeriğini yansıtmışlardır.

Bu anlamda ilk romancılarla birlikte köylülük toplumsal kültürün bir parçası olarak romanlara konu edilmiştir. Köyü anlatan romanlarda köy imgesi yazarın yaşadığı dönem ve ideolojisine göre farklı sunulmuştur. İlk dönem yazarlar köy ve köylüyü, dar çerçeveli, oldukça ilkel denebilecek basit biçimde ele almıştır. Osmanlı'nın içindeki azınlıkların ayaklanmalarının etkisiyle yazarlar bu romanlarda, Türk-Rum, Müslüman-Gayri Müslim gibi ikiliklerle köylüleri anlatmışlardır. Milli edebiyat Osmanlı edebiyatında söz konusu edilmeyen ve toplumsal gerçekçilik açısından daha çok Anadolu insanını, yoksul alt sınıfların gerçeğini dışa vurabilmeyi amaçlayan bir gerçekliğe yönelmiştir. Meşrutiyetin ilk zamanlarından hemen sonra mütareke devri denilen yıllar savaş dönemi olduğu için oldukça karışıktır. Milli mücadeleye destek veren vermeyen olarak sunulan köylüler temelde cahil, sefalet içinde yaşayan insanlar olarak resmedilmişlerdir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra Batı devletleri gibi güçlü olmak için toplumsal düzeyde milli kimlik, kültürel düzeyde pozitif bilime dayalı seküler zihniyet ve laiklik, iktisadi düzeyde kalkınmak gibi köklü devrimler yapmak kendini romanlarda da göstermiştir. Birçok yazar, eserlerinde zihinsel dönüşümü gerçekleştirme amacı gütmüştür. Bu açıdan romanlarda, Cumhuriyet ideolojisi ele alınmış ya da yapılan inkılaplar ve bunların haklılığı savunulmuştur. Bu açıdan, her türlü eylem ve düşüncesini halkıyla iç içe yaşayacak hayatın içinde aydın fikriyle bir toprak parçası

olmasından ziyade bir ideal olarak Anadolu ve köylülük ele alınmış ve buradaki sosyal gerçekler anlatılmaya çalışılmıştır. Köy yaşamı mutlak bir iyimserlikle idealize edilmiş ve köye yönelik romantik idealleştirme, uzak ve bilinmedik bir yerden bahsedercesine kullanılmıştır.

Bunun hemen ardından ise, aydının ideal Anadolu'yu umduğu gibi bulamaması üzerine, köy, durağan bir maddi ve toplumsal hayat olarak resmedilmiştir. Yazılan eserlerde, siyasi rejime kitle tabanı oluşturması açısından ya da bürokrat ve ağalar tarafından sömürülen açısından köylüler ele alınmaya başlamıştır. Aydınlar için devletin milli politikaları doğrultusunda halk arasına girilmesi gerekmiştir. Seçtikleri konular kadar vermek istedikleri mesajlar da siyasi ve sosyal olmuştur. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, romanlarda, Anadolu/köy konuları üzerine yazmış olsalar da sonraki döneme göre gerçekliğe pek uyamamış, roman tiplerinin nitelikleri romancının dünya görüşünün savunusu olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında sosyal değişimin hızlı, köklü bir hal alması, devletin iktisadi kurumlarının, devleti güçlü tutmak için bürokrasiyi ve devletçi iş sahiplerini koruması ve desteklemesi, halkın işsizlik ve yoksulluk içinde olması, köylünün göstermelik modernleşmeyi desteklemek için ağır vergiler ödemesi gibi toplumda çelişkilerin yaşanması, yazarları düzenle uzlaşmaz bir hale getirmiştir. Bu yazarların en çarpıcı özelliği rejimin otoriter niteliğine rağmen toplumsal eleştiriye yapmalarıdır. Kentlerde kapitalist sınıfla işçi sınıfı henüz oluşmadığı için haksız düzenin en açık olarak görüldüğü yer kırsal kesim olmuş ve bu kesimin gerçeklerini biraz romantize eden eserler de verilmiştir. 1950'li yıllardan itibaren bir kısmı Anadolu köy ve kasabalarında yıllarca yaşamış ve değişik işlerde çalışmış, bir kısmı da köy enstitüsü çıkışlı yazarlarca anlatılan köy ve köylülük imgesi önceki dönemlere göre çok daha gerçekçi olmuştur. Bu anlamda feodal kalıntıların tasfiyesi ve kapitalist tarımın gelişmesi sürecine ışık tutmuşlardır. Köydeki cehalet ve şiddet nedeniyle kimi zaman bu gerçekçi tutum acımasız eleştirilere varmıştır. Köylülüğün çözülüşü ile birlikte yaşanan göçle birlikte kırsal kesim

ve bunların kültürünün kente gelmesi kültürel yapıda tahrifat yaratmış, bu tahrifatın tasvirinde olumsuz bir köylü imgesi ortaya çıkmıştır. Köy insanın hayatını ve değişimini anlatan bu romanlar artık mekân olarak kendilerine gecekonduyu almışlardır. Burada önemli olan gecekonduda değil, gecekonduda ki köylünün değişimi olmuştur.

KAYNAKÇA

- ADIVAR, Halide Edip; **Vurun Kahpeye**, İstanbul, Can Sanat Yayınları, 2010.
- ADIVAR Halide Edip; “Roman Üzerine”, **Türk Dili Roman Özel Sayısı**, Sayı 154, Temmuz, 1964, s. 637- 639.
- ADORNO, Theodor; **Edebiyat Yazıları**, çev. Sabir Yücesoy ve Orhan Koçak, İstanbul, Metis Yayınları, 2. Baskı, 2008.
- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, Filiz Çulha Zabcı ve Reyda Ergün; **Kral-Devletten Ulus Devlete**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2005.
- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali; “La Boetie ve Siyasal Kulluk”, La Boetie, **Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev**, çev.Mehmet Ali Ağaoğulları, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2011, s. 65-122.
- AHMAD, Feroz; **İttihatçılıktan Kemalizme**, çev.Fatmagül Berktaş (Baltalı), İstanbul, Kaynak Yayınları, 4. Baskı, 1999.
- AKBAL, Oktay; **Konumuz Edebiyat**, Yayın Yeri Yok, Kitapçılık Yayınları, 1968.
- AKDAĞ, Mustafa; **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası “Celali İsyanları”**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- AKRAM LODHİ, A. Haroon ve Cristibol Koy; “The Agrarian Question Peasant and Rural Change”, **Peasants and Globalization, Political Economy, Rural Transformation and the Agrarian Question**, ed. A.H. Akram- Lodhi ve C.Kay, Londra, Routledge, 2009, s.3-34.
- ALİ, Sabahattin; **Kuyucaklı Yusuf**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 49. Baskı, 2011.
- ALVER, Köksal; “Edebiyatın Sosyolojik İmkânı”, **Edebiyat Sosyolojisi**, ed. Köksal Alver, Ankara, Hece Yayınları, 2. Baskı, 2006.

AMİN, Samir; **Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme**, çev. Semih Lim, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1997.

ARAGHİ, Farshad; "The Invisible Hand and the Visible Foot: Peasants, Dispossession and Globalization", **Peasants and Globalization, Political Economy, Rural Transformation and the Agrarian Question**, ed. A.H. Akram- Lodhi ve C.Kay, Londra, Routledge, 2009, s.111-147.

ARIK, Şahmurat; "Cumhuriyet Öncesi Türk Romanında Değerler Çatışması", **Hece Türk Romanı Özel Sayısı**, Sayı 65- 67, 2. Baskı, 2010, s.300-309.

ARİF, Ali, "Orhan Kemal Romanlarının Sosyolojik Analizi", **Cumhuriyet Kitap**, Sayı 1101, 24 Mart, 2011, s.8-9.

AVAR, Sıdika; **Dağ Çiçekleri**, İstanbul, Berikan Yayınevi, 2011.

APAYDIN, Talip; **Sarı Traktör**, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2007.

AYDIN, Ertuğrul; "Edebiyat Sosyolojisi ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimlerinin Görev ve Öncelikleri", **Edebiyat Sosyolojisi**, ed. Köksal Alver, Ankara, Hece Yayınları, 2006, s.187-199.

AYDIN, Ertuğrul; "Roman ve İnsan", **Hece Türk Romanı Özel Sayısı**, Sayı 65- 67, İkinci Baskı, 2010, s.362- 368.

BALİBAR, Etienne; "Ulus Biçimi: Tarih ve İdeoloji", **İrk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler**, Etienne Balibar ve Immanuel Wallerstein, çev. Nazlı Ökten, İstanbul, Metis Yayınları, 2000.

BALZAC, Honore De; "İnsanlık Komedyası'na Önsöz", çev. Fehmi Baldaş, **Türk Dili Roman Özel Sayısı**, Sayı 154, Temmuz 1964, s. 678-685.

BAYKURT, Fakir; **Kaplumbağalar**, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 20. Baskı, 2011.

- BAYKURT, Fakir; **Yılanların Öcü**, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 19. Baskı, 2012.
- BELGE, Murat; **Edebiyat Üstüne Yazılar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998.
- BERMAN, Marshall; **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor**, çev. Ümit Altuğ ve Bülent Paker, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.
- BERSNTEİN, Henry; **Tarımsal Değişimin Sınıfsal Dinamikleri**, çev. Oya Köymen, İstanbul, Yordam Kitap, 2009.
- BİNYAZAR, Adnan; **Toplum ve Edebiyat**, İstanbul, Can Sanat Yayınları, 2010.
- BORA, Tanıl; “Milliyetçi-Muhafazakâr ve İslamcı Düşünce Negatif Batı İmgesi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Modernleşme ve Batıcılık**, ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, Cilt 3, İstanbul, İletişim Yayınları, 3. Baskı, 2004, s. 251-268.
- BORATAV, Korkut; **Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm**, Ankara, İmge Kitabevi, 3. Baskı, 2004.
- BRASS, Tom; **Peasants, Populism and Postmodernism: The Return of the Agrarian Myth**, Londra, Frank Cass Publishers, 2000.
- BRAUDEL, Fernand; **Uygurılıkların Grameri**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2006.
- BRECHT, Bertolt; **Sosyalist Gerçekçilik ve Toplum**, çev. Ahmet Cemal ve Kayahan Güven, Yayın Yeri Yok, Altın Kitaplar, 1980.
- BUĞRA, Tarık; **Dönemeçte**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2005.
- BULUT, Nihat; **Feodaliteden Küreselleşmeye Ekonomik İktidar, Siyasal İktidar İlişkisi**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2003.
- CANTEK, Levent; “Köy Manzaraları: Romantizm ve Gerçekliğin Düalizmleri”, **Toplum ve Bilim**, Sayı 88, Bahar, 2001, s.189–190.

- CANTEK, Levent; **Şehre Göçen Eşek Popüler Kültür, Mizah ve Tarih**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011.
- CHATTERJEE, Partha; **Ulus ve Parçaları**, çev. İsmail Çekem, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.
- CONRAD, Joseph; "Romanın Dünyası", **Roman Teorisi**, çev. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara, Gazi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1988, s. 28-29.
- COWARD, Rosalind ve John M. Ellis; **Dil ve Maddecilik: Göstergibilim Alanındaki Gelişmeler ve Özne Kuramı**, çev: Veysel Kılıç, İstanbul, Toroslu Kitaplığı, 2008.
- ÇAVDAR, Tevfik; **Türkiye'nin Yüzyılına Romanın Tanıklığı**, İstanbul, Yazılama Yayınevi, 2007.
- ÇEÇEN, Anıl; **Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri**, İstanbul, Cumhuriyet Yayınları, 2000.
- ÇETİN, Nurullah; "II. Abdülhamit Dönemi Türk Romanı", **Hece Türk Romanı Özel Sayısı**, Sayı 65- 67, 2.Baskı, 2010, s.39- 64.
- DİNO, Güzin; **Türk Romanının Doğuşu**, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008.
- DOBB, Maurice; **Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemler**, çev. F. Akar, İstanbul, Belge Yayınları, 1992.
- EAGLETON, Terry; **Edebiyat Kuramı**, çev. Esen Tarım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1990.
- EAGLETON, Terry; **Eleştirinin Görevi**, çev. İsmail Serin, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1998.
- EFFİMİNİADİS, Yorgaki; **Cihan İktisad Buhranı Önünde Türkiye**, İstanbul, Yayınevi Yok, 1935.

- EISENSTAD, S. Noah; **Modernleşme Başkaldırı ve Değişim**, çev. Ufuk Çoşkun, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2007.
- ERDOST, Muzaffer İlhan; **Kapitalizm ve Tarım**, Ankara, Onur Yayınları, 2. Baskı 1988.
- FORGACS, David; **Gramsci Kitabı Seçme Yazılar 1916-1935**, çev. İbrahim Yıldız, Ankara, Dipnot Yayınları, 2010.
- FOSTER, John B. ve Fred Magdoff; "Liebig, Marx ve Toprağın Verimliliğinin Tükenişi", çev. A. Başer Kafaoğlu, **Tarım: Bolluk İçinde Yoksulluk**, Başer Kafaoğlu, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2001, s. 112-128.
- GIDDENS, Anthony; **Ulus Devlet ve Şiddet**, çev. Cumhur Atay, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2008.
- GOLDMANN, Lucien; **Roman Sosyolojisi**, Der. ve çev. Ayberk Erkay, Ankara, Birleşik Yayınevi, 2005.
- GRAMSCI, Antonio; **Hapishane Defterleri**, çev. Adnan Cemgil, İstanbul, Belge Yayınları, 2007.
- GÜLALP, Haldun; **Kapitalizm, Sınıflar ve Devlet**, çev. Osman Akınhay ve Abdullah Yılmaz, İstanbul, Belge Yayınları, 1993.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri; **Yeşil Gece**, İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayınları, Tarih Yok.
- GÜZ, Nurettin; **Tek Parti İdeolojisinin Yayın Organları Halkevleri Dergileri**, Ankara, Yayınevi Yok, 1995.
- HOBSBAWM, Eric; "Peasant and Politics", **Journal of Peasant Studies**, Sayı: 1, Cilt: 1, 1973, s. 3-22.
- HOBSBAWM, Eric; **Kısa 20. Yüzyıl Tarihi 1914-1991 Aşırıliklar Çağı**, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1996.

ILGAZ, Rifat; **Yıldız Karayel**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

İSLAMOĞLU, Huricihan; **Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü**, haz. Ayşe Çavdar, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2010.

JUSDANIS, Gregory; **Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür Milli Edebiyatın İcat Edilişi**, çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 1998.

KAFAOĞLU, A. Başer; **Tarım Bolluk İçinde Yoksulluk**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2001.

KAHRAMAN, Hasan Bülent; **Türk Siyasetinin Yapısal Analizi I Kavramlar, Kuramlar, Kurumlar**, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2. Baskı 2010a.

KAHRAMAN, Hasan Bülent; **Türk Siyasetinin Yapısal Analizi II 1920-1960**, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2010b.

KAPLAN, Ramazan; **Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.

KAPLAN, Ramazan; "Köy Romanı", **Hece Türk Romanı Özel Sayısı**, Sayı 65- 67, 2. Baskı, 2010, s.280-285.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri; **Türk Dili Roman Özel Sayısı**, Sayı 154, Temmuz, 1964, s. 639-640.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri; **Yaban**, İstanbul, İletişim Yayınları, 44. Baskı, 2003.

KARAÖMERLİOĞLU, Asım; **Orada Bir Köy Var Uzakta: Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.

KARPAT, Kemal H.; **Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum**, çev. Onur Güneş Ayas, İstanbul, Timaş Yayınları, 2009.

KATOĞLU, Murat; “Cumhuriyet Türkiye’sinde Eğitim, Kültür, Sanat”, **Çağdaş Türkiye**, der. Mete Tunçay, Cemil Koçak, Hikmet Özdemir, Korkut Boratav, Selahattin Hilav, Murat Katoğlu, Ayla Ödekan, Yay. Yön. Sina Akşin, Cilt: 4, İstanbul, Cem Yayınevi, 1997, s. 393-502.

KEMAL, Orhan; **Bereketli Topraklar Üzerinde**, İstanbul, Epsilon Yayıncılık, 17. Baskı, 2007.

KEMAL, Yaşar; **Demirciler Çarşısı Cinayeti- Akçasazın Ağaları 1**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 7. Baskı, 2011.

KEMAL, Yaşar; **Yusufçuk Yusuf- Akçasazın Ağaları 2**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, 2011.

KEYDER, Çağlar; **Toplumsal Tarih Çalışmaları**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1983.

KEYDER, Çağlar ve Faruk Birtek; “Türkiye’de Devlet- Tarım İlişkileri 1923-1950”, **Toplumsal Tarih Çalışmaları**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1983, s.191- 220.

KIRAY, Mübeccel; **Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1964.

KOCAGÖZ, Samim; **Bir Karış Toprak**, İstanbul, Ataç Kitabevi, 1964.

KOCAGÖZ, Samim; **Bir Çift Öküz**, İstanbul, Ararat Yayınevi, 1970.

KOCAGÖZ, Samim; **Yılan Hikayesi**, İstanbul, Adam Yayıncılık, 1982.

KOÇAK, Cemil; “Siyasal Tarih (1923-1950)”, **Çağdaş Türkiye**, der. Mete Tunçay, Cemil Koçak, Hikmet Özdemir, Korkut Boratav, Selahattin Hilav, Murat Katoğlu, Ayla Ödekan, Yay. Yön. Sina Akşin, Cilt: 4, İstanbul, Cem Yayınevi, 1997, s. 85-173.

KÖYMEN, Oya; **Kapitalizm ve Köylülük: Ağalar, Üretenler ve Patronlar**, İstanbul, Yordam Kitap, 2008.

KÖYMEN, Oya; “Kapitalizm ve Köylülük: Ağalar-Üretenler-Patronlar”, **Mülkiye**, Sayı: 262, Cilt: 33, Bahar 2009, s. 25- 39.

KUHN, Helmut; “Edebiyat ve Devrim: Fenemolojik Bir Taslak”, **Edebiyat Nedir?**, çev. Şahbender Çoraklı ve Ahmet Sarı, Erzurum, Babil Yayınları, 2002, s. 39- 86.

KURTKAN, Amiran; **Köy Sosyolojisi**. İstanbul Üniversitesi Yayınları (No: 1406-İktisat Fakültesi No: 243), İstanbul, 1968.

LA BOETİE, Etienne; **Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev**, çev. Mehmet Ali Ağaoğulları, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2011.

LEFEBVRE, Henri; **Modern Dünyada Gündelik Hayat**, çev. Işın Gürbüz, İstanbul, Metis Yayınları, 1998.

LEKESİZ, Ömer; “Osmanlı’dan Bugüne Popüler Romanlar”, **Hece Türk Romanı Özel Sayısı**, Sayı 65- 67, 2. Baskı, 2010, s.465-474.

LENİN, Vladimir İlyiç; **İşçi Sınıfı ve Köylülük**, çev. Muzaffer Erdost, Ankara, Sol Yayınları, 1996.

LUKACS, György; **Tarihsel Roman**, çev. İsmail Doğan, Ankara, Epos Yayınları, 2010.

MACRAE, Donald; “Populism as an Ideology”, **Populism: Its Meanings and National Characteristics**, der. GhiTa Ionescu ve Ernest Gellner, Londra, The Garden City Press, 1969, s.153-165.

MAKAL, Mahmut; **Bizim Köy**, Ankara, Piramit Yayıncılık, 2004.

MARDİN, Şerif; **Türk Modernleşmesi Makalaleler 4**, der. Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul, İletişim Yayınları, 16. Baskı, 2006.

MARDİN, Şerif; **Türk Modernleşmesi Makalaleler 1**, der. Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul, İletişim Yayınları, 19. Baskı, 2012.

- MAZOYER, Marcel ve Laurence Roudart; **Dünya Tarım Tarihi: Neolitik Çağ'dan Günümüzdeki Krize**, çev. Şule Ünsaldı, Ankara, Epos Yayınları, 2010.
- MERRILL, Francis E.; "Edebiyat Sosyolojisi", çev. Gubse Uzun, **Edebiyat Sosyolojisi**, ed. Köksal Alver, Ankara, Hece Yayınları, 2006, s. 115-126.
- MICHAUD, Guy; "Bir Disiplin Olarak Edebiyat Sosyolojisinin Kurulması", çev. Hilmi Uçan, **Edebiyat Sosyolojisi**, ed. Köksal Alver, Ankara, Hece Yayınları, 2006, s. 53-64.
- MILLS, C. Wright; **Toplumbilimsel Düşün**, çev. Ünsal Oskay, İstanbul, Der Yayınları, 2007.
- MOORE, Jn. Barrington; **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri: Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü**, çev. Şirin Tekeli- Alaeddin Şenel, Ankara, İmge Kitabevi, 2. Baskı 2003.
- MORAN, Berna; **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İstanbul, Cem Yayınevi, 8. Baskı, 1994.
- MORAN, Berna; **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2**, İstanbul, İletişim Yayınları, 5. Baskı, 1997.
- MORAN, Berna; **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1**, İstanbul, İletişim Yayınları, 7. Baskı, 1998.
- NAZIM, Nabizade; **Karabibik**, İstanbul, Kitapzamanı, 2010.
- OĞUZHAN BÖREKÇİ, Ülkü Ayşe; **Türkiye'nin Modernleşme Sürecinde Muhalif Aydınların Romanda Temsili**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, 2011.
- OKTAY, Ahmet; **Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları**, İstanbul, İthaki Yayınları, 4. Baskı, 2008.

- OKTAY, Ahmet; “Bir Yetimin Romanı”, **Kuyucaklı Yusuf**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, s.217-222.
- OKTAY, Ahmet; **Emperyalizm, Roman ve Eleştiri**, İstanbul, İthaki Yayınları, 2010.
- ÖNAL, Nevzat Evrim; **Anadolu Tarımının 150 Yıllık Öyküsü**, İstanbul, Yazılama Yayınevi, 2010.
- ÖZDEMİR, Hikmet; “Siyasal Tarih (1960- 1980)”, **Çağdaş Türkiye**, der. Mete Tunçay, Cemil Koçak, Hikmet Özdemir, Korkut Boratav, Selahattin Hilav, Murat Katoğlu, Ayla Ödekan, Yay. Yön. Sina Akşin, Cilt: 4, İstanbul, Cem Yayınevi, 1997, s. 191- 261.
- ÖZKİRAZ, Ahmet; **Modernleşme Teorileri ve Porstmodern Durum**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2003.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat; “Türk Romanı Üzerine”, **Türk Dili Roman Özel Sayısı**, Sayı 154, Temmuz, 1964, s.577- 591.
- PARLA, Jale; **Don Kişot’tan Bugüne Roman**, İstanbul, İletişim Yayınları, 10. Baskı, 2010.
- PIERSON, Christopher; **Modern Devlet**, çev. Dilek Hattatoğlu, İstanbul, Çiviyazıları, 2000.
- POGGİ, Gianfranco; **Modern Devletin Gelişimi Sosyolojik Bir Yaklaşım**, çev. Şule Kut ve Binnaz Toprak, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- POULANTZAS, Nicos; **Devlet, İktidar, Sosyalizm**, çev. Turhan Ilgaz, Ankara, Epos Yayınları, 2006.
- REILL, Peter Hanns ve Ellen, Judy Wilson; **Encyclopedia of Englightment**, A.B.D, Book Builders Yayıncılık, 2004.

SCOTT, James; **Tahakküm ve Direniş Sanatları**, çev. Alev Türker, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1995.

SCOTT, James; **Devlet Gibi Görmek: İnsanlık Durumunu Geliştirmeye Yönelik Projeler Nasıl Başarısız Oldu**, çev. Nil Erdoğan, İstanbul, Versus Kitap, 2008.

SHANIN, Teodor; "The Peasantry as a Political Factor", **The Sociological Review**, Cilt: 1, Sayı: 14, Mart 1966, s. 5-27.

SHANIN, Theodor; "Peasantry: Delineation of a Sociological Concept And a Field of Study", **European Journal of Sociology**, Sayı: 12, Kasım 1971, s. 289-300.

SCHOLLES, Robert ve Robert Kellogg; "Gerçek ve Realite Meselesi", **Roman Teorisi**, çev. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara, Gazi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1988, s. 330- 350.

SOMÇAĞ, Selim; **Avrupa Feodalizminin Evrimi**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1994.

SOYSAL, Sevgi; **Yürümek**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, 1974.

STENDHAL; "Romanda Biçimin ve Kişinin Değeri Üzerine", çev. Fehmi Baldaş, **Türk Dili Roman Özel Sayısı**, Sayı 154, Temmuz 1964, s.673-677.

SWINGWOOD, Alan; "Edebiyat Sosyolojisine Yaklaşımlar", çev. Kaya Bayraktar, **Edebiyat Sosyolojisi**, ed. Köksal Alver, Ankara, Hece Yayınları, 2006, s.101- 114.

ŞAN, Mustafa Kemal; "Edebiyat Sosyolojisinin Tarihinden Basamaklar", **Edebiyat Sosyolojisi**, ed. Köksal Alver, Ankara, Hece Yayınları, 2006, s.127-168.

ŞAYLAN, Gencay; **Postmodernizm**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1999.

- TAHİR, Kemal; **Yediçınar Yaylası**, İstanbul, İthaki Yayınları, 6. Baskı, 2008.
- TAHİR, Kemal; **Büyük Mal**, İstanbul, İthaki Yayınları, 7. Baskı, 2008.
- TAHİR, Kemal; **Köyün Kamburu**, İstanbul, İthaki Yayınları, 2. Baskı, 2006.
- TEKELİ, İlhan ve Gencay Şaylan; “Türkiye’de Halkçılık İdeolojisinin Evrimi”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 6-7, Yaz-Güz, 1978, s. 44-110.
- TEKİN, Latife; **Sevgili Arsız Ölüm**, İstanbul, Everest Yayınları, 23. Baskı, 2011.
- TEPEYRAN, Ebubekir Hazım; **Küçük Paşa**, İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayınları, 2011.
- TİMUR, Taner; **Türk Devrimi ve Sonrası**, Ankara, İmge Kitabevi Yayıncılık, 1997.
- TİMUR, Taner; **Osmanlı Çalışmaları İlkel Feodalizmden Yarı Sömürge Ekonomisine**, Ankara, İmge Kitabevi Yayıncılık, 3. Baskı, 1998.
- TİMUR, Taner; **Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik**, Ankara, İmge Kitabevi Yayıncılık, 2. Baskı, 2002.
- TOKER, Nilgün ve Serdar Tekin; “Baticı Siyasi Düşüncenin Karakteristikleri ve Evreleri: Kamusuz Cumhuriyet’ten Kamusuz Demokrasiye”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Modernleşme ve Baticılık**, ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, Cilt 3, 3. Baskı, 2004, s. 82- 106.
- TOPRAK, Zafer; “Osmanlı Narodnikleri: ‘Halka Doğru’ Gidenler”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 24, Kış 1984, s. 69-81.
- TOPRAK, Zafer; “Türkiye Tarımı ve Yapısal Gelişmeler 1900-1950”, **Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923-2000)**, der. Şevket Pamuk ve Zafer Toprak, Ankara, Yurt Yayınları, 1988, s.19-35.
- TÖKİN, İsmail Hüsrev; “Türkiye Köy İktisadiyatında Borçlanma Şekilleri”, **Kadro**, Sayı 3, Mart 1932a, s.34.

TÖKİN, İsmail Hüsrev; “Toprak Rantı”, **Kadro**, Sayı 4, Nisan 1932b, s.14.

TÜRKEŞ, Ömer; “Toplum ve Kimlik Kurma Kılavuzu Olarak Roman”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Dönemler ve Zihniyetler**, ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s.844-869.

TÜRKEŞ, Ömer; “Taşra İktidarı”, **Toplum ve Bilim**, Sayı. 88, Bahar 2001, s. 201- 234.

ULAĞLI, Serhat; **İmgebilim “Öteki”nin Bilimine Giriş**, Ankara, Sinemis Yayınları, 2006.

ÜSTEL, Füsun; “Tek Parti Döneminde Köycülük İdeolojisi ya da Nusret Kemal Köymen”, **Tarih ve Toplum**, Sayı: 74, Cilt 13, Şubat 1990, s. 47(111)- 51(115).

ÜSTEL, Füsun; **İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)**, İstanbul, İletişim Yayınları, Üçüncü Baskı 2010.

VEBLEN, Torstein; **Aylak Sınıfın Teorisi**, çev. Zeynep Gültekin ve Cumhuriyet Atay, İstanbul, Babil Yayınları, 2005.

WALLERSTEIN, Immanuel; **Liberalizmden Sonra**, çev. Erol Öz, İstanbul, Metis Yayınları, 2003.

WILES, Peter; “A Syndrome, Not a Doctrine: Some Elementary Thesis on Populism”, **Populism: Its Meanings and National Characteristics**, der. GhiTa Ionescu ve Ernest Gellner, Londra, The Garden City Press, 1969, s. 166-179.

WILLIAMS, Raymond; **Marksizm ve Edebiyat**, çev. Esen Tarım, İstanbul, Adam Yayınları, 1990.

WOLF, Eric R; **Köylüler**, çev. Abdulkerim Sönmez, Ankara, İmge Kitabevi, 2000

WOOD, Ellen Meiksins; “Kapitalizmin Tarımsal Kökenleri”, **Tarım Bolluk İçinde Yoksulluk**, ed. A. Başer Kafaoğlu, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2001, s. 94-111.

WOOD, Ellen Meiksins; “Peasant and the Market Imperative: The Origin of Capitalism”, **Peasants and Globalization, Political Economy, Rural Transformation and the Agrarian Question**, ed. A.H. Akram- Lodhi ve C. Kay, Londra, Routledge, 2009, S. 37-56.

YALÇIN, Alemdar; **Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı 1946-2000**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, 2005.

YALÇIN, Alemdar; **Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı 1920-1946**, Ankara, Akçağ Yayınları, 6. Baskı, 2006.

YÜCEL, Tahsin; **Eleştiri Kuramları**, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.

YÜKSEL, Mehmet; **Modernite, Postmodernite ve Hukuk**, Ankara, Siyasal Kitabevi Yayınları, 2004.

ZENGİN, Hatice Sevgi; **Modernleşme Sürecinde İktidar-Taşra İlişkileri: Türk Edebiyatında Taşra**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, 2009.

ZÜRCHER, Erik Jan; **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı 1996.

“Türkiye’de Yağmagerlik Yaptırılmaz”, **Hürriyet (İzmir)**, 11 Aralık 1930.

EK – 1**TEZE KONU EDİLEN ESERLER**

KİTABIN ADI	YAZARI	İLK BASIM
“Karabibik”	Nabizade Nazım	1890
“Küçük Paşa”	Ebubekir Hazım Tepeyran	1910
“Vurun Kahpeye”	Halide Edib Adivar	1926
“Yeşil Gece”	Reşat Nuri Güntekin	1928
“Yaban”	Y. Kadri Karaosmanoğlu	1932
“Kuyucaklı Yusuf”	Sabahattin Ali	1937
“Bizim Köy”	Mahmut Makal	1950
“Yılan Hikâyesi”	Samim Kocagöz	1954
“Bereketli Topraklar Üzerinde”	Orhan Kemal	1954
“Sarı Traktör”	Talip Apaydın	1958
“Yediçinar Yaylası”	Kemal Tahir	1958
“Yılanların Öcü”	Fakir Baykurt	1958
“Köyün Kamburu”	Kemal Tahir	1959
“Bir Karış Toprak”	Samim Kocagöz	1964
“Kaplumbağalar”	Fakir Baykurt	1967
“Bir Çift Öküz”	Samim Kocagöz	1970
“Büyük Mal”	Kemal Tahir	1970
“Yürümek”	Sevgi Soysal	1970

“Demirciler Çarşısı Cinayeti” (Akçasazın Ağaları I)	Yaşar Kemal	1973
“Yusufçuk Yusuf” (Akçasazın Ağaları II)	Yaşar Kemal	1975
“Dönemeçte”	Tarık Buğra	1980
“Yıldız Karayel”	Rıfat Ilgaz	1981
“Sevgili Arsız Ölüm”	Latife Tekin	1983

